

T.C.

ANKARA YILDIRIM BEYAZIT ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

HAK ARAMA HÜRRİYETİ AÇISINDAN İDARİ YARGILAMA HUKUKUNDA DAVA AÇMA SÜRELERİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Abdullah KOÇ

KAMU HUKUKU ANABİLİM DALI

Ankara, 2024

T.C.

ANKARA YILDIRIM BEYAZIT ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

HAK ARAMA HÜRRİYETİ AÇISINDAN İDARİ YARGILAMA HUKUKUNDA DAVA AÇMA SÜRELERİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Abdullah KOÇ

KAMU HUKUKU ANABİLİM DALI

Tez Danışmanı

Dr. Öğr. Üyesi Murat EKİNCİ

Ankara, 2024

ONAY SAYFASI

Abdullah KOÇ tarafından hazırlanan "HAK ARAMA HÜRRİYETİ AÇISINDAN İDARİ YARGILAMA HUKUKUNDA DAVA AÇMA SÜRELERİ" adlı tez çalışması aşağıdaki jüri tarafından oy birliği ile Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Hukuku Anabilim Dalı'nda Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Jüri Üyesi	**Kabul / Red**	**Kurumu**	**İmza**
Prof. Dr. F. Ebru GÜNDÜZ	Kabul	Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Hukuk Fakültesi	
Doç. Dr. Melike Özge ÇEBİ BUĞDAYCI	Kabul	Jandarma ve Sahil Güvenlik Akademisi Güvenlik Bilimleri Fakültesi Hukuk Bilimleri Bölümü	
Dr. Öğr. Üyesi Murat EKİNCİ (Danışman)	Kabul	Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Hukuk Fakültesi	

Tez Savunma Tarihi: 05.07.2024

Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Hukuku Anabilim Dalı'nda Yüksek Lisans Tezi olması için şartları yerine getirdiğini onaylıyorum.

Doç. Dr. Muhammet Enes KALA
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürü V.

BEYAN

Bu tez çalışmasının kendi çalışmam olduğunu, tezin planlanmasından yazımına kadar bütün aşamalarda patent ve telif haklarını ihlal edici etik dışı davranışımın olmadığını, bu tezdeki bütün bilgileri akademik ve etik kurallar içinde elde ettiğimi, bu tezde kullanılmış olan tüm bilgi ve yorumlara kaynak gösterdiğimi beyan ederim.

Abdullah KOÇ

TEŞEKKÜR

Bu çalışmanın hazırlanmasında maddi ve manevi desteğini esirgemeyen, zorlandığım noktalarda bana yol gösteren, birlikte çalışmaktan memnuniyet duyduğum değerli danışmanım Dr. Öğr. Üyesi Murat EKİNCİ'ye; tez savunma jürimde yer alarak kıymetli eleştirileri ile tezime katkı sunan ve yüksek lisans ders döneminden itibaren İdare Hukuku alanına ilgi duymama vesile olan değerli hocam Prof. Dr. F. Ebru GÜNDÜZ'e ve Doç. Dr. Melike Özge ÇEBİ BUĞDAYCI'ya çok teşekkür ederim.

ÖZET

Hak Arama Hürriyeti Açısından
İdari Yargılama Hukukunda Dava Açma Süreleri

Hak arama hürriyeti Anayasa'da yer alan bütün hakların teminatı ve güvencesi olan son derece önemli bir haktır. Dolayısıyla bu hakkın kapsamlı bir şekilde tanımlanması ve başta siyasi otoriteler olmak üzere devletin bütün organlarına karşı korunması gerekmektedir. Ancak unutulmamalıdır ki kişilerin sahip oldukları hakları sınırsız ve kayıtsız bir şekilde ve mutlak bir surette kullanması mümkün değildir. Zira böyle bir durumda hakların çatışması kaçınılmaz olacaktır. Nitekim hak arama hürriyeti de sınırsız şekilde kullanılabilecek bir hak değildir ve belirli şartlarla sınırlandırılması gerekmektedir. Bu nedenle idari yargılama hukuku açısından idari mahkemelerde dava açma hakkı ancak belli kanuni süreler dâhilinde kullanılabilecek bir haktır. Söz konusu dava açma sürelerinin uzunluğu ise idarenin istikrarı ile kişilerin hak arama özgürlüğü arasındaki hassas dengenin sağlanması ile ancak belirlenebilecektir. Nitekim çalışmamızın esas amacı da bu dengenin sağlanabilmesine bir nebze de olsa katkıda bulunabilmektir. Bu kapsamda çalışmamız iki ayrı başlık altında yürütülmüştür. Birinci bölümde hak arama hürriyeti çeşitli başlıklar altında ele alınmış ve ayrıntılı olarak incelenmiş ve İYUK'ta yer alan dava açma süreleri doktriner tartışmalar ile beraber sistematik bir şekilde değerlendirmeye tabi tutulmuştur. İkinci bölümde ise idari yargıda dava açma hakkının belirli süreler ile sınırlandırılmasına dair çeşitli değerlendirmeler yapılmış ve Anayasa'nın 13. maddesi bağlamında hak arama hürriyetinin Anayasaya uygun bir şekilde sınırlandırılması için gereken şartlar ayrıntılı olarak ifade edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Dava açma süreleri, hak arama hürriyeti, hakların sınırlandırılması, idari istikrar.

ABSTRACT

Deadlines for Filing a Case in Administrative Procedure Law in Terms of Freedom to Seek Rights

The freedom to seek justice is an extremely important right that is the guarantee and assurance of all rights included in the Constitution. Therefore, this right must be defined comprehensively and protected against all organs of the state, especially political authorities. However, it should not be forgotten that it is not possible for people to exercise their rights in an unlimited, unregistered and absolute manner. Because in such a situation, conflict of rights will be inevitable. As a matter of fact, the freedom to seek justice is not a right that can be used unlimitedly and must be limited under certain conditions. Therefore, in terms of administrative jurisdiction law, the right to file a lawsuit in administrative courts is a right that can only be exercised within certain legal periods. The length of the lawsuit filing period in question can only be determined by ensuring the delicate balance between the stability of the administration and the freedom of individuals to seek their rights. As a matter of fact, the main purpose of our study is to contribute, at least to some extent, to achieving this balance. In this context, our study was carried out under two separate headings. In the first part, the freedom to seek justice is discussed under various headings and examined in detail, and the litigation procedures in the IYUK are systematically evaluated along with doctrinal discussions. In the second part, various evaluations were made regarding the limitation of the right to file a lawsuit in administrative jurisdiction for certain periods of time and the conditions required for limiting the freedom to seek justice in accordance with the Constitution in the context of Article 13 of the Constitution were expressed in detail.

Keywords: Deadlines for litigation, right to legal remedies, freedom of claim, limitation of rights, administrative stability.

İÇİNDEKİLER

ONAY SAYFASI i
BEYAN ii
TEŞEKKÜR iii
ÖZET iv
ABSTRACT v
İÇİNDEKİLER vi
KISALTMALAR ix
GİRİŞ 1

BİRİNCİ BÖLÜM

HAK ARAMA HÜRRİYETİ VE İDARİ YARGILAMA HUKUKUNDA DAVA AÇMA SÜRELERİ

I. HAK ARAMA HÜRRİYETİ 4
A. Hak Arama Hürriyetinin Tanımı ve Amacı 4
B. Hak Arama Hürriyetinin İnsan Hakları İçerisindeki Anlam ve Değeri 6
C. Hak Arama Hürriyetinin Tarihi Gelişimi 7
D. Hak Arama Hürriyetinin Gerektirdiği Koşullar 11
E. Hak Arama Hürriyetinin Özellikleri 16
1. Koruyuculuk 16
2. Kapsayıcılık 16
3. Etkililik 17
F. Hak Arama Hürriyetinin Unsurları 19
1. Davacı Olma 19
2. Davalı Olma 20
3. Meşru Vasıta ve Yollardan Faydalanma 22
4. İddia ve Savunmada Bulunma 25
G. Hak Arama Hürriyetinin Temel Hak ve Hürriyetler Arasındaki Yeri 28
1. Temel Hak ve Hürriyetlerin Sınıflandırılması 28
a. Jellinek'in Sınıflandırması 29

b. Ortaya Çıkış Sıralarına Göre Yapılan Tasnif (Üç Kuşak Hakları) 30
2. Hak Arama Hürriyetinin Sınıflandırmadaki Yeri 32
II. İDARİ YARGILAMA HUKUKUNDA DAVA AÇMA SÜRELERİ 33
A. İdari Yargıda Dava Açma Sürelerinin Genel Nitelikleri 33
1. İdari Yargıda Dava Açma Süreleri Ancak Kanunla Belirlenebilir 33
2. İdari Yargıda Dava Açma Süreleri Kamu Düzenindendir 33
3. İdari Yargıda Dava Açma Süreleri Hak Düşürücü Niteliktedir 34
B. İdari Yargıda Dava Açma Sürelerinin Çeşitleri 37
1. Genel Dava Açma Süreleri 37
2. Özel Dava Açma Süreleri 38
C. Hak Arama Hürriyeti Çerçevesinde İdari Yargıda Dava Açma Sürelerinin Başlangıcı 39
1. İptal Davalarında Sürelerin Başlangıcı 39
a. Bireysel İşlemlerde 39
b. Düzenleyici İşlemlerde 42
c. Adresi Bilinmeyenler İçin İlan Suretiyle Bildirilen İşlemlerde 46
d. Vergi ve Benzeri Mali Yükümlülükler Getiren İşlemlerde 47
e. İdareye Başvuru Yapılan İşlemlerde 48
2. Tam Yargı Davalarında Sürelerin Başlangıcı 60
a. İdari İşlemlerden Doğan Tam Yargı Davalarında 61
b. İdari Eylemlerden Doğan Tam Yargı Davalarında 65

İKİNCİ BÖLÜM

İDARİ YARGIDA DAVA AÇMA SÜRELERİNİN HAK ARAMA HÜRRİYETİ BAĞLAMINDA DEĞERLENDİRİLMESİ

I. İDARİ YARGIDA DAVA AÇMA SÜRELERİNİN HAK ARAMA HÜRRİYETİ İLE İLİŞKİSİ 69
II. İDARİ YARGIDA DAVA AÇMA HAKKININ BELİRLİ BİR SÜRE İLE SINIRLANDIRILMASININ BAŞLICA SEBEPLERİ 71
A. Teorik Nedenler 72
1. İdari İstikrar İlkesi 72
2. Yargıya Başvuru Hakkının Koşulları Yönünden Eşitlik Sağlanması 75
B. Pratik Nedenler 77
1. Uyuşmazlığın Davacı İçin Faydalı Olabilecek Bir Zaman Zarfında Çıkarılması 77

2. İdari Yargı Yerlerinin Daha İyi Çalışabilmesinin Sağlanması....80
III. ANAYASA'YA GÖRE İDARİ YARGIDA DAVA AÇMA SÜRELERİNİN SINIRLANDIRILMASI..82
A. İdari Yargıda Dava Açma Sürelerinin Belirlenmesinde Yasama Organının Takdir Yetkisi....82
B. Anayasa m. 13 Bağlamında İdari Yargıda Dava Açma Sürelerinin Sınırlandırılmasının Şartları....88
1. Sınırlandırma Kanunla Yapılmalıdır....89
2. Sınırlama Anayasa'nın İlgili Maddelerinde Belirtilen Sebeplere Aykırı Olmamalıdır....94
3. Sınırlama Anayasa'nın Sözüne ve Ruhuna Uygun Olmalıdır....99
4. Sınırlama Ölçülülük İlkesine Aykırı Olmamalıdır....101
5. Sınırlamalar Temel Hak ve Hürriyetlerin Özlerine Dokunmamalıdır....107
6. Sınırlama Demokratik Toplum Düzeninin Gereklerine Aykırı Olmamalıdır....109
7. Sınırlama Laik Cumhuriyetin Gereklerine Aykırı Olmamalıdır....112
IV. HAK ARAMA HÜRRİYETİ ÇERÇEVESİNDE İDARİ YARGIDA DAVA AÇMA SÜRELERİNE İLİŞKİN BAZI ÖZEL DURUMLAR....113
A. Anayasa m. 40 Bağlamında Devletin Bildirim Yükümlülüğü....113
1. Bildirimin Yetkili Makamlar Tarafından Yapılmış Olması Gerekir....116
2. Bildirimin Tam Açık ve Anlaşılır Bir Şekilde Yapılmış Olması Gerekir....116
3. Bildirimin Kanıtlanması Gerekir....118
4. Bildirimin Başvuru Mercii ve Sürelerini Göstermesi Gerekir....119
B. Mücbir Sebep Hallerinin İdari Yargıda Dava Açma Sürelerine Etkisi....122
C. İYUK m. 10 Bağlamında Süre Aşımı Sonrasında İlgililerin İdareye Tekrar Başvurma Hakkı....131
D. İYUK m. 13 Bağlamında Bir ve Beş Yıllık Sürelerin Tespiti....137

SONUÇ....140
KAYNAKÇA....143

KISALTMALAR

AİHM : Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi

AİHS : Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi

AYM : Anayasa Mahkemesi

BİM : Bölge İdare Mahkemesi

bkz. : Bakınız

C : Cilt

CBK : Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi

CMK : Ceza Muhakemeleri Kanunu

E : Esas

Ed. : Editör

İDDK : İdari Dava Daireleri Kurulu

İDDGK : İdari Dava Daireleri Genel Kurulu

İYUK : İdari Yargılama Usulü Kanunu

K : Karar

m. : Madde

S : Sayı

s. : Sayfa

s.e.t. : Son Erişim Tarihi

T : Tarih

TCK : Türk Ceza Kanunu

vb. : ve benzeri

vd. : ve devamı

GİRİŞ

Modern hukuk sistemlerini oluşturan vazgeçilmez kavramlardan birisi hatta belki de en önemlisi "*hak"* kavramıdır. Bu kavramı en yalın haliyle "*kişilerin hukuk düzeni tarafından tanınan ve korunan menfaati*" olarak ifade edebilmek mümkündür. Dolayısıyla bu tanıma göre kişilere tanınan herhangi bir temel haktan bahsedilebilmesi için bu hakkın hukuk düzeni tarafından korunabilmesi gerekmektedir. Bu gerekliliğin en doğal neticesi ise ilkel hukuk sistemlerinden, modern hukuk sistemlerimize kadar süzülüp gelen zamanla olgunlaşan ve gelişen hak arama hürriyetidir. Bu hak, hukuk devletinin temel esası ve direği, adil yönetim sistemlerinin ise hayat sigortası ve güvencesidir. Nitekim hak arama özgürlüğünün devlet yönetimi ve toplum genelindeki önemine binaen 1982 Anayasası'nın 36. maddesinde "*hak arama hürriyeti*" başlığı altında "*herkes, meşru vasıta ve yollardan faydalanmak suretiyle yargı mercileri önünde davacı veya davalı olarak iddia ve savunma ile adil yargılanma hakkına sahiptir"* denilmiş ve böylece hak arama hürriyeti anayasal güvence altına alınmıştır.

Hukuk devletinde sadece bireyler değil, kamu gücünü kullanma yetkisi kendisine tevdi edilen idare de sebep olduğu zararlardan dolayı zarar gören kişilere karşı sorumlu olmalıdır. Zira her gün ve her an ülkenin her bir yerinde sayısız idari işlem ve eylemleri icra eden idarenin, bu süreçte kişilerin haklarını ihlal etme olasılığı oldukça yüksektir. İdare sebep olduğu bu hak ihlallerinden dolayı bireylere göre daha ayrıcalıklı bir konumda olmamalıdır. Bu durumu göz önünde bulunduran kanun koyucu Anayasa m. 125/1'de "*idarenin her türlü eylem ve işlemlerine karşı yargı yolu açıktır*" ifadeleriyle idarenin yargısal denetimini hüküm altına almıştır. Ayrıca aynı maddenin son fıkrasında "*idare, kendi eylem ve işlemlerinden doğan zararı ödemekle yükümlüdür*" denilmiş ve böylece idarenin mali sorumluluğu da anayasal güvence altına alınmıştır.

Yukarıda ifade edildiği üzere idarenin tesis ettiği işlem ve eylemlere karşı dava açma hakkı Anayasa ile hüküm altına alınmıştır. Ancak bu hakkın hiç bir süre sınırlaması olmaksızın ilgili ya da ilgisiz herkes tarafından kullanılabilmesi uygulamada bazı problemlerin ortaya çıkmasına sebep olacaktır. Gerçekten de idarenin tesis ettiği her işlemin her an iptal davasının konusunu oluşturabilecek olması veya kamu hizmetlerini icra etmek maksadıyla yapılan eylemlerin daima tazminat tehdidi ile karşı karşıya kalması idarede istikrarı bozacak ve dolayısıyla idari otoriteyi sarsıntıya uğratacaktır. Ayrıca işlemin tesis edildiği tarihin üzerinden uzun yıllar geçmiş, açılan davalar güncelliğini yitirmiş ve adeta küllenmiş olmasına rağmen dava konusu yapılması yargılama sürecini de tıkayacaktır. Sonuç olarak bu durum hem hakkaniyetsiz yargılamaların yapılmasına sebep olacak hem de usul ekonomisine aykırılık teşkil edecektir.

Yukarıda ifade edildiği üzere idari yargıda dava açma hakkının birtakım sürelerle sınırlandırılması, hem idari istikrar ilkesi hem de adil yargılanma hakkı bağlamında zaruri bir tedbirdir. Nitekim her bireyin sınırsız hürriyete sahip olması imkânsızdır ve bu durum hürriyet kavramının yokluğu ile eşdeğer bir anlamı ifade etmektedir. Mutlak hürriyetin talep edilmesi, âdem-i hürriyetin diğer bir ifadesidir. Bu durum bize göstermektedir ki gerek ulusal gerekse uluslararası hukuk kurallarıyla tanınan hiçbir hak hudutsuz değildir ve ancak belli sınırlar içerisinde kullanılabilecektir. Pekâlâ, bu sınırlandırmaların ölçüsü ne olacaktır? İdari istikrar ve işleyişi sağlamak için tesis edilen bu mekanizmanın, hassas dengesi bozulduğu takdirde özgürlükleri boğan bir mengeneye dönüşme ihtimali oldukça yüksektir. Nitekim uygulamada ortaya çıkan çoğu problem de temel hak ve hürriyetlerin tanımlanmasından değil aşırı sınırlandırılmasından kaynaklanmaktadır. Dolayısıyla yapılacak sınırlamaların ölçüsü son derece önem arz etmektedir. Mecellede de belirtildiği üzere "*sıfat-ı arızada aslolan ademdir*". Yani herhangi bir yasaklama olmadıkça genel kural hakların varlığıdır ve bu haklar da geniş yorumlanmalıdır. Bunun yanı sıra yasaklar ve sınırlamalar ise istisnai niteliktedir. İstisnalar ise dar yorumlanmalıdır.

Bu konuda üzerinde durulması gereken bir diğer mesele bu sınırlandırmaların kim tarafından, hangi şartlar altında ve hangi usullerle yapılacağıdır. Zira dünya tarihinde sayısız tecrübeler temel hak ve hürriyetleri sınırlandırma yetkisinin idareye bırakılmasının ne kadar sakıncalı olduğunu göstermiştir. Nitekim sınırsız yetkiye sahip bir siyasi iktidara karşı hiçbir insan hakkının güvencesi yoktur. Ayrıca bütün devlet erklerinin siyasi iktidarın eline geçtiği

yönetimlerde yasama meclisleri bağımsızlığını kaybetmektedir. Hiçbir güvencesi olmayan hâkimlerin, yaptığı işlem ve eylemler sebebiyle idareyi yargılarken adil kararlar vermesi ise mümkün değildir. Dolayısıyla temel hak ve hürriyetlerin sınırlandırılması yetkisinin bütünüyle siyasi iktidara bırakılmaması gerekmekte ve ayrıca sınırlamaları yapacak organların da anayasada belirtilen usuller çerçevesinde frenlenmesi gerekmektedir.

Anayasa'nın 13. maddesinde olağan dönemlerde, 15. maddesinde ise olağanüstü dönemlerde temel hak ve hürriyetlerin hangi şartlar altında kısıtlanabileceği hüküm altına alınmıştır. Dolayısıyla temel hak hürriyetler hakkında yapılacak hiçbir kısıtlama Anayasa'da zikredilen bu kıstaslara aykırı olarak yapılamayacaktır. Yukarıda ifade edildiği üzere başta yürütme organı olmak üzere hiçbir devlet erki Anayasa tarafından çizilen bu sınırları aşmamalı ve temel hak ve hürriyetler aleyhinde keyfi kısıtlamalarda bulunmamalıdır.

Buraya kadar ifade edilenler göz önüne alındığında açıkça anlaşılacağı üzere Anayasa'da hüküm altına alınan temel haklardan birisi olan hak arama hürriyeti ile idari yargıda ihdas edilen dava açma süreleri, son derece hassas olan hakkaniyet terazisinin dengede tutulması gereken iki kefesi gibidir. Bu dengenin muhafaza edilmesi ise adaletin tesisi için zaruridir.

Çalışmamızın esas gayesi gerek mevzuatımızda gerekse de uygulamada bu dengenin yeteri kadar korunup korunmadığını incelemek ve çözüm önerilerini değerlendirmektir.

Bu kapsamda ilk bölümde ilk olarak; hak arama hürriyetinin temelleri, tarihi gelişimi, unsurları, genel özellikleri ve bağlantılı olduğu sair haklar incelenecek, ardından başta İYUK olmak üzere idari yargı mevzuatında var olan ve çalışmamız bağlamında da önem arz eden dava açma süreleri doktrin görüşleri ve yargı kararları çerçevesinde değerlendirilecektir.

İkinci bölümde ise öncelikle dava açma sürelerinin hak arama hürriyeti bağlamında incelenmesine dair önem arz eden bazı konular, doktriner tartışmalar ve yargı kararları ile birlikte değerlendirilecektir. Ardından kadim bir hukuk kuralı olan "*usul esasa mukaddemdir"* kaidesi gereğince, Anayasa'nın 13. maddesinde düzenlenen temel hak ve hürriyetlerin sınırlandırılmasının şartları incelenecek ve bu sınırlandırmaların hak arama hürriyeti bağlamında değerlendirilmesi yapılacaktır. Çalışmanın, temel bir insan hakkı olan hak arama hürriyeti bağlamında teori ve uygulamaya katkı sağlamasını temenni ediyoruz.

BİRİNCİ BÖLÜM

HAK ARAMA HÜRRİYETİ VE İDARİ YARGILAMA HUKUKUNDA DAVA AÇMA SÜRELERİ

I. HAK ARAMA HÜRRİYETİ

A. Hak Arama Hürriyetinin Tanımı ve Amacı

Hak arama hürriyeti için tek bir cümle ile kusursuz bir tanım yapmak elbette ki kolay değildir. Zira bu hak son derece önemli ve geniş kapsamlı kavramları ihtiva etmektedir. Bununla birlikte söz konusu hakkın içeriğine dair kanun koyucu tarafından Anayasa'nın 36. maddesinde bir belirleme yapılmıştır. Biz de bu belirleme üzerinden genel bir değerlendirme yapabilir ve hakkı oluşturan kavramları bu izahat doğrultusunda pekâlâ tartışabiliriz.

Anayasa'nın *hak arama hürriyeti* başlığı altındaki 36. maddesinde hak arama hürriyeti *"Herkes, meşru vasıta ve yollardan faydalanmak suretiyle yargı mercileri önünde davacı veya davalı olarak iddia ve savunma ile adil yargılanma hakkına sahiptir. Hiçbir mahkeme, görev ve yetkisi içindeki davaya bakmaktan kaçınamaz"* şeklinde ifade edilmiştir[1].

Bu ifadelerden de anlaşılacağı üzere hak arama hürriyeti Anayasa'da temel insan hakları arasında zikredilmektedir. Zira Anayasa, mahkemelere başvuruda bulunma bağlamında, bu hakkı sadece bir grup zümre ya da ülke vatandaşlarına değil *herkese* tanımıştır[2]. Dolayısıyla bu hükümden anlaşılacağı üzere Türk vatandaşı olmayan bir turist

---

[1] "*…Anayasa'nın 36. maddesinde güvence altına alınan hak arama özgürlüğünün temel unsurlarından biri mahkemeye erişim hakkıdır. Kişinin uğradığı bir haksızlığa veya zarara karşı kendisini savunabilmesi ya da mâruz kaldığı haksız bir uygulama veya işleme karşı haklılığını ileri sürüp kanıtlayabilmesi ve zararını giderebilmesinin en etkili yolu, yargı mercileri önünde dâvâ hakkını kullanabilmesidir. Mahkemeye erişim hakkı, bireylerin iddia ve savunmalarını bir yargı mercii önünde ileri sürebilmelerine imkân sağlayan ve âdil yargılanma hakkının bir unsuru olarak kabul edilen bir haktır…*" **AYM**, E. 2022/10, K. 2022/72, T. 01.06.2022, <https://www.lexpera.com.tr>, s.e.t. 21.02.2023.

[2] Hangi hakların insan hakları kavramına dâhil olacağına dair ayrıntılı bilgi için bkz. **Gözler,** Kemal (2017) İnsan Hakları Hukuku, 1. Baskı, Bursa, Ekin Basın Yayım Dağıtım, s. 83-88; **Çelik Şeşen**, Hülya (2017)

de bu hakka sahip olacağı gibi Türkiye'ye sığınan ve Türkiye'de ikamet eden bir mülteci de bu hakka sahip olacaktır. Aynı şekilde müebbet hapis cezasına çarptırılmış bir mahkûm da bu hakka sahip olacağı gibi; Türk Medeni Kanunu'na göre "*haysiyetsiz*" hayat süren bir kimse de bu hakka sahip olacaktır[3].

Anayasa'nın 36. maddesinden lafzi olarak çıkarılabilecek diğer bir sonuç ise hukuk düzeni içerisinde istisnai bazı durumlar hariç olmak kaydıyla ihkak-ı hakkın kabul edilemeyeceğidir[4]. Zira kanun koyucu, maddede ancak *meşru vasıta ve yollardan faydalanmak suretiyle* bu hakka başvurulabileceğinden bahsetmiştir[5]. Hiç şüphe yok ki sözü edilen meşru vasıta ve yollar pozitif hukuk kuralları tarafından belirlenecek ve bu hakkı kullanmak isteyen herkese uygun usul ve yollarla gösterilecektir[6]. Nitekim *temel hak ve hürriyetlerin korunması* başlıklı Anayasa'nın 40. maddesinin ikinci fıkrasında **"***Devlet, işlemlerinde, ilgili kişilerin hangi kanun yolları ve mercilere başvuracağını ve sürelerini belirtmek zorundadır"* denilmiş ve devletin bu sorumluluğu ilgililer için anayasal güvence altına alınmıştır. Bu konuyu çalışmamızın ikinci bölümünde ayrıntılı bir şekilde değerlendirecek olmamız hasebiyle ayrıntılı açıklamaya girmiyoruz.

Anayasa Mahkemesi hak arama özgürlüğüne dair değerlendirmelerde bulunduğu bir kararında, bu hakkı şu şekilde açıklamıştır: "*Sav ve savunma hakkı birbirini tümleyen ve birbirinden ayrılması olanaksız bir kurum niteliğiyle hak arama özgürlüğünün temelidir. Yaşam hakkının karşı öğesi olmaktan ötede, bu hakka işlerlik ve anlam kazandıran önemiyle insanlık yaşamında yadsınmaz bir yeri olan hak arama özgürlüğü, toplumsal barışı güçlendiren dayanaklardan biri olmakla birlikte bireyin adaleti bulma, hakkı olanı elde etme*

"Adil Yargılanma Hakkı Çerçevesinde İdari Yargıda Dava Açma Süresi", Bartın Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi, C: 8, S: 16, s. 2.

[3] **Gül,** Cengiz/ **Birtek,** Fatih (2007) "Hak Arama Özgürlüğü ve Türk Pozitif Hukukunda Yargı Yolu Kapalı İşlemler", ERÜHFD, C: 75, S: 1, s. 6.

[4] İhkak-ı hakkın hukuken caiz olabileceği istisnai durumlar için bkz. **Kaya, Ali** (1994) "İslam Hukukuna Göre İhkak-ı Hak", Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, C: 6, S: 6, s. 122-129; **Köküsarı,** İsmail (2011) "Hak Arama Özgürlüğü Ve 2010 Anayasa Değişiklikleri" Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, Cilt: 15, S: 1, s. 165; **Aydın,** Mesut (2006) "Anayasa Mahkemesi Kararlarında Hak Arama Özgürlüğü", Ankara Üniversitesi SBF Dergisi, C: 61, S: 3, s. 4.

[5] **Aydın,** s. 4; **Köküsarı,** s. 165.

[6] Başvuru yolları ve türleri hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. **Koç,** Emin (2019), "Türk Hukuku'nda Devlet İşlemlerine Karşı Başvuru Yollarını Gösterme Yükümlülüğü", TBB Dergisi, S: 145, 2019, s. 311.

ve haksızlığı giderme uğraşının uygar yöntemidir. ...insan varlığını soyut ve somut değerleriyle koruyup geliştirmek amacıyla hukuksal olanakları kapsamlı biçimde sağlama, bu konuda tüm yollardan yararlanma hakkını içeren hak arama özgürlüğü, hukuk devletinin başlıca ölçütlerinden, demokrasinin en çağdaş gereklerinden, vazgeçilmez koşullarından biridir"[7].

Kanaatimizce Anayasa Mahkemesi'nin bu kararı toplumsal düzenin tesisi ve toplumu oluşturan bireylerin zihninde var olan adalet idesinin tatmini açısından son derece önemlidir. Zira devletin yargı fonksiyonu kendisinden beklenilen faydaları yeterince yerine getiremezse, bireyler elde edemedikleri haklarını elde edebilmek için ihkak-ı hakka tevessül edeceklerdir. Bu durum toplumsal düzenin bozulmasına yol açacak ve neticede ortaya çıkacak kargaşa ve karmaşa hukuk düzenini derinden etkileyecektir. Bozulan hukuk düzeni ve adaletsiz uygulamalar, sosyal ve toplumsal dengenin daha fazla bozulmasına yol açacak ve neticede gittikçe kötüleşen kısır bir döngü ortaya çıkacaktır. Böyle bir karmaşa ve kargaşanın hâkim olduğu düzensiz toplumlarda ise teorik nitelikteki hiçbir hak ve hürriyet tam anlamıyla uygulamaya aktarılamayacaktır[8].

B. Hak Arama Hürriyetinin İnsan Hakları İçerisindeki Anlam ve Değeri

Hak arama hürriyeti hâlihazırda var olan ve ileride kabul görecek bütün insan hak ve hürriyetlerinin muhafazasını amaçlayan son derece önemli bir insan hakkıdır. Bu hakkın en temel fonksiyonu hem anayasalarda hem de sair kanunlarda yer alan temel hakları insanlık için işlevsel kılmaktır. Zira kişilerin hâlihazırda sahip oldukları hakları kullanamaması veya hak ihlaline uğradıktan sonra haklarını muhataplarına karşı ileri sürememesi halinde var olan veya olacak hiçbir hakkın bir önemi kalmayacaktır. Bu nedenle diğer bütün hakların sağlıklı

---

[7] **AYM,** E. 1991/2, K. 1991/30, T. 19.9.1991 <https://normkararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr>, s.e.t. 28.05.2023.

[8] *"Hak arama özgürlüğü, diğer temel hak ve özgürlüklerden gereken şekilde yararlanılmasını ve bunların korunmasını sağlayan en etkili güvencelerden biri olmakla birlikte aynı zamanda toplumsal barışı güçlendiren, bireyin adaleti bulma, hakkı olanı elde etme, haksızlığı önleme uğraşının da aracıdır..."* **AYM**, E. 2009/27, K. 2010/9, T. 14.1.2010, <https://normkararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/>, s.e.t. 28.02.2024.

bir şekilde kullanılması, bu hakkın devletin bütün organları tarafından benimsenmesi ve tesisi için gereken işlemlerin yapılmasına bağlıdır[9].

Anayasa Mahkemesi de hak arama özgürlüğüne atıf yaptığı bir kararında "*Hak arama özgürlüğü, diğer temel hak ve özgürlüklerden gereken şekilde yararlanılmasını ve bunların korunmasını sağlayan en etkili güvencelerden biri olmakla birlikte aynı zamanda toplumsal barışı güçlendiren, bireyin adaleti bulma, hakkı olanı elde etme, haksızlığı önleme uğraşının da aracıdır"* ifadelerine yer vererek hakkın önemine vurgu yapmıştır[10].

Bununla beraber bu hak, araç niteliğinde olmakla birlikte aynı zamanda kendi başına bağımsız bir hak niteliğindedir[11]. Nitekim araç olması, amaç niteliğinde olamayacağı anlamına gelmemelidir. Zira hak ve özgürlükler bakımından yeterince gelişmemiş ülkelerde hak arama özgürlüğünün amaçlanması adalet idesinin kuvvetlenmesi açısından son derece önem arz etmektedir[12].

C. Hak Arama Hürriyetinin Tarihi Gelişimi

İnsanlık tarihi boyunca insan toplulukları daima iki temel düşüncenin etkisi ile hareket etmişlerdir. Bunlardan birincisi toplum içinde birlikte ve beraber yaşama hissi[13], ikincisi ise özgür olma ve kendi çıkarları doğrultusunda hareket etme arzusudur. Hiç şüphe yoktur ki insan topluluklarının birlikte ve hür bir şekilde yaşamasının müspet ve olumlu birçok tarafı olmuştur. Bu sayede toplumlar gelişmiş, devlet kavramı ortaya çıkmış, medeniyet en ileri noktalara kadar ilerlemiş, bilim ve sanat gelişmiştir. Sonuç olarak bu

---

[9] Ayrıntılı açıklama için bkz. **Gözler,** İnsan Hakları Hukuku, s. 466; **Bahadır,** Nariye Tuğçe (2021) "Hak Arama Hürriyeti Perspektifinden Arabuluculuk", Çankaya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, s. 1; **Doğan,** Murat (2014) "Hak Arama Hürriyeti Ve İdari Yargı Kararlarında Gerekçe", (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, s. 8-9; **Çetin,** Onur (2007) Hak Arama Hürriyeti (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, s. 42.

[10] **AYM,** E. 2009/27, K. 2010/9, T. 14.01.2010, < https://www.lexpera.com.tr.>, s.e.t. 27.12.2023.

[11] **Çetin**, Onur**,** s. 42; **Gül /Birtek,** s. 7; **Doğan**, s. 9.

[12] **Köküsarı,** s. 167-168; Anayasa Mahkemesinin hak arama özgürlüğü hakkında ayrıntılı bir çalışma için bkz. **Aydın,** s. 5 vd.; **AYM**, E. 2008/112, K. 2010/31, T. 4.2.2010, <https://www.lexpera.com.tr.>, s.e.t. 24.12.2023.

[13] İbn-i Haldun'a göre toplum içinde beraber yaşamak insanlar için zarurettir. Bkz. **Kaya**, Ali (1994) s. 117.

düşünceler insanlığın terakkisinin ve modern toplumların oluşmasının en temel sebeplerinden olmuştur[14].

İnsanların birlikte ve özgürce yaşaması bir taraftan toplum için terakkiye sebep olmuşsa da diğer taraftan istenmeyen, olumsuz, menfi neticelerin de ortaya çıkmasına ve toplumlar mabeyninde kaçınılmaz mağduriyetlerin ve hak ihlallerinin yaşanmasına sebebiyet vermiştir. Hakkı ihlal edilen bir kişinin bu haksızlık karşısında vereceği en ilkel tepki muhtemelen *ihkak-ı hak* olacaktır. İhkak-ı hak, kişinin kendi hakkını kendi imkânlarıyla cebren elde etme çabası ve mücadelesidir[15]. Bu kavramın temeli insanlar arası ilişkilerin, dolayısıyla da toplumsal uyuşmazlıkların ortaya çıktığı dönemlere kadar uzanmaktadır. Bununla beraber hâlihazırda devlet otoritesinin adaleti tesis etme noktasında yeterince güçlü olmadığı ve devlet erklerinin yeterince işlevsel olmadığı her toplumda ihkak-ı hak, bireyler veya gruplar tarafından istimal edilen hukuk dışı bir yöntemdir[16].

İlk çağlarda, toplum sözleşmesi öncesi dönemde insanlar kendilerine yapılan haksızlıkları gidermek ve haklarını tekrar kazanmak için birçok zaman şiddete başvurmuş ve intikam alma yoluna gitmişlerdir. Ancak herhangi adil bir otoritenin varlığından yoksun bu bireysel çabalar toplum içerisinde şiddetin daha da artmasına, düzenin bozulmasına ve çok daha büyük hak ihlallerinin ortaya çıkmasına sebebiyet vermiştir[17]. Nihayet *Locke*'un da ifade ettiği gibi bu keşmekeşten kurtulmak isteyen insanlar cezalandırma hakkını toplum sözleşmesi ile devlete bırakmış ve bunun karşılığında adaletin tesisi ve toplum güvenliğini teminat altına almışlardır[18].

Avrupa'da başta hak arama özgürlüğü ve adil yargılanma hakkı olmak üzere birçok insan hakkı yüzyıllar boyunca ortaçağın zifiri karanlıkları altında kalmıştır. İtham sisteminin

---

[14] **Çetin,** s. 1; Hak arama hürriyetinin İslam hukuku çerçevesinde değerlendirmesi için bkz. **Armağan**, Servet (2019) İslam Hukukunda Temel Hak ve Hürriyetler, 9. Baskı, İstanbul, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, s. 165.

[15] **Yılmaz,** Ejder (2014) Hukuk Sözlüğü (Öğrenciler İçin), 5.Baskı, Ankara, Yetkin, s. 336.

[16] **Kaya**, Ali (1994), s. 118.

[17] **Çetin,** Onur, s. 37.

[18] **Zabunoğlu,** H. Gökçe (2016) "Toplum Sözleşmesi Bağlamında John Locke'un Devlet Anlayışı", İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, C: 7, S: 2, s. 1; **Kapani,** Münci (2013) Kamu Hürriyetleri 7. Baskı, Ankara, Yetkin**,** s. 32.

hâkim olduğu kilise hukukunda iddia makamı ile karar makamı tek bir elde toplanmış ve adaletsiz yargılamalarla toplum adil yargılamadan çok uzak insanlık dışı muhakeme yöntemlerine maruz kalmıştır[19].

Nihayet 18. yüzyıla kadar uzanan sancılı süreçte birçok kanlı isyanlar ve ihtilallerle olgunlaşan demokrasi olgusu ve adil hukuk sistemi içerisinde; hak arama özgürlüğü, masumiyet karinesi ve lekelenmeme hakkı gibi kavramlar önem kazanmaya başlamıştır. Bu süreçte başta İngiltere olmak üzere Avrupa'nın muhtelif yerlerinde birtakım insan hakları belgeleri kabul edilmeye başlanmıştır.

Bunlardan ilki İngiltere'de 1215 yılında Kral ile nüfus sahibi baronlar arasında imzalanan Magna Carta'dır[20]. Ancak Magna Carta doğrudan doğruya halkın genel hak ve hürriyetleri adına bir kazanım değil, sözü edilen baronların haklarını Krala karşı genişleten bir sözleşmedir[21]. Yine de Kralı hukuka uygun davranmaya kısmen de olsa zorlayan bir etkiye haiz olması hasebiyle mezkur sözleşme, hak arama özgürlüğü açısından kayda değer niteliktedir. Devam edegelen süreçte halkın özgürlük talepleri İngiltere'de 1628'de Petition of Rights[22], 1679'da Habeas Corpus Act[23], 1689'da Bill of Rights[24] gibi bildirilerin yayınlanmasına sebep olmuştur. Diğer taraftan bu süreçte 1789'da Fransız İhtilali patlak

---

19 **Öztürk,** Bahri (Editör) (2021) Nazari ve Uygulamalı Ceza Muhakemesi Hukuku, 15. Baskı, Ankara, Seçkin, s. 244.

20 **Kalabalık,** Halil (2017) İnsan Hakları Hukuku, 5. Baskı, Ankara, Seçkin, s. 71; Magna Carta'nın koşulları, hükümleri ve kamu hukukundaki önemi hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. **Doğan,** İlyas (2015) İnsan Hakları Hukuku, 5. Baskı, Ankara, Astana Yayınları, s. 79-83.

21 ABD, Fransa, İngiltere gibi çeşitli ülkelerin anayasal değerdeki muhtelif kaynakları için bkz. **Kaboğlu,** İbrahim Ö. (2016) Anayasa Hukuku Dersleri Genel Esaslar, 11 Baskı, İstanbul, Legal, s. 236-238; **Kapani**, s. 41.

22 *Petition of Rights*'ın ortaya çıkış koşulları ve içeriği hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. **Doğan**, İlyas s. 84-85.

23 *Habeas Corpus Act*'ın ortaya çıkış koşulları içeriyi ve önemi hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. **Doğan**, İlyas, s. 86-87; **Kaboğlu,** İbrahim Ö. (2013) Özgürlükler Hukuku-1 İnsan Hakları Genel Kuramına Giriş, Yenilenmiş 7.Baskı, Ankara, s. 142-143.

24 *Bill of Rights* in ortaya çıkış koşulları içeriği ve önemi hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. **Doğan**, İlyas, s. 88-89.

vermiş[25] ve insan hakları açısından son derece önemli bir metin olan İnsan ve Yurttaş Hakları Bildirisi bu dönemde yayınlanmıştır[26].

Dünya tarihinin en kanlı savaşlarından olan İkinci Dünya Savaşı insanlık tı tecrübeler yaşamış ve yaşanan bu tecrübeler savaştan sonra insan haklarının gelişmesine, temel hak ve hürriyetlerin yeni bir ivme kazanmasına katkı sağlamıştır[27]. Nitekim savaştan sonra dünya barışını tesis etmek ve geçmişte olduğu gibi insan haklarının ayaklar altına alınmasına engel olmak maksadıyla 1948 yılında İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi kabul edilmiştir. Bu belge her ne kadar herhangi bir bağlayıcılığı olmayan haklar listesi olsa da kabul edilen hakların içeriği ve dünya devletlerinin ekserisi tarafından kabul edilmesi yönüyle son derece önemli bir bildirgedir[28]. Nitekim Beyanname ile beraber hak arama özgürlüğü uluslararası bir hukuk metninde zikredilerek sağlam bir dayanak kazanmıştır. Söz konusu Beyannamenin 8. maddesinde "*Her şahsın kendine anayasa veya kanun ile tanınan ana haklara aykırı muamelelere karşı fiilli netice verecek şekilde milli mahkemelere müracaat hakkı vardır*" denilmek suretiyle hak arama hürriyeti evrensel bir çerçevede değerlendirilmiştir[29].

Devam eden süreçte 1950 yılında Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi imzalanmıştır. Sözleşmenin 13. maddesinde "*Bu Sözleşmede tanınmış olan hak ve özgürlükleri ihlal edilen herkes, söz konusu ihlal resmi bir hizmetin ifası için davranan kişiler tarafından gerçekleştirilmiş olsa dahi, ulusal bir merci önünde etkili bir yola başvurma hakkına sahiptir"* ifadesi yer almış ve bu sayede hak arama hürriyetinin sözleşmeye üye olan devletler açısından uygulanması hüküm altına alınmıştır. AİHS'nin sair pek çok uluslararası insan hakları sözleşmelerinden farkı, hüküm altına aldığı hakların muhafazasını sağlamak için oluşturduğu denetim mekanizmasıdır. Nitekim sözleşmede yargısal denetime de yer

---

[25] Fransız devriminin tarihsel arka planı için bkz. **Doğan,** İlyas, s. 103.

[26] **Kaboğlu**, Anayasa Hukuku Dersleri **s.** 237; **Kapani,** s. 42; **Çetin,** Onur**,** s. 38-39; Bildirinin içeriği ve önemi hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. **Doğan,** İlyas, s. 104-106.

[27] **Kapani,** s. 60.

[28] **Kapani**, s. 62; Bkz. "Beyannameyi 6 sosyalist ülke, Suudi Arabistan ve Güney Afrika Birliği dışında kalan bütün ülkeler kabul etti." Bkz. <https://tr.wikipedia.org/> s.e.t. 23.12.2022.

[29] Bkz. <https://www.ihd.org.tr/insan-haklari-evrensel-beyannamesi>, s.e.t. 23.12.2022.

verilmiş ve *devletlerarası başvuru* ve *kişiler arası başvuru* olmak üzere iki türlü başvuru yolu öngörülmüştür[30].

Türkiye de bu Sözleşmeyi 10 Mart 1954'te çıkardığı bir kanunla kabul etmiştir. Hiç şüphesiz bu sözleşmenin insan hakları mevzuatımız ve yargılamalarımız açısından önemi çok büyüktür. Zira Anayasa m. 90/5'te *"Usulüne göre yürürlüğe konulmuş temel hak ve özgürlüklere ilişkin milletlerarası andlaşmalarla kanunların aynı konuda farklı hükümler içermesi nedeniyle çıkabilecek uyuşmazlıklarda milletlerarası andlaşma hükümleri esas alınır"* denilerek temel hak ve hürriyetleri konu edinen milletlerarası andlaşmaların kanunlar karşısındaki hiyerarşik üstünlüğü vurgulanmıştır[31]. Bu hüküm göz önüne alındığında AİHS'nin hak arama hürriyetine dair ilgili hükmünün hukuk sistemimiz açısından ne kadar önemli olduğu bir kez daha anlaşılmaktadır.

D. Hak Arama Hürriyetinin Gerektirdiği Koşullar

Hak arama hürriyeti, bireylerin hak ve özgürlüklerini koruma ve savunma sürecinde temel bir rol oynamaktadır. Bu hürriyetin uygulamada ilgililerce etkin ve adil bir şekilde kullanılabilmesi *hukuk devleti* ilkesinin varlığı ve işleyişiyle doğrudan iniltilidir. *Hukuk devleti ilkesi* Anayasa'nın 2. maddesinde Cumhuriyetin nitelikleri arasında zikredilen çok önemli bir kavramdır. Bu noktada konunun daha iyi anlaşılması açısından öncelikle hukuk devleti ilkesinin tanımlanması gerekmektedir.

Hukuk devletinin müşahhas bir tanımını yapmak son derece zordur. Dolayısıyla bu ilkeyi, kendisini oluşturan alt kavramlar üzerinden izah etmek daha doğru olacaktır.

Hukuk devleti ilkesinin ne olduğunu anlamak için öncelikle mefhumu muhalifi üzerinden yapacağımız bir yorumla, ne olmadığına bakmamız yerinde olacaktır. Bu bağlamda hukuk devleti ilkesi "*polis devleti*"[32] kavramının taban tabana zıddı olarak ifade

---

[30] Bkz. 50 Soruda AİHM - European Court Of Human Rights, <https://www.echr.coe.int › Documents>, s.e.t. 26.12.2022, s. 6; **Kapani**, s. 71-72.

[31] **Bilir,** Faruk (2005) **"**Anayasanın 90. Maddesinde Yapılan Değişiklik Çerçevesinde Milletlerarası Andlaşmaların İç Hukuktaki Yeri", SÜHFD, C: 13, S. 1, s. 83; **Koç**, s. 304.

[32] Polis devleti hakkında ayrıntılı bilgi için bkz**. Gözler,** Kemal (2021) Türk Anayasa Hukuku, 4. Baskı, Bursa, Ekin Basın Yayım Dağıtım, s 232.

edilebilecektir[33]. Bu kavram 17. ve 18. yüzyıllardaki mutlak merkeziyetçi devlet otoritesini ifade etmektedir. Söz konusu devletlerde kamunun refahı ve güvenliğinin sağlanması adına kişisel haklardan vazgeçebileceği düşüncesi hâkimdir. Dolayısıyla bu rejimlerde hak arama hürriyeti bağlamında kişilerin idari işlemlerden ve eylemlerden doğan hak ihlalleri için idareye başvurma imkânı olmadığı gibi uğranılan maddi ve manevi zararlarının tazmin edilmesi de söz konusu değildir[34]. Polis devletinin bu tanımından yola çıkarak mefhumu muhalif bir yorumlama ile hukuk devletini; bireysel özgürlüklerin korunduğu, adaletin sağlandığı, idarenin işlem ve eylemlerinden sorumlu olduğu devlet olarak anlamak mümkündür.

Özbudun'a göre genel anlamıyla hukuk devleti; devletin organları tarafından eylem ve işlemlerinin belirli hukuk kurallarına uygun olarak gerçekleştirildiği, bunun yanında vatandaşların hukuki güvenlik ve belirlilik içinde bulundukları devlettir[35].

Kaboğlu hukuk devleti kavramını hukuksal güvenlik temeline oturtmuş ve söz konusu kavramı hukuki güvenliği temin etmenin, bir özgürlüğü koruma altına almanın en ileri eşiği olarak tanımlamıştır[36].

Aktaş hukuk devletini biçimsel ilkeler, kuramsal ilkeler, maddi ilkeler başlıkları altında izah etmiş ve bu ilkenin devlet tarafından ulaşılması gereken bir ideal olduğunu ve bu ölçülere riayet edildiği takdirde hukuk devleti idealine yaklaşılabileceğini ifade etmiştir[37].

Gözler hukuk devletinin gereklerini açıklarken "*genel gerekler (devletin hukuka bağlılığı)"* ve "*özel gerekler (idarenin hukuka bağlılığı)"* şeklinde bir izaha gitmiştir. Devletin hukuka bağlılığı bağlamında yasama, yürütme ve yargı erklerinin hukuka bağlı olması gerektiğini ifade etmiştir. İdarenin hukuka bağlılığı başlığı altında ise *"idarenin*

---

[33] **Kaplan,** Gürsel (1999) "Hukuk Devleti Açısından İdari Yargılamada Hak Arama Özgürlüğü Ve Sınırları", (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, s. 2-3; **Bahadır**, s. 15; **Doğan**, Murat, s. 3.

[34] **Gözler,** Kemal (2020) Türk Anayasa Hukuku Dersleri, 25. Baskı, Bursa, Ekin, s. 82.

[35] **Özbudun,** Ergun (2016) Türk Anayasa Hukuku, 16. Baskı, Ankara, Yetkin, s. 125.

[36] **Kaboğlu,** Özgürlükler Hukuku-1, s. 19.

[37] Ayrıntılı izah için bkz. **Aktaş,** Sururi **(**2020) "Hukuk Devleti İdealine Felsefi Bir Bakış Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi", S: 1, s. 25-27.

yargısal denetime tâbi olması[38]*, hâkimlerin bağımsız ve teminatlı olması, idari faaliyetlerin önceden bilinebilir olması, hukuki güvenlik ilkesinin mevcut olması, idarenin mali*[39] *sorumluluklarının mevcut olması*" gerekliliklerini belirtmiştir[40].

Anayasa Mahkemesi ise vermiş olduğu bir kararında "*Anayasa'nın 2. maddesinde belirtilen hukuk devleti, eylem ve işlemleri hukuka uygun, insan haklarına dayanan, bu hak ve özgürlükleri koruyup güçlendiren, her alanda adil bir hukuk düzeni kurup bunu geliştirerek sürdüren, Anayasa'ya aykırı durum ve tutumlardan kaçınan, hukukun üstün kurallarıyla kendini bağlı sayan, yargı denetimine açık olan devlettir"* diyerek hukuk devletini tanımlamıştır[41]. Yüksek Mahkeme vermiş olduğu başka bir kararda ise; görülmekte olan davalarda ve yargılamanın tüm aşamalarında, *iddia ve savunmada silahların eşitliği ilkesi* ve *çelişmeli yargılanma* ilkesinin var olmasının hukuk devleti olmanın bir gereği olarak kabul edildiğini ifade etmiştir[42].

Görüldüğü üzere hukuk devleti ilkesi ile hak arama özgürlüğü arasında kuvvetli bir bağ vardır. Zira hak arama özgürlüğü hukuk devleti ilkesinin bir gereği ve doğal bir neticesidir. Özetle hukuk devleti ilkesinin bir gereği olarak hem bütün vatandaşların hem de tüm devlet erklerinin, istisnai birtakım yasama ve yargı kısıtlamaları hariç olmak kaydıyla,[43] yargı denetimine tabi olması hukuk devletinin ve hak arama hürriyetinin ortak paydasını oluşturmaktadır.

Hak arama hürriyetinin tam anlamıyla sağlanabilmesi için gerekli olan ve bu bağlamda değerlendirilmesi gereken bir diğer kavram yargı bağımsızlığı ve hâkimlik

---

[38] **Çağlayan,** Ramazan (2005) "İdari Eylemden Doğan Tam Yargı Davalarında Dava Açma Süreleri", AÜEHFD, C: 9, S: 3-4, s. 17.

[39] **Gönen,** Yakup (2016) "Hak Arama Özgürlüğü Bağlamında Tam Yargı Davasındaki Usul Ve Sürelerin Haksız Fiilden Kaynaklanan Tazminat Davası İle Karşılaştırılması", İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, C: 7, S: 1, s. 453.

[40] Hukuk devleti hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. **Gözler,** Türk Anayasa Hukuku, s. 240 vd.

[41] **AYM,** E. 2013/44, K. 2013/59, T. 02.05.2013, <https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/>, s.e.t. 28.12.2022.

[42] *"...yargılamanın tüm aşamalarında silahların eşitliği ilkesi ve çelişmeli yargılama hakkının güvence altına alınarak adil yargılanma hakkının korunması hukuk devleti olmanın bir gereğidir."* **AYM**, **Bireysel Başvuru**, B. 2013/7727, T. 04.02.2016, <https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/>, s.e.t. 28.02.2022.

[43] Söz konusu istisnai durumlar çalışmamızın ikinci bölümünde ayrıntılı olarak incelenecektir.

teminatı ilkelerdir. Nitekim Anayasa'nın *yargı yetkisi* başlıklı 9. maddesinde *"Yargı yetkisi, Türk Milleti adına bağımsız ve tarafsız mahkemelerce kullanılır"* denilerek Türk bağımsız mahkemelerine ve hâkimlerine ulaşılması gereken ideal bir hedef gösterilmiş ve konun önemine vurgu yapılmıştır. Bunun yanı sıra Anayasa'nın yargı bölümünde *mahkemelerin bağımsızlığı başlıklı* 138. maddesinde "*Hâkimler, görevlerinde bağımsızdırlar"* ifadelerine yer verilerek hâkimlerin bağımsızlığı teminat altına alındığı ifade edilmiştir. Nitekim yargılama vazifesini ifa eden hâkimlerin teminat altına alınmadığı bir devlette yargı bağımsızlığından bahsetmek son derece güçtür. Zira teminat altına alınmayan ve yeterince korunmayan bir yargı, diğer devlet organları karşısında bağımsızlığını muhafaza edemeyecektir. Böyle bir ortamda ise mahkemelerden hakkaniyete uygun yargılama yapmaları ve adil kararlar vermeleri beklenemeyecektir[44].

Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi m.6'da da "*Herkes yasayla kurulmuş bağımsız ve tarafsız mahkemeler önünde dinlenme hakkına sahiptir"* denilerek yargı bağımsızlığının ve hâkimlik teminatının önemine dikkat çekilmiştir[45].

Mahkemelerin tarafsızlığı ilkesi ise yargılama süreci yürütürken hâkimin herhangi bir tarafı tutmamasını; dili, dini, cinsiyeti veya ideolojisi ne olursa olsun taraflara karşı önyargısız davranmasını ve adil kararlar vermesini ifade eder. Diğer bir deyişle mahkemelerin bağımsızlığını sağlayabilmek hâkimlerin bağımsızlığını sağlayabilmek demektir. Hâkimlerin ise tam manasıyla bağımsızlığını sağlamanın ilk şartı hiç şüphesiz hâkimlik teminatını sağlamaktır[46].

Kaboğlu'na göre hâkimin bağımsızlığı herhangi bir iktidarın müdahalesi karışmaksızın mutlak bir özgürlük içerisinde yargılama yapmaktır. Tarafsızlık ise nötr bir şekilde tarafsız muhakeme yapmayı ifade etmektedir. Ayrıca *Kaboğlu* bu tarafsızlığın hâkim

---

[44] **Özbudun**, s. 135; **Evren,** Teoman (1998) "Hak Arama Özgürlüğü Ve Savunma, TBB Dergisi", https://tbbdergisi. barobirlik. org.tr, s.e.t. 08. 01. 2023, s. 7; **Reisoğlu**, Safa (2001) Uluslararası Boyutlarıyla İnsan Hakları, 1. Baskı, İstanbul, Beta Yayınları, s. 106.

[45] Mahkemelerin tarafsızlığına dair ayrıntılı anlatım, AYM ve AİHM'nin örnek kararları için bkz. **İnceoğlu,** Sibel (2002) "İnsan Hakları Avrupa Mahkemesi Kararlarında Adil Yargılanma Hakkı", Beta Kitabevi, 1. Baskı, İstanbul**,** 79-94; **Gül/ Birtek**, s. 14; **Doğan,** İlyas**,** s. 553-554.

[46] Mahkemelerin tarafsızlığına dair ayrıntılı anlatım, AYM ve AİHM'nin örnek kararları için bkz. **İnceoğlu,** 94-109; **Bahadır**, s. 16; **Reisoğlu**, 106; **Doğan,** İlyas, s. 555.

için bir erdem olup hâkimin saygınlığını güvence altına alan en güçlü hukuki anlam olduğunu ifade etmiştir[47].

Anayasa Mahkemesi hâkimlik teminatını ve bu ilkenin amacını bir kararında şu şekilde açıklamıştır: *"Hâkimlik teminatı, hâkimlerin bağımsızlığını sağlamaya yönelik kurumların en önemlisidir. Hâkimlerin bağımsızlığı, hâkimlerin objektif bağımsızlığı olduğu halde, hâkimlik teminatı hâkimlerin kişisel bağımsızlığıdır. Hâkimlik teminatı, hâkimlere tanınan bir ayrıcalık değil, toplum için kabul edilen ve hâkimlerin görevlerini tam bir güven ve tarafsızlık içinde yapabilmelerini sağlayan bir kurumdur. Burada söz konusu olan, hâkimin kişisel yararı olmayıp, kamunun yararıdır"*[48].

Anayasa Mahkemesi'nin bu kararının hak arama hürriyeti bağlamında değerlendirilmesi son derece önemlidir. Nitekim hâkimlerin bağımsızlığını doğrudan etkileyen bu kurum hak arama hürriyetinin temelini oluşturmaktadır. Bağımsız ve tarafsız bir yargı sisteminin olmadığı bir zeminde hak arama hürriyetinden bahsedilemeyecektir. Hâkimlik teminatı, bu bağımsızlığın ve tarafsızlığın korunmasını sağlayarak adil bir yargılanma hakkının temelini oluşturacaktır. Zira bir devlette yargılama vazifesini gören hâkimlerin, Anayasa tarafından yeterince koruma altına alınmamaları yargılamaların tarafsızlığına gölge düşürebilecektir. Özellikle idari yargılamalarda olduğu üzere idari makamların davalı tarafında bulunduğu bir durumda, hâkimler karar verirlerken otoritenin baskısını üzerlerinde hissederlerse tarafsız kararlar vermek onlar açısından zor olacaktır. Gerçekten de kuvvetler ayrılığı ilkesinin yara aldığı böyle bir ortamda ise kişiler, hak arama hürriyetlerini tam manasıyla kullanamayacaklar ve uğradıkları idari zararlar sebebiyle yargı yoluna başvurabilseler de adil kararlara tam anlamıyla ulaşamayacaklardır[49].

---

[47] **Kaboğlu,** Özgürlükler Hukuku-1, s. 129.

[48] **AYM,** E. 1992/39, K. 1993/19, T. 29.04.1993; ilgili diğer bir karar için bkz. **AYM**, E. 1995/19, K. 1995/64, T. 07.06.1995, <https://normkararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/ >, s.e.t. 28.12.2023.

[49] **Aydın**, s. 3; **Cebre,** Ayvaz (2011) "Hak Arama Yolları Ve Adil Yargılanma Hakkı", Türkiye Adalet Akademisi Dergisi, C:1, S:5, s. 385.

E. Hak Arama Hürriyetinin Özellikleri

1. Koruyuculuk

İdare tarafından herhangi bir temel hakkı ihlal edilen veya maddi manevi zarara uğratılan herkes kanunlarca kendisine tanınan hakların iadesini ve uğradığı zararların tazmin edilmesini isteyebilecektir. Fakat bu noktada kişi sahip olduğu hakkı muhatabından talep edemiyor ve yargı makamlarına karşı da dava edemiyorsa sahip olduğu haklar kâğıt üzerinde kalacak ve uygulamaya yansımayacaktır. Şu halde hak arama hürriyetinin olmadığı veya kişiler etkili bir şekilde bu hakkı kullanamadığı takdirde gerek Anayasa'daki gerekse kanunlardaki hak ve hürriyetler işlevlerini yitirecek ve bir teoriden öteye geçemeyecektir. Bu nedenle hak arama hürriyeti bütün pozitif özgürlüklerin koruyucusu niteliğinde son derece önemli bir haktır[50].

Doktrinde *Kaboğlu*[51] ve *Birtek*[52] gibi bazı yazarlar da hak arama hürriyetinin diğer hakları kullanmanın ve gerektiğinde yargı önünde savunmanın bir ön koşulu ve usuli güvencesi olduğunu da belirtmişlerdir[53].

2. Kapsayıcılık

Anayasa'da birçok temel hak ve hürriyet zikredilmiş olmakla birlikte bu hakların her birinin kapsam ve sınırları birbirinden farklılık arz etmektedir. Kimi haklar kapsayıcılık bakımından diğer birçok hakkı içerisinde barındırabilirken kimi haklarsa çok daha dar bir alan içerisinde kişilere koruma sağlamaktadır. Örnek vermek gerekirse *kamu hizmetlerine girme hakkı* gerek bu hakkı kullanma imkânı kendisine tanınan kişilerin sadece Türk vatandaşları olması bakımından gerekse hakkın içeriği ve kapsamı bakımından dar kapsamlı

---

50 "*Anayasa'nın 36. maddesinde güvence altına alınan hak arama özgürlüğü, bir temel hak olmanın yanında diğer temel hak ve özgürlüklerden gereken şekilde yararlanılmayı ve bunların korunmasını sağlayan en etkili güvencelerden biridir. Bu bakımdan davanın bir mahkeme tarafından görülebilmesi ve kişinin adil yargılanma hakkı kapsamına giren güvencelerden faydalanabilmesi için ilk olarak kişiye iddialarını ortaya koyma imkânının tanınması gerekir. Diğer bir ifadeyle dava yoksa adil yargılanma hakkının sağladığı güvencelerden yararlanmak mümkün olmaz."* **AYM**, **Bireysel Başvuru**, B. 2020/2418, T. 15.11.2023, https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr, s.e.t. 01.03.2024; **Bahadır**, s. 20-21; **Köküsarı**, s. 167-168.

51 **Kaboğlu,** "Özgürlükler Hukuku-1"**,** s. 144.

52 **Gül/ Birtek,** s. 6.

53 Bu konuda Aydın da aynı fikri savunmaktadır. Bkz. **Aydın**, s. 4; **Doğan,** s. 9.

bir hak olarak zikredilebilir. Buna karşılık hak arama hürriyeti ise Anayasa'da koruma altına alınan temel hak ve hürriyetleri kapsamaktadır ve Türk vatandaşı olsun ya da olmasın herkes tarafından kullanılabilmektedir[54].

Hak arama hürriyetinin kapsayıcılığının bir başka görünüş biçimi ise diğer temel hak ve hürriyetler ile doğrudan bağlantılı ve uyumlu olmasıdır[55]. Nitekim Anayasa'daki bazı haklar birbiriyle uyumluyken bazıları ise uyumsuz olabilmektedir[56]. Örnek vermek gerekirse Anayasa'da zikredilen *düşünceyi açıklama ve yayma hürriyeti (m.26)* ve *basın hürriyeti (m.28)* birbirine kuvvet veren ve takviye eden doğrudan doğruya bağlantılı iki haktır. Bu haklardan biri geliştikçe diğeri de doğru orantılı olarak gelişecektir Diğer taraftan bu haklardan biri kısıtlandıkça aynı şekilde diğeri de kısıtlanacak ve etki alanı daralacaktır. Durum böyle olmakla beraber basın hürriyeti diğer tüm haklarla uyum içerisinde olamayabilecektir. Nitekim *özel hayatın gizliliği hakkı (m.20)* basın hürriyeti ile çatışabilecek nitelikte bir haktır. Söz gelimi basın hürriyetinin kapsam alanı genişledikçe özel hayatın gizliliği hakkının kapsam alanı daralacaktır. Bu noktada hak arama özgürlüğünün ne kadar kapsayıcı bir hak olduğu daha iyi anlaşılabilecektir. Zira hak arama özgürlüğünün kapsama alanı genişledikçe hiçbir insan hakkı zarar görmeyecek, kapsam alanı daralmayacak bilakis etkisi ve işlevselliği artarak kuvvet bulacaktır.

3. Etkililik

Hak arama hürriyeti Anayasa'da negatif statü hakları bölümünde düzenlenen bir haktır. Fakat buradan devletin, ilgililerin hak arama özgürlüklerini kullanmalarını takviye ve teşvik edici birtakım sorumlulukları olmadığı anlamı çıkarılmamalıdır[57]. Zira yukarıda koruyuculuk başlığı altında da ifade ettiğimiz gibi hak arama hürriyetinin yeterince etkili olmaması halinde, derecesine göre tüm haklar işlevselliğini kaybetmekte ve teorik birer mefhumdan ibaret olmaktadır. Her ne kadar Anayasa'da lafzi olarak ifade edilmemiş olsa da

---

54 **Köküsarı**, s. 179; **Çetin,** Onur**,** 42-43.

55 "*Anayasa'nın 36. maddesinde güvence altına alınan hak arama özgürlüğü, bir temel hak olmanın yanında diğer temel hak ve özgürlüklerden gereken şekilde yararlanılmayı ve bunların korunmasını sağlayan en etkili güvencelerden biridir."* **AYM, Bireysel Başvuru,** B. 2019/19852, T. 15.9.2021**,** https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr, s.e.t. 26.12.2023.

56 **Bahadır,** s. 20.

57 **Bahadır**, s. 21; **Birtek/ Gül,** s. 6.

devlet bu hakka ulaşımı etkili yollarla kolaylaştırmalı ve daha elverişli hale getirmek için üzerine düşen görev ve sorumlulukları yerine getirmelidir. Burada etkililik kavramından maksat, yalnızca kişilere yetkili mahkemelerde dava açma hakkı vermek değildir. Zira bu durumda hakkın kapsamı ve anlamı son derece noksan kalacaktır[58].

Etkililik kavramı, dava açabilme hakkından önce hakkı ihlal edilen kişilere hangi makamlara, ne kadar süre içerisinde, nasıl başvuru yapılabileceğini belirtmek ve sonrasında yargılama sürecini tarafsız ve adil bir şekilde yürütmek, nihai kararı sürüncemede bırakmadan hızlı bir şekilde açıklamak, kararları hukuki gerekçeleriyle beraber vermek, üst mahkemelere başvuru için gerekli bilgilendirmeleri yapma imkânı sağlamak gibi adil yargılanma gerekliliklerini de kapsamaktadır. Nitekim ülkemizde bu konuda var olan eksiklikler sebebiyle AİHM tarafından verilmiş ihlal kararları da bulunmaktadır. Örneğin AİHM, yargılamanın uzun sürmesine karşı iç hukukta herhangi bir başvuru yolu öngörülmemiş olduğu gerekçesiyle yapılan bir başvuruda "*etkili iç hukuk yolu bulunmadığı gerekçesiyle AİHS'nin 13. maddesinin ihlal edildiğine"* hükmetmiştir[59].

Bu başlık altında ifade edilmesi gereken diğer bir husus da hak arama özgürlüğünün yargıya başvuruda bulunan herkesin lehinde karar verileceği anlamına gelmemesi gerektiğidir. Bu noktada ilgilinin neden haksız olduğunun hukuki gerekçelerinin kendisine bildirilmesi noktasında da hak arama özgürlüğü son derece önemlidir. Başvurucunun haklı olup olmadığının tespitini yapacak olan tarafsız ve bağımsız mahkemelerdir. Fakat kişiler en

---

[58] "*AİHM'e göre başvurucunun kamu otoritelerinin menfaati ile kendi menfaati arasında adil denge tesis eden tutarlı bir sisteme güvenebilme imkânına ve özellikle haklarına doğrudan müdahale teşkil eden ilgili idari işleme itiraz edebilecek açık, pratik ve etkili fırsatlara sahip olması önem taşımaktadır. (Geffre/Fransa (k.k.)"* **AYM, Bireysel Başvuru,** B. 2019/19852, T. 15.9.2021 https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr, s.e.t. 26.12.2023.

[59] **AİHM,** Sebahattin Evcimen/Türkiye, B. 31792/06, T. 23.02.2010, s. 4, <https://hudoc:echr.coe.int>, s.e.t. 26.12.2023. AİHM'nin aynı yönde vermiş olduğu diğer bir karar şu şekildedir: *"Devletin görevlilerin elinde bulunan bir kimse savunulabilir düzeyde bir iddiada bulunduğunda, yetkililerin, bu hükmün getirdiği gerekliliklere yanıt veren, sorumluların tespitine olanak tanıyan, etkili ve derinlemesine soruşturma açma ve yürütme zorunluluğu bulunmaktadır (Tekin kararı). Bu konuda bir soruşturmanın eksikliği, yetkililerin başvuranın şikayetinin özü itibariyle tanınması konusundaki kayıtsızlığı AİHM'i ve AİHS'nin 3. maddesiyle birlikte 13. maddenin Soner açısından ihlal edildiği kararını vermeye sevk etmektedir."* **AİHM**, Soner ve Diğerleri - Türkiye Davası, B. 40986/98, T. 27.04.2006. Aynı yönde bkz. **AİHM**, B. 17756/06, T. 23.02.2010, <https://hudoc:echr.coe.int>, s.e.t. 26.12.2023, s. 3-4.

azından yargılama sonucunda başvurusunda neden haksız olduğunu hukuki gerekçeleri ile öğrenebilmelidir[60].

F. Hak Arama Hürriyetinin Unsurları

1. Davacı Olma

Hukuk düzeni tarafından kişilere tanınan hak ve menfaatleri elde etmek maksadıyla mahkemeler önünde hak talebinde bulunan kişiye *davacı* denir[61]. Hakkı ihlal edilen herkes hak arama hürriyetine istinaden sahip olduğu haklarını kazanabilmek için öncelikle bağımsız ve tarafsız mahkemelerde davacı sıfatıyla dava açabilmeli ve açtığı davayı da takip edebilmelidir[62]. Zira Anayasa'nın 36. maddesinde herkesin meşru yolları kullanarak yargı mercileri önünde davacı sıfatıyla hak iddiasında bulunabileceği belirtilmiş ve böylece davacı sıfatıyla dava açarak hak iddiasında bulunmanın hak arama hürriyetinin kurucu unsurları arasında olduğu açıkça ifade edilmiştir[63].

Burada belirtilmesi gereken diğer bir konu da dava açma hakkının her zaman mutlak ve sınırsız bir şekilde kullanılamayacak olmasıdır. Nitekim Anayasa'da ve ilgili kanunlarda dava açma hakkına birtakım kısıtlamalar getirilmiştir. Bu kısıtlamalardan ilki dava açacak olan kişide bulunması beklenen özellikler bakımındandır. Söz gelimi dava açacak kimsenin dava açma ehliyetine sahip olması gerekmektedir. Medeni hukuktaki *fiil ehliyetine* karşılık gelen dava ehliyeti, kişinin dava açabilmesi için medeni hakları kullanma yetkisine haiz olmasını ifade etmektedir. Dolayısıyla durumun gereklerine göre dava açacak kişinin küçük, akıl hastası, müflis ya da hükümlü olmaması gerekmektedir. Aksi takdirde dava ehliyeti olmaksızın açılacak bir dava, dava şartı eksikliğinden reddedilecektir[64].

---

60 **Kaboğlu,** Özgürlükler Hukuku-1, s. 129; **Köküsarı**, s. 180; Gerekçeli karar hakkına dair ayrıntılı bilgi için bkz. **Doğan**, Murat**,** s. 15-16; **Reisoğlu**, s. 108.

61 **Doğan** İlyas (2020) Hukuka Giriş, 2. Baskı, Ankara, Astana, s. 230.

62 **Bahadır**, s. 22; **Aydın**, s. 11.

63 **Cebre,** s. 381.

64 **Cebre**, s. 382; **Atalı,** Murat/ **Ermenek,** İbrahim/ **Erdoğan,** Ersin (2021) Medeni Usul Hukuku, 4. Baskı, Ankara, Yetkin, s. 221-222; **İnceoğlu,** s. 24-25.

Hak arama özgürlüğü hakkında AİHS'nin *adil yargılanma hakkı* başlıklı 6. maddesinde herkesin, gerek *medeni hak ve yükümlülükleriyle ilgili uyuşmazlıklar* konusunda gerekse *cezai alanda kendisine yöneltilen suçlamaların esası* hakkında bağımsız ve tarafsız mahkemeler karşısında davacı olarak hak dava edebileceği ifade edilmiştir. Metnin salt lafzi açıdan değerlendirilmesi sonucunda yalnızca hukuk ve ceza yargılamalarının hükmün kapsamına alındığı, idari yargılamanın ise adil yargılanma ve dolayısıyla hak arama özgürlüğü bağlamında değerlendirilemeyeceği düşünülebilir. Fakat bu eksik bir değerlendirme olacaktır. Zira Yüksek Mahkeme vermiş olduğu bazı kararlarda[65] *medeni hak ve yükümlülükler* kavramının devletlerin iç hukukunda anlaşılandan farklı ve bağımsız düşünülmesi gerektiğini ifade etmiş ve daha geniş ve kapsayıcı bir yorumlama metodu ile meseleye izahat getirmiştir[66]. Bunun yanında Anayasa Mahkemesi vermiş olduğu muhtelif kararlarda, davacı olmak isteyen kişilere getirilen hukuki ya da fiili engellemelerin adil yargılanma hakkını ve hak arama özgürlüğünü ihlal edeceğini belirtmiştir[67].

2. Davalı Olma

Mahkemelerde hak iddiasında bulunan davacı tarafın karşısında, bu iddialara karşılık savunma yapacak olan davalı taraf yer almaktadır. Açılan bir davada savunma yapmak ve iddiaları uygun ve hukuki gerekçelerle reddetmek de dava açma hakkı gibi hak arama hürriyetinin en zaruri gereklerindendir. Şayet kişi bağımsız ve tarafsız mahkemeler huzurunda şahsı hakkında beyan edilen iddiaları gerektiği ölçüde ve etkili araçlarla çürütme imkânı bulamazsa savunma hakkı ve dolayısıyla da hak arama özgürlüğü zedelenecektir[68].

---

65 **Bahadır**, s. 22.

66 Medeni hak ve yükümlülük kavramının devletlerin iç hukukunda anlaşılan anlamdan farklı ve bağımsız olduğu; özel nitelikte hak ve yükümlülükler açısından belirleyici her türlü prosedürün medeni hak ve yükümlülükler kapsamı dâhilinde olduğuna dair içtihat için bkz. **AİHM,** Ringeisen/Avusturya**,** B. 2614/65, T 16/07/1971, <https://hudoc:echr.coe.int>, s.e.t. 26.12.2022; **İnceoğlu,** s. 24-25.

67 "*Belediye Gelirleri Kanunuyla dava açılabilmesi için katılma payının yarısının önceden ödenmesi şartının getirilmesi hak arama hürriyeti ve idarenin işlemine karşı dava açma hakkını büyük ölçüde sınırlamaktadır. Böyle bir sınırlama Anayasanın 36 ve 125. maddelerine aykırılık teşkil etmektedir*." **AYM,** E. 2001/5, K. 2002/42, T. 28.3.2002 , <https://normkararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/>.

68 **Bahadır,** s. 23.

Kural olarak, hakkında dava açılan ve savunma hakkına sahip olmakla beraber yerine getirmesi gereken birtakım yükümlülükleri de bulunan kişiye davalı denmektedir[69]. Ceza yargılamasına göre savunma makamında, kovuşturma evresinin başlamasından hükmün kesinleşmesine kadar devam eden süreçte suç şüphesi altında bulunan kişiye sanık denilmektedir[70]. İdari yargılama hukukunda ise davalı, kural olarak işlem veya eylemleriyle davacının hakkını ihlal ettiği iddia edilen kamu kurumu ve kuruluşlarıdır[71].

İYUK'a göre davacının hasım göstermeden dava açması veya yanlış hasım göstererek dava açması halinde hâkim dosya üzerinden davanın muhatabı olacak gerçek hasmı tespit ettikten sonra gerçek hasma tevdi kararı verecektir[72]. Kanaatimizce hukuki bilgisi sınırlı olan kişilerce dava dilekçesinde ilgili idari makamların doğru tespit edilememesi kabul edilebilir nitelikte bir hatadır. Dolayısıyla bu hatanın yargı mercileri tarafından verilecek gerçek hasma tevdi kararıyla giderilmesi hak arama hürriyeti bağlamında oldukça önemlidir. Zira bu şekilde olası hak kayıpları da önlenmiş olacaktır. Medeni usul hukukuna göre ise mahkeme davanın her aşamasında dava şartı eksikliği olup olmadığını inceleyecek eğer herhangi bir eksiklik tespit ederse tamamlanması için süre verecek aksi takdirde usulden reddedecektir[73].

Unutulmamalıdır ki Anayasa'nın 38. maddesi mucibince suçluluğu mahkeme kararıyla sabit oluncaya kadar herkes masumdur ya da en azından suçlu değildir[74]. Esasında bu hüküm özel anlamda ceza muhakemesinin temel bir ilkesini ifade etmektedir. Ancak genel anlamı ile bakılacak olursa mahkemeler mabeyninde yapılacak olan bütün yargılamalarda müddei iddiasını mahkeme huzurunda ispat etmedikçe ve nihai olarak

---

69 **Doğan**, İlyas s. 230.

70 **Şahin,** Cumhur/ **Göktürk,** Neslihan (2021) Ceza Muhakemesi Hukuku-1, 12.Baskı, Ankara, Seçkin, s. 137.

71 **Çağlayan**, Ramazan (2019) İdari Yargılama Hukuku, 11. Baskı, Ankara, Seçkin, s. 126.

72 **Çağlayan**, s. 324.

73 **Atalı/ Ermenek/ Erdoğan**, s. 328; **Aydın,** s. 12.

74 Suçlu sayılmama ve masum sayılma kavramlarının aynı anlama gelip gelemeyeceğini ayrıntılı doktrinsel tartışma için bkz. **Değirmencioğlu,** Burcu (2019) "Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi İçtihatları Işığında Masumiyet Karinesinin Korunması", Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi Dergisi, C: 1, S: 2, s. 310 vd.

hüküm açıklanmadıkça davalı, davacının iddialarından münezzehtir[75]. Aksi takdirde kamu düzeni ve toplum barışı zedelenecek hak arama hürriyeti işlevsiz hale gelecektir[76].

3. Meşru Vasıta ve Yollardan Faydalanma

Hakkının ihlal edildiğini iddia eden herkes Anayasa'da açıkça belirtildiği üzere hukuk düzenince yasaklanmamış olan bütün meşru vasıta yolları kullanarak hak arama özgürlüğünü kullanabilecektir. Pekâlâ, bu madde metninde geçen "*meşru vasıta ve yollar*" ifadesinin anlamı ve kapsamı nedir ve kanun koyucu bu ifade ile tam olarak neyi kastetmektedir?

Anayasa Mahkemesi vermiş olduğu bir kararında buradaki *"meşru"* sözcüğünün, kanunlarda belirtilen yöntemlere nazaran daha kapsamlı bir anlamı ifade etmek maksadıyla metin içine konulduğunu ifade etmiştir[77]: *"... 31. maddede öngörülen esasa göre "iddia ve savunma hakkı" nın kullanılması ancak "meşru vasıta ve yollardan faydalanmak suretiyle" olacaktır. Buradaki "meşru" sözcüğünün, yasada gösterilen yöntemler deyiminden daha geniş bir anlamı ifade etmek amacıyla metne konduğu anlaşılmaktadır. Bu bakımdan, hak arama özgürlüğünün en önemli iki öğesini oluşturan "iddia" ve "savunma" haklarını kısıtlayacak, bu hakların eksiksiz kullanılmasını engelleyecek yasa hükümlerinin Anayasaya, özellikle Anayasa'nın 31. maddesinin birinci fıkrası hükmüne aykırılığı tartışmasız kabul edilmelidir"*[78].

---

[75] **Reisoğlu**, s. 109; **Doğan,** İlyas*, s. 563;"Herkesin "savunma hakkı" na sahip bulunduğunu açıkça belirleyen 31. maddenin, ceza yargılama hukukundaki savunma hakkını kapsam dışında bıraktığı öne sürülemez. Çağdaş ceza yargılama hukukunun öngördüğü savunma hakkı ise, yukarıda da belirtildiği gibi, suçsuzluk karinesine dayanmaktadır. Bu bakımdan Anayasanın 31. maddesinde yer alan savunma hakkının, ceza yargılama hukukunda suçluluk karinesine yer vermediğinde kuşku yoktur*." **AYM**, E. 1979/38, K. 1980/11, T. 29.01.1980 <https://normkararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/>, s.e.t. 24.12.2022.

[76] Anayasa mahkemesi masumiyet karinesinin bazı ülkelerin anayasalarına alınmasının devlet ve toplum için son derece faydalı bir gelişme olduğunu ifade ederken *"... insanlık tarihinde, hem bireylerin hak ve özgürlüklerinin güvence altına alınması, hem de Devletin ve toplum düzeninin korunması bakımından çok önemli bir çığır açılmış ve son derece etkili bir adım atılmış olmaktadır*." demiştir. **AYM,** E. 1979/38, K. 1980/11, T. 29.01.1980, <https://normkararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/ >, s.e.t. 24.12.2022*;* **Bahadır**, s. 23.

[77] Hak arama hürriyeti, 1982 Anayasası'ndan farklı olarak1961 Anayasası'nın 31. maddesinde düzenlenmiştir.

[78] **AYM,** E. 1979/38, K. 1980/11, T. 29.01.1980, <https://normkararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/>, s.e.t. 24.12.2023.

Görüldüğü üzere Yüksek Mahkeme iddia ve savunma hakkını kısıtlayacak hatta bu hakların eksiksiz bir şekilde kullanımına engel olacak bütün hükümlerin bu madde hükmüne aykırılık teşkil edeceğini ifade etmiş ve böylece *meşru vasıta ve yollar* ifadesini olabildiğince geniş yorumlamıştır. Zira bir ülkede yasama organı her ne kadar toplum menfaatlerine ve ihtiyaçlarına uygun kanuni düzenlemeler yapmış olsa da; bazen bu kanunları icra eden devletin memurları tecrübesizlik ve bilgisizlikle veya şahsi kin ve garaz ile yanlış uygulamalara sebebiyet verebilmektedir. Bu hal sürekli mağduriyet yaşayan vatandaşlarda umumi bir rahatsızlığa sebep olmakta ve giderek artan bu rahatsızlıklar zamanla yerini şiddet olaylarına ve hukuka aykırı eylemlere bırakabilmektedir[79]. Ayrıca sav ve savunma hakkının işlevsiz kaldığı bir toplumda, hukuka aykırı bir surette ihkak-ı hak yoluna tevessül eden bireyler toplum huzurunu zedeleyebilmekte, kamu barışına zarar verebilmektedir[80]. Böyle bir sorun karşısında akla gelen ilk seçenek yargı makamlarına başvurmak olsa da bazen bu başvurular problemin çözümünde yetersiz kalabilecektir. Kaldı ki tek başvuru merci yargı makamları değildir ve olmamalıdır. Yukarıda ifade edildiği gibi birden çok başvuru makamı vardır.

Nitekim temel hak ve hürriyetlerin korunması başlıklı Anayasa'nın 40. maddesinde "*Anayasa ile tanınmış hak ve hürriyetleri ihlal edilen herkes, yetkili makama geciktirilmeden başvurma imkânının sağlanmasını isteme hakkına sahiptir"* denilmiştir. Bu maddede 36. maddeden farklı olarak başvurunun yapılacağı muhatap merci daha geniş yorumlanmış ve *yargı mercileri* ifadesi yerine *yetkili makamlar ifadesi* kullanılmıştır[81]. Netice itibariyle hak arama özgürlüğünü yalnızca mahkemelere karşı değil Anayasa'nın 40. maddesinde de ifade edildiği gibi devletin yasama, yürütme ve yargı gibi yetkili bütün organlarına karşı ileri sürülebilen geniş kapsamlı bir hak olarak anlamak yerinde olacaktır[82]. Nitekim AİHS'nin

---

79 **Cebre,** s. 377.

80 **Kaplan** (1999) , s. 6.

81 **Gül/ Birtek**, s. 13; Anayasanın 36. ve 40. maddelerindeki farklılığın izahına dair bkz. **Aydın**, s. 6.

82 **Köküsarı,** s. 166; **Doğan**, Murat**,** s. 13.

etkili başvuru hakkı başlıklı 13. maddesi[83] göz önüne alındığında ilgili ifadenin bu şekilde yorumlanması gerektiği fikri kuvvet kazanacaktır[84].

Meşru vasıta ve yollar ifadesinin dar yorumlanmamasını gerektiren bir diğer örnek Anayasa'nın 74. maddesi bağlamında Meclise veya sair yetkili idari makamlara verilebilecek olan dilekçe hakkıdır. Nitekim dilekçe hakkı Ali Fuat Başgil'in veciz ifadesi ile adeta bir "*emniyet sübabıdır*". Bu tarz çözüm yollarını artırmak, halkın umumi problemlerine çareler aramak hukuk devletinin en büyük vazifelerinden olup hak arama hürriyetinin de bir gereğidir[85].

Kaboğlu'nun da belirttiği üzere, hak arama özgürlüğü Anayasa'ya göre dört temel başlık altında ele alınmalıdır[86]. Bu çatı kavram altında söz konusu hakları ve ilgili başvuru mercilerini kısaca ifade etmek gerektedir:

Bunlardan birincisi *hak arama hürriyeti* başlığı altında 36. maddede yargı makamlarına başvuru hakkını sağlayan hak arama özgürlüğüdür. Bu hak gereğince açılacak olan davalar bağımsız ve tarafsız Türk mahkemelerinde görülecektir[87]. Anayasa Mahkemesi de vermiş olduğu bir kararda bu hakkı, uyuşmazlığın ilgililer tarafından mahkeme önüne götürülebilmesi ve etkili bir şekilde karara bağlanabilmesinin mahkemelerden talep edilmesi şeklinde tanımlamıştır[88].

---

[83] AİHS m. 13*: "Bu Sözleşme'de tanınmış olan hak ve özgürlükleri ihlal edilen herkes, söz konusu ihlal resmi bir hizmetin ifası için davranan kişiler tarafından gerçekleştirilmiş olsa dahi, ulusal bir merci önünde etkili bir yola başvurma hakkına sahiptir."*

[84] **Gül/ Birtek,** s. 7**; Bahadır,** s. 1**; Doğan,** 10.

[85] Ord. Prof. Dr. Ali Fuat Başgil'in Türk Hukuk Kurumu adına 09/01/1943 tarihinde yaptığı konuşmasından Nakleden: **Cebre,** s. 379.

[86] **Kaboğlu**, Özgürlükler Hukuku-1, s. 144.

[87] Millî Güvenlik Konseyi Anayasa Komisyonunun Değişiklik Gerekçesi m.36: "*Anayasanın 9 uncu maddesinde yer alan «Yargı yetkisi Türk Milleti adına bağımsız mahkemelerce kullanılır.» şeklindeki kesin hükmün açıklığı dikkate alınarak madde metninde yer alan «Adil yargılama» ibaresi metinden çıkarılmıştır. Türk Milleti adına yargı yetkisi kullanan bağımsız mahkemelerin, adil yargılama esası içinde yargı yetkisini kullanacakları bir gerçektir."*

[88] **AYM, Bireysel Başvuru,** B. 2020/2418, T. 15.11.2023, <https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr>, s.e.t. 01.03.2024.

İkincisi *temel hak ve hürriyetlerin korunması* başlığı altında düzenlenen 40. maddeye göre, hak ve özgürlükleri ihlal edilen kişilere tanınmış olan yetkili makamlara başvurma hakkıdır. Kendisine başvuru yapılacak olan yetkili makamlar ilgili kanunlarda belirtilmektedir. Söz gelimi bazen bu makam idari işlemi tesis eden makamın kendisi olurken bazen de bir üst mercii olabilmektedir[89].

Üçüncüsü *dilekçe, bilgi edinme ve kamu denetçisine başvurma hakkı* başlıklı 74. maddede tanınan TBMM'ye ve yetkili makamlara başvurma hakkıdır. Aynı şekilde herhangi bir idari mercie de dilekçe ile başvuru yapılabilecek ve bilgi talep edilebilecektir. Başvuru makamının kendisine verilen bu dilekçeye uygun bir süre içerisinde olumlu cevap vermesi zorunludur [90].

Dördüncüsü 148. maddede düzenlenen *bireysel başvuru hakkıdır*. Bu hak kapsamında iç hukuk yolları tüketildikten sonra Anayasa Mahkemesi'ne başvuru yapılabilmektedir[91].

Buraya kadar yapılan izahlardan da anlaşılacağı üzere Anayasa'nın 36. maddesinde düzenlenen hak arama hürriyeti yalnızca yargı mercilerine başvuru hakkı çerçevesinde değerlendirilmemelidir. Zira yukarıda ifade edildiği üzere hak arama hürriyetinin başta idari ve siyasi olmak üzere çeşitli başvuru yollarını da kapsayacak şekilde geniş bir bakış açısıyla yorumlanması mümkündür[92].

4. İddia ve Savunmada Bulunma

Hak arama hürriyetinin bir gereği olarak davacının herhangi bir meşru yola başvurması zaruridir fakat tek başına yeterli değildir. Mahkeme kendisine başvuru

---

89 **Kaboğlu**, Özgürlükler Hukuku-1, s. 144.

90 **Teziç,** Erdoğan (2016) Anayasa Hukuku 20. Baskı, İstanbul, Beta, s. 288; **Kaboğlu**, s. Özgürlükler Hukuku-1, s. 144.

91 **Kaboğlu**, s. Özgürlükler Hukuku-1, s. 144.

92 Nitekim 1961 anayasasının görüşüldüğü İstanbul tasarısında bu durum şu şekilde ifade edilmiştir. *"Herkes yargı mercileri, İcra ve idare makamları önünde davasını veya dileğini dinlemesi ve kendini kanuna uygun bütün yollardan faydalanarak savunma ve iddialarını dinletme hakkına sahiptir. Bu hakkın kullanılması güçleştirilemez."* Bkz. **Armağan,** Servet (1967) "Dilekçe Hakkının Pozitif Gelişimi", <http://nek.istanbul.edu.tr>, s.e.t. 15.01.2023, 174. dipnot.

yapıldıktan sonra adil bir yargılanma için gerekli tüm usuli işlemleri yerine getirmelidir[93]. Yukarıda da ifade edildiği gibi hak arama özgürlüğü adil bir yargılamanın yapılması ve adaletin tesisi için zaruri bir araçtır. Şayet asıl amaç olan adil bir yargılama yapılmazsa hak arama özgürlüğü teorik bir hal alacak ve işlevsizleşecektir[94]. Bu bağlamda davacının iddialarının ilgili makamlarca dikkatle tetkik edilmesi ve değerlendirilmesi gerekmektedir. Hiç şüphesiz bu süreçte serdedilen iddialar kadar buna mukabil yapılacak olan savunmanın da önemi çok büyüktür. Savunma adaletin temelidir. Adalet ise hukuk devletinin temelidir[95]. Zira bir antitez olmaksızın hiç bir tez istenilen sentezi netice veremeyecektir. Hatta bunun yanında birçok zamanda olduğu gibi davalının yaptığı savunma kendi içerisinde bir karşı iddiayı barındıracak ve bu iddia karşısında davacıya, karşı savunma yapma hakkı doğacaktır[96].

Ancak unutulmamalıdır ki hak arama hürriyetinin bir gereği olarak, gerek iddia makamı iddiasını ispat ederken gerekse savunma makamı bu iddiayı karşı delillerle reddederken hiçbir olumsuz etkinin tesiri altında kalmadan, kaygılanmadan, tamamen hür ve serbest iradesiyle hareket edebilmelidir. Nitekim Anayasa Mahkemesi bahsi geçen kararda "*Asıl olanın iddia ve savunma hakkının her türlü etkiden uzak kullanılmasıdır. ...Serbestliğin, davanın aydınlığa kavuşmasına, başka bir deyişle hakkın ve adaletin gerçekleşmesine yol açma amacına yönelik bir serbestliği içerdiği kuşkusuzdur. Anayasa'nın öngördüğü meşru vasıta ve yollara ancak böylelikle başvurulmuş olur. Yargı yerlerinde iddia ve savunmada bulunan kişileri kaygılandıran, duraksamaya düşüren ve bu yüzden de onları açıklama yapmaktan alıkoyan bir durumu iddia ve savunma dokunulmazlığı ile bağdaştırmaya olanak yoktur"* ifadelerine yer vermiştir [97].

Kaboğlu hakkaniyete uygun adil bir yargılamanın birçok usûli gerekliliği beraberinde getireceğini ifade etmiştir. Nitekim iddia ve savunma bakımından birtakım

---

93 **Doğan,** Murat, s. 13.

94 Bu iki hakkın birbiriyle olan bağlantıları hakkında bilgi için bkz. **İnceoğlu**, s. 1.

95 **Doğan**, Murat**,** 17; **Evren**, s. 10.

96 **Atalı/ Ermenek/ Erdoğan**, s. 407; **Bahadır**, 25.

97 **AYM**, E. 1979/38, K. 1980/11, T. 29.01.1980 <https://normkararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/>, s.e.t. 24.12.2023.

zımni kuralların varlığı şarttır[98]. *İnceoğlu* da bu usûli gerekliliklere örnek olarak *silahların eşitliği ilkesi, çelişmeli yargılama, susma ve kendi aleyhine tanıklık etmeme hakkı, duruşmada hazır bulunma hakkı, makul sürede yargılanma hakkı*[99]*, gerekçeli karar hakkı*[100]*, kesinlik, keyfilik yasağı ve delillere* ilişkin birtakım kuralları göstermektedir[101].

Bu temel ilkelerden silahların eşitliği ilkesine hak arama özgürlüğü bağlamında değinmemiz çalışmamız açısından faydalı olacaktır. Malum olduğu üzere hak arama hürriyeti, kişilerin haklarını ve özgürlüklerini korumak için mahkemelere başvurma ve adil bir şekilde yargılanma hakkını ifade eder. Fakat adil bir şekilde yargılanma için tarafların eşit imkânlara sahip olması, eşit şekilde savunma yapabilme imkânı olması ve mahkeme tarafından eşit şekilde dinlenme hakkına sahip olması gerekmektedir. Aksi takdirde hak arama hürriyetinden bahsedilemeyecektir[102]. Nitekim bu ilkenin hâkime bakan yönü Mecelle'de *"Hâkim beyn-el hasmeyn adl ile me'murdur (m.1299)"* şeklinde veciz bir üslupla ifade edilmiştir. Daha sade bir şekilde ifade etmek gerekirse hâkim, taraflar arasında hakkaniyeti gözeterek yürüttüğü yargılamayı hak sahibine hakkını vererek neticelendirmelidir[103].

Anayasa Mahkemesi'ne göre de silahların eşitliği ilkesi adil yargılama bağlamında üzerinde dikkatle durulması gereken ilkelerdendir ve son derece önemli bir muhakeme kavramıdır[104]. Yüksek Mahkeme vermiş olduğu bir kararda silahların eşitliği ilkesini yargılama sırasında davanın tarafları arasında usul hükümleri yönünden eşit konumda

---

98 **Kaboğlu,** Özgürlükler Hukuku-1, s. 129.

99 Ayrıntılı Bilgi için bkz. **İnceoğlu**, s. 265 vd.; **Bahadı**r, s. 29; **Reisoğlu**, s 107; **Doğan,** İlyas, s. 555-556.

100 **İnceoğlu**, s. 192 vd.; **Bahadır**, 34.

101 Ayrıntılı bilgi için bkz**. İnceoğlu**, s. 112; **Cebre,** Aydın, s. 386; **Doğan**, s. 558-560.

102 *"...kamu idare ve kuruluşları ile davanın diğer tarafını teşkil eden diğer kişi ve kuruluşlar arasında, temyiz süresi bakımından farklı düzenlemeler öngörüldüğü, bu durumun ise davada hakkaniyete uygun bir dengenin varlığına engel teşkil ettiği, bu bakımdan silahların eşitliği ilkesinin ihlâl edildiği, dolayısıyla kuralın Anayasa'nın 36. maddesinde ifadesini bulan adil yargılanma ilkesine de aykırı düştüğü sonucuna varılmıştır."* **AYM**, E. 2001/216, K. 2004/120, T. 02.12.2004, <https://www.lexpera.com.tr>, s.e.t. 29.02.2024.

103 **Arslan,** Zühtü (2022) "Anayasal Bir Güvence Olarak Silahların Eşitliği İlkesi" <https://ayam.anayasa.gov.tr/tr/haberler/faaliyetler/anayasal-bir-guvence-olarak-silahlarin-esitligi-ilkesi-konulu-sempozyum/>, s.e.t. 07.03.2024; **Reisoğlu**, s. 108.

104 Ayrıntılı bilgi için bkz. **İnceoğlu,** s. 115-117.

bulunma, taraflardan birisi hakkında avantaj sağlayacak kurallara yer verirken diğerini avantajsız duruma düşürmeme,[105] kısaca muhakeme esnasında hakkaniyete uygun bir şekilde taraflar arasında dengeyi gözetme olarak ifade etmiştir[106].

AİHM ise vermiş olduğu bir kararda silahların eşitliği ilkesini geniş bir ölçekte yorumlayarak adil yargılanma hakkı içerisinde mündemiç bir güvence olarak ifade etmiştir[107].

G. Hak Arama Hürriyetinin Temel Hak ve Hürriyetler Arasındaki Yeri

1. Temel Hak ve Hürriyetlerin Sınıflandırılması

Dünya tarihi boyunca yaşanan çok ağır hak ihlalleri, büyük katliamlar ve kanlı ihtilaller temel hak ve hürriyetleri vücuda getirmiş ve nihayet modern anayasalarda bu haklar muhafaza altına alınmıştır. Modern pozitif hukuk sistemlerine göre şayet bir eylemin yapılması yasak değilse yasaldır ve insanlar o eylemi yapıp yapmamakta özgürdür. Zira kaideler ve haklar geneldir ve geniş yorumlanmalıdır[108]. Bu kaidenin sonucu olarak temel hak ve hürriyetlerin sayısı bir hayli fazladır belki de sınırsızdır. Hak ve hürriyetlerin sayısının bu kadar fazla olması ise hakların tasnifini zorunlu kılmıştır. Temel hak ve hürriyetlerin türlerini tayin ve tasnif etme konusunda farklı farklı çalışmalar vardır ve bu konuda tam bir fikir birliği yoktur. Örnek vermek gerekirse negatif haklar, pozitif haklar, siyasi haklar; birinci kuşak haklar, ikinci kuşak haklar, üçüncü kuşak haklar; temel haklar, temel olmayan haklar; yasal haklar, moral haklar; koruyucu haklar, katılma hakları, isteme hakları; klasik

---

[105] Bu kavramlar hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. **Cebre**, s. 386-387.

[106] *"Adil yargılanma hakkı"nın ulusalüstü düzeyde genel kabul görmüş ölçütleri arasında önemli bir yer tutan "silahların eşitliği" ilkesi, davanın tarafları arasında yargılama sırasında usul hükümleri yönünden eşit konumda bulunma, taraflardan birine dezavantaj diğerine avantaj sağlayacak kurallara yer vermeme esasını öngörmekte, diğer bir deyişle davanın tarafları arasında hakkaniyete uygun bir dengenin varlığını gerekli kılmaktadır.*" **AYM**, E. 2001/216, K. 2004/120, T. 2.12.2004; aynı yöndeki değerlendirmeler için bkz. **AYM**, E. 2005/124, K. 2009/13, T. 29.1.2009; **AYM**, E. 2016/191, K. 2017/131, T. 26.07.2017, https://normkararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr, s.e.t. 25.02.2023.

[107] Ayrıca bkz. AİHM, *Neumeister/Avusturya*, B. 1936/63, T. 27.6.1968, § 22. <https://hudoc:echr.coe.int/>, s.e.t. 27.12.2022.

[108] **Kapani**, s. 233**; Kaboğlu,** "Anayasa Hukuku Dersleri" s. 270; **Gözler**, İnsan Hakları Hukuku, s. 146; Ayrıntılı açıklama için bkz. **Gözler,** Kemal "Anayasa Hukukunda Yorum Ve Norm Somutlaşması", Kamu Hukukçuları Platformu, <www.https://anayasa.gen.tr >, s.e.t. 08.03.2024, s. 56-57.

haklar, sosyal haklar, siyasi haklar, kültürel haklar gibi çeşitli ayrımlar yapılmıştır.[109]

Hak arama hürriyetinin genel hak sınıflandırmaları içerisindeki yerinin doğru bir şekilde tespiti konuyu daha iyi anlamamız ve değerlendirmemiz açısından yerinde olacaktır.

a. Jellinek'in Sınıflandırması

Alman kamu hukukçusu George Jellinek 19. yüzyılın sonunda temel hak ve hürriyetleri, klasikleşen ayrımına göre üç farklı statüde ele almıştır. Jellinek bu sınıflandırmasında birey-iktidar diyalektiği bağlamında iki taraf arasındaki ilişki değişikliklerini ifade eden ölçütleri kullanarak tasnifin temelini oluşturmuştur:

Negatif Statü Hakları (Status Libertatis-En Az İlişkili): Kişisel nitelikteki birtakım haklar devlete *"bireylere karışmama*" ve "gölge etmeme" ödevini yüklerler. Devletin ihlal etmemesi gereken birey özgürlüğü statüsünü referans alır. Söz konusu bu haklarla bireyler devletin aşamayacağı ve ihlal edemeyeceği özel sınırlamalarla korunur ve bireye devlete karşı temel hak ve hürriyetler bağlamında korunaklı bir alan oluşturulur. *Kişi hürriyeti ve güvenliği, özel hayatın gizliliği, konut dokunulmazlığı, haberleşme hürriyeti, yerleşme ve seyahat hürriyeti, din ve vicdan hürriyeti, düşünce ve kanaat hürriyeti* Türk hukukunda negatif statü haklarına örnek olarak verilebilecek başlıca haklardır[110]. Devlete, kişilere karışmama ve gölge etmeme yükümlülüğü getiren bu haklar için doktrinde *kişisel haklar* veya *koruyucu haklar* şeklinde isimlendirmeler de yapılmaktadır[111].

Pozitif Statü Hakları (Statüs Positivus-Koruyucu İlişki): Devlete, kişilere karşı birtakım yükümlülükler yükleyen haklara pozitif statü hakları denir. Bireyi devlete karşı olumlu edimlerde bulunmaya zorlayan koruyucu bir ilişki söz konusudur. Vatandaşlar devletten birtakım haklarını kullanabilmek için bazı mekanizmalar oluşturmasını bekler. Bu haklar mucibince devlet negatif statü haklarından farklı olarak kişilere karşı olumlu bir davranışta bulunma, bir hizmet verme veya yardım etme yükümlülüğü altındadır. *Çocuk hakları, eğitim ve öğretim hakkı, toprak mülkiyeti, tarım, hayvancılık ve bu üretim dallarında*

---

[109] **Kalabalık**, İnsan Hakları Hukuku, s. 57 vd.

[110] **Kaboğlu,** Anayasa Hukuku Dersleri, s. 245.

[111] **Gözler,** "Türk Anayasa Hukuku" s. 309; **Doğan,** İlyas s. 55; **Kaboğlu**, Anayasa Hukuku Dersleri, s, 245; **Kalabalık,** İnsan Hakları Hukuku, s. 57.

çalışanların korunması hakkı, çalışma ve sözleşme hürriyeti, konut hakkı, sosyal güvenlik hakkı Türk hukukunda pozitif statü haklarına örnek olarak verilebilecek başlıca haklardır[112].

Pozitif statü hakları temelinde sosyal devlet anlayışı yatmaktadır. Dolayısıyla bu haklara sosyal haklar demek yerinde olacaktır. Ayrıca doktrinde bazı yazarlar, kişilere devletten talepte bulunma ve isteme hakkı vermesi sebebiyle bu hakları *isteme hakları* olarak isimlendirmektedirler[113].

Aktif Statü Hakları (Status Activus-Yurttaş İlişkisi): Kişilerin devlet yönetimine doğrudan ya da dolaylı olarak katkıda bulunmasını sağlayan haklara aktif statü hakları denir. *Türk vatandaşlığı hakkı, seçme ve seçilme ve siyasi faaliyette bulunma hakkı, parti kurma, partilere girme ve partilerden ayrılma hakkı, siyasi partilerin uyacakları esaslar, kamu hizmetlerine girme hakkı, dilekçe, bilgi edinme ve kamu denetçisine başvurma hakkı* Türk hukukunda aktif statü haklarına örnek olarak verilebilecek başlıca haklardır. Kişilerin devlet yönetimine aktif olarak katılımının söz konusu olması sebebiyle doktrinde ayrıca bu haklara *katılma hakları* veya *siyasi haklar* da denilmektedir[114].

b. Ortaya Çıkış Sıralarına Göre Yapılan Tasnif (Üç Kuşak Hakları)

İnsanlık tarihi boyunca temel haklar ve hürriyetler belirli büyük sosyal, siyasi ve ekonomik hadiseler neticesinde tedrici olarak gelişmiştir. *Karel Vasak* 1979 yılının sonunda yaptığı sınıflandırma ile temel hak ve hürriyetleri kronolojik açıdan değerlendirmiş ve üç kuşak halinde tasnif etmiştir. Söz konusu haklar birinci kuşak haklar, ikinci kuşak haklar ve üçüncü kuşak haklar şeklinde öğretide isimlendirilmektedir[115].

Birinci Kuşak Haklar: Tarihsel bağlamda diğer haklara kıyasla ilk ortaya çıkan haklara birinci kuşak haklar denir. Avrupa tarihinde büyük ölçüde aristokrasi ve devrimci burjuvazi arasındaki çatışma, hürriyet ve eşitlik kavramlarını ve buna bağlı olarak da birtakım medeni ve siyasi hakları doğurmuştur. Devam eden süreçte Amerikan ve Fransız

---

[112] **Gözler,** İnsan Hakları Hukuku s. 153-154; **Doğan,** İlyas s. 55; **Kaboğlu**, "Anayasa Hukuku Dersleri" s. 245; **Kalabalık**, İnsan Hakları Hukuku, s. 57.

[113] **Gözler,** Kemal (2011) Anayasa Hukukunun Genel Teorisi – 1. Cilt, 1. Baskı, Bursa, Ekin Yayınevi, s. 508.

[114] **Gözler,** İnsan Hakları Hukuku, s. 154; **Doğan,** İlyas s. 55; **Kaboğlu**, "Anayasa Hukuku Dersleri", s. 245; **Kalabalık,** İnsan Hakları Hukuku, s. 58.

[115] **Kalabalık,** İnsan Hakları Hukuku. s. 61.

Devrimleri sonrasında olgunlaşan bu haklar Amerikan ve Fransız vatandaş hak bildirgeleri gibi birtakım hukuk metinlerinde kabul görmüştür[116]. Birinci kuşak haklardan bazıları daha önce 1215 tarihli Magna Carta'da kayıt altına alınmıştır. Bunun yanında bu haklar İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi'nin 2-21. maddelerinde de ele alınmıştır[117]. *Yaşam hakkı, düşünce ve düşünceyi açıklama özgürlüğü, dilekçe hakkı, mülkiyet hakkı, seçme ve seçilme hakkı* bu haklara örnek olarak gösterilmektedir[118].

İkinci Kuşak Haklar: Sanayi devrimi ve takip eden süreçte Birinci Dünya Savaşı'nın oluşturduğu insanlık kriziyle ortaya çıkan, olgunlaşan ve devam edegelen süreçte ekseriyetle İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra ancak uygulanabilen haklardır. Çoğunluğu iktisadi, sosyal ve ekonomik haklardan oluşan ikinci kuşak haklara *çalışma hakkı, sendikal haklar, sosyal güvenlik hakkı, sağlık hakkı, parasız öğrenim hakkı, konut hakkı* gibi haklar örnek olarak gösterilebilir. Görüldüğü gibi bu haklar sosyal devlet olgusunun temelini oluşturan isteme haklarındandır[119].

Üçüncü Kuşak Haklar: İkinci Dünya Savaşı sonrasında üçüncü dünya ülkelerinin şiddetli talep ve baskıları sonucunda ortaya çıkan üçüncü kuşak hakları, devletlerarasında toplumsal aktörler bütünün girişim ve katkılarıyla kabul görebilmiştir. Dolayısıyla bu haklar öncelikle birtakım uluslararası andlaşma ve beyannamelerde kabul görmüş ve devam edegelen süreçte pozitif iç hukuk metinlerinde yerini almışlardır[120].

Bu haklar bireyin, devletin, kamunun ve özel kuruluşların ve hatta uluslararası toplumun içtimaı ile teşekkül eden dayanışma haklarıdır. Diğerlerine nispeten en son ortaya çıkan ve niteliklerine dair hâlihazırda tartışmaları devam eden haklara *çevre hakkı, barış hakkı, gelişme hakkı* gibi haklar örnek olarak gösterilebilir. Ayrıca bu haklar doktrinde *yeni insan hakları* olarak da isimlendirilmektedir[121].

---

[116] **Doğan,** İlyas, s. 57; **Kaboğlu**, "Anayasa Hukuku Dersleri" s. 246; **Kalabalık,** İnsan Hakları Hukuku, s. 61.

[117] Bkz. < https://tr.wikipedia.org , Birinci Kuşak Haklar>, s.e.t. 15.12.2023.

[118] **Gözler**, İnsan Hakları Hukuku, s. 153.

[119] **Doğan,** İlyas**,** s. 57; **Kaboğlu**, "Anayasa Hukuku Dersleri", s. 246; **Kalabalık,** İnsan Hakları Hukuku, s. 63; **Gözler,** İnsan Hakları Hukuku, s. 157.

[120] **Doğan,** İlyas, s. 57-58; **Kaboğlu**, "Anayasa Hukuku Dersleri" s. 247; **Kalabalık,** İnsan Hakları Hukuku, s. 64.

[121] **Gözler,** İnsan Hakları Hukuku, s. 158.

Temel hak ve hürriyetlerin sınıflandırılması hakkında yapılan genel bilgilendirmeden sonra asıl konumuz olan hak arama hürriyetinin bu sınıflandırma içerisindeki konumuna göz atmak gerekmektedir.

2. Hak Arama Hürriyetinin Sınıflandırmadaki Yeri

Hak arama hürriyeti Jellinek'in temel haklar ve hürriyetler sınıflandırmasına göre negatif statü hakları (koruyucu haklar) arasında yer almaktadır[122]. Kanaatimizce bu hak bir taraftan kişiyi devlete karşı koruyan *"koruyucu hak*" niteliğine sahiptir. Ancak bununla beraber bireylerin devletten hak talep edilebilmesini zorunlu kılan devlete karşı birtakım sorumluluklar yükleyen bir haktır. Diğer bir deyişle her ne kadar ortaya çıkışı açısından kadim haklar arasında olsa da bu hakkı salt ve bütünüyle bir negatif statü hakkı olarak değerlendirmek güçtür. Zira devlet, bireylerin kendi temel haklarını savunabilmeleri için bağımsız ve tarafsız mahkemeler ihdas etmeli ve bu mahkemelere başvuru yollarını bildirmelidir. Bunun yanında adaletli ve hakkaniyetli yargılamalar yapılabilmesi için gerekli kanunları çıkartmalı ve mütehassıs yargıçları yetiştirip görevlendirmelidir. Tâdadi olarak zikredilen devlete ait bu yükümlülüklerin sayısı artırılabilecektir. Sonuç olarak devletin hak arama hürriyetinin kullanılabilmesi için güçlü bir başvuru mekanizması oluşturması gerekmektedir. Bu yönüyle de bu hak pozitif bir haktır.

Diğer taraftan hakların ortaya çıkışı noktasında bir tasnif yapmak gerekirse hak arama hürriyetinin birinci kuşak hakları arasında olduğu söylenebilecektir. Nitekim bu hak insanlık tarihinde adil hukuk sistemlerinin ortaya çıktığı dönemlerden bu yana var olagelen kadim bir haktır[123]. Fransız İnsan ve Yurttaş Hakları Bildirisi'nde sarih bir şekilde zikredilmese de beyannamenin özünden ve ruhundan bu hakkın gerekleri kolaylıkla çıkarılabilecektir. Dolayısıyla hak arama özgürlüğünün bu dönemde var olması, hakkın birinci kuşak haklar arasında olduğunun en büyük göstergelerinden olacaktır.

Bunun yanında bu hakka Anayasa'da yer vermek ve uluslararası sözleşmelerle düzenlemek bireylere başlı başına bu hakka ulaşım için bir güvence sağlamamaktadır. Ancak

---

[122] **Ceylan,** Neslihan Aybike (2017) "Kamu Hukuku (Genel Kamu Hukuku) Sosyal Ve Ekonomik Haklar Ve Hakların Bütünlüğü İlkesi", Anasay, S: 2, s. 221.

[123] **Gözler**, Türk Anayasa Hukuku Dersleri, s. 152.

uygulamada hak arama yollarının sayısını arttırmak ve hakka ulaşımı kolaylaştırmak ve etkinleştirmek suretiyle daha etkin bir kullanım söz konusu olabilecektir[124].

II. İDARİ YARGILAMA HUKUKUNDA DAVA AÇMA SÜRELERİ

A. İdari Yargıda Dava Açma Sürelerinin Genel Nitelikleri

Çalışmamızın bu bölümünde idari yargıdaki dava açma sürelerini ayrıntılı bir şekilde inceleyecek ve önemli doktriner tartışmaları değerlendireceğiz. Fakat bunun öncesinde kısaca dava açma sürelerinin genel özelliklerine bir göz atacağız.

1. İdari Yargıda Dava Açma Süreleri Ancak Kanunla Belirlenebilir

Malum olduğu üzere idari mahkemelerde dava açma hakkı Anayasa tarafından kişilere tanınan hak arama özgürlüğünün zaruri bir neticesidir. Fakat ilgililer tarafından bu davalar, ancak muayyen süreler içerisinde açılabilecektir. Bu süreleri belirleme yetkisi Anayasa'nın 142. maddesi ile kanun koyucuya tevdi edilmiştir. Bunun yanı sıra malum olduğu üzere konumuz olan hak arama hürriyeti Anayasa'da düzenlenen temel hak ve hürriyetlerdendir ve bu hakların sınırlandırılması da Anayasa'nın 13. maddesi mucibince ancak kanun marifetiyle olabilecektir. Neticede idari yargılama hukukunda da dava açma süreleri başta İYUK olmak üzere muhtelif kanunlarda düzenlenmiştir. Dolayısıyla idare tarafından çıkarılacak olan hiçbir yönetmelikle veya olağan dönem Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi ile bu hak sınırlandırılamayacaktır[125].

2. İdari Yargıda Dava Açma Süreleri Kamu Düzenindendir

Özel hukuk yargılamalarından farklı olarak idari yargıda davanın, yasal süresi içerisinde açılıp açılmadığı davalı tarafından ileri sürülmese bile yargılamayı yürüten hâkim tarafından davanın her aşamasında re'sen dikkate alınacaktır[126]. Zira dava açma süresi

---

[124] **Köküsarı,** s. 164.

[125] **Akyılmaz,** Bahtiyar/ **Sezginer,** Murat/ **Kaya,** Cemil (2023) Türk İdare Hukuku, 6. Baskı, Ankara, Savaş Yayınevi, s. 355.

[126] **Yıldırım,** Ramazan/ **Çınarlı** Serkan (2018) Türk İdari Yargılama Hukuku Dersleri, 1 Baskı, Ankara, Astana. s. 95; **Gözübüyük,** A. Şeref/ **Tan,** Turgut (2014) İdare hukuku: Genel Esaslar 2. Cilt, 10.Baskı, Ankara, Turhan Kitabevi, s. 802-803, 881; **Yazıcı,** Duygu (2020) "İdari Yargılama Usulü Kanununun 13.

İYUK'un 14. maddesinde zikredilen ilk inceleme aşamasında değerlendirilecek olan ölçütlerdendir. Şayet süre aşılmışsa hâkim davanın reddine hükmetmelidir[127]. Bu sonuç dava açma süresini kaçıran kişiler açısından oldukça ağır niteliktedir. Zira davanın reddedilmesi halinde dava konusu uyuşmazlık ile alakalı hukuki veya maddi herhangi bir değişiklik ortaya çıkmadığı sürece kural olarak yeniden dava açılması mümkün olmayacaktır[128]. Neticede ilgililer açısından büyük hak kayıpları meydana gelecektir. Bu nedenle dava açma sürelerinin uzunluğu ve bu sürelerin ne zaman başlayacağını doğru tespit etmek son derece önemlidir.

3. İdari Yargıda Dava Açma Süreleri Hak Düşürücü Niteliktedir

Doktrindeki ağırlıklı görüş, idari yargıdaki dava açma sürelerinin hak düşürücü nitelikte olduğu yönündedir[129]. Dolayısıyla bu görüşe göre hak düşürücü nitelikteki dava açma sürelerinin kural olarak durması veya kesilmesi söz konusu değildir. Dolayısıyla bu süreleri kaçıran bir kimsenin uyuşmazlık konusu hakkında hukuki ya da maddi bir değişiklik olmadığı sürece kural olarak tekrar aynı davayı açması mümkün değildir[130]. Danıştay da

---

Maddesine Dayalı Olarak Açılan Tam Yargı Davalarında Süre Koşulu" (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, s. 29.

127 **Çağlayan,** s. 320; **Akyılmaz/ Sezginer/ Kaya, s.** 355; **Ulusoy**, s738; **Kalabalık,** Halil (2024) İdari Yargılama Usulü Hukuku, 17. Baskı, Ankara, Seçkin, s. 250; **Kaplan,** Gürsel (2023) İdari Yargılama Hukuku, 1. Baskı, Bursa, Ekin, s. 342; **Kaya,** Cemil (2010), s. 62; "*Bu durumda, davacının 2577 sayılı Kanun'un 7. maddesi uyarınca Kurul kararının tebliğ edildiği 16.11.2005 tarihini izleyen günden itibaren 60 günlük sürenin sonu olan 15.01.2006 tarihinin hafta sonuna rastlaması nedeniyle izleyen ilk işgünü olan 16.01.2006 günü mesai saati sonuna kadar dava açması gerekirken 29.12.2006 tarihinde kayda giren dilekçe ile açılan davanın süre aşımı nedeniyle esasını inceleme olanağı bulunmamaktadır."* **Danıştay 13. Daire,** E. 2006/6265, K. 2007/4544, T. 23.07.2007, <https://www.lexpera.com.tr>, s.e.t. 31.05.2022.

128 **Ulusoy,** 738.

129 **Akyılmaz/ Sezginer/ Kaya,** s. 355; **Atay,** s. 199; **Onar**, s. 1961; **Ulusoy,** s. 739; **Çağlayan**, s. 319.

130 **Atay,** Ender Ethem (2022) İdari Yargılama Hukuku 4 Baskı, Ankara, Seçkin**,** s. 199; **Ulusoy,** s. 739; **Çağlayan**, s. 319; "*Davanın açılması hak düşürücü bir süredir yani yürü uzun zaman mahiyetinde değildir. Ondan daha kuvvetli ve etkili olan hak düşürücü bir süredir. Bunun için kanun tayin ettiği süre zarfında açılmayan dava düşer ve artık bu konu hakkında dava açmak imkanı kalmaz."* bkz. **Onar**, s. 1961*; "Dava açma süresi hak düşürücü nitelikte sayıldığından, hastalık tutukluluk doğal afet gibi elde olmayan zorlayıcı nedenlerle kaçırılmış olsa bile kaçırılan süreyi tekrar yakalayabilmek için başvurulabilecek hiçbir çare yoktur*." bkz. **Kaplan** (2023), s. 342; **Akyılmaz/ Sezginer/ Kaya,** s. 355; *"… İdari yargıdaki dava süreleri maddi hukuku değil, usul hukukunu ilgilendiren bir nitelik taşıdığından, dava süresinin geçirilip geçirilmediği hususunun idari yargı yerince re'sen araştırılması gerekmektedir…. Dava açma süresi hak düşürücü bir süre niteliğindedir. Yani süresinde kullanılmayan dava hakkı düşmekte ve yargı yolu kapanmaktadır."* **Danıştay 7. Daire**, E. 1984/1081, K. 1984/1385, T. 09.07.1987 (Nakleden: **Gözübüyük/ Tan**, s. 813).

vermiş olduğu pek çok kararda idari yargıdaki dava açma sürelerinin kendisine özgü hak düşürücü nitelikte süreler olduğunu ve kanunda açıkça ifade edilmedikçe durmayacağını veya kesilmeyeceğini ifade etmektedir[131].

Doktrindeki baskın görüşten farklı olarak birtakım yazarlar ise, idari yargıdaki dava açma sürelerinin hak düşürücü nitelikte sürelerle ortak özelliklerinin olduğunu teslimle beraber farklı taraflarının olduğunu da ifade etmektedirler. *Sirman* ve *Duran'*ın da aralarında bulunduğu bu görüşe sahip bir kısım yazarlar, dava açma süresinin ne hak düşürücü nitelikte ne de zamanaşımı niteliğinde olduğunu dolayısıyla kendine özgü *sui generis* bir nitelikte olduğunu iddia etmektedirler[132].

Duran'a göre, idari yargıdaki dava açma sürelerinin hak düşürücü nitelikte olmayışının birtakım sebepleri vardır. Bu sebepler kısaca şu şekilde sıralanabilecektir;

1. İlgililer tarafından hak düşürücü sürelerin kaçırılması halinde hakkın kendisi sona ermekteyken idari yargıdaki dava açma sürelerinin kaçırılması halinde uyuşmazlık konusu hak esasında var olmaya devam etmekte, yalnızca usul açısından mahkemeye başvurma hakkı sona ermektedir[133].

---

131 *"İdari yargılamada dava açma ve kanun yollarına başvurma süreleri kendine özgü hak düşürücü süreler olup, kamu düzenini ilgilendirdiğinden taraflarca ileri sürülmese bile davanın her aşamasında ilgili yargı merci tarafından re'sen dikkate alınması gereken bir husus olduğu gibi bu sürelerin durması veya kesilmesini gerektiren durumlar ancak yasal bir düzenlemeyle yapılabilir*" **Danıştay 3.Daire,** E. 2015/111248, K. 2015/8282, T. 18.11.2015, <https://www.lexpera.com.tr>, s.e.t. 18.05.2024.

132 Ayrıntılı bilgi için bkz. **Sirman,** Kemal (1941) Devlet Şurası Kanunu Şerh ve İzahları, Ankara, Titaş Basınevi, s.77-78; **Duran,** Lütfi (1945) "İdari Kazada Dava Açma Müddeti (İdari Müruru Müddet)", İÜHFM, C:11, S. 1-2; **Kaplan** (2011), s. 52-53.

133 **Duran**, s. 255; *"İdari yargıdaki dava açma süreleri maddi hukuku değil, usul hukukunu ilgilendiren bir nitelik taşıdığından..*." Erzurum BİM, 3. İDD, E. 2018/947, K. 2019/92, T. 23.01.2019, <https://www.lexpera.com.tr>, s.e.t. 18.05.2024.

2. İdari yargıda dava açma süreleri kanunda belirtilen bazı hallerde uzayabilmekte[134] veya durabilmektedir[135]. Buna karşın hak düşürücü nitelikteki sürelerin durması kesilmesi veya uzaması mümkün değildir[136].

3. İdari yargılamadaki dava açma süreleri yalnızca usulüne uygun olarak çıkartılmış kanunlarla belirlenebilmektedir[137]. Ancak hak düşürücü sürelerin ortaya çıkması, kanunlar dışında ilgililerin kendi aralarında yapabilecekleri sözleşmeler vasıtasıyla da mümkündür[138].

Doktrinde *Uler* tarafından savunulan üçüncü görüşe göre ise göre dava açma süresi düzenleyici niteliktedir. Dolayısıyla dava açma süreleri geniş yorumlanmalı ve sürenin kaçırılması sonucunda verilecek karar açısından mahkemeler mümkün mertebe ilgililer lehine yorum yapmalıdır[139].

Görüldüğü gibi dava açma sürelerinin niteliğine dair farklı fikirler bulunsa da çoğunluğun kabul ettiği ve yargı kararlarında hâkim olan görüş bu sürelerin hak düşürücü

---

[134] İYUK m. 9/1: "*Çözümlenmesi Danıştayın, idare ve vergi mahkemelerinin görevlerine girdiği halde, adli (...)(1) yargı yerlerine açılmış bulunan davaların görev noktasından reddi halinde, bu hususta ki kararların kesinleşmesini izleyen günden itibaren otuz gün içinde görevli mahkemede dava açılabilir."*

[135] İYUK m. 11/1: "*İlgililer tarafından idari dava açılmadan önce, idari işlemin kaldırılması, geri alınması, değiştirilmesi veya yeni bir işlem yapılması üst makamdan, üst makam yoksa işlemi yapmış olan makamdan, idari dava açma süresi içinde istenebilir. Bu başvurma, işlemeye başlamış olan idari dava açma süresini durdurur."*

[136] **Bağrıaçık/ Tekinsoy,** s. 600.

[137] "*...bu sürelerin durması veya kesilmesini gerektiren durumlar ancak yasal bir düzenlemeyle yapılabilir."* Danıştay 3. Daire, E. 2015/11248, K. 2015/8282, T. 18.11.2015, <https://www.lexpera.com.tr>, s.e.t. 18.05.2024.

[138] **Duran**, s. 256.

[139] **Yıldırım,** Uler (1990) "Yönetsel Yargıda Dava Süresi", I. Ulusal İdare Hukuku Kongresi, 1. Kitap, Ankara, s. 251 vd.**; Kaplan** (2011), s. 54 vd.

nitelikte olduğu yönündedir[140]. Bununla beraber bu sürelerin varlığının hak arama hürriyeti ve hukuk devleti açısından zaruri olduğu noktasında öğretide görüş birliği vardır[141].

B. İdari Yargıda Dava Açma Sürelerinin Çeşitleri

1. Genel Dava Açma Süreleri

İYUK m. 7'de açıkça ifade edildiği gibi "*Dava açma süresi, özel kanunlarında ayrı süre gösterilmeyen hallerde Danıştay ve idare mahkemelerinde altmış ve vergi mahkemelerinde otuz gündür*". Ancak herhangi bir kanunda Danıştay, idare veya vergi mahkemelerinde açılacak davalar için ayrı bir süre öngörülmüşse genel dava açma süresi değil, bu özel süreler geçerli olacaktır[142]. Burada dikkat edilmesi gereken husus Danıştay'daki 3, 7 ve 9 numaralı Vergi Dava Dairelerine de 60 günlük dava açma süresi içerisinde başvurulması gerekliliğidir[143].

Doktrinde *Kaplan,* idare mahkemeleri ile vergi mahkemelerinde açılacak davalar açısından farklı süreler öngörülmüş olması ile ilgili olarak, vergi mahkemelerinin alanına giren bir konuda 30 günlük sürenin geçmesinin ardından, görevli mahkemenin yanlış tespiti neticesinde idari mahkemede dava açılmış olmasının başvurunun reddedilmesi sonucunu doğuracağını ve bu durumun hak kayıplarına yol açacağını ifade etmiştir. Dolayısıyla süre

---

[140] **Bağrıaçık**, Ahmet (2018) "İdari Yargılama Usulü Kanunu'nun 11. Maddesine Göre Yapılan Başvuruya Zımni Retten Sonra Gelen Açık Ret Cevabının Dava Açma Süresine Etkisi", C: 76, S: 3, s. 84; Dava açma sürelerinin hukuki niteliğine ilişkin ayrıntılı tartışma için bkz. **Kaplan** (2011), 47-72; **Kaya,** Cemil (2010) "İdari Yargılama Usulü Kanunu'nun 10.Maddesi Uyarınca İdareye Yapılan Her Yeni Müracaatın Dava Açma Süresini Canlandırması", C: 18, S: 1-2, İÜHFM, s. 62; **Çağlayan**, 445; **Akyılmaz/ Sezginer/ Kaya, s.** 355; **Yazıcı**, s. 28; **Danıştay 9. Daire,** E. 1983 / 2383, K. 1983/2578, T. 12.04.1983, Danıştay Dergisi, S: 52-53; *"idari yargılama hukukumuzda dava açma süresi hak düşürücü süre niteliği taşıyan ve kamu düzeniyle ilgili bir durum kabul edilmiştir. Bu nedenle, dava açma süresi; sürenin ne şekilde işlemeye başlayacağı, duracağı, uzayacağı veya kesileceği İdari Yargılama Usulü Kanununun 7, 8, 9, 10 ve 11'inci maddelerinde düzenlenmiştir*." **Danıştay 3. Daire,** E. 2006/1488, K. 2006/2447, T. 5.10.2006 <https://www.lexpera.com.tr>, s.e.t. 23.02.2024.

[141] **Çıtak,** Halim Alperen (2017) "Güncel Bireysel Başvuru Kararları Ve İdarî Yargıda İptal Davası Açma Süresi", Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, C: 21, S: 2, s. 224

[142] **Atay**, s. 200; **Kalabalık,** s. 312; **Gözübüyük/ Tan,** s. 805; **Çağlayan**, s. 321; **Kaplan** (2023), s. 244; **Ulusoy**, s. 738; **Yıldırım,** Turan (2010) İdari Yargı, 2. Baskı, İstanbul, Beta, s. 398.

[143] **Akyılmaz/ Sezginer/ Kaya, s.** 357.

farklılıklarının eşitliğe aykırı olduğunu ve bu tür mağduriyetlerin önlenmesi için bütün idari yargı mercilerine yapılacak başvuru sürelerinin aynı olması gerektiğini savunmaktadır[144].

2. Özel Dava Açma Süreleri

Yukarıda da belirttiğimiz gibi İYUK m. 7/1'de *"özel kanunlarında ayrı süre gösterilmeyen hallerde*" ifadelerine yer verilmiş ve böylece süreye ilişkin özel bir kanun hükmü olması halinde ilgili kanun hükmünde belirtilen özel sürenin uygulanacağı hükme bağlanmıştır[145]. Bu süreler ekseriyet itibariyle idari para cezaları sebebiyle yapılacak olan başvurular için öngörülmüş olmakla beraber 7, 10, 15, 30 gün veya 1 ay şeklinde farklı süreler söz konusu olabilmektedir[146].

Birkaç örnek vermek gerekirse,

- 6502 sayılı Tüketicinin Korunması Hakkında Kanun'un 78. maddesine göre Reklam Kurulu kararlarına karşı dava açma süresi 30 gün;

- 2942 sayılı Kamulaştırma Kanunu'nun 14. maddesi uyarınca kamulaştırma kararlarına karşı dava açma süresi 30 gün;

- 6458 sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu'nun 80. maddesine göre yabancıların sınır dışı edilmesine dair kararlara karşı dava açma süresi 15 gün;

- 4733 sayılı Tütün ve Alkol Ürünlerinin Düzenlenmesine Dair Kanun'un 8. maddesine göre Tarım ve Orman Bakanlığı'nın bu mevzuata aykırılık nedeniyle aldığı yaptırım kararlarına karşı dava açma süresi 15 gün;

---

144 **Kaplan** (2023), s. 344.

145 "*…İdâre mahkemelerine dâvâ açma süresinin, 2577 sayılı İdari Yargılama Usûlü Kânûnu'nda öngörülen altmış günlük genel dâvâ açma süresine oranla daha kısa (on beş gün) olarak belirlenmesinin; yabancı konumunda Türkiye'ye giriş yapan ve uluslararası koruma talebinde bulunanların durumlarının bir an önce açıklığa kavuşturulması ve böylece bu konuda gerek yabancı yönünden gerekse idârî makamlar yönünden var olan belirsizliklerin Anayasa'nın141. maddesinde öngörülen dâvâların mümkün olan süratle sonuçlandırılmasını amacıyla yapıldığı ve dolayısıyla düzenlemenin demokratik bir toplum düzeninin gerekleriyle uyumlu meşrû bir amaca dayandığı görülmektedir.*" **AYM**, E. 2016/29, K. 2016/134, T. 14.07.2016, <https://www.lexpera.com.tr>, s.e.t. 05.01.2024.

146 **Gözübüyük/Tan,** s. 807-808; **Kalabalık**, 314; İdari yargılama hukukunda özel nitelikteki farklı dava açma sürelerine ilişkin ayrıntılı bilgilendirme için bkz. **Altıparmak,** Cüneyd **/ Oğurlu,** Yücel (2020) 101 Soruda İdari Yargılama Hukuku El Kitabı, 1. Baskı, Ankara, Seçkin, s. 202 vd.

- Yargı kararlarının uygulanmaması nedeniyle açılan tazminat davalarında Danıştay'ın içtihadına göre dava açma süresi 10 yıl olarak öngörülmüştür[147].

C. Hak Arama Hürriyeti Çerçevesinde İdari Yargıda Dava Açma Sürelerinin Başlangıcı

1. İptal Davalarında Sürelerin Başlangıcı

İdari yargılama hukukunda, iptal davaları için dava açma süresinin ne zaman başlayacağı sorusuna işlemin niteliğine bağlı olarak farklı cevaplar verilebilecektir. Çalışmamızın devamında bu durumlar başlıklar halinde incelenecektir.

a. Bireysel İşlemlerde

İdare tarafından gerçekleştirilen bireysel nitelikteki işlemlere karşı açılacak olan iptal davalarında, dava açma süresi kural olarak yazılı bildirim tarihini izleyen günden itibaren başlayacaktır (İYUK m. 7/2-a). Genel kural bu şekilde olmakla beraber bazı istisnai hallerde taraflar, idari işlemin varlığından yazılı bildirim yapılmadan önce haberdar olmaktadırlar. Aşağıda bireysel işlemlerde dava açma sürelerinin ne zaman başlayacağı kanunda zikredilen farklı ihtimaller çerçevesinde başlıklandırılacak ve değerlendirilecektir.

i. Yazılı Bildirimle Öğrenilmesinde

Dava açma sürelerinin ne zaman başlayacağı konusunda Anayasa ve İYUK'ta yazılı bildirim kuralı esas olarak kabul edilmiştir. Nitekim Anayasa m. 125/3'te genel kural niteliğinde "*İdari işlemlere karşı açılacak davalarda süre, yazılı bildirim tarihinden başlar*" denilmiş, ayrıca İYUK m. 7/2-a'da dava açma süresinin bireyler hakkında "*yazılı bildirimin yapıldığı günü izleyen tarihten*" itibaren başlayacağı ifade edilmiştir. Kural olarak bireysel idari işlemlerin ilgililere yazılı olarak bildirilmesi gerekmektedir. Nitekim bu şekilde yazılı bildirim yapılmadığı takdirde kişiler için hukuki olarak dava açma süresi de işlemeye başlamayacaktır. Danıştay da vermiş olduğu bir kararında "*İdari işlem aleyhine açılacak davalarda kanunla belli edilen sürenin işlemeye başlayabilmesi için idari işlemin ilgiliye (yazılı) bildirimi gerekli olup böyle bir bildirim olmadıkça dava açma süresinin işlemeye*

[147] **Ulusoy**, s. 738; Daha ayrıntılı bilgi için bkz. **Akyılmaz/ Sezginer/ Kaya, s.** 357 vd.

başlaması olanaksızdır"[148] ifadelerine yer vermiş ve bireysel işlemlerde, yazılı bildirimle sürenin başlayacağına dikkat çekmiştir[149].

ii. İlan veya Sözlü Bildirim Yoluyla Öğrenilmesinde

Bireysel işlemlerde yazılı bildirim esas olmakla beraber bazı durumlarda hukuki süre işlemin ilgili kişiler tarafından öğrenilmesi ile başlar[150]. Bu gibi durumlarda işlemin ayrıca ilgililere yazılı olarak bildirilmesinde fiili ya da hukuki bir yarar söz konusu değildir.

Mevzuatımızda yer alan muhtelif hükümler gereğince idari işlemlerin ilan edileceği yerler Resmi Gazete, Ticaret Sicili Gazetesi, Türkiye genelinde dağıtımı yapılan herhangi bir gazete, ilgili bülten, kurumun resmi internet sitesi vb. yerler olabilecektir. Bu duruma örnek olarak üniversite sınav sonuçlarının ÖSYM'nin resmi sitesinde yayınlanması gösterilebilir. Zira ÖSYM'nin, sayıları milyonlarla ifade edilen adayların her birisine sınav sonucunu yazılı olarak bildirmesi mümkün olmadığı gibi burada hiçbir kamu yararı da olmayacaktır[151]. Aynı şekilde Cumhurbaşkanı Kararı ile yapılan atama işlemlerinde de ilgili kişilere yazılı bildirim yapılmasına gerek duyulmayacak ve kişilerin atama işlemlerini

---

[148] **Danıştay 12. Daire,** E. 1973/2933, K. 1974/165 (Nakleden: **Çağlayan**, s. 322).

[149] **Çağlayan**, s. 322*; "Yukarıda aktarılan yasa hükümleri ile dava açma süresinin işlemeye başlamasını yazılı bildirimin yapılması koşuluna bağlayan kural, yönetilenlerin menfaatlerini ihlal eder nitelikteki işlemlerin, idare tarafından açık ve anlaşılır bir biçimde duyurularak bir yandan onlara bu işlemlere karşı idari yollara veya dava yoluna başvurmaları konusunda inceleme ve düşünme imkânı sağlamak, öte yandan gereksiz, müphem ve mükerrer başvurulara meydan vermemek amacını taşımaktadır".* **Bölge İdare Mahkemesi Kararı** - Gaziantep BİM, 1. İDD, E. 2019/584, K. 2019/608, T. 13.6.2019, <https://www.lexpera.com.tr>, s.e.t. 23.02.2024.

[150] **Gözübüyük/Tan**, s. 817; **Akyılmaz/ Sezginer/ Kaya, s.** 370-371; **Kalabalık**, s. 321; **Yıldırım/ Çınarlı,** s. 211.

[151] "*2577 Sayılı Kanun'un 7. maddesinde yer alan yazılı bildirim ifadesinden ilgililerin idari davaya konu edecekleri işlemden haberdar olmaları amaçlanmış olduğundan, yazılı bildirimin bulunmadığı hallerde dava açma süresinin, ilgililerin işlemden haberdar oldukları tarihten itibaren hesaplanması gerekmektedir. Olayda, Gümrük Müşavirliği Sınav sonuçlarının Gümrük ve Ticaret Bakanlığına ait web sitesinde 19/01/2016 tarihinde yayımlandığı, sınav sonucunun ayrıca davacıya tebliğ edilmediği, davacının yukarıda anılan Gümrük Yönetmeliği hükümleri uyarınca 28/01/2016 tarihli dilekçeyle itirazda bulunduğu, davacının itirazda bulunduğu tarih itibariyle davaya konu işlemden haberdar olduğunun kabulü gerekeceğinden davalı idare tarafından tesis edilen 22/02/2016 tarih ve 82858591 Sayılı işlemin davacıya 29/02/2016 tarihinde tebliğ edilmesi üzerine 60 gün içinde 26/04/2016 tarihinde Mahkeme kayıtlarına giren dilekçeyle açılan davanın süresinde olduğunun kabulü gerekmektedir*." **Danıştay 15. Daire,** E. 2016/10519, K. 2017/1903, T. 20.04.2017; Aynı yönde bkz. **Danıştay 14. Daire,** E. 2014/6972, K. 2015/7981, T. 27.10.2015, <https://www.lexpera.com.tr>, s.e.t. 23.02.2024.

öğrendikleri tarihten itibaren herhangi bir yazılı bildirimin yapılması beklenilmeksizin dava açma süresi başlayacaktır.

iii. İşlemin İlan veya Tebliğden Önce Öğrenilmesinde

Henüz resmi yazılı bildirim veya ilan yapılmadan önce ilgililer tarafından idari işlemin içeriğinin öğrenilmesi halinde bu kişilere idari yargıda dava açma hakkının doğup doğmayacağı meselesinin de ayrıca incelenmesi gerekmektedir. Hiç şüphe yok ki bu durumda kişiler, ilgili idareye karşı vakit kaybetmemek adına dava açabileceklerdir[152]. Bu noktada ilgiler tarafından yazılı bildirim tarihinden önce dava açılması halinde, idare dava açma süresinin henüz başlamadığını ileri süremeyecektir[153]. Nitekim Danıştay tarafından verilen bir kararda *"Her durumda yazılı bildirim belgesinin dosyaya sunulmasını gerekli görmek, kamu düzeninden sayılan ve idari istikrarı sağlamak amacını taşıyan "dava açma süresi" kurumunun çoğu kez işletilmemesine"* yol açacağı belirtilmiş[154] ve yazılı bildirimden veya ilandan önce açılacak davaların reddedilemeyeceği ifade edilmiştir.

---

[152] **Atay**, s. 202; *"...davacının 2007 yılı Sicil ve Başarı Değerlemesi Raporunun (B) düzeyinde değerlendirildiğini Şubat ayı bordrosunda maaşındaki düşüşü fark etmesi üzerine idareye yaptığı 22.2.2008 tarihli başvurusuyla öğrendiği ve davalı idarece de bunun aksinin ortaya konulmadığı dikkate alındığında; davacı başvurusuna verilen 3.3.2008 tarihli yanıt üzerine 4.4.2008 tarihinde açılan davada süre aşımı bulunmadığından, Ocak 2007 maaşıyla sicilinin (B) düzeyinde düzenlendiğini öğrendiği gerekçesiyle davayı süre aşımı yönünden reddeden İdare Mahkemesi kararında hukuksal isabet görülmemiştir."* **Danıştay 2. Daire,** E. 2009/889, K. 2009/3221, T. 24.09.2009, <https://www.lexpera.com.tr>, s.e.t. 23.02.2024.

[153] **Çağlayan,** s. 323; **Sancakdar**, Oğuz/ **Önüt,** Lale Burcu (2023) İdari Yargılama Hukuku, 5. Baskı, Ankara, Seçkin, s. 197; **Kalabalık**, s. 318; **Yıldırım**, 401; **Yıldırım/ Çınarlı,** s. 209; *"haciz işlemin davacıya herhangi bir şekilde yazılı bildirim yoluyla duyurulamayacağından tescil işlemleri sırasında haricen öğrenilmesi üzerine bu haciz işleminin dava konusu edilmesinde hukuken bir engel bulunmamakta, bu nedenle dava açma süresinin ıttıla tarihinden itibaren başlayacağının kabulü gerekmektedir. İşlemin haricen öğrenilmesi üzerine açılan davanın esastan incelenmesi gerekirken, süreaşımı nedeniyle verilen ret kararında isabet görülmemiştir."* **Danıştay 4. Daire,** E. 1999/1296, K. 1999/4156, T. 18.11.1999, <https://kararara ma.danistay.gov.tr/>, s.e.t. 04.01.2022.

[154] " *Kural olarak idari işlemlere karşı açılacak davalarda süre, yazılı bildirim tarihinden başlatılmaktadır. Ancak, yazılı bildirim esas olmakla birlikte, bilgi edinilmesinin de (ıttıla) yazılı bildirim sonuçlarını doğuracağı, dolayısıyla dava açma süresine başlangıç olarak alınacağı Danıştay içtihatları ile kabul edilmiştir. Bu istisnai durumun kabulü, idari işlemin niteliği ve doğurduğu hukuki sonuç itibariyle davacılar tarafından öğrenildiğinin kanıtlanması koşuluna bağlıdır."* **Danıştay 8. Daire,** E. 2010/6621, K. 2012/3796, T. 20.11.2012. <https://www.lexpera.com.tr>, s.e.t. 23.02.2024; **Danıştay 8. Daire,** E. 1999/3912, K. 2000/2438, T. 30.03.2023, <https://kararara ma.danistay.gov.tr/>, s.e.t. 23.02.2024.

Ancak bu durumun söz konusu olabilmesi için ilgili idari işlemin idare tarafından tamamlanmış ve kesinleşmiş olması gerekmektedir. Diğer bir deyişle işlemin imzalanmış yani tebliğe veya ilana çıkarılma aşamasına getirilmiş olması gerekmektedir[155].

Şayet ilk inceleme aşamasına kadar ilgili idare tarafından işlem tebliğe çıkarılır veya yayınlanırsa herhangi bir sorun olmaksızın yargılama işlemleri devam etmelidir. Fakat ilk inceleme aşamasında işlem tebliğe çıkarılmamış ve yayınlanmamış olması durumunda ise *Ulusoy*'a göre hak arama özgürlüğü çerçevesinde mahkeme ilgili idareden bilgi talep etmeli ve ancak işlemin varlığını teyit ettikten sonra yargılamaya devam etmelidir[156].

b. Düzenleyici İşlemlerde

İYUK m.7/4 hükmünce idare tarafından yapılacak olan düzenleyici işlemler hakkında idareye karşı dava açma süresi, idarenin düzenleyici işlemi ilan tarihinden itibaren işlemeye başlar. Diğer bir deyişle düzenleyici işlemin Resmi Gazete'de yayınlanmasından itibaren geçecek olan 60 günlük genel dava açma süresi sona erene kadar idare tarafından çıkarılan düzenleyici işleme karşı görevli mahkemede dava açılabilecektir[157].

Burada dikkat edilmesi gereken husus düzenleyici işlemin ilan şeklinin yalnızca Resmi Gazete'de yayımlanmak suretiyle olmayacağıdır. Zira idarenin bazı durumlarda düzenleyici işlemlerin ilanını farklı yol ve araçlar ile yapabilmesi de mümkündür. Örnek vermek gerekirse 5393 sayılı Belediye Kanunu'nun *Meclis kararlarının kesinleşmesi* başlıklı 23. maddesinin son fıkrasında *"Kesinleşen meclis kararlarının özetleri yedi gün içinde uygun araçlarla halka duyurulur"* denilmiştir. Burada belirtilen uygun araçlar ifadesi ile kastedilen, alınan kararları halkın bilgisine arz etmeye elverişli her türlü araç olabilecektir. Örneğin belediyenin ilan panoları veya internet sitesi aracılığı ile yapılacak olan duyurular ilan niteliğinde kabul edilebilecektir. Dava açma süresinin başlangıcı ise ilanın sona erdiği tarihten itibaren başlayacaktır.

Burada çeşitli sebeplerle düzenleyici işleme karşı 60 gün içerisinde dava açamayan bir kimsenin ne yapması gerektiği sorusu gündeme gelmektedir. Kanun koyucu 60 günlük

---

[155] **Ulusoy,** s. 754.

[156] **Ulusoy**, s. 754.

[157] **Gözübüyük/ Tan**, s. 830; **Kalabalık,** s. 321; **Akyılmaz/ Sezginer/ Kaya, s.** 374; **Çağlayan**, (2005), s. 33; **Kaplan** (2023), s. 360-361.

dava açma süresini kaçıran kişilere kanunda zikredilen bir şartın varlığı halinde dava açabilme imkânı tanımıştır. Kişilerin bu hakkı elde edebilmesini için gerekli olan bu kanuni şart, idarenin bu düzenleyici işlemine bağlı olarak bilahare bir uygulama işlemi tesis etmesi ile sağlanmış olacaktır. Şayet idare böyle bir uygulama işlemi tesis ederse 60 günlük dava açma süresini kaçırmış olan kişiler, dava açma süresinin yeniden canlanmasını sağlayacak nitelikte üç farklı seçimlik hakka başvurma imkânına sahip olacaktır[158]. Kişiler bu durumda;

- İster yalnızca düzenleyici işleme karşı dava açabilecek,

- İster yalnızca uygulama işlemine karşı dava açabilecek,

- İsterse de hem düzenleyici işleme hem de bu düzenleyici işlemden kaynaklı uygulama işlemine karşı birlikte dava açabileceklerdir[159].

Unutulmaması gereken nokta ise söz konusu düzenleyici ve uygulama işlemlerinin birbirlerinden bağımsız nitelikte olduğudur. Zira madde metninden de açıkça anlaşılacağı üzere düzenleyici işlemin hukuka uygun olması veya iptal edilmemiş olması bu düzenlemeye dayalı olarak çıkarılan uygulama işlemine karşı dava açılmasına ve işlemin iptal edilmesine engel teşkil etmeyecektir[160].

---

[158] **Atay**, s. 201; **Sancakdar/ Önüt**, s. 197; **Ulusoy**, s. 751.

[159] **Çağlayan,** s. 326; **Ulusoy,** s. 751; **Kaplan** (2023), s. 361; **Kalabalık,** s. 321; **Yıldırım**, s. 398; **Akyılmaz/ Sezginer/ Kaya,** s. 375.

[160] **Yıldırım/ Çınarlı,** s. 210; **Akyılmaz/ Sezginer/ Kaya, s.** 377; "*Belirtilen Kanun hükümlerine göre, bir düzenleyici işlemin uygulanması üzerine, düzenleyici işlem için geçerli olan dava açma süresi, sona ermiş bulunsa dahi, yeniden işlemeye başlayacağı açıktır. Bir diğer ifadeyle, ilan tarihini izleyen günden itibaren işlemeye başlayan dava açma süresi içerisinde idari davaya konu edilmeyen düzenleyici işlemlerin, bu tarihten sonra davaya konu edilebilmeleri için, ilgili hakkında uygulama işlemi yapılmış olması, uygulama işleminin ise birlikte dava konusu yapıldığı düzenleyici işlemin uygulanması niteliğinde bulunması gerekmektedir…Bununla birlikte, 2577 sayılı Kanun'un 7. maddesindeki aktarılan düzenleme uyarınca, düzenleyici işleme karşı açılacak dava süresini yeniden başlatacak olan uygulama işleminin, idari davaya konu edilebilecek bir idari işlem olma zorunluluğu bulunmamaktadır. İdari davaya konu edilemeyen bir işlemin kişilerin hukuki durumlarını etkilemesi de, düzenleyici işlemin uygulanması olarak kabul edilebilecek ve bu uygulamanın dayanağı olan düzenleyici işlem, uygulamadan kişinin haberdar olduğu tarihten itibaren altmış gün içinde idari davaya konu edilebilecektir…dolayısıyla, bu uygulamalara dayanak teşkil eden dava konusu Yönetmelik maddelerine karşı, bu tarihten itibaren 60 günlük yasal dava açma süresi içinde dava açabileceği kuşkusuzdur*." **Danıştay İDDK**, E. 2013/410, K. 2016/2, T. 18.01.2016 <https://www.lexpera.com.tr>, s.e.t. 23.02.2024

Danıştay'a göre ilgili maddede zikredilen üç ayrı seçim hakkının doğması için söz konusu uygulama işleminin dava konusu uyuşmazlığa uygulanmış olması gerekmektedir[161].

Ayrıca Danıştay'ın[162] başka bir kararında belirttiği gibi dava açma süresini başlatacak olan söz konusu uygulama işlemleri idari davaya konu olabilecek kesin ve yürütülebilir işlem niteliği taşımalıdırlar. Dolayısıyla idari makamlar tarafından çıkarılmış bir düzenleyici işlemin uygulaması niteliğindeki işlemin icrai bir nitelikte olması gerekmektedir. Aksi takdirde hazırlık işlemleri İYUK m.7/4'te sayılan seçimlik haklara olanak sağlamayacaktır. Zira hazırlık işlemleri idari yargılama hukukunun genel kuralları gereğince dava konusu edilemezler[163].

Burada dikkat edilmesi gereken önemli bir nokta, düzenleyici işlemden sûdur eden uygulama işleminin daima birel işlem niteliğinde olması gerekmediğidir[164]. Zira ilgili madde metninde de bu yönde herhangi bir sınırlama yoktur. Dolayısıyla bazı durumlarda bu uygulama işlemi başka bir alt düzenleyici işlem olabilecektir. Örneğin idare tarafından bir yönetmeliğin alt uygulaması suretinde çıkarılacak adsız bir düzenleyici işlem olan yönerge de uygulama işlemi olarak kabul edilecektir. Aynı şekilde alt ölçekli bir imar planı, düzenleyici bir işlem olan üst ölçekli imar planının uygulama işlemi olarak kabul edilebilecektir[165].

---

[161] "*2577 sayılı İdari Yargılama Usulü Kanununun 7 nci maddesinin 4 üncü fıkrası hükmü uyarınca düzenleyici işlemin, uygulama işleminin süresine tabi olabilmesi için, uyuşmazlıkta uygulanmış olması gerekmektedir."* **Danıştay İDDK.,** E. 1997/103, K. 1997/427, T. 11.7.1997, <https://www.lexpera.com.tr>, s.e.t. 05/01/2023.

[162] "*Bu bakımdan; ortada, İdari Yargılama Usulü Kanununun 7'nci maddesinin yukarıda sözü edilen 4'üncü fıkrasında tanımlanan anlamda uygulama işlemi bulunmadığından; davanın, düzenleyici işlemin iptali isteğine ilişkin kısmının, Yönetmeliğin Resmi Gazete'de yayımı tarihinden itibaren işlemeye başlayan idari dava açma süresinin dolmasından çok sonra açılmış olması nedeniyle, süre aşımı sebebiyle incelenmesine olanak yoktur."* **Danıştay 7. Daire,** E. 2000/3035, K. 2002/3888, T. 02.12.2002, <https://www.lexpera.com.tr>, s.e.t. 05/01/2023.

[163] **Kaplan** (2023), s. 361; **Kaya** (2004), s. 259; **Onar**, s. 1779.

[164] Düzenleyici işlem ve birel işlem arasındaki fark hakkında açıklama için bkz. **Altıparmak / Oğurlu**, s. 34-35.

[165] **Ulusoy,** s. 752; **Akyılmaz/ Sezginer/ Kaya, s.** 377.

Hatırlatmak gerekir ki dava açma süresi bakımından söz konusu bu üç durum içinde dava açma süresi düzenleyici işleme bağlı olarak gerçekleştirilen uygulama işleminin bildirimi tarihinden itibaren başlayacaktır[166].

Görevli mahkemeye dair belirtilmesi gereken önemli bir nokta ise üçüncü seçenek olan hem düzenleyici işleme hem de o düzenleyici işlemden sûdur edecek olan uygulama işlemine karşı açılacak davalarda görevli mahkemenin hangi mahkeme olacağıdır. Düzenleyici işleme karşı açılacak davayı görmekle görevli mahkeme düzenleyici işlemin iptali için başvurulacak olan idari mahkemedir. Örneğin düzenleyici işleme karşı açılacak dava Danıştay'da görülmesi gerekiyorsa uygulama işlemi için de Danıştay'a başvuruda bulunulmalıdır. Burada bu bilgiye bağlı olarak akla gelebilecek şu soruyu da cevaplayabiliriz. Düzenleyici işleme karşı açılacak dava Danıştay'da görülmesi gerekiyor ve uygulama işlemi ise vergi davasına ilişkin ise uygulama işlemi için mahkemeye yapılacak başvuruda dava açma süresi kaç gün olacaktır? Danıştay kararlarında da belirtildiği üzere uygulama işlemine ilişkin dava Danıştay'da görüleceği için bu süre vergi davalarından farklı olarak 30 değil, 60 gün olacaktır[167].

Dava açılacak mahkemenin görev yeri ile alakalı olarak izah edilmesi gereken bir konu daha vardır. Bu konu hem düzenleyici işleme hem uygulama işlemine karşı birlikte dava açmak istenilmesi halinde; uygulama işlemi için açılacak davanın görev yerinin adli yargı olmasının, düzenleyici işleme karşı 60 gün içinde idari mahkemelerde dava açılmasına engel olmayacağıdır. Nitekim ilgili madde metninde kişilere bu davaları birbirinden bağımsız bir şekilde açabilme imkânının verilmiş olması zaten evleviyet kuralı gereği farklı yargı kollarında da dava konusu olabilmelerine engel oluşturmayacaktır[168].

Kanaatimizce söz konusu uygulama işlemi ile birlikte kişilerin düzenleyici işleme (ilan tarihinden itibaren 60 gün geçmiş olsa bile) karşı da dava açılabilmesi, hak arama özgürlüğü bağlamında son derece yerinde bir düzenlemedir. Zira hiç kimsenin sayısı binleri bulan yönetmelik, tebliğ veya yönerge gibi düzenleyici veya alt düzenleyici[169] işlemlerin

---

[166] **Çağlayan**, s. 326.

[167] **Kalabalık**, s. 322; **Çağlayan**, s. 327.

[168] **Akyılmaz/ Sezginer/ Kaya, s.** 376; **Ulusoy**, s. 753; **Kaplan** (2023), s. 361.

[169] Alt düzenleyici işlemlerin m.7/4 hükümlerine tabi olması gerektiği hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. **Ulusoy,** s. 752.

uygulamaya ne gibi yansımaları olacağını öngörebilmesi mümkün değildir ve ayrıca hukuk düzeni tarafından kişilere yüklenmiş böyle bir yükümlülük de zaten olmamalıdır[170].

Farazi bir örnek vermek gerekirse, 2020 yılında çıkarılan bir yönetmelikle pastörize edilecek olan bütün süt ürünlerinin raf ömrünü uzatmak için çok sık kullanılan "*x*" maddesinin kullanımının yasaklandığını düşünelim. Süt ürünleri üretimine 2024 yılında başlayan A'ya söz konusu bu yönetmeliğe aykırı davrandığı gerekçesiyle idari yaptırım uygulanmıştır. Bu yaptırımın düzenleyici işleme aykırı olmaması sebebiyle A işlemin iptalini idari yargıda talep edemeyecektir. Zira söz konusu yönetmeliğin ilanından itibaren 60 günlük dava açma süresi zaten geçmiştir. Ancak A ticari hayatın icapları gereğince bu maddenin kullanımının idari işlemle yasaklanmaması gerektiğini düşünmektedir. Bu örnek üzerinden de açıkça anlaşılacağı üzere düzenleyici işlemlerin, yürürlüğe girdiği tarihte hemen ortaya çıkmayan fakat bilahare uygulamada ilgilileri mağdur eden neticeleri olabilmektedir. İşte tam olarak bu noktada bu sorun İYUK m. 7/4 hükmüyle çözüme kavuşacaktır. Nitekim ilgililer kendilerine uygulanan idari yaptırım kararlarının tebliğinden itibaren 60 gün içinde düzenleyici işlemin iptali ile beraber uygulanan idari yaptırımın da iptalini ilgili mahkemeden talep edebilecektir[171].

c. Adresi Bilinmeyenler İçin İlan Suretiyle Bildirilen İşlemlerde

Bireysel işlemlere karşı dava açma süresinin başlayabilmesi için genel kural yazılı bildirim usulü olsa da ilgili kişinin adresinin bilinmemesi gibi durumlarda İYUK m. 7/3 hükmünce "*Adresleri belli olmayanlara özel kanunlarındaki hükümlere göre ilan yoluyla bildirim yapılan hallerde, özel kanununda aksine bir hüküm bulunmadıkça süre, son ilan tarihini izleyen günden itibaren on beş gün sonra işlemeye başlar*" denilmiştir[172].

İlan yoluyla bildirime dair 3185 sayılı Tebligat Kanunu'nda detaylı hükümler yer almaktadır. Vergilendirme işlemleri ile alakalı olarak tebligatların nasıl yapılacağı ise 3475 sayılı Vergi Usul Kanunu'nda düzenlenmiştir[173].

---

[170] **Ulusoy,** s. 751.

[171] **Ulusoy,** s. 752.

[172] **Atay**, s. 201; **Sancakdar/ Önüt**, s. 197; **Çağlayan,** s. 328; **Kalabalık,** s. 321**; Kaplan** (2023), s. 354.

[173] **Kalabalık,** s. 321.

Burada dikkat edilmesi gereken en önemli husus ilanen bildirim usulünün alternatif bir tebliğ yöntemi olmayıp yazılı bildirimin mümkün olmadığı hallerde başvurulan zorunlu bir yol olması gerektiğidir. Nitekim yazılı bildirim imkânı olması veya böyle bir bildirim imkânına ilgililer tarafından başvurulmadığı takdirde söz konusu işlemin geçersiz olacağı muhakkaktır. Dolayısıyla böyle bir durumda ilgililer hakkında idareye karşı dava açma süresi de başlamayacaktır[174].

d. Vergi ve Benzeri Mali Yükümlülükler Getiren İşlemlerde

Özel kanunlarda yer alan süreler saklı kalmak kaydıyla vergi mahkemelerinde dava açma süresi, idare mahkemelerinden ve Danıştay'dan farklı olarak 30 gündür. Bu sürenin ise ne zaman başlayacağı İYUK m. 7-b'de hüküm altına alınmıştır. Söz konusu fıkrada idari uyuşmazlıklardaki genel yazılı bildirim kuralından ayrı olarak sürelerin başlama anı için farklı farklı ihtimaller değerlendirilmiştir. Bu ihtimaller şu şekilde sıralanabilecektir[175].

1. Tahakkuku tahsile bağlı olan vergilerde, süreler tahsilatın yapıldığı tarihi izleyen günden itibaren başlar. Bu gibi durumda, verginin tahsil edilmesiyle birlikte dava açma süresi işlemeye başlar. Tahakkuku tahsile bağlı vergiler, tahakkuk işlemi ile tahsilat işleminin iç içe geçmiş olduğu durumu ifade etmektedir. Dolayısıyla bu durumda ayriyeten tarh, tebliğ, tahakkuk işlemlerinin yapılması söz konusu değildir[176]. Bu duruma damga vergisi ve eğlence vergisi örnek olarak verilebilecektir.

2. Vergi, resim ve harçlar ile benzeri mali yükümlülüklerin idare tarafından tebliğ edilmesi durumunda, süreler söz konusu tebliğin yapıldığı tarihi izleyen günden itibaren başlar. Eğer tebliğ yerine geçen başka bir işlem yapılmışsa, süre bu işlemin gerçekleştiği tarihi izleyen günden itibaren işlemeye başlar.

[174] **Kaplan** (2023), s. 355.

[175] İYUK m.7/2-b

[176] **Şentürk,** Ege (2023) "İdari İşlem Teorisi Açısından "Verginin Tarhı", Yaşar Hukuk Dergisi, C: 5, S: 2, s. 407-408. s.391 – 470.

3. Tevkif yani kaynaktan kesinti yoluyla alınan vergilerde, süreler istihkak sahiplerine ödemenin yapıldığı tarihi izleyen günden itibaren başlar[177]. Bu durumda, ödeme yapıldığı andan itibaren süre işlemeye başlar.

4. Tescile bağlı vergilerde, süreler tescilin yapıldığı tarihi izleyen günden itibaren başlar. Tescil işleminin gerçekleşmesiyle birlikte süre işlemeye başlar. Bu duruma motorlu taşıtlar vergisi örnek olarak gösterilebilecektir[178].

e. İdareye Başvuru Yapılan İşlemlerde

i. İYUK m. 10 Kapsamında İdari Makamlara Yapılan İlk Başvurularda

Olağan hayat şartları içerisinde ilgililer için idari yargıya konu olabilecek bir işlemin tesisi her durumda ve yalnızca idarenin re'sen harekete geçmesi ile meydana gelmemektedir. Zira bazı durumlarda ilgililer haklarında idari davaya konu olabilecek bir işlem veya eylemin yapılması maksadıyla idari makamlara başvuru yapmaktadırlar. İdari başvuru yapılana kadarki süreç yargılama usulünden ziyade idari başvuru hakkının varlığı ile ilgilidir. Ne zamanki bu başvurular idare tarafından reddedilirse bu işlem ret kararının yazılı olarak ilgiliye tebliğinden itibaren görevli ve yetkili mahkemede dava konusu yapılabilecektir. Dolayısıyla yargılama usulüne ilişkin süreç de idarenin olumsuz cevap vermesi ile başlayacaktır. Ancak başvuruların kabul edilmemesi durumu her zaman idarenin başvurulara sarahaten ret cevabı vermesi suretiyle ortaya çıkmayacaktır[179]. Zira İYUK m. 10 gereğince şayet idare kendisine yapılan başvurulara 30 gün boyunca cevap vermezse ilgilinin talebi reddedilmiş sayılacaktır.

---

[177] **Gümüş**, Veysel (2013) "Vergi Yargılama Hukukunda Süre ve Ittıla Faktörü", Ankara Barosu Dergisi, C: 2, S: 4, s. 209.

[178] **Gümüş**, s. 209.

[179] **Gözübüyük/ Tan,** s. 823; **Akyılmaz/ Sezginer/ Kaya,** s. 383; **Kalabalık**, s. 318; **Kaplan** (2023), s. 358-359; **Ulusoy**, s. 744 **Kelle,** Hüseyin (2020) "İdari İşlem Veya Eylem Yapılması İçin İdari Makamlara Başvuru Ve Sonuçları", (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ufuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, s. 36.

İdarenin susması neticesinde ortaya çıkan bu hukuki sonuca doktrinde "*zımni ret*" kararı denilmektedir. Zira bu karar gerçek anlamıyla bir karar değil ancak kurgusal ve tabiri caizse kanunen var olduğu farz edilmiş bir karardır[180]. Burada ilgili idare tarafından ortaya konmuş olan ne sözlü ne de yazılı bir irade beyanı söz konusudur. Yalnızca kanun, idarenin bu sessizlik halinin hukuki karşılığına menfi bir sonuç bağlanmıştır. Hal böyle olsa bile bu faraziye gerçek bir idari işlemle eşdeğerde kabul edilmektedir[181].

Şimdi zımni ret cevabına yönelik olarak yaptığımız ön bilgilendirmeden sonra, kişiler tarafından idareye yapılacak olan ilk başvuruların İYUK m. 10 bağlamında dava açma süresine ne gibi etkileri olabileceğini kanun metninden hareketle çeşitli ihtimaller dâhilinde değerlendirelim.

Söz konusu madde metninde "*İlgililer, haklarında idari davaya konu olabilecek bir işlem veya eylemin yapılması için idari makamlara başvurabilirler. Otuz gün içinde bir cevap verilmezse istek reddedilmiş sayılır. İlgililer otuz günün bittiği tarihten itibaren dava açma süresi içinde, konusuna göre Danıştay'a, idare ve vergi mahkemelerine dava açabilirler. Otuz günlük süre içinde idarece verilen cevap kesin değilse ilgili bu cevabı, isteminin reddi sayarak dava açabileceği gibi, kesin cevabı da bekleyebilir. Bu takdirde dava açma süresi işlemez. Ancak, bekleme süresi başvuru tarihinden itibaren dört ayı geçemez. Dava açılmaması veya davanın süreden reddi hallerinde, otuz günlük sürenin bitmesinden sonra yetkili idari makamlarca cevap verilirse, cevabın tebliğinden itibaren altmış gün içinde dava açabilirler*" denilmiştir (İYUK m. 10).

Bu madde metni kapsamında idareye yapılacak olan ilk başvuruların dava açma süresini başlatabilmesi için kanunda belirtilmiş olan şu şartların oluşmuş olması gerekmektedir.

a. İlgili kişi hakkında aynı konuda daha önce tesis edilmiş bir işlem veya gerçekleştirilmiş bir eylem olmamalıdır: Konumuz olan idari makamların kendilerine yapılan başvuru sonrasında sükûtu ve zımni ret halinin oluşabilmesi için ilgililerin idareye

---

[180] *Akyılmaz/ Sezginer/ Kaya***'** a göre zımni ret kararı hukuka uygun olduğunu söylemek güçtür. Zira Anayasa ve sair mevzuatımızla çelişki içindedir. Ayrıntılı bilgi için Bkz. **Akyılmaz/ Sezginer/ Kaya,** s. 383, 762. dipnot.

[181] **Bağrıaçık,** s. 87**.**

ilk defa başvurmaları gerekmektedir[182]. Kanunlar tarafından zaman zaman idareye birtakım yükümlülükler yüklenebilmektedir. Ancak idari makamlar her zaman bu yasal yükümlülüklerini yerine getirmemektedir. Bunun yanında bizzat kanunda ifade edilmese de zamanla ve değişen hukuki şartlarla birlikte idarenin üstlenmesi gereken birtakım yükümlülükler ortaya çıkabilecektir. Bu ve benzeri hallerde kişiler birtakım taleplerle idareye başvuracak ve isteklerinin kabul edilmemesi halinde de görevli ve yetkili idari mahkemelerde dava açabileceklerdir[183].

b. Başvurunun idari davaya konu olabilecek nitelikte bir işlem ya da eylem hakkında yapılması gerekmektedir: İdari davaya konu teşkil etmeyecek bir işlem veya eylem için yetkili idari makamlara başvuruda bulunulması, İYUK m. 10 gereğince zımni ret süresinin başlaması için yeterli olmayacaktır. Dolayısıyla bu durum idari dava açma hakkını ilgili kişilere vermeyecektir. Örneğin herhangi bir bakanlıktan kanun çıkarılması yönünde başvuru yapılmasının istenmesi[184] veya idare hukukunda icrai nitelikte olmayan danışma, yol gösterme, bilgi alma gibi taleplerde bulunulması, İYUK m. 10 kapsamında zımni ret süresini başlatmayacaktır[185]. İdari davaya konu teşkil edebilecek işlemlere inşaat ruhsatı istenilmesi, yurtdışına çıkabilmek için pasaport müracaatında bulunulması veya güvenlik sebebiyle bina ile yol arasında istinat duvarı örülmesi[186] gibi icrai nitelikteki örnekler verilebilecektir[187].

---

[182] **Ulusoy,** s. 744; **Kalabalık,** s. 319; **Kaplan**, s. 312; **Akyılmaz/ Sezginer/ Kaya, s.** 384.

[183] **Kalabalık,** s. 319.

[184] **Çağlayan**, s. 328.

[185] **Gözübüyük/Tan**, s. 824; **Çağlayan**, s. 308; **Kaya,** Cemil (2004) "Türk İdare Hukukunda İcrai Olmayan İdari İşlemler, Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi", C: 9, s. 253-284, s. 261-262.

[186] *"Davalı idarece yapılan yol çalışması nedeniyle binadaki olası çökme tehlikesinin önlenebilmesi için davacıların babası olan… idareden, istinat duvarı yapılması suretiyle idari bir eylemde bulunulması istenilmiştir. Bu başvurulara idarece ilk defa 28.1.2005 tarihinde verilen cevapta; yerinde yapılan incelemede, yarma şevin ayrıca duvarla desteklenmesine gerek olmadığı, yarma şeve tel çit imalatı yapılmasının yeterli olacağı belirtilmiştir….Kaldı ki, … istinat duvarı yapılması yönündeki isteminin, Anayasal güvence altındaki temel hak ve özgürlüklerden olan can ve mal güvenliğinin sağlanmasına yöneliktir. Bu güvenliğin sağlanması için gerekli eylemin (istinat duvarının yapılması) yapılmasının, 2577 sayılı Yasanın yukarıda sözü edilen 10. maddesi kapsamında idareden her zaman istenebileceği açıktır."* **Danıştay 10. Daire,** E. 2007/5843, K. 2010/1706, T. 08.03.2010, <https://www.lexpera.com.tr>, s.e.t. 20.02.2024.

[187] **Akyılmaz/ Sezginer/ Kaya, s.** 384.

c. Başvuru kanunda istenilen usule ve şekle uygun bir şekilde yapılmış olmalıdır: İdareye yapılan başvurunun kanunen zımni ret olarak kabul edilebilmesi için söz konusu başvurunun ilgili yasal düzenlemelere uygun bir şekilde gerçekleştirilmiş olması gerekmektedir. Başvuran, kanuni usul ve şekil şartlarına riayet etmediği takdirde başvurusu hukuken geçersiz kabul edilecektir. Dolayısıyla bu durumda başvuran İYUK m. 10'da belirtilen dava açma hakkını elde edemeyecektir[188].

Kural olarak başvurunun başvuran tarafından yazılı olarak yapılması gerekmektedir. Bununla beraber idareye karşı sözlü başvuruda bulunan başvurucunun da dava açma hakkı kazanabilmesi idarenin bu başvuruya zımni ret süresi içerisinde açık bir şekilde olumsuz bir yanıt vermiş olması durumunda mümkündür. Şayet idare ilgililere idare yazılı cevap verirse İYUK m. 10'da belirtilen dava açma hakkı doğmuş olacak aksi halde böyle bir hakkın varlığı da söz konusu olmayacaktır[189].

d. Başvuru yetkili idari makamlara yapılmış olmalıdır: Kural olarak ilgililerin yaptığı başvuruların geçerli olabilmesi ve İYUK m. 10 gereğince idari makamlarda dava açma hakkının doğabilmesi için başvurunun ilgili konuda işlem veya eylem yapmaya mezun yetkili bir idari makama tevdi edilmiş olması gerekmektedir[190]. Aksi takdirde başvurulan makam tarafından gönderilecek açık veya zımni bir ret cevabı İYUK m. 10 bağlamında ilgililere görevli ve yetkili mahkemelerde dava açma hakkı vermeyecektir. Örneğin valiliğin yetkili olduğu bir konuda kaymakamlığa başvurulması ve 30 gün içerisinde kaymakamlık tarafından herhangi bir cevap verilmemiş olması başvurucuya zımni redde dayalı olarak dava açma hakkı tanımayacaktır[191].

Bununla birlikte konu ile ilgili olarak doktrinde farklı görüşler de mevcuttur. Söz konusu görüşe göre ilgili idari makama yapılmayan yazılı başvurunun da bütünüyle geçersiz olacağını kabul etmek hukuka ve hakkaniyete aykırılık teşkil edecektir

Örneğin *Akyılmaz, Sezginer, Kaya'a göre* 3071 sayılı Dilekçe Hakkının Kullanılmasına Dair Kanun'un gönderilen makamda hata başlıklı 5. maddesinde "*Dilekçe,*

---

[188] **Kaplan** (2023), s. 356.

[189] **Kaplan** (2023), s. 356.

[190] **Gözübüyük/Tan**, s. 824; **Kelle**, s. 37.

[191] **Akyılmaz/ Sezginer/ Kaya,** s. 384.

konusuyla ilgili olmayan bir idari makama verilmesi durumunda, bu makam tarafından yetkili idari makama gönderilir ve ayrıca dilekçe sahibine de bilgi verilir" ifadelerine yer verilmiş ve böylece olası hak kayıplarının yaşanmasının önüne geçilmek istenmiştir.

Kaplan'a göre ise yukarıda yer alan Anayasal ve kanuni düzenlemeler olmasa bile başvurunun aynı tüzel kişi içerisindeki yanlış makama yapılmış olması halinde söz konusu başvuru İYUK m. 10 kapsamında değerlendirilmelidir. Zira aynı kamu tüzel kişiliği içerisinde yer alan farklı makamlar arasında bir hiyerarşi ilişkisinin varlığı söz konusudur. Bu ilişkinin bir gereği olarak kendisine yanlış başvuru yapılan makam yetkisini tüzel kişilik adına kullandığından söz konusu başvuruyu yetkili makama iletmesi gerekmektedir[192].

Kanaatimizce de Türk idari teşkilatının karışık sistematiği içerisinde gerekli hukuki bilgiye sahip olmayan kişilerin, her durumda yetkili idari makamı doğru tespit etmesi olağan hayat koşulları içinde oldukça zor gözükmektedir. Bunun yanında Anayasa m. 123'de de belirtildiği gibi "*idare kuruluş ve görevleriyle bir bütündür*". Bu bütünlüğün gereği olarak da kendilerine yanlış başvuru yapılan idari makamlarının bu başvuruları ilgili idari makamlara tevdi etmeleri idarenin bütünlüğü ilkesinin bir gereğidir[193].

e. Zımni ret süresi dolmuş olmalıdır: İdari makamlara yapılacak başvuru sonrasında idarenin cevap vermemesi üzerine idareye karşı dava açma hakkının doğabilmesi için kanunda belirtilen zımni ret süresinin dolmuş olması gerekmektedir[194]. Zira gerçek olmayan, kurgusal bir idari ret kararından bahsedebilmemiz için belirlenen bu söz konusu süre içerisinde idarenin olumlu ya da olumsuz hiçbir cevap vermeyerek sükût etmiş olması gerekmektedir[195].

Danıştay da vermiş olduğu bir kararda zımni ret süresi dolmadan ilgili mahkemeye yapılan şikâyet başvurusunun incelenmeksizin usulden reddedilmesi gerektiğine hükmetmiştir[196]. Fransa'da Conseil d'Etat ise zımni ret süresi dolmadan yapılan başvurulara

---

[192] **Kaplan** (2023), s. 357.

[193] **Kaplan** (2023), s. 357; **Akyılmaz/ Sezginer/ Kaya,** s. 384.

[194] Kanunda belirtilen oyalayıcı cevap verme istisnası dışında genel kural budur. Bu istisnai durumu aşağıda ayrıntılı bir şekilde inceleyeceğiz.

[195] **Bağrıaçık**, s. 88; **Çağlayan**, s. 331.

[196] *"Yapılan şikâyet başvurusuna, Maliye Bakanlığınca kendiliğinden bir cevap verilmedikçe, bekleme süresinin dolumundan önce 18.9.1996 tarihinde açılan ilk davanın bu nedenle incelenmeksizin reddi*

karşı daha esnek yaklaşmakta ve nihai karar verilinceye kadar zımni ret süresi dolacaksa esasa girerek hüküm vermektedir[197]. Kanaatimizce Conseil d'Etat'ın bu konudaki esnek tutumu hak arama hürriyeti açısından oldukça yerindedir Zira mahkeme tarafından nihai karar verilinceye kadar söz konusu zımni ret süresi dolmuş olacak ise bu noktadan sonra zımni ret süresi dolmadan dava açıldığı gerekçesiyle usulden ret kararı vermek isabetli görülmemektedir.

İYUK'ta zımni ret süresi olarak 30 günlük muayyen bir süre tayin edilmiş olmasına rağmen, idari makamlara yapılacak olan ilk başvuru için kanunda belirlenmiş olan herhangi bir süre söz konusu değildir. Zira bu durum kurumun niteliği ile alakadardır. Zira İYUK m 10'a göre başvuran ilk defa idareden bir talepte bulunacaktır ve kural olarak belirlenmiş herhangi bir kanuni süre içerisinde başvuruyu gerçekleştirmek zorunda değildir[198].

İdari makamlara karşı ne zamandan itibaren mahkemede dava açma hakkı kazanılacağına gelince, bu konu idarenin vereceği cevabın niteliğine ve cevabı ne zaman verdiğine göre değişiklik gösterebilecektir. İdarenin vereceği cevaba göre ortaya çıkabilecek olasılıkları şu şekilde sıralayabiliriz:

1. İdare başvuruya 30 günlük ret süresi içerisinde sarih bir surette olumlu veya olumsuz bir cevap verebilir. Olumlu cevap verilmesi halinde başvuranın talebi gerçekleşmiştir ve artık dava konusu edilecek bir durum yoktur. Olumsuz cevap verilmesi halinde ise başvuranın talebi reddedilmiştir ve başvuran tebliğ tarihini izleyen günden itibaren başlayacak dava açma süresi içerisinde idari makamlara karşı görevli ve yetkili mahkemelerde dava açabilecektir[199].

2. İYUK m. 10 uyarınca 30 günlük cevap verme süresi içerisinde idari makamlar başvurana "*talebiniz değerlendiriliyor, konu hakkında inceleme yapılıyor*" gibi kesin

---

üzerine yeni bir idari dava açma süresinin işlemesine de olanak yoktur." **Danıştay 7. Daire,** E. 1999/2360, K. 2000/1909 T. 12.06.2000, <https://www.lexpera.com.tr>, s.e.t. 18.01.2024.

[197] **Kaplan** (2016**)**, s. 315; **Çağlayan**, s. 331.

[198] **Çağlayan**, s. 329; Mevzuatta bazı özel kanunlarda kanunlarla istisnai olmak üzere idareye başvurunun bir takım zamanaşımı süreleri içerisinde yapılması zorunlu kılınmıştır. Ayrıntılı bilgi için bkz. **Kaplan** (2016), s. 312-313.

[199] **Gözübüyük/Tan**, s. 825; **Akyılmaz/ Sezginer/ Kaya,** s. 385; **Çağlayan** s. 330.

olmayan, muğlak nitelikte cevaplar verebilir. Bu durumda başvurana kanun tarafından seçimlik iki hak tanınmaktadır.

Birincisi, başvuran idarenin bu cevabını talebin reddi olarak kabul ederek kanuni dava açma süresi içerisinde Danıştay idare veya vergi mahkemelerinde dava açabilecektir[200].

İkincisi, başvuran, idarenin kesin cevabı kendisine tebliğ edilene kadar bekleyebilecektir. Ancak söz konusu bu bekleme süresi ilk başvurusundan itibaren 4 ayı geçemeyecektir. Başvuranın 4 ay dolduktan sonra dava açma süresi içerisinde Danıştay idare veya vergi mahkemelerinde karşı dava açması gerekmektedir[201].

3. İYUK m. 10 hükmü gereğince şayet idari makamlar başvurana 30 gün içerisinde hiçbir cevap vermezse talep zımnen reddedilmiş sayılır. Bu durumda başvuran idari dava açma süresi içerisinde Danıştay, idare veya vergi mahkemelerinde dava açabilecektir[202].

4. İYUK m. 10 hükmü gereğince başvuranın dava açma süresi içinde dava açmaması durumunda veya açtığı davanın mahkeme tarafından dava açma süresinin geçmiş olması sebebiyle usulden reddedilmesi halinde, idare tarafından verilecek olan ilk cevabın başvurana tebliğinden itibaren dava açma süresi yeniden canlanacaktır. Bu andan itibaren 60 günlük dava açma süresi içerisinde ilgililer, idari makamlar aleyhine Danıştay idare veya vergi mahkemelerine karşı dava açabileceklerdir[203].

ii. İYUK m. 11 Kapsamında İdari Makamlara Yapılan İtiraz Başvurularında

İdari makamlar ilgili kişiler hakkında zaman zaman çeşitli sebeplerle birtakım idari işlemler gerçekleştirmektedirler. Hakkında idare tarafından idari işlem gerçekleştiren ilgili kişiler, söz konusu bu işlemi hukuka aykırı buluyorsa işlemin tebliğinden itibaren dava açma süresi içerisinde görevli mahkemelerde dava açma imkanına sahiptirler. İYUK m. 11 bu şartlar altındaki kişilere mahkemede dava açmadan önce başvuracağı ihtiyari nitelikte idari

---

[200] **Çağlayan**, s. 330-331; **Kaplan** (2023), s. 359.

[201] **Akyılmaz/ Sezginer/ Kaya,** s. 386; **Çağlayan,** s. 331; **Gözübüyük/Tan**, s. 825; **Kaplan** (2023), s. 359.

[202] **Çağlayan,** s. 331; **Akyılmaz/ Sezginer/ Kaya,** s. 386-387.

[203] **Altıparmak/ Oğurlu,** s. 192; **Bağrıaçık,** s. 89; **Sancakdar/ Önüt**, s. 199.

başvuru yolunu öngörmüştür[204]. Söz konusu maddede bu kurum "*İlgililer tarafından idari dava açılmadan önce, idari işlemin kaldırılması, geri alınması, değiştirilmesi veya yeni bir işlem yapılması üst makamdan, üst makam yoksa işlemi yapmış olan makamdan, idari dava açma süresi içinde istenebilir. Bu başvurma, işlemeye başlamış olan idari dava açma süresini durdurur*" ifadeleriyle hüküm altına alınmıştır[205].

Bu madde kapsamında ilgililer tarafından yapılacak olan başvurunun dava açma süresini durdurabilmesi için gerekli şartlar şu şekilde ifade edilebilir:

a. Başvuru Üst Makama, Üst Makam Yoksa İdari İşlemi Yapmış Olan Makama Yapılmalıdır: İlgili madde metninde başvurunun üst makama, üst makamın bulunmaması halinde ise işlemi yapmış olan makama yapılacağı ifade edilmiştir. Danıştay'ın vermiş olduğu eski bir kararda bu kural "*merciinden gayriye vaki müracaatlar süreyi kesmez*" şeklinde veciz bir şekilde beyan edilmiştir[206].

Buradaki üst makam ifadesi, işlemi yapan idareye bağlı olarak her somut olayda farklılık arz edecektir. Öğrencisinin diplomasını veya denklik belgesini iptal eden fakülte idaresinin işlemine karşı bir üst makam olan rektörlüğe başvurulması gerekmektedir. Ancak madde metninde de belirtildiği gibi şayet rektörlüğün yaptığı işlemlere karşı başvuruda bulunulacaksa o takdirde bir üst makam olmadığı için yine rektörlüğe başvuruda bulunulması gerekmektedir[207].

Burada dikkat edilmesi gereken bir ayrıntı üst makam kavramının *idari vesayet* makamlarını kapsayacak şekilde geniş yorumlanmaması gerektiğidir. Zira bu kavram idarenin hiyerarşik üstlerini ifade etmektedir. Dolayısıyla ilçe belediyesi tarafından tesis edilen idari işlemler sebebiyle yapılacak olan geri alma başvurusunun, büyükşehir belediyesine yapılması doğru değildir. Aynı şekilde yukarıda verilen örnekte olduğu gibi

---

[204] İYUK m. 11 kapsamında süregelen idari başvuru kural olarak ihtiyari nitelikte ön başvuru olmakla birlikte bazı kanunlarda düzenlenen bir takım istisnai hallerde bu başvuru zorunluluk arz etmektedir. Ayrıntılı bilgi için bkz**. Kaplan** (2016), s. 345-347.

[205] **Atay**, s. 206; **Kalabalık,** s. 333; **Akyılmaz/ Sezginer/ Kaya,** s. 393; **Gözübüyük/ Tan**, s. 859-860.

[206] **Gözübüyük/ Tan**, s. 860; **Kaplan** (2016), s. 371.

[207] **Kalabalık,** s. 334; **Muratoğlu**, s. 4; **Akyılmaz/ Sezginer/ Kaya,** s. 394; **Çağlayan**, s. 334.

rektörlüğün işlemlerine karşı başvuru Yüksek Öğretim Kurumu'na (YÖK) yapılmamalıdır[208].

Bu noktada belirtmek gerekir ki her ne kadar parlamenter hükümet sisteminde başbakanın bakanların hiyerarşik amiri olup olmadığı tartışma konusu olsa da, 2018 yılında yapılan Anayasa değişikliği ile beraber getirilen başkanlık sisteminde Cumhurbaşkanının bütün bakanların üst makamı ve amiri olduğu meselesi tartışma götürmez bir gerçektir[209]. Dolayısıyla herhangi bir bakanın onayı ve ya imzası ile ortaya çıkmış bir idari işlemi kaldırmak, değiştirmek, iptal etmek veya yerine işlem tesis etmek maksadıyla Cumhurbaşkanlığı İletişim Merkezi'ne (CİMER) yapılacak elektronik başvuruların da dava açma süresini durdurması gerektiği söylenebilecektir[210].

Maddenin lafzi yorumundan yanlış idari makamlara başvurulması halinde, dava açma süresinin durmayacağı sonucu çıkmaktadır. Ancak doktrindeki birçok görüş yanlış makama yapılan başvurunun doğru üst makama yönlendirilmesi gerektiği yönündedir. Gerçekten de mevzuatta yer alan bazı düzenlemeler bu görüşü doğrulamaktadır. Örneğin 3071 sayılı Dilekçe Hakkının Kullanılmasına Dair Kanun'un gönderilen makamda hata başlıklı 5. Maddesinde yer alan "*Dilekçe, konusuyla ilgili olmayan bir idari makama verilmesi durumunda, bu makam tarafından yetkili idari makama gönderilir ve ayrıca dilekçe sahibine de bilgi verilir*" hükmünden hareketle, yanlış idari makamlara başvuru yapılması halinde bu makamların dilekçeyi doğru makamlara tebliğ etmesi gerektiği sonucuna ulaşabilecektir[211].

Kaplan bir kamu tüzel kişiliği içerisinde bulunan idari makamlara yapılan başvuruların gerçek muhatabının aynı kamu tüzel kişiliği içerisindeki bir üst makam olması

---

[208] **Gözübüyük/ Tan**, s. 870; **Ulusoy**, s. 745.

[209] **Çırakoğlu,** Melikşah (2022) "İdare Hukukunda Cumhurbaşkanı Yardımcılığı Modeli Ve Bu Modelin Kökenleri Bağlamında Sadrazamlık Örneği", Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, S: 1, s. 92-93; **Derdiman**, R. Cengiz (2015) "Başbakanlık Ve Bakanlık Teşkilatlarında Kanun Hükmünde Kararnamelerle Yapılan Değişiklikler Ve Hukukî Sonuçları", Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, C: 19, S: 4, s. 192-193.

[210] **Ulusoy**, s. 746.

[211] **Akyılmaz/ Sezginer/ Kaya,** s. 394; **Kaplan** (2016), s. 339.

halinde, kamu tüzel kişiliğinin temelinde var olan idari hiyerarşinin bir gereği olarak başvurunun doğru makama tevdi edilmesi gerektiğini ifade etmektedir[212].

Ulusoy'a göre de gerekli hukuki bilgiye sahip olmayan kişilerin idarenin karışık teşkilat yapısı içerisinde üst makamı doğru tespit edebilmesi çok zordur. Dolayısıyla *idarenin bütünlüğü* ilkesi gereğince kendisine yanlış başvuru yapılan idari makam bu talebi doğru üst makama iletmelidir[213].

Kanaatimizce yukarıda ifade edilen sebepler göz önünde bulundurulduğunda doğru idari makama başvuru şartının çok sıkı ve tavizsiz bir şekilde değerlendirilmesinin hak arama özgürlüğü bağlamında olumsuz sonuçlara yol açacağı aşikârdır. Gerçekten de uygulamada tecrübeden yoksun ve gerekli hukuk bilgisine sahip olmayan kişilerin doğru makamlara başvuru yapamaması sonucunda hak kayıpları yaşamaları ihtimali yüksektir.

b. Başvuru Dava Açma Süresini Durduracak Bir İstemle Yapılmalıdır: İYUK m. 11 hükmünce, hakkında idari işlem yapılan ilgili kişiler *"idari işlemin kaldırılması, geri alınması, değiştirilmesi veya yeni bir işlem yapılması"* istemleriyle idari makamlara başvurabileceklerdir. Burada ifade edilen dört farklı istem tadâdi olarak değil tahdidi olarak zikredilmiştir. Nitekim bu alternatifler dışında örneğin bilgi almak veya şikâyette bulunmak için yapılacak olan herhangi bir başvuru dava açma süresini durdurmayacaktır[214].

Uygulamada idare tarafından kendisi hakkında hukuka aykırı ve haksız işlemler tesis edildiğini düşünen kişiler kimi zaman idareye verdikleri başvuru dilekçesinde kızgınlık sitem ve protesto ile karışık birtakım ifadeler kullanmakta ancak açık bir şekilde maddede zikredilen kaldırma, geri alma, değiştirme ve yeni bir işlem yapma taleplerinde bulunmamaktadırlar. *Kaplan* böyle bir durumda idarenin başvurucunun niyetini tam olarak tespit edip ilgili kişi lehine yorum yapması gerektiğini ancak bu yorumun başvurucunun iradesini aşacak boyutlara da ulaşmaması gerektiğini ifade etmektedir[215].

Kanaatimizce dilekçe yazılırken İYUK m. 11'de yer alan ifadelerin kullanılmamış olmasının, dava açma süresinin durmasına engel olması hak arama özgürlüğü bağlamında

---

[212] **Kaplan** (2016), s. 339.

[213] **Ulusoy,** s. 745.

[214] **Akyılmaz/ Sezginer/ Kaya,** s. 395; **Gözübüyük/ Tan**, s. 863; **Çağlayan**, s. 334; **Kalabalık**, s. 334.

[215] **Kaplan** (2016), s. 342-343.

olumsuz bir etkiye sebebiyet verecektir. Zira iyi bir hukuki bilgiye ve tecrübeye sahip olmayan kimselerin dava açma süresini durdurmak isterken, İYUK m. 11'de istenilen dört şekle uygun talepte bulunamamaları olağan bir durumdur. Dolayısıyla ilgili idarelerin önlerine gelen dilekçeleri değerlendirirken başvurucu lehine daha esnek yorum yapmaları hak arama hürriyeti açısından daha isabetli olacaktır.

c. Başvuru Dava Açma Süresi İçerisinde Yapılmalıdır: İYUK m. 11 bağlamında yapılacak olan bir dilekçenin dava açma süresini durdurabilmesi için başvurunun işlemekte olan dava açma süresi içerisinde yapılması gerekmektedir. Aksi takdirde kanunda ifade edilen diğer bütün şartlar gerçekleşmiş olsa bile dava açma süresi durmayacaktır. Nitekim dava açma süresi geçtikten sonra yapılacak bir başvurunun da dava açma süresini durdurması zaten muhaldir[216].

Burada konu ile alakalı olarak şöyle bir soru akla gelebilecektir. Başvuruda bulunan kişinin idarenin 30 gün içerisinde vereceği cevabı beklemeden ilgili mahkemede dava açması halinde, bu kişiye davanın süresinden önce açıldığı itirazı yapılabilecek midir? Danıştay önüne gelen bir davada böyle bir itirazın yapılamayacağına hükmetmiştir. Zira İYUK m. 11 bağlamında yapılacak olan başvuru zorunlu değil ihtiyari nitelikte bir ön başvurudur. Dolayısıyla ilgililer bu başvuru sonucunu beklemeksizin mahkemede dava açabileceklerdir[217].

Burada değerlendirilmesi gereken diğer bir konu ise başvuru yapılan günün dava açma süresine dahil edilip edilmeyeceği meselesidir. *Muratoğlu* sürenin dava açma süresi içine dahil edilmemesini uygun görmekte ve aksi yönde bir yorumun maddenin lafzına aykırılık teşkil edeceğini ifade etmektedir. Zira madde metninde" *başvurma tarihine kadar geçmiş süre de hesaba katılır"* denilmiştir. Gerçekten de İYUK'a göre sürelerin hesabı gün üzerinden yapılmaktadır. Başvuru günün ilk saatlerinde yapılabileceği gibi ortasında veya sonunda da yapılabilecektir. Böyle bir durumda o gün ya tam sayılmalıdır ya da hesaba hiç

---

[216] **Akyılmaz/ Sezginer/ Kaya,** s. 394**; Gözübüyük/ Tan**, s. 862; **Kalabalık**, s. 334; **Kaplan** (2023), s. 372.

[217] **Akyılmaz/ Sezginer/ Kaya,** s. 395; *"Yukarıda anılan Yönetmeliğin 47. maddesinde belirtilen itiraz yoluna başvurulması zorunlu bir idari prosedür olmadığından bu yola başvurulmasının idari işlemin kesinlik kazanmasını engellemeyeceği, itiraz yoluna başvuran ilgilinin aynı zamanda dava açma hakkını da kullanabileceği açık olup…"* **Danıştay 12. Daire,** E. 2003/380, K. 2003/2077, T. 07.07.2003, <https://www.lexpera.com.tr>, s.e.t. 06.01.2024.

katılmamalıdır. Dolayısıyla tamamlanmış günler dava açma süresine dâhil edilecek, henüz tamamlanmamış günlerse dâhil edilmeyecektir[218].

Kanaatimizce hak arama özgürlüğü ve mahkemeye erişim hakkı bağlamında genişletici yorum yapılması ve başvuru gününün geri kalan dava açma süresine eklenmesi yerinde olacaktır.

d. Başvuru Kanunda Belirtilen Şekle Uygun Olarak Yapılmalıdır: Kural olarak idareye yapılacak başvurunun yazılı bir şekilde yapılması gerekmektedir. Elektronik ortamda da yapılan başvuruların da bu açıdan yazılılık şartını yerine getirdiği kabul edilmelidir[219].

Genel kural başvurunun yazılı olarak yapılması olmakla birlikte İYUK m. 11 bağlamında sözlü başvurunun da yapılabilmesi mümkündür. Ancak dava açma süresinin durması için idarenin bu başvuruya yazılı olarak cevap vermesi gerekmektedir. Şayet idare yazılı olarak cevap vermezse dava açma süresi durmayacaktır[220].

Sözlü olarak yapılmış bir başvurunun yetkili makamlarca tutanağa geçirilmek suretiyle yazılı bir hale getirilmesi de İYUK m. 11 bağlamında yazılı bir başvurunun hukuki sonuçlarını doğuracaktır. Nitekim aksi takdirde başvuruculaların hak arama özgürlüğü gereksiz ve olumsuz bir şekilde kısıtlanmış olacaktır[221].

e. Başvurunun Kanıtlanması Gerekir: Mahkeme İYUK m.14 gereğince ilk inceleme aşamasında, davanın süresi içinde açılıp açılmadığını inceleyecektir. Mahkemenin doğru tespitte bulunabilmesi için İYUK m. 11 bağlamında idareye hangi tarihte başvuru yapıldığını bilmesi gerekmektedir. Başvuru yapıldığı iddiasının ispatı kural olarak davacıya düşmektedir. Nitekim müddei iddiasını ispatla mükelleftir. Bunun yanında başvurucunun başvuru yaptığını ispat etmesi için kanunen zorunlu kılınmış herhangi bir şekil şartı yoktur. Dolayısıyla başvurucu *posta belgesi* veya başvuru yapılan idari makamlardan temin edilebilecek olan *alındı belgesi* ile bu iddiasını ispatlayabilecektir. Bunun yanında idari

---

[218] **Muratoğlu,** Tahir (2016) "İdari Yargılama Usulü Kanunu'nun 11. Maddesi Kapsamındaki Başvurularda Başvuru Gününün Dava Açma Süresinin Hesabında Dikkate Alınıp Alınmayacağı Sorunu", Dicle Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, C: 21, S: 34, s.16. Aynı yönde bkz. **Atay,** s. 206.

[219] **Kaplan** (2023), s. 371.

[220] **Kaplan** (2016), s. 337-338.

[221] **Kaplan** (2016), s. 338.

yargılama hukukunda re'sen araştırma ilkesi geçerli olduğu için hâkim de bizzat kendisi bu tarihi tespit edebilecektir[222].

Yukarıda ifade edilen kanuni şartları haiz olan başvurular dava açma süresini durduracaktır. Başvuru sonrasında idarenin kendisine yapılan talebi açık bir şekilde reddetmesi veya Kanun'da belirtilen 30 günlük bekleme süresince cevap vermemesi halinde durmuş olan dava açma süresi yeniden işlemeye başlayacaktır. Sonuç olarak başvuru tarihinden başvurunun reddedilmesine kadar geçen sürenin dava açma süresinden çıkarılmasından geriye kalacak olan süre içerisinde kişiler görevli ve yetkili mahkemede dava açabileceklerdir[223].

İYUK m. 10'dan farklı olarak İYUK m. 11' de kesin olmayan cevaplar karşısında başvurucunun ne yapabileceği açıkça düzenlenmemiştir. Dolayısıyla idarenin *"başvurunuz değerlendiriliyor, konuyla ilgili incelemeler devam ediyor"* şeklinde cevap vermesi halinde başvurucunun bu cevabı talebin reddi sayarak dört ayı geçmeyecek şekilde kesin cevabı bekleyip bekleyemeyeceği belirsizdir. Doktrinde farklı görüşler olmakla beraber Danıştay vermiş olduğu bir kararında idarenin vereceği belirsiz nitelikteki cevapların idarenin iç işleyişi ile alakalı olduğunu dolayısıyla İYUK m. 11'de ifade edilmeyen bu hükmün başvurucuya dört aylık bekleme süresi vermeyeceğini ifade etmiştir.[224]

2. Tam Yargı Davalarında Sürelerin Başlangıcı

İdari yargılama hukukunda tam yargı davaları, idari işlemden kaynaklanan tam yargı davaları ve salt idari eylemlerden kaynaklanan tazminat davaları olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. İdari işlemden kaynaklanan davalar, idarenin hukuka aykırı işlemlerinden doğan zararların tazminini amaçlar. Salt idari eylemlerden kaynaklanan davalar ise, idarenin

---

[222] **Yazıcı**, s. 29.

[223] **Akyılmaz/ Sezginer/ Kaya,** s. 395-396; **Gözübüyük/ Tan**, s. 864; **Çağlayan**, s. 336; **Kalabalık**, s. 334-335.

[224] **Akyılmaz/ Sezginer/ Kaya,** s. 396; *"davalı idarece 10.5.2005 tarihinde tebliğ edilen kesin olmayan cevap aleyhine en son 4.7.2005 tarihine kadar dava açılmasının gerektiği, 2577 sayılı Yasanın 11.maddesinde kesin cevapların beklenmesi olanağının öngörülmediği belirtilmekte ise de, adı geçen Yasanın 11. maddesinde belirtilen cevaptan anlaşılması gereken "isteğin reddedilmesi veya reddedilmiş sayılması" hali olup davalı idarece verilen cevapların ise, idarenin işleyişiyle ilgili olduğu görülmektedir."* **Danıştay İDDK**, E. 2006/133, K. 2006/763, Danıştay Dergisi, S: 114, s. 85-87.

herhangi bir işleminden kaynaklanmaksızın idareden kaynaklı eylemlerden kaynaklanan nedeniyle oluşan zararların tazminini kapsar.

a. İdari İşlemlerden Doğan Tam Yargı Davalarında

İdare, kamu yararını gözeterek ve kamu gücünü kullanmak suretiyle tesis ettiği birçok işlemle çeşitli kamu hizmetlerini yerine getirmektedir. Ancak bu süreçte olağan hayat koşulları içerisinde tesis ettiği işlemler nedeniyle bazı kimselere birtakım zararlar verebilmektedir. Bu nedenle İYUK'un 12. maddesinde idari işlemler sebebiyle ortaya çıkan zararlara karşı ilgili mahkemelere yapılacak olan olası başvuru yolları gösterilmiştir. Söz konusu maddede "*İlgililer haklarını ihlal eden bir idari işlem dolayısıyla Danıştay'a ve idare ve vergi mahkemelerine doğrudan doğruya tam yargı davası veya iptal ve tam yargı davalarını birlikte açabilecekleri gibi ilk önce iptal davası açarak bu davanın karara bağlanması üzerine, bu hususta kararın veya kanun yollarına başvurulması halinde verilecek kararın tebliği veya bir işlemin icrası sebebiyle doğan zararlardan dolayı icra tarihinden itibaren dava süresi içinde tam yargı davası açabilirler"* hükmüyle idari işlemler sebebiyle zarar gördüğünü iddia eden kişilere çeşitli seçenekler sunulmuştur[225]. Aşağıda kanunda ifade edilen seçenekleri tek tek inceleyip değerlendireceğiz. Fakat öncesinde üzerinde durulması gereken birkaç konuyu değerlendirmekte yarar vardır.

Öncelikle idari işlemlerden veya idari işlemlerin uygulanmasından doğan maddi ve manevi zararların tazmin edilebilmesi için ortada bir idari işlem bulunmalıdır. Meydana gelecek zarar ile bu işlem arasında bir illiyet bağı olmalıdır. Ancak unutulmamalıdır ki idari işlemlerden kaynaklı zararların tazmini için bu işlemlerin kesin ve yürütülebilir nitelikte işlem olması şart değildir. Zira Danıştay'a yapılan bir başvuruda okulun sicil amirinin, davacı memurun sicil raporunun ilgili bölümünde *"Güvenilir değildir, yalan söyleme alışkanlığı vardır, beşeri münasebetleri zayıftır"* ifadelerine yer verilmesi üzerine, davacı memur söz konusu raporun ilgili bölümünün iptal edilmesi ve maruz kaldığı ithamlardan dolayı uğradığı manevi zararın tazmin edilmesi için dava açmıştır. İlk derece mahkemesi bu

[225] **Gözübüyük/ Tan**, s. 839; **Kalabalık**, s. 322.

rapor sebebiyle manevi zararın tazmin edilemeyeceğine hükmederken, Danıştay ise İYUK m. 12 gereğince zararın tazmin edilmesine hükmetmiştir[226].

Ayrıca idari işlem ve bu idari işlemin uygulanması sonucunda ortaya çıkan zararların giderilmesi için açılacak davalarda varlığı iddia edilen zararların şüpheye yer bırakmayacak şekilde kesin olması gerekmektedir [227].

İdari işlemlerle alakalı genel değerlendirmeden sonra İYUK m. 12'de belirtilen dava seçeneklerini tek tek inceleyelim.

a. İptal Ve Tam Yargı Davalarının Birlikte Açılması: İdari makamlar tarafından tesis edilen işlemler sebebiyle zarara uğrayan bireyler tam yargı davasını iptal davası ile birlikte açabilirler. Böyle bir durumda hem iptal davası hem de tam yargı davası için dava açma süresi ortak olup idari işlemin ilgiliye tebliğ anından itibaren başlayacaktır[228]. Bunun yanında ilgililer iptal ve tam yargı davası açmadan önce İYUK m. 11 kapsamında işlemi yapan idarenin üst makamdan zararın tazmin edilmesini talep edebileceklerdir[229].

b. Doğrudan Tam Yargı Davası Açılması: İdarenin tesis ettiği bir işlemden dolayı zarara uğrayan kişiler yalnızca tam yargı davası açabilirler. Böyle bir ihtimalde söz konusu dava açma süresi idari işlemin kişiye yazılı olarak tebliğ edildiği günden itibaren işlemeye başlar[230]. Bunun yanında ilgililer tam yargı davası açmadan önce İYUK m. 11 kapsamında işlemi yapan idarenin üst makamından zararın tazmin edilmesini talep edebilirler[231].

---

[226] **Danıştay 2. Daire,** E. 2010/3745, K. 2013/11509, T. 19.12. 2013 (Nakleden: **Akyılmaz/ Sezginer/ Kaya,** s. 404).

[227] **Yazıcı**, s. 48; "*Bu tür davalarda zararın tazminine karar verilmesi istenildiğine göre, ortada varlığından "kesin" olarak söz edilebilecek bir zararın bulunması gerektiği açıktır. Kesin bir zararın bulunup bulunmadığı ise her uyuşmazlıkta özel olarak yapılacak değerlendirme sonucunda anlaşılacaktır. Dava açma süresi de zararın kesin olarak gerçekleştiği tarihte başlayacaktır." **Da**nıştay 10. Daire,* E. 2016/13660, K. 2018/18, T. 22.1.2018 <https://www.lexpera.com.tr>, s.e.t. 06.01.2023.

[228] **Çağlayan**, 336; **Kalabalık,** s. 257; **Akyılmaz/ Sezginer/ Kaya,** s. 405; **Danıştay 5. Daire,** E. 1991/1075, K. 1992/3154, T. 23.11.1992, Danıştay Dergisi, S: 87, s. 338-339.

[229] **Altıparmak/ Oğurlu,** s. 73.

[230] **Çağlayan,** s. 336; **Yıldırım/ Çınarlı,** s. 105

[231] **Akyılmaz/ Sezginer/ Kaya,** s. 404; **Çağlayan**, 313; "*Yukarıda aktarılan Yasa hükmüne göre; idari işleme karşı dava açılmaksızın doğrudan tazminat davası açma hakkının bulunduğu ve idari işleme karşı dava açılmamış olmasının bu davadaki istemin incelenmesine engel teşkil etmeyeceği açık olduğundan İdare*

c. İptal Davası Sonuçlandıktan Sonra Tam Yargı Davası Açılması: İdari bir işlemden zarar gören kişi öncelikle bu işlemle ilgili olarak idari mahkemelerde iptal davası açabilir ve bilahare bu davanın sonuçlanmasının ardından tam yargı davası açabilir. Söz konusu ihtimalde açılacak olan tam yargı davasının süresi, öncesinde açılmış olan iptal davasının neticesinde verilecek olan nihai kararın ilgiliye tebliğ edilmesinden itibaren başlayacaktır. Unutmamak gerekir ki şayet ilgili kanun yoluna başvurmuşsa kesin kararın tebliğinden itibaren, başvurmamış ise kanun yoluna başvurma süresinin dolmasından itibaren dava açma süresi başlayacaktır[232]. Bununla beraber iptal kararı verilmesinden sonra açılacak tam yargı davasının mahkeme tarafından görülebilmesi için iptal kararının usulden reddedilmemiş yani esastan karara bağlanmış olması gerekmektedir[233].

Ayrıca Danıştay'a göre iptal davasının sonucunda verilecek karara karşı kanun yoluna başvurulmuş olması tam yargı davasının açılmasına engel teşkil etmeyecektir. Böyle bir durumda Yüksek Mahkeme iptal davasının sonucu kesinleşinceye kadar tam yargı başvurusunun reddedilmesi ve davanın bekletici mesele yapılması gerektiğini ifade etmiştir.[234]

*Akyılmaz, Sezginer, Kaya'*ya göre madde metninde ifade edilen "*ilgililer*" kelimesi davanın her iki tarafa şümullü olduğunu göstermektedir. Dolayısıyla davacı ya da davalı taraflardan herhangi birisinin iptal davasına karşı kanun yoluna başvurması tam yargı davası için dava açma süresini durduracaktır[235].

İptal davası ilk derece mahkemesinde veya kanun yolunda karara bağlandıktan sonra ilgililer, İYUK m. 11 hükmünce mahkemenin verdiği karara dayanarak işlemi yapan idarenin üst makamından zararın tazmin edilmesini talep edebileceklerdir. Ancak bu durum tam yargı davası açılabilmesi için zorunlu bir ön şart değil, sadece ilgililere tanınmış bir seçenektir. İdareye yapılan bu talep iptal davası kararı sonrasında başlayan dava açma

---

Mahkemesi kararında isabet görülmemiştir." **Danıştay 14. Daire,** E. 2011/7956, K. 2012/6213, T. 28.09.2012**,** <https://www.lexpera.com.tr>, s.e.t. 12.01.2024.

[232] **Çağlayan,** s. 337.

[233] **Akyılmaz/ Sezginer/ Kaya, s.** 406.

[234] *"... iptal davası sürerken tam yargı davası açılması durumunda Mahkemece, iptal davası sonunda verilecek karara kadar davaya bakılmaması ve bunun bir bekletici sorun sayılması icap etmektedir.*" **Danıştay 5. Daire,** E. 2010/3660, K. 2013/7261, T. 01.11.2013 **,** <https://www.lexpera.com.tr>, s.e.t. 06.01.2023.

[235] **Akyılmaz/ Sezginer/ Kaya,** s. 406**.**

süresini durduracaktır. Başvuru üzerine idare 30 gün içerisinde açık bir şekilde talebi kabul etmezse dava açma süresi kaldığı yerden işlemeye devam edecek ve bu süre sona erene kadar ilgililer tam yargı davası açabileceklerdir[236].

d. İşlemin İcrasından Sonra Tam Yargı Davası Açılması: İdari işlemlerden doğan zararlar ekseriyetle söz konusu işlem hakkında karar alınması anında değil, bu işlemin yürütmeye konması diğer bir deyişle icra edilmesi esnasında ortaya çıkmaktadır. Zira bu nitelikteki işlemlerde tesis safhası ile icra safhaları farklı zamanlarda meydana gelmektedir[237]. Böyle bir durumda dava açma süreleri açısından sorun yaşanmaması için İYUK m. 12'de "*bir işlemin icrası sebebiyle doğan zararlardan dolayı icra tarihinden itibaren dava süresi içinde tam yargı davası açılabilir"* hükmü getirilmiştir.

Örnek vermek gerekirse çalışma ruhsatı idare tarafından iptal edilen kişinin uğrayacağı zararlar iptal anında değil bilahare ortaya çıkacaktır. Aynı şekilde idari bir işlem neticesinde belediye tarafından özel şahsa ait bir evin yıkılması olayında, belediyenin yıkım kararı aldığı tarih ile belediye ekiplerinin yıkım eylemi farklı zamanlarda meydana gelmektedir. Dolayısıyla ortaya çıkacak olan zarar yıkım sonrasında meydana geldiği için zararın tazmini için açılacak davada sürenin başlangıcı yıkım eylemini takip eden günden itibaren başlayacaktır[238].

Bir idari işlemin icrası sonrasında zarara uğrayan kişiler işlemin icra tarihinden itibaren dava açma süresi içerisinde ve fakat dava açmadan önce m. 11 kapsamında işlemi yapan idarenin üst makamından zararlarının tazmin edilmesini talep edebileceklerdir[239].

---

[236] **Çağlayan**, s. 337.

[237] **Çağlayan**, s. 337; **Kaplan** (2023), s. 362.

[238] *"12. maddenin sözü geçen tümcesinde yer alan işlemin icrası sözcükleri ile yasa koyucunun telsiz edilmekle hemen zararı yol açmayan Başka bir ifade ile tesisi uygulaması farklı zamanları rastlayan halleri kastettiğinde kuşkuya yer yoktur."* **Danıştay 5. Daire,** E. 1989/1317, K. 1991/823, T. 02.05.1991, <https://www.lexpera.com.tr.>, s.e.t. 28.05.2023.

"... düzenleyici işleme karşı açılacak dava süresini yeniden başlatacak olan uygulama işleminin, idari davaya konu edilebilecek bir idari işlem olma zorunluluğu bulunmamaktadır. Düzenleyici nitelikteki idari işlemin, özel hukuk alanında kişilerin hukuki durumlarını etkilemesinin de bu düzenleyici işlemin uygulanması olduğu ve uygulama idari davaya konu edilmese de, bu uygulamaya dayanak alınan düzenleyici idari işlemin uygulamadan itibaren 60 gün içinde idari davaya konu edilebileceği açıktır." **Danıştay İDDK,** E. 2008/2039, K. 2010/1400, T. 14.10.2010, <https://www.lexpera.com.tr>, s.e.t. 06.01.2023.

[239] **Akyılmaz/ Sezginer/ Kaya,** s. 405; **Çağlayan**, s. 337.

b. İdari Eylemlerden Doğan Tam Yargı Davalarında

Yukarıda incelediğimiz idari işlemlerden kaynaklanan tam yargı davalarından farklı olarak bu başlık altında inceleyeceğimiz idari eylemlerden kaynaklanan tam yargı davalarında meydana gelen zararlar, bir idari işlemin icrası kapsamında vücuda gelen zararlar değildirler. Burada meydana gelen zararlar doğrudan doğruya idarenin bir eylemi, hareketi, tutum ve davranışı neticesinde ortaya çıkan temelinde herhangi bir işlem olamayan ve doktrinde saf idari eylemler olarak isimlendirilen eylemlerdir[240].

Salt idari eylemlerden doğan zararlara örnek olarak, belediye çöp kamyonunun gerekli dikkat ve özeni göstermeksizin kullanılması neticesinde herhangi bir kişinin otomobiline zarar vermesi veya idare tarafından bir binanın yıkılması sırasında kepçe operatörünün komşu binanın duvarını yıkması sonucu ortaya çıkacak olan maddi ve manevi zararlar gösterilebilir.

Bazı usuli şartlar açısından bu iki kurum arasında birtakım farklılıklar vardır. Hiç şüphesiz bu farklılıkların en önemlisi saf idari eylemlerden zarar gören kişilerin tam yargı davası açmadan önce idareden ön karar almak zorunda olmasıdır[241]. Nitekim ilgili kanuni usulün düzenlendiği, doğrudan doğruya tam yargı davası açılması başlıklı 13. maddede bu durum şu şekilde ifade edilmektedir: *"İdari eylemlerden hakları ihlal edilmiş olanların idari dava açmadan önce, bu eylemleri yazılı bildirim üzerine veya başka suretle öğrendikleri tarihten itibaren bir yıl ve her halde eylem tarihinden itibaren beş yıl içinde ilgili idareye başvurarak haklarının yerine getirilmesini istemeleri gereklidir".*

Burada görüldüğü üzere idari işlemlerden kaynaklı tam yargı davaları ile saf idari eylemlerden kaynaklı tam yargı davaları teorik olarak birbirinden ayrıdır. Ancak uygulamada, bazı hallerde ortaya çıkan zararın idari işlemden mi yoksa saf idari eylemden mi kaynaklandığı tam olarak tespit edilememektedir.

---

[240] Ayrıntılı mukayese ve bilgi için bkz. **Yazıcı,** s. 21-23.

[241] **Atay**, s. 321**; Bağrıaçık,** s. 85; **Gözübüyük Tan**, s. 844; **Kalabalık,** s. 239; **Kaplan** (2023), s. 363; **Ulusoy**, s. 749; **Yazıcı,** s. 25, 32-33.

Ulusoy bu iki kurumun birbirinden tam olarak tefrik edilemediği hallerde hak arama özgürlüğü bağlamında zararın idari eylemden kaynaklandığına hükmedilmesi gerektiğini ifade etmektedir[242].

Anayasa Mahkemesi'nin vermiş olduğu bir kararda davacı şirket, ÇED kararlarının iptal edilmesi üzerine yatırımlarında gecikme yaşaması nedeniyle maddi zarara uğradığını iddia etmiş ve bu zararın tazmini için ilgili idareye 1 yıl içerisinde başvurmuştur. Başvurusunun idare tarafından reddedilmesi üzerine şirket İYUK m. 13 kapsamında idare mahkemesinde tam yargı davası açmıştır. Tam yargı davasının idari işlemden kaynaklanan bir zararın tazmini kapsamında açılmadığına ve dolayısıyla da davacının 1 yıllık idareye başvuru hakkının bulunmadığına kanaat getiren Yüksek Mahkeme, süre aşımı sebebiyle başvurunun reddine karar vermiştir. Söz konusu kararın gerekçesinde "*dava konusunun idari işlemin uygulanması mahiyetinde olan idari eylemden kaynaklanmadığı, ÇED kararlarına ilişkin işlemlerin mahkeme kararlarıyla iptal edilmesi sebebiyle uğranılan zararların tazmini"* olduğu belirtilmiştir[243].

Kendisine bireysel başvuru yoluyla yapılan bir diğer kararında ise Anayasa Mahkemesi "*başvurucu şirketin davaya konu tazminat talebi karşısında, Mahkemenin dava açma süresinin başlangıcının tespitinde 2577 sayılı Kanunun dava açma sürelerine ilişkin hükümlerinin başvurucunun mahkemeye erişim hakkını engelleyecek şekilde önemli ölçüde dar yorumladığı*"na kanaat getirmiş ve mahkemeler tarafından dava açma süresine ilişkin kanun hükümlerinin hak arama hürriyetini ve adil yargılanma hakkını sınırlayacak şekilde dar yorumlanmaması gerektiğine hükmetmiştir[244].

Yukarıdaki açıklamalara ek olarak saf idari eylemlerden kaynaklanan tam yargı davalarındaki, genel dava açma süresinin, idari işlemlerden kaynaklanan tam yargı davalarındaki genel dava açma süreleriyle benzerlik gösterdiğini söylemek mümkündür.

---

[242] **Ulusoy,** s. 749; **Yazıcı**, s. 31.

[243] "*Sonuç olarak başvurucu Şirketin davaya konu tazminat talebinin gerekçeleri karşısında Mahkemenin dava açma süresinin başlangıcının tespitinde 2577 sayılı Kanun'un dava açma sürelerine ilişkin hükümlerinin başvurucunun mahkemeye erişim hakkını engelleyecek şekilde önemli ölçüde dar yorumladığı değerlendirilmiştir."* **AYM, Bireysel Başvuru**, B. 2017/39987, T. 18/6/2020, https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr, s.e.t. 28.12.2023.

[244] **AYM, Bireysel Başvuru,** B. 2017/39987, T. 18.06.2020**,** <https://www.lexpera.com.tr>, s.e.t. 07.01.2023.

Nitekim her iki kurumda da dava açma süresi idare mahkemelerinde ve Danıştay'da 60 gün, vergi mahkemelerinde ise 30 gündür[245].

Yukarıda da açıkça ifade edildiği üzere saf idari eylemler sebebiyle zarara uğrayan kişilerin ilgili mahkemede dava açmadan önce ön karar alması yasal bir zorunluluktur. Bunun için eylemi öğrendikleri tarihten itibaren 1 yıl ve herhalde eylemin meydana geldiği tarihten itibaren 5 yıl içerisinde idareye başvurarak zararlarının tazmin edilmesini talep etmelidirler[246]. Söz konusu *süreler* idarenin açıkça ret cevabı vermesi ile başlayabileceği gibi 30 günlük zımni ret süresinin dolmasıyla da başlayabilecektir[247].

Buna karşılık bu şart yerine getirilmeksizin açılacak bir idari davada, mahkeme, İYUK m. 14 bağlamında idari merci tecavüzü olduğuna kanaat getirecek ve davanın reddedilmesine ve İYUK m. 15 gereğince dava dilekçesinin ilgili idari mercie tevdiine karar verecektir[248]. Kural olarak hâkim bu karar dışında başka bir karar veremeyecektir[249].

Özetlemek gerekirse idari merci tecavüzü, kanunda takip edilmesi gereken usuli silsileye uygun olmaksızın dava açılmasıdır. Tabiri diğerle dava açmadan önce başvurulması zorunlu tutulan makamların atlanmasıdır. Kanun koyucunun ön karar alma zorunluluğu getirmesinin ve idari merci tecavüzü kurumunu ihdas etmesinin en temel sebebi yargı yoluna başvurmaya gerek kalmaksızın tarafları uzlaştırmak ve taraflar arasındaki uyuşmazlıkların çözülmesini sağlamaktır. Zira bu durum mahkemelerin yargı yükünü azaltacak, hâkimlerin uzun, yorucu ve masraflı iş ve işlemlerden kurtarmasını sağlayacak ve dolayısıyla da usul ekonomisine katkıda bulunacaktır[250].

Ayrıca Anayasa Mahkemesi'nin kararlarında da ifade edildiği üzere mahkemeye başvurmadan önce bizzat eylemi gerçekleştiren idareye 1 ve 5 yıllık süreler içinde başvurabilme ve ön karar sonrasında dava açma süresi içerisinde görevli idare mahkemelere

---

[245] **Ulusoy**, s. 748-749.

[246] **Altıparmak/ Oğurlu,** s. 97; **Yıldırım/ Çınarlı,** s. 213.

[247] **Ulusoy,** 749-750; **Yazıcı**, s. 25.

[248] **Kalabalık**, s. 323.

[249] **Kağıtcıoğlu, Mutlu** (2017) "İdari İşlem Teorisi Çerçevesinde İdari Merci Tecavüzü Kavramının Değerlendirilmesi, Türkiye Adalet Akademisi Dergisi", S: 30, s. 240.

[250] **Altıparmak/ Oğurlu,** s. 97-98; **Yazıcı**, 24.

başvurma hakkı hak arama özgürlüğünün ve mahkemeye erişim hakkının önemli bir gereğidir ve doğal bir neticesidir[251].

Burada İYUK m. 13 kapsamında sürelere ilişkin dikkat edilmesi gereken istisnai nitelikteki bir durumdan da bahsetmek gerekir. Dava dilekçesinin adli mahkemelere verilmesi suretiyle idari merci tecavüzü yapılması halinde, görevsiz mahkeme tarafından dava görev yönünden reddedilecektir. Bu durumda ilgililer usulden ret kararının kesinleşmesinden itibaren 30 gün içerisinde görevli idare mahkemesinde dava açmalıdır.[252]

Danıştay vermiş olduğu kararlarda 30 gün içerisinde bu dava açılmamış olsa dahi idarenin vermiş olduğu zararın öğrenilmesinden itibaren başlayan 1 yıllık süre içerisinde ilgililerin idari mahkemelerde açacakları davaların mahkemelerce kabul edilmesi ve süre aşımı yönünden reddedilmemesi gerektiğine hükmetmiştir[253].

Son olarak unutulmamalıdır ki burada bahsi geçen durumda ilgililer tarafından görevli idari makamlara ön başvuru yapılamasına gerek yoktur. Nitekim tam yargı davalarında ön başvuru şartının aranmadığı istisnai nitelikteki bu hal İYUK m. 13'ün son fıkrasında düzenlenmiştir. İlgili madde hükmünde "*Görevli olmayan adli yargı mercilerine açılan tam yargı davasının görev yönünden reddi halinde sonradan idari yargı mercilerine açılacak davalarda, birinci fıkrada öngörülen idareye başvurma şartı aranmaz*" denilmiştir[254].

---

[251] "*Somut olayda tam yargı davasının süre aşımından reddedilerek esasının incelenmemesi nedeniyle başvurucunun mahkemeye erişim hakkına yönelik bir müdahalenin bulunduğu görülmektedir… Yukarıda anılan müdahale, Anayasa'nın 13. maddesinde belirtilen koşullara uygun olmadığı takdirde Anayasa'nın 36. maddesinin ihlalini teşkil edecektir.*" **AYM, Bireysel Başvuru**, B. 2017/39987, T. 18.06.2020, <https://www.lexpera.com.tr>, s.e.t. 07.01.2023.

[252] **Atay,** s. 203; **Altıparmak/ Oğurlu,** s. 225; **Akyılmaz/ Sezginer/ Kaya,** s. 408; **Gözübüyük/ Tan**, s. 851; **Kağıtcıoğlu,** s. 242; **Yıldırım/ Çınarlı,** s. 220.

[253] **Akyılmaz/ Sezginer/ Kaya,** s. 409; *"Bu durumda, her ne kadar görevsizlik kararının kesinleşme tarihinden itibaren 30 gün içinde idari yargıda dava açılmadığı gerekçesiyle süre aşımı nedeniyle davanın reddine karar verilmiş ise de, yukarıda metni yazılı 13. maddede belirtilen 1 yıllık süre içerisinde İdare Mahkemesinde bu davanın açıldığı anlaşıldığından, davanın süresinde açıldığının kabulü gerekmektedir."* **Danıştay 10. Daire,** E. 2006/5568, K. 2007/335, T. 13.2.2007, <https://www.lexpera.com.tr>, s.e.t. 07.01.2024.

[254] **Atay**, s. 203; **Kalabalık,** s. 323.

İKİNCİ BÖLÜM

İDARİ YARGIDA DAVA AÇMA SÜRELERİNİN HAK ARAMA HÜRRİYETİ BAĞLAMINDA DEĞERLENDİRİLMESİ

Çalışmamızın bu bölümüne kadar öncelikle mahkemeye başvurma hakkı bağlamında hak arama özgürlüğünü ayrıntılı bir şekilde değerlendirdik. Ardından idari yargıdaki dava açma sürelerini doktrindeki bir kısım görüş ayrılıkları ve yargı kararları ile beraber başlıklar halinde aktardık. Malum olduğu üzere anayasaların esas fonksiyonu temel hak ve hürriyetlerin korunmasıdır. Dolayısıyla Anayasa'da koruma altına alınan herhangi bir hakkın sınırlandırılması ancak Anayasada belirtilen sınırlama ölçütlerine uygun olmak şartıyla mümkündür. Aksi takdirde bu sınırlandırma hukuka aykırı olacaktır.

Çalışmamızın bu kısmında dava açma sürelerinin makul bir şekilde tespit edilmesi, hak kayıplarına yol açmaması ve dava açma süreleri ile idari istikrar gerekliliği arasındaki dengenin doğru bir şekilde kurulması adına birtakım değerlendirmelerde bulunulacaktır.

I. İDARİ YARGIDA DAVA AÇMA SÜRELERİNİN HAK ARAMA HÜRRİYETİ İLE İLİŞKİSİ

Bireylerin temel hak ve hürriyetlere sahip olması son derece doğaldır. Ayrıca modern dünyada adil bir hukuk devletinin vücuda gelebilmesi için de bu hakların bireyler tarafından kullanımı son derece zaruridir. Ancak bireylerin bu hakları sınırsız, denetimsiz ve dengesiz bir surette kullanması halinde, kamu düzeni zarar görecek ve çatışan haklar sebebiyle içtimai hayat keşmekeşe uğrayacaktır. Böyle bir durumda toplumda anarşi[255] ve karışıklık baş gösterecektir[256].

Toplumda herkes için hürriyetlerin sınırsız olması şeklinde bir düşüncenin olağan hayat şartlarında mümkün olması söz konusu değildir. Zira hürriyetlerin herkes tarafından

[255] **Yılmaz**, Ejder, s. 58.

[256] **Kapani,** s. 217; **Köküsarı**, s. 171.

mutlak ve sınırsız olarak kullanılması adem-i hürriyetin (hürriyetin yokluğunun) diğer bir ifadesidir[257].

Kaboğlu toplumsal yaşamda herkesin dahil olacağı, hakların toplum genelinde paylaşıldığı bir özgürlüğün, insan haklarının kısmileştiği bir özgürlük olabileceğini ifade etmektedir. Öte yandan eşitlik ve hürriyet kavramlarının birbirini sınırlayan ama birbirinden ayrılmayan ve de ayrılmaması gereken kavramlar olduğunu belirtmekte; toplumda eşitlik arttıkça hürriyetin alanının daralacağını, hürriyet alanı genişledikçe de eşitliğin bozulacağını ifade etmektedir[258]. Bu açıklamalardan anlaşılacağı üzere usulüne uygun olarak temel hak ve hürriyetlerin belirli ölçüde durdurulması veya sınırlandırılması toplumun faydası açısından kaçınılmaz bir tedbirdir[259].

Hakların sınırsız ve ölçüsüz bir şekilde kullanılamayacağını ifade eden teorik nitelikteki genel değerlendirmeden sonra, konumuz olan hak arama hürriyetinin dava açma süreleri ile sınırlandırılması meselesini bu genel çerçevede ele almamız gerekmektedir.

Malum olduğu üzere hak arama hürriyeti, Anayasa'da zikredilen en temel hak ve özgürlüklerden birisidir. Zira bu hak, mahkemelere başvurma özgürlüğünü içermesi sebebiyle, kişilerin sahip oldukları diğer bütün hak ve özgürlükleri koruyucu niteliğe sahip bir sigorta mahiyetindedir. İdari yargıdaki dava açma süreleri ise, adli yargıdaki dava açma süreleri gibi, bu hakkı sınırlandırıcı niteliğe sahiptir. Burada iki kavram arasındaki dengenin nasıl kurulması gerektiği sorusu gündeme gelmektedir. Bu soru cevaplandırılırken gerek insan hakları gerekse idarenin istikrarı göz önünde bulundurulmalı ve hukuki uygulamanın gereklerine uygun hareket edilmelidir.

Esasında bu durum terazinin iki kefesine benzetilebilecektir. Bir tarafta kişilerin haklarını ve özgürlüklerini korumak için idari yargıya başvurma zarureti varken diğer tarafta hukuki istikrar ve yargı sisteminin işleyişi için gerekli olan idari yargılama hukukuna ilişkin

---

[257] **Kapani,** s. 217.

[258] **Kaboğlu**, "Anayasa Hukuku Dersleri" s. 274.

[259] **Gören,** Zafer (2007) "Temel Hakların Sınırlanması- Sınırlamanın Sınırları", İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, C: 6, S: 12, s. 39.

süre kısıtlaması bulunmaktadır[260]. Hiç şüphesiz bu iki kavram arasında makul bir denge kurmak, hukukun üstünlüğü ve adil yargılanma hakkı açısından oldukça önemlidir. İdari yargılama hukukunda dava açma hakkının belirli sürelerle sınırlandırılması ise bu dengenin önemini ve zaruretini daha da arttırmaktadır[261]. Zira bu dengenin bozulması halinde bir taraftan ilgililer için hak arama hürriyeti zarar görecek iken devlet açısından ise hukuk devleti ilkesi zedelenmiş olacaktır. Nitekim söz konusu bu sureler geçtikten sonra devletin de idari işlemlerin hukukiliğini denetlenmesi güçleşecektir. Bu durumun olumsuz neticeleri özellikle objektif nitelikteki iptal davalarında daha da belirgin hale gelmektedir. Zira idari işlemler kural olarak hukuka uygunluk karinesine dayanmaktadır. Bu noktada idarenin hukuka aykırı bir işlemine karşı sırf dava açma süresi içerisinde iptal davası açılmaması bu işleme "*sahte bir meşruiyet*" kazandıracaktır[262].

Çalışmamızın ilerleyen kısımlarında idari yargılama hukukunda dava açma sürelerinin hak kayıplarına yol açmayacak ve hak arama özgürlüğüne aşırı düzeyde müdahale teşkil etmeyecek şekilde makul bir oranda tespit edilmesi ve hak arama özgürlüğü ile dava açma hakkının belirli bir süreyle kısıtlanması gerekliliği arasındaki dengenin doğru bir şekilde kurulması adına birtakım mülahazalarda bulunacağız.

II. İDARİ YARGIDA DAVA AÇMA HAKKININ BELİRLİ BİR SÜRE İLE SINIRLANDIRILMASININ BAŞLICA SEBEPLERİ

Gerek doktrinde gerekse yargı kararlarında ifade edildiği üzere, idari yargıda dava açma hakkının İYUK'ta hüküm altına alınan belirli süreler dâhilinde kullanılabilmesinin pek çok sebebi vardır. Bu gerekçeler de birbirleri ile iniltili olup aralarında birtakım benzerlikler vardır.

---

[260] "*Hukuki işlem ve kuralların sürekli dava tehdidi altında olması hukuk devletinin unsurları olan hukuki güvenlik ve istikrar ilkeleriyle bağdaşmaz. Bu nedenle mahkemeye erişim hakkı ile hukuki güvenlik ve istikrar gerekleri arasında makul bir denge gözetilmelidir*" **AYM**, **Bireysel Başvuru**, B. 2020/2418, T. 15.11.2023, s.e.t. 01.03.2024.

[261] *"Dava açma süresi, –davanın idarî yahut adlî niteliğinden bağımsız olarak temel hak ve hürriyetlerin korunması alanında bir "gerilim hattı" oluşturmaktadır. …Dava açma süresinin temel hak ve hürriyetler açısından oluşturduğu"gerilim hattı", idarî yargılama hukukunda âdeta bir "yüksek gerilim hattı"na dönüşür".* Bkz. **Çıtak,** s. 222-223.

[262] **Çıtak,** s.223.

A. Teorik Nedenler

1. İdari İstikrar İlkesi

Malum olduğu üzere idare hukukunun temelini oluşturan en esaslı ilkelerinden birisi idari istikrar ilkesidir. Zira idare her an bütün ülke genelinde sayısız işlem ve eylemler tesis etmektedir. Bu kadar geniş bir alanda işlem ve eylemlerin kamu yararına uygun bir şekilde aksamadan yürütülmesi için mümkün olduğunca düzenli, belirli ve sürekli bir şekilde devam ettirilmesi gerekmektedir[263]. Ancak kamu düzeninin tesis ve temini için ülke genelinde sağlanacak olan salt bir yeknesaklık idari istikrar ilkesinin tesisi için yeterli değildir. Bunun yanı sıra bütün hukuki işlemlerin hukuk kurallarına uygun bir şekilde yürütülmesi ve herkes tarafından öngörülebilir nitelikte olması gerekmektedir. Zira bu durum hukuk devletinin de en zaruri bir gereğidir[264].

Anayasa Mahkemesi vermiş olduğu bir kararında idarî istikrar ilkesini şu şekilde izah etmiştir: "*İdarî istikrar; kamu idaresinin yürürlükte bulunan kuralları yürürlükte kaldıkları sürece, onların uyduğu her olaya gereğince ve aynı biçimde uygulamasıdır. Belli bir kuralın benzer olaylarda ve değişik zamanlarda değişik biçimde uygulanması idarî işlemlerde istikrarı, idarenin ciddiyetini bozar, ilgililerin idareye karşı güvenlerini sarsar*"[265]

Yüksek Mahkeme'nin kararından da anlaşılacağı üzere idarenin benzer olaylara farklı zamanlarda veya yerlerde farklı farklı tepkiler vermesi ve kişilerin idarenin herhangi bir konuda nasıl muamelede bulunacağını kestirememesi idari istikrar ilkesine aykırılık teşkil edecektir. Zira böyle bir zeminde genel bir belirsizlik hali baş gösterecek, kimse idareye tam anlamıyla güven duyamayacak ve neticede bu durum kamusal bir keşmekeşin ortaya çıkmasına sebep olacaktır.

İdari yargı içtihadına bakıldığında idari istikrar ilkesinin tek başına veya hukuki güvenlik, hukuk devleti, kazanılmış hak gibi sair idare hukuku ilkeleri ile beraber hükme

---

[263] **Atay,** s. 199; **Çağlayan,** İdari Yargılama Usûlünde Dâvâ Açma Süresine İlişkin Güncel Kararlar Üzerine Bâzı Mülâhazalar, s. 210.

[264] **Ekinci**, s.50; **Yılmaz,** Harun (2020) "Danıştay Kararları Işığında İdari İstikrar İlkesinin İdari Yargılama Hukukuna Önemli Yansımaları", Uyuşmazlık Mahkemesi Dergisi, S: 17, s. 526.

[265] **AYM**, E. 1976/51, K. 1977/16, T. 10.03.1977, <https://normkararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/>, s.e.t. 03.12.2023.

esas alındığı görülmektedir[266]. Zira çok yönlü ve kapsamlı bir ilke olan idari istikrar ilkesinin tam anlamıyla ifade edilmesi için geniş bir perspektifte ele alınması ve değerlendirilmesi gerekmektedir. Dolayısıyla bu ilkeyi birkaç kalıplaşmış tanım cümlesi ile ifade etmeye çalışmak bu ilkenin zengin anlam bütünlüğünü kısırlaştırmaya sebebiyet verecektir. Bu nedenle mahkemeler kararlarında ilkenin sahip olduğu fonksiyonel yapısına zarar vermeyecek şekilde kavramı genel hatları ile ifade etmekte ve somut olaya bakan yönü ile değerlendirme yoluna gitmektedir[267].

İdari istikrar ilkesini kısaca değerlendirdikten sonra şimdi de bu ilkeyi idari yargılama hukukundaki dava açma süreleri bağlamında inceleyelim.

Yukarıda ifade ettiğimiz üzere söz konusu ilkenin temel amacı idare tarafından tesis edilen işlemlerin kalıcılığını ve sürekliliğini sağlamaktır[268]. Dava açma süreleri bağlamında bu ilke idarenin mütemadiyen dava tehdidi altında kalmasının engellenmesine hizmet etmektedir[269]. Bu sayede idarenin bir taraftan bireyler lehine tesis ettiği işlemlerin sübjektif neticeleri muhafaza edilirken diğer taraftan da idari işlemlerin sürekli dava konusu olmasına engel olmak suretiyle idari istikrar sağlanmış olmaktadır[270]. Aksi halde idarenin ülke çapındaki sayısız yerde, sayısız işleminin, süre kısıtlaması olmaksızın her zaman dava

---

[266] *"...bu kararın rütbe tenzili suretiyle uygulanması müktesep (kazanılmış) hakların korunması, idari istikrar ve hukuki güvenlik ilkeleri ile bağdaşmayacağı, bu durumda; davacının komiser yardımcılığından polis memurluğuna tenzili rütbe suretiyle atanmasına dair dava konusu işlemde mevzuata, hukukun genel kurallarından adalet, hakkaniyet, nesafet (insaf), müktesep (kazanılmış) hakların korunması, idari istikrar, hukuki güvenlik, tutarlılık ve belirlilik ilkeleri yönünden hukuka uyarlık bulunmadığı dava konusu işlemin iptaline, işlem nedeniyle yoksun kalınan parasal hakların davacıya ödenmesine hükmedilmiştir.*" **Danıştay 2. Daire**, E. 2021/1031, K. 2021/3351, T. 12.10.2021; **Danıştay İDDK,** E. 2022/1607, K. 2022/2286, T. 23.06.2023; <https://www.lexpera.com.tr>, s.e.t. 12.02.2024.

[267] **Ekinci,** s. 50; **Kaya,** Cemil (2010) "İdari Yargılama Usulü Kanunu'nun 10. Maddesi Uyarınca İdareyi Yapılan Her Yeni Müracaatın Dava Açma Süresini Canlandırması", ÜHFM**,** C: 68, S: 1-2, s. 8,12; **Yılmaz**, Harun, s. 528.

[268] "*...Yasa koyucu, idari işlemin sürekli bir biçimde dava açma tehdidi altında kalmasını engelleyebilmek içi, idari işlemlerin ilgililerince ve belli sürede dâvâ konusu edebileceğini öngörerek hizmetin hızlı ve etkin biçimde yürütülmesini sağlamak istemiştir..."* **Danıştay 10. Daire,** E. 2005/9189, T. 2006/664, T. 31.01.2006, <https://www.lexpera.com.tr>, s.e.t. 21.02.2023.

[269] **Yılmaz,** Dilşat (2019) "Usul Ekonomisi İlkesi Çerçevesinde Türk İdari Yargılama Usulünde Sözlülük İlkesine İlişkin Bazı Değerlendirmeler", Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, C: 23, S: 2, s. 221.

[270] **Ekinci,** s. 61.

konusu olması genel bir belirsizlik ve huzursuzluk ortamının oluşmasına yol açacaktır. Yukarıda bahsedildiği gibi hiç şüphesiz bu durumda kamu hizmetlerinin düzen içerisinde yürümesi için zaruri olan idari istikrar bozulacaktır[271].

Bunun yanında dava açma sürelerinin var olması idarecilere; aldıkları kararları, tesis ettikleri işlemleri ve icra ettikleri eylemleri bir süre inceleme ve düşünme imkânı vermektedir. Bu surette idare daha dikkatli adım atmakta, daha az hata yapmakta ve daha istikametli işlemler tesis etmektedir[272].

Onar'a göre idare tarafından tüm ülke genelinde yapılacak olan sayısız idari işlem ve eylemin uzun süreler boyunca dava açma tehdidi altında kalması, idarede kaçınılmaz olarak bir tedirginlik hali oluşturacak ve dolayısıyla bu durum idari faaliyetleri sekteye uğratacaktır. Bu belirsizlik, öngörülemezlik ve bilinmezlik içerisindeki durumu engellemek ve belirli kılmak maksadıyla idari yargı mahkemelerine yapılacak olan başvurular için belirli dava açma süreleri tayin edilmesi ve bu sürelerin geçmesinden sonra dava açma hakkının sona ermiş olması gerekmektedir[273].

Duran, Anayasa'nın 125. maddesinde de ifade edildiği üzere yönetimin her türlü eylem ve işlemine karşı kazai mercilerde dava açılabilecek olmasının esasında bireysel hak ve hürriyetlerin koruma altına alınması anlamına geldiğini ve bu durumun hukuk devletinin gerekleri noktasında son derece önemli olduğunu ifade etmektedir. Ancak bu hakkın sınırsız olarak kullanılması halinde kamu düzeninde istikrar ve istimrarın bozulacağı, kamu hizmetlerini icra etmek maksadıyla yapılan işlem ve eylemlerin sürekli iptal veya tazminat tehdidi ile karşı karşıya kalacağı ve dolayısıyla bu durumun da idari otoriteyi tezelzüle uğratacağını belirtmiştir[274].

---

[271] **Altıparmak/ Oğurlu,** s. 191; **Kaplan,** Gürsel (2011) İdare Yargıda dava Açma Süreleri, 3.Baskı, Ankara, Turhan Kitabevi, s. 30-31.; "*…Doktrinde ve yargı kararlarında, idârî işlemlerin belirli bir süre sınırlaması olmaksızın, süreklilik arz edecek şekilde veya mâkul olmayacak ölçüde uzun bir süre dâvâ konusu edilebilme olasılığının bulunmasının, kamu hizmetlerinin işleyişini aksatacağı ve idârede bulunması gereken istikrarı bozacağı ifâde edilerek, idârî dâvâ açma sürelerinin sınırlanabileceği kabul edilmektedir…"***AYM**, E. 2016/29, K. 2016/134, T. 14.07.2016, <https://www.lexpera.com.tr>, s.e.t. 10.02.2024.

[272] **Gözübüyük/ Tan**, s. 801.

[273] **Onar,** Sıddık Sami (1966) "İdare Hukukunun Umumi Esasları Cilt 1-2-3", 3. Baskı, İstanbul, İsmail Akgün Matbaası, s. 1960.

[274] **Duran,** s. 238.

Doktrinde dava açma sürelerinin varlığının idari istikrar ilkesi açısından oldukça önemli olması noktasında görüş birliği olduğu gibi Danıştay da verdiği birçok kararında[275] idari mahkemelerde dava açma hakkının dava açma süreleri ile sınırlandırılmasını idari istikrar ilkesi bağlamında değerlendirmiş ve bu kapsamda ilkenin önemine vurgu yapmıştır. Yüksek Mahkeme yakın tarihte vermiş olduğu bir kararında bu konuyu ayrıntılı bir şekilde ele almıştır:

"... İdari işlemlerin belirli bir süre sınırlaması olmaksızın, süreklilik arz edecek şekilde veya makul olmayacak ölçüde uzun bir süre dava konusu edilebilme olasılığının bulunmasının, kamu hizmetlerinin işleyişini aksatacağı ve idarede bulunması gereken istikrarı bozacağı, dolayısıyla, hukuki güvenlik ve idari istikrarın sağlanabilmesi amacıyla dava açma sürelerinin, idarenin işlem ve eylemlerinin özelliklerine göre belli bir süre ile sınırlandırılabileceği, ayrıca süresiz/sınırsız dava açma tehdidinden ötürü, idareye güven ilkesi doğrultusunda alınan izinlere ve ruhsatlara dayanılarak yüksek maliyetlere katlanılmak suretiyle gerçekleştirilen yatırımlar nedeniyle maddi ve manevi zararların ortaya çıkabileceği, bu zararların tazmin edilebilmesi için adli ve idari davalar açılarak bozulan hukuk düzeninin yeniden oluşturulması yoluna gidileceği, bunun da hukuk devleti ilkesiyle bağdaşmayacağı, idari istikrar ve hukuki güvenlik ilkelerinin ihlal edileceği açıktır[276]"

Görüldüğü üzere Yüksek Mahkeme makul ve yerinde olmak şartıyla idari dava açma sürelerinin varlığının idarenin sürekliliği ve istikrarının temin edilmesinde son derece önemli bir fonksiyona haiz olduğunu vurgulamış, kamu düzeninin ve umumi menfaatlerin bu ilke üzerine temellendirildiği ve bu ilkenin zedelenmesinin gerek kamusal gerekse bireysel nitelikte maddi ve manevi zararların ortaya çıkmasına sebebiyet vereceğini ifade etmiştir.

2. Yargıya Başvuru Hakkının Koşulları Yönünden Eşitlik Sağlanması

Mahkemelere başvuru hakkının koşullarında eşitlik şartının Kıta Avrupası'ndaki tarihi temelleri Fransız İnsan ve Yurttaş Hakları Bildirgesine dayanmaktadır. Nitekim söz konusu Bildirgenin 6. maddesinde *"Koruyan veya cezalandıran olarak yasa herkes için aynı*

---

[275] Bkz. **Danıştay 6. Daire,** E. 2021/9018, K. 2021/11345, T. 13.10.2021; **Danıştay 6. Daire,** E. 2021/1310, K. 2021/5118, T. 06.04.2021, <https://www.lexpera.com.tr>, s.e.t. 20.05.2022.

[276] **Danıştay 6. Daire,** E. 2021/6998, K. 2021/9441, T. 14.09.2021, <https://www.lexpera.com.tr>, s.e.t. 09.01.2024.

olmalıdır. Bütün yurttaşlar yasalar önünde eşit olduğu için yeteneklerine uygun olarak ve özellikler ile yetenekleri konusunda ayrım görmeden, her türlü rütbe, mevkii ve göreve de eşit olarak getirilirler" ifadelerine yer verilmiş ve herkesin yasa önünde eşit konumda bulunduğu olgusu vurgulanmıştır. Bu ilkenin 1982 Anayasasındaki karşılığı m. 10'da *kanun önünde eşitlik* başlığı altında ifade edilmiştir. Söz konusu maddede "*Devlet organları ve idare makamları bütün işlemlerinde kanun önünde eşitlik ilkesine uygun olarak hareket etmek zorundadırlar*" ifadelerine yer verilmiştir.

Eşitlik ilkesinin[277] bir gereği olarak dava açma sürelerinin, muhtelif kanunlarda kişilere göre değişiklik göstermeyecek şekilde önceden belirlenmesi sayesinde, aynı şartlar altında bulunan bireylere aynı hak ve imkânlar sağlanmış olacaktır. Yukarıda zikredildiği üzere bu durum aynı zamanda hem yargı yoluna başvuruda bulunacak davacı açısından hem de yargılamayı yapacak olan hâkim açısından belirlilik, açıklık ve kesinlik sağlanmış olacaktır[278].

Eşitlik konusu bağlamında dava açma sürelerinin niteliği ile alakalı olarak öğretide tartışılan bir konu burada değerlendirilmelidir. Başta *Uler* olmak üzere doktrinde bazı yazarlar idari yargıda dava açma sürelerinin hak düşürücü nitelikte olmadığını ve yalnızca düzenleyici nitelikte olduğunu savunmaktadırlar[279]. Bu görüşe göre hâkimler önlerine gelen davalarda kanuni dava açma sürelerinin geçmesi sebebiyle usulden ret kararı vermemeli, onun yerine öncelikle davanın içeriğine bakmalıdır. Şayet hâkim önüne gelen dosyada bir *uyuşmazlık bağı* kurulabileceğine kanaat getirebiliyorsa o davaya bakmalıdır, süresi geçmiş olsa bile reddetmemelidir. Aksi halde kişiler açısından hak arama hürriyeti kısıtlanmış olacaktır[280].

Kanaatimizce bu görüşü dava açma sürelerinin niteliği bağlamında eşitlik ilkesi çerçevesinde kabul etmek oldukça güçtür. Zira yukarıda da ifade edildiği gibi böyle bir

---

[277] Eşitlik ilkesinin temel bileşenleri hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. **Gözler,** "Türk Anayasa Hukuku", s. 266 vd.

[278] **Kaplan** (2011), s. 40.

[279] **Uler**, s. 251.

[280] **Bağrıaçık,** Ahmet/ **Tekinsoy,** M. Ayhan (2022) "Tam Yargı Davası Özelinde İdari Yargıda Dava Açma Süresi", Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, C. 26, S. 3, s. 604; **Kaplan** (2011), s. 55-56.

durumun kabulü eşitlik ilkesi açısından son derece sakıncalıdır. Çünkü bu görüş gereğince ülke genelindeki bütün hâkimlerin, önlerine gelen idari davalarda uyuşmazlık bağının bulunup bulunmadığı noktasında istikametli ve ortak kararlar vermeleri gerekmektedir. Bunun gerçekleştirilebilmesi ise hukuk uygulamasında mümkün değildir. Dolayısıyla dava açma süresinin geçip geçmediğinin tespitinde eşitlik ilkesinin ihlal edilmesinin önüne geçmek hem başvurucular açısından hem de davayı yürütecek hâkimler açısından son derece zor bir iş olacaktır.

Görüldüğü gibi dava açma sürelerinin herkes için ilgili kanunlarda belirtilmiş olması hukuk devletinin en önemli gereklerinden biri olan kanunilik ilkesinin eşitlik unsurunun sağlanmasına katkıda bulunacaktır. Bu durum aynı zamanda kanunilik ilkesinin aleniyet unsuru açısından da son derece önemlidir. Zira ilke sayesinde dava açma süreleri açık ve kesin bir surette yasa ile belirlenmiş ve herkese de bu süreleri önceden öğrenme imkânı sağlanmış olacaktır[281].

Kanaatimizce de ilgili kanunlarda mahkemeye başvuru şartlarının ve sürelerinin aleni bir şekilde belirtilmesi ve ilgililere eşitlik ilkesine uygun bir surette bu haktan yararlanma imkânı sağlanması, kişilerin hak arama özgürlüğüne katkıda bulunacaktır. Aksi takdirde belirsiz ve herkes için ortak olmayan süreler ortaya çıkacak, farklı üstünlüklerinden bahisle muhtelif kişi, aile veya zümrelere farklı dava açma süreleri tanınabilecek ve bu durum da eşitlik ve belirlilik ilkelerine aykırılık teşkil edecek ve nihayet hak arama özgürlüğü zedelenecektir.

B. Pratik Nedenler

1. Uyuşmazlığın Davacı İçin Faydalı Olabilecek Bir Zaman Zarfında Çıkarılması

Hak arama özgürlüğünün kanunda belirtilen sürelerle sınırlandırılmasının pratik bir gerekçesi uyuşmazlığın çözümünün davacıya fayda sağlayabilecek uygun bir zaman dilimi içerisinde gerçekleşecek olmasıdır[282].

---

[281] **Kaplan** (2011**)** s. 40.

[282] **Kaplan** (2011**)**, s. 43.

Malum olduğu üzere geciken adalet, adalet değildir. Adil yargılanma ilkesine aykırılık teşkil eden, bu neticenin meydana gelmesi iki halde ortaya çıkmaktadır:

Birincisi mahkeme tarafından dava konusu uyuşmazlığın makul sürede çözümlenmemesi ve tarafların da bu sebeple mağduriyet yaşaması halidir. Buradaki problemin büyük ölçüde mahkemelerden kaynaklandığı ifade edilebilir[283].

İkincisi ise uyuşmazlığın ortaya çıkmasından itibaren uzun bir süre geçmesine rağmen ilgililerin mahkemeye geç başvurmasıdır. Burada ise adaletin tam tecelli edememesinin sebebi, hiç şüphesiz mahkemeye zamanında başvuruda bulunmayan davacılardır.

Gerçekten de idari mahkemelere karşı yapılacak olan başvurular, uygulamaya bakan yönüyle uyuşmazlık konusu işlem veya eylemin vücuda gelmesinden itibaren mümkün olduğunca süratli bir şekilde yapılmalıdır. Başka bir deyişle yargılamaya konu olan olayın gerçekleşmesi sonrasında çok fazla zaman geçmeden yapılacak olan başvuru hakkaniyete uygun bir yargılama yapılabilmesi açısından büyük önem arz etmektedir. Aksi takdirde adil yargılanma için sağlıklı bir muhakeme sürecinin gerçekleşmesi ihtimali son derece zorlaşacaktır. Zira bu durumda hak ihlalinin veya mağduriyetin üzerinden uzun bir süre geçmiş olacak ve uyuşmazlığın çözümlenmesi için ihtiyaç duyulacak olan bilgiler, belgeler ve deliller kaybolmuş veya ortadan kalkmış olacaktır. Diğer bir deyişle adeta uyuşmazlık küllenecek, güncelliğini yitirecek ve dava konusu olayın çözümüne dair bilinmezlikler artacaktır[284]. Sonuç olarak mahkeme uyuşmazlığı çözmek için çok daha fazla çaba sarf edecek ve dolayısıyla görülmekte olan dava kaçınılmaz olarak sürüncemeye girecek ve uzadıkça uzayacaktır. Bu durum hem usul ekonomisi ilkesine aykırılık teşkil edecek hem de dava masrafları gereksiz yere artmış olacaktır. Söz konusu olumsuz neticeler davacıya ve yetkili mahkemelere zarar verdiği gibi davalı idari makamları da meşgul edecek ve kamu hizmetlerinin daha seri icra edilmesine engel teşkil edecektir[285].

---

[283] **Çetin,** İbrahim (2010) "Yargılamada Etkinlik Arayışları: Medeni Usûl Hukukunda Usûl Ekonomisi" Sayıştay Dergisi, "Yargılamada Etkinlik Arayışları: Medeni Usûl Hukukunda Usûl Ekonomisi" S: 78, s. 86.

[284] **Kaplan** (2011), s. 43-44.

[285] **Yılmaz,** s. 288; **Kaplan** (2011)**,** 43.

İdari yargıda görülen davaların büyük çoğunluğu iptal davasıdır. İptal davasının açılabilmesi için davacı açısından sübjektif ehliyet şartı olan menfaat ihlalinin mutlaka gerçekleşmiş olması gerekmektedir[286]. Kısaca ifade etmek gerekirse menfaat davacı ile dava konusu işlem arasındaki kabul edilebilir, mantıklı ve ciddi münasebeti ifade etmektedir[287].

Burada özellikle belirtilmesi gereken şey menfaat ilişkisinin aktüel ve güncel olması hususunun iptal davası açılmasının şartları bakımından son derece önemli olmasıdır[288]. Dolayısıyla açılan bir iptal davası güncelliğini kaybetmişse İYUK'un 14. maddesi gereği hâkim davanın ilk inceleme aşamasında durum ve şartlara göre menfaat ihlalinin var olup olmadığına karar verecek, olmaması halinde ise ehliyet yokluğu sebebiyle İYUK m. 15 kapsamında esasa girmeden usulden davayı reddedecektir[289].

Menfaat ihlali güncelliği olarak ifade edilebilecek bu kural gereğince idari eylem veya işlemin gerçekleştiği zaman diliminde menfaatinin zarara uğraması üzerine herhangi bir başvuruda bulunmayan kişinin, çok uzun zaman geçtikten sonra başvuruda bulunması ilgili kişi açısından menfaatinin aslında zedelenmediğinin bir göstergesi olarak kabul edilebilecektir. Tabir-i diğerle bu kişinin menfaati artık güncelliğini kaybetmiş sayılabilecektir[290].

Duran dava açma süresinin hak arama hürriyeti bağlamında davacı için büyük bir öneme sahip olduğunu belirtmektedir. Duran'a göre bu süre geçmesine rağmen ilgililerin mahkemeye herhangi bir başvuruda bulunmamış olması durumu, onların idare tarafından tesis edilen işlem ve eylemlere razı olduklarının zımni bir göstergesi olacaktır. En azından başvuru yapmamalarından bu sonuç çıkarılabilecektir. Şayet ilgililerin niyetleri bu şekilde değilse bile bu süreyi kaçırmaları kendi ihmallerinden kaynaklandığı için tüm sonuçlarına

---

[286] **Erdinç,** Burcu (2021) "İptal Davasında "Menfaat İhlali" Koşulu Ve Menfaat Kavramının Yorumlanması", Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, C: 29, S: 2, s. 1089.

[287] **Onar**, s. 1780.

[288] **Onar**, s. 1781; **Gözübüyük/ Tan**, s. 325.

[289] **Akyılmaz/ Sezginer/ Kaya, s.** 441; **Çağlayan,** s. 291; **Erdinç**, s. 1090.

[290] **Kaplan** (2011**)**, s. 43.

da katlanmaları gerekmektedir. Zira dava açma şartı hak düşürücü süre niteliğindedir ve dava şartıdır[291].

Danıştay da vermiş olduğu bir kararında, *"iptal davası açılabilmesi için gerekli olan menfaat ihlali şartı ancak, kişisel, meşru, aktüel bir menfaatin bulunması halinde gerçekleşecektir*" demiş ve böylece menfaat ihlalinin güncel olması gerektiğini vurgulamıştır[292].

Yukarıda sayılan gerekçeler de açıkça göstermektedir ki idari yargıda dava açma sürelerinin var olması ilgililerin menfaatleri ve kamu düzeni açısından zaruridir. Tartışılması gereken husus ise hak arama özgürlüğü bağlamında bu sürenin uzunluğunun hakkaniyete uygun olarak kim tarafından takdir edileceğidir. Bu konuya çalışmamızın ilerleyen kısımlarında değinilecektir.

2. İdari Yargı Yerlerinin Daha İyi Çalışabilmesinin Sağlanması

Yukarıda mahkemelere süresiz olarak başvurabilme hakkının ispat kurumu açısından ortaya çıkaracağı olumsuz neticelerinden ve usul ekonomisine aykırılık teşkil eden yönlerinden bahsettik. Dava açma hakkının muayyen sürelerle kısıtlanmasının ilişkin bir görüş ise bu sürelerin, açılan dava sayısını azalttığı ve güçlü bir filtreleme yapmak suretiyle dosya sayısını sınırladığı, bu şekilde mahkemelerin ağır iş yükü altında ezilmesinin engellediği yönündedir. Zira her an ülkenin her yerinde sayısız idari işlem ve eylemlerler sebebiyle pek çok dava açılacaktır. Dolayısıyla idari mahkemelerde dosya yükü oldukça ağır olacak ve adil yargılanma ilkesinin bir gereği olarak mahkemeler bu davaları en kısa sürede çözüme kavuşturmakta güçlük yaşayacaktır[293]. Uygulamada ağır iş yükü altında ezilen

---

[291] **Duran**, s. 240.

[292] **Danıştay 10. Daire,** E. 990/1213, K. 990/1115, K. 21.05.1990, Danıştay Dergisi, s. 81, s. 350 vd.; "*İdari yargıdaki dava açma süreleri maddi hukuku değil, usul hukukunu ilgilendiren bir nitelik taşıdığından, dava açma süresinin geçirilip geçirilmediği hususunun idari yargı yerince re'sen araştırılması gerekmektedir. Başka bir ifade ile, dava açma süresi kamu düzenini ilgilendirdiğinden idari yargı yerinin, önüne gelen bir davanın süresinde açılıp açılmadığını kendiliğinden araştırması zorunlu bulunmaktadır. Bu zorunluluk, yargı yerince dilekçenin reddi kararı üzerine verilen yenileme dilekçelerinin süresinde olup olmadığı bakımından da yargı yerini bağlayıcı niteliktedir*." **Bölge İdare Mahkemesi Kararı -** Erzurum BİM, 3. İDD, E. 2018/947**,** K. 2019/92, T. 23.1.2019, <https://www.lexpera.com.tr>, s.e.t. 05.02.2023.

[293] *"Ancak mahkemeye erişim hakkı mutlak bir hak değildir. Bazı sınırlamalara tabi tutulabilir. Gereksiz başvuruların önlenerek dava sayısının azaltılması ve böylece mahkemelerin gereksiz meşgul edilmeksizin uyuşmazlıkları makul sürede bitirebilmesi amacıyla başvuruculara belli yükümlülükler öngörülebilir. Bu yükümlülüklerin kapsamını belirlemek kamu otoritelerinin takdir yetkisi içindedir. Öngörülen*

mahkemeler bu sorumluluktan kurtulmak için yargılama sürecini hızlandırmakta, verilen kararların gerekçesini eksik yazmakta ve dolayısıyla hakkaniyete uygun nitelikte yargılama yapmakta zorlanmaktadırlar[294]. Gerçekten de uygulamada dava açma sürelerinin varlığı mahkemelerin iş yükünü hafifleten önemli faktörlerden biri olarak görülmektedir. Nitekim İYUK m. 15/1-b hükmünce mahkemeler süre aşımı halinde esasa girmemekte, dava açma sürelerinin kaçırılması halinde davanın reddine karar vererek yargılamayı sonlandırmaktadırlar[295]. Bu durum esasa girilerek yürütülecek davaların sayısını kayda değer oranda azaltmakta, adeta açılan davalar önünde bir bent vazifesi görerek hâkimlerin iş yükü içerisinde boğulmasının önüne geçmektedir.

Kanaatimizce yukarıda iddia edildiği üzere dava açma sürelerinin kaçırılması nedeniyle reddedilen binlerce dava dosyası, kısa vadede idari yargı mercilerinin iş yükünü azaltarak daha etkili ve pratik çalışmalarına olanak sağlayabilir ve uyuşmazlıkları daha hızlı karara bağlamalarına katkı sunabilir. Ancak bu durum, uzun vadede kaçınılmaz olarak bir takım olumsuz sonuçların ortaya çıkmasına yol açacaktır. Zira başvurusu reddedilen bireyler, haklarını savunma fırsatını kaçırmış olacak, bu da onların hak arama özgürlüklerini ve adil yargılanma haklarını ciddi şekilde zedeleyecektir. Dolayısıyla, her ne kadar yargı mercilerinin verimliliği kısa vadede artsa da, bireylerin temel haklarının korunması ve adaletin sağlanması uzun vadede zarar görecektir.

Aşağıda temel hak ve hürriyetlerin Anayasa'ya uygun olarak kısıtlanması için gerekli şartları zikrederken de ayrıntılı olarak inceleyeceğimiz üzere, temel hak ve hürriyetleri sınırlandıran kısıtlamalar ölçülülük ilkesine uygun olmalıdır. Dolayısıyla başvurulan araç sınırlama amacını gerçekleştirmek için zorunlu ve elverişli olmalıdır. Burada değerlendirilmesi gereken konu bu amaca ulaşmak için tek ve elverişli çözüm yolunun dava açma hakkına süre sınırlamaları getirerek dava sayısını olabildiğince düşürmenin adil ve ölçülü bir araç olup olmadığıdır? Bu soruya olumlu cevap vermek kanaatimizce mümkün değildir. Zira bu yöntem çözümün ortaya çıkarılması için başvurulabilecek yegâne yöntem değildir. Bunun yerine hâkimlerin sayısının artırılması, sulh ve uzlaşma gibi alternatif çözüm

---

yükümlülükler dava açmayı imkânsız hâle getirmedikçe ya da aşırı derecede zorlaştırmadıkça mahkemeye erişim hakkının ihlal edildiği söylenemez." **AYM, Bireysel Başvuru,** B. 2013/1613, T. 02.10.2013, <https://www.lexpera.com.tr>, s.e.t. 05.02.2023.

294 **Kaplan** (2011), s. 46.

295 **Akyılmaz/ Sezginer/ Kaya, s.** 312.

yollarının geliştirilmesi ve pratikleştirilmesi adil yargılanma noktasında çok daha elverişli bir yöntem olacaktır[296]. Bunun yanı sıra idari mahkemelerde dava açma sürelerinin ilgililer açısından mahkemeye başvuru hakkını imkânsız hale getirmesine yol açacak derecede katı yorumlanmaması ve dava açma süresinin adeta dava yükünü azaltmak için bir silah gibi kullanılmaması gerekmektedir. Aksi takdirde bu sınırlama Anayasa'nın ruhuna aykırılık teşkil edecek, hukukun üstünlüğü ilkesinin en temel unsurlarından biri olan mahkemeye erişim hakkı engellenmiş olacak ve sonuç olarak hukuk devleti ilkesi zarar görecektir[297].

III. ANAYASA'YA GÖRE İDARİ YARGIDA DAVA AÇMA SÜRELERİNİN SINIRLANDIRILMASI

Temel hak ve hürriyetlerin sınırlandırılması ancak Anayasa'nın 13. maddesinde yer alan şartlar muvacehesinde kanun koyucu tarafından gerçekleştirilebilir. Bu başlık altında, kanun koyucunun takdir yetkisini hangi esaslar çerçevesinde kullanması gerektiği açıklanacaktır. Ardından, Anayasa'nın 13. maddesinde yer alan şartlar, idari yargılama hukukunda dava açma süreleri bağlamında değerlendirilecektir

A. İdari Yargıda Dava Açma Sürelerinin Belirlenmesinde Yasama Organının Takdir Yetkisi

Anayasa'nın 125. maddesinde idari işlemlere karşı yazılı bildirim tarihinden itibaren dava açılabileceği belirtilmiş fakat davaların hangi süreler içerisinde açılacağı söz konusu madde metninde ifade edilmemiştir. Bunun yerine Anayasa, dava açma sürelerini belirleme yetkisini 142. madde ile kanun koyucuya vermiştir. Bu durum 142. maddede "*Mahkemelerin kuruluşu, görev ve yetkileri, işleyişi ve yargılama usulleri kanunla düzenlenir*" ifadeleri ile hüküm altına alınmıştır. Buna göre dava açma sürelerinin belirlenmesi, usulüne uygun bir şekilde çıkarılacak olan kanunlar marifetiyle olacaktır[298].

---

296 **Gözler,** "Türk Anayasa Hukuku Dersleri", s. 132.

297 **Kaplan** (2011), s. 46-47; **Akyılmaz/ Sezginer/ Kaya,** s. 356.

298 **Çağlayan,** Ramazan (2022)**,** İdâri Yargılama Usûlünde Dâvâ Açma Süresine İlişkin Güncel Kararlar Üzerine Bâzı Mülâhazalar, C: 26, S: 4, s. 214.

Burada kanun koyucu tarafından belirlenecek olan genel dava açma sürelerinin hangi esaslar ve ölçütler kullanılarak takdir edileceği sorusu akla gelmektedir. Gerçekten de Anayasa'da ifade edilen bu yetkinin rastgele değil, objektif nitelikteki birtakım kurallar çerçevesinde kullanılması gerekmektedir.

Anayasa'da kanun koyucuya verilen bu takdir yetkisinin ölçü ve sınırları Anayasa Mahkemesi tarafından hükmedilen bir kararda izah edilmiştir. Söz konusu karara göre yasa koyucunun, usul kanunlarıyla dava açma sürelerini takdir ederken, genel hukuk kurallarına ve Anayasa'da belirtilen temel ilkelere uygun hareket etmesi gerekmektedir[299]. Mahkeme mezkûr kararında, öncelikle takdir yetkisinin, Anayasa'nın 141. maddesinde ifade edildiği üzere "*yargılamaların mümkün olan süratle sonuçlandırılması*" ilkesine uygun bir şekilde kullanılması gerektiğini vurgulamıştır. Zira yargılamaların süratle sonuçlandırılması, hem davacı tarafın haklarına olabildiğince hızlı kavuşmasına katkı sağlayacak hem de yargı makamlarının iş yükünün artmasına mani olacaktır.

Yüksek Mahkeme'nin takdir yetkisinin kullanılması noktasında üzerinde durduğu diğer bir ilke ise belirlenecek olan sürelerin "*laiknin gereklerine uygun"* olarak belirlenmesi gerekliliğidir. Demokratik toplum düzeni ibaresi oldukça soyut ve geniş kapsamlı bir kavram olmakla beraber, kanaatimizce burada bu ibareden devlet otoritesine karşı hak arama özgürlüğünün üstün tutulması gerektiği sonucunu çıkartmak yanlış olmayacaktır. Nitekim hak arama hürriyeti demokratik toplumların en temel gereklerindendir.

Anayasa Mahkemesi'nin getirdiği bir diğer ölçüt, takdir yetkisi kullanılırken getirilecek olan sınırlandırmanın meşru bir amaca hizmet etmesi gerektiği ve bu amaç ile sınırlandırmanın makul bir denge içerisinde kurgulanması gerektiğidir. Nitekim Yüksek Mahkeme vermiş olduğu başka bir kararında da dava açma sürelerinin ilgililerin mahkemeye ulaşımını çok aşırı derecede zorlaştıracak şekilde yorumlanmasının söz konusu makul

---

[299] *"...Anayasa'nın 141. maddesinde öngörülen davaların mümkün olan süratle sonuçlandırılmasını amacıyla yapıldığı ve dolayısıyla düzenlemenin demokratik bir toplum düzeninin gerekleriyle uyumlu meşru bir amaca dayandığı görülmektedir. Bu durumda, getirilen düzenleme ile ulaşılmak istenen amaç arasında makul bir dengenin bulunup bulunmadığına bakılmalıdır."* **AYM**, E. 2016/29, K. 2016/134, T. 14.07.2016, <https://www.lexpera.com.tr>, p. 20, s.e.t. 22.02.2024.

dengeyi bozacağını ve bu sürelerin olması gerekenden daha kısa tutulmasının kişilerin mahkemeye erişim hakkına aykırılık teşkil edeceğini vurgulamıştır[300].

Anayasa Mahkemesi'nin bu kararını genel olarak değerlendirdiğimizde söz konusu ölçütlerin tahdidi olarak değil tâdâdi olarak sayıldığını söylemek mümkündür. Zira aynı kararın farklı bir bölümünde kanun koyucunun takdir yetkisini kullanırken Anayasa'nın genel esaslarına uygun hareket etmesi gerektiği vurgulanmıştır. Dolayısıyla kanun koyucunun dava açma sürelerini belirlerken yukarıda zikredilen ilkelerin yanında başta hak arama hürriyeti olmak üzere hukuki güvenlik ve kamu yararı gibi pek çok ilkeyi de gözettikten sonra süreyi takdir etmesi gerekmektedir[301].

Anayasa Mahkemesi tarafından takdir yetkisinin kullanılması noktasında getirilen ölçütler ve genel esaslar bu yöndedir. Buna ek olarak konunun daha iyi anlaşılması için kanun koyucunun idari yargıda açılacak davalar için takdir ettiği 60 günlük genel dava açma süresinin uzunluğunun değerlendirilmesinde de fayda vardır.

Malum olduğu üzere Türk idari teşkilatı ve idari yargılama hukukuna dair mevzuatın temelleri Fransız idare hukukundan iktibas edilmiştir[302]. Fransız idari yargılamasında genel dava açma süresi 2 aydır[303]. Bu durum İYUK'ta belirtilen 60 günlük genel dava açma

---

[300] "*Mahkemeye ulaşmayı aşırı derecede zorlaştıran ya da imkânsız hâle getiren uygulamalar, mahkemeye erişim hakkını ihlal edebilir. Dava açma ya da kanun yollarına başvuru için belli sürelerin öngörülmesi, bu süreler dava açmayı ya da kanun yollarına başvurmayı imkânsız kılacak ölçüde kısa olmadıkça hukuki belirlilik ilkesinin bir gereğidir ve mahkemeye erişim hakkına aykırılık oluşturmaz*." **AYM, Bireysel Başvuru**, B. 2014/2694**,** T. 08.06.2016, <https://www.lexpera.com.tr>, s.e.t. 03.03.2024.

[301] **"***Dava açma süresi, uzun tutulmamalıdır; fakat, aşırı sayılabilecek bir kısalıkta olması da yeğlenmemelidir. Dava açma sürelerinin kısaltılması yolundaki eğilimin, idarenin kusur ve sakatlıklarını koruyarak gürbüzleşmesine yol açmamasına özen gösterilmelidir* **Zabunoğlu**, Yahya (1991) "İdari Yargıda Dava Açma Süresi", I. Ulusal İdare Hukuku Kongresi, Ankara, Danıştay Matbaası, s. 191.

[302] **Yıldız,** Hayrettin (2018) "İdare Hukukunun Kısa Tarihçesi" Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, C: 22, S: 4, s. 220.

[303] CJA R.421-1 maddesi Fransızca metni: *"La juridiction ne peut être saisie que par voie de recours formé contre une décision, et ce, dans les deux mois à partir de la notification ou de la publication de la décision attaquée."* Bkz. **Gılberg,** Karine (2020) **"**İdari Yargının Etkinliğinin Artırılması Ve Danıştayın Kurumsal Kapasitesinin Güçlendirilmesi Projesi Fransız İdari Yargı Sisteminde Reformlar Ve Alternatif Uyuşmazlık Çözüm Yöntemleri", https://rayp.adalet.gov.tr/resimler/522/dosya/fransiz-karin-raporu21-04-202120-40.pdf, s.e.t. 30.05.2024, s. 38.

süresinin uzunluğunun nasıl belirlendiği konusunda bir fikir vermektedir[304]. Nitekim 1925 tarih ve 669 sayılı Şûrâ-yı Devlet Kanunu'na göre idari yargılama hukukunda ilk derece mahkemelerine ve Devlet Şurasına karşı genel dava açma süresi kural olarak 60 gün şeklinde belirlenmiştir[305]. Kanaatimizce bu süre kanun koyucu tarafından belirli ölçütler nazara alınarak kesin bir matematiksel hesapla ortaya konulmuş bir zaman dilimi değildir. Burada idari faaliyetin muhatabının işlemden haberdar olmasından sonra dava hazırlıklarını tamamlayabileceği makul bir süre belirlenmeye çalışılmıştır. Nitekim Fransız Meclisi tarafından öngörülen bu süre ülkelere göre de farklılık gösterebilmektedir. Örneğin Alman idari yargılamasında genel dava açma süresi 1 ay olarak takdir edilmiştir[306].

Burada idari yargılama usulü dışında hukukumuzda var olan sair yargı kollarında davaların hangi süreler içerisinde açılacağının göz önünde bulundurulması da yerinde olacaktır. Malum olduğu üzere hukukumuzda anayasa yargısı, uyuşmazlık yargısı, idari yargı ve hukuk yargılaması olmak üzere dört farklı yargılama usulü vardır[307]. Kanun koyucu söz konusu bu dört farklı yargılama usulünde farklı miktarda süreler takdir etmiştir. Örnek vermek gerekirse anayasa yargısında bireysel başvurularda bulunmak için zorunlu olan dava açma süresi, başvuru yollarının tüketilmesinden itibaren 30 gündür[308]. Bu sebeple özel hukuka nazaran Anayasa'nın 148. maddesinde, Anayasa Mahkemesi'nde iptal davası açmak için 10 günlük ve 60 günlük dava açma süreleri takdir edilmiştir[309]. Uyuşmazlık

---

[304] **Kaplan,** Gürsel (2005) "Yeni İl Özel İdaresi Kanununa Göre İl Genel Meclisi ve Encümeni Kararları Üzerinde Vesayet Denetimi", <https://www.www.idare.gen.tr >, s.e.t. 28.02.2024.

[305] *25. Madde: "Her nevi idarî muamele ve mukarreratın alâkadarlara usulen tefhim veya tebliğinden ve vazifei idariyeyi ifa vesilesile vukubulan efal hakkında icraya ıttıla tarihinden itibaren alâkadarların kazayı idarî tarikile mecalisi idare veya Şûrayi devlete ikamei dava müddeti kavanini mahsusa ile muayyen olmayan ahvalde atmış gündür."* Bkz. *<https://iupress.istanbul.edu.tr/en/book/turkiye-cumhuriyeti-devlet-surasi-kanunlari-1925-1938/home>, s.e.t. 18.05.2024.*

[306] **Memiş**, Emin (2014) "Alman İdari Yargi Hukukunda İptal Ve Ödev Davalarını İrdeleme (Actions For Nullity and Duty in the German Administative Procedural Law)", Prof. Dr. Ali Rıza Okur'a Armağan, C: 20, S: 1, s. 1069.

[307] **Gözler**, Kemal (2016) Hukuka Giriş, 13. Baskı, Bursa, Ekin Basın Yayın Dağıtım, s. 96-97.

[308] Anayasa Mahkemesi İçtüzüğü'nün "*Başvuru süresi ve mazeret" başlıklı 64. maddesi şöyledir: "Bireysel başvurunun, başvuru yollarının tüketildiği tarihten, başvuru yolu öngörülmemişse ihlalin öğrenildiği tarihten itibaren otuz gün içinde yapılması gerekir*".

[309] Anayasa m.148: "*Şekil bakımından denetleme, Cumhurbaşkanınca veya Türkiye Büyük Millet Meclisi üyelerinin beşte biri tarafından istenebilir. Kanunun yayımlandığı tarihten itibaren on gün geçtikten sonra, şekil bozukluğuna dayalı iptal davası açılamaz; def'i yoluyla da ileri sürülemez*."; Anayasa m. 151: "*Anayasa Mahkemesinde doğrudan doğruya iptal davası açma hakkı, iptali istenen kanun,*

Mahkemesinde görev itirazına ilişkin açılacak olan dava dilekçesi için 15 günlük bir süre öngörülmüştür[310]. Son olarak 6098 sayılı Türk Borçlar Kanunu'nun 146. maddesinde aksine hüküm belirtilmediği sürece alacaklar için açılacak davaların 10 yıllık zaman aşımına tabi olacağı ifade edilmiştir[311].

Görüldüğü üzere kanun koyucu farklı yargılama usullerinde davanın çeşidine ve uyuşmazlığın konusuna uygun olarak birbirinden farklı dava açma süreleri belirlemiştir. Dolayısıyla söz konusu dava açma sürelerinin hepsinin birbirine eşit olması mümkün değildir ve böyle bir kıyas sağlıklı olmayacaktır. Örneğin özel hukukta alacak hakkı için ilgililerin dava açabileceği süre idari yargıya nispetle oldukça uzundur. Zira özel hukukta taraflarca getirilme ilkesi hâkimdir. Dolayısıyla davanın tarafları iddia ve savunmalarını dilekçelerinde belirtecekleri delillere dayandırmak zorundadırlar[312]. Bu nedenle davaya hazırlık aşaması idari davalara nispetle daha uzun sürebilecektir. Buna karşılık olarak idari yargılama hukukunda re'sen araştırma ilkesi hâkimdir. Dolayısıyla hâkim maddi gerçeği ortaya çıkarabilmek için tarafların beyanlarına bağlı kalmaksızın delillerin ve ileri sürülen maddi bulguların gerçeğe uygun olup olmadığını araştırabilecek, lüzumu halinde yargılama için lazım olan her türlü evrak ve dosyanın taraflardan ve ilgili diğer yerlerden istenmesine karar verebilecektir. Söz gelimi hâkim davacının, dava dilekçesine koymadığı bir delili re'sen göz önünde bulundurabilecektir[313]. Bunun yanında idari yargılama hukukunda dava

---

Cumhurbaşkanlığı kararnamesi veya içtüzüğün Resmî Gazetede yayımlanmasından başlayarak altmış gün sonra düşer." denilerek esas bakımından açılacak iptal davalarında 60 günlük iptal davası açma süresi belirlemiştir."

310 2247 Sayılı Uyuşmazlık Mahkemesinin Kuruluş Ve İşleyişi Hakkında Kanun m. 12: *"Görev itirazında bulunan kişi veya makam, itirazın reddine ilişkin kararın verildiği tarihten, şayet bu kararın tebliği gerekiyorsa tebliğ tarihinden, itiraz yolu açık bulunan ceza davalarında ise ret kararının kesinleştiği tarihten başlayarak on beş gün içinde, uyuşmazlık çıkarılmasını istemeye yetkili makama sunulmak üzere iki nüsha dilekçeyi itirazı reddeden yargı merciine verir."*

311 6098 sayılı TBK m. 146: "*Kanunda aksine bir hüküm bulunmadıkça, her alacak on yıllık zamanaşımına tabidir.*"

312 **Ulukapı**, Ömer (1998) "Yargıtay Kararları Işığında Medeni Usul Hukukunda Yargılamaya Hakim Olan İlkelerden Taraflarca Hazırlama İlkesi", C: 6, S: 1-2, s. 714.

313 2577 sayılı İYUK m. 20/1*: "Danıştay, bölge idare mahkemeleri ile idare ve vergi mahkemeleri, bakmakta oldukları davalara ait her türlü incelemeyi kendiliğinden yapar. Mahkemeler belirlenen süre içinde lüzum gördükleri evrakın gönderilmesini ve her türlü bilgilerin verilmesini taraflardan ve ilgili diğer yerlerden isteyebilirler. Bu hususlaki kararların, ilgililerce, süresi içinde yerine getirilmesi mecburidir. Haklı sebeplerin bulunması halinde bu süre, bir defaya mahsus olmak üzere uzatılabilir."* Danıştay vermiş olduğu bir kararda resen araştırma ilkesine ilişkin olarak şu şekilde bir değerlendirmede bulunmuştur: "*2577 sayılı İdari Yargılama Usulü Kanunu'nun anılan 20. maddesi hükmü uyarınca hakim uyuşmazlığın*

açma sürelerinin uzaması idari istikrar ilkesi açısından da sakıncalı olabilecek ve ölçülülük ilkesine aykırı neticelerin ortaya çıkmasına sebebiyet verebilecektir[314]. Sonuç olarak başvuru yollarının gösterilmiş olması gibi birtakım idari sorumluluklar yerine getirildiği takdirde, idari yargıdaki dava açma sürelerinin özel hukuka nispeten daha kısa nitelikte olması hak arama özgürlüğüne aykırılık teşkil etmeyecektir[315].

Türk idari yargılama hukukunda 60 günlük genel dava açma süresinin dışında ilgili kanunlarda belirtilen farklı farklı uzunluklarda, muayyen nitelikte özel dava açma süreleri de vardır. Kanun koyucu söz konusu özel dava açma sürelerini belirlerken bir taraftan hak arama özgürlüğüne diğer taraftan da hukuki belirlilik ve idari istikrar ilkelerinin gereklerine uygun olarak mezkûr süreleri takdir etmelidir[316].

Kanaatimizce yukarıda zikredilen ilkelerin yanı sıra özel dava açma sürelerinin tespiti açısından en önemli ölçütlerden birisi de idari işlemlerin niteliği ölçütüdür. Zira özel dava açma süresini gerektirecek olan idari işlemler birbirinden farklı niteliktedir ve hepsi de kendi içerisinde farklı durumlar göz önünde bulundurularak değerlendirilmelidir. Örnek vermek gerekirse idari yargılama hukukunda genel dava açma süresi 60 gün iken, İYUK m.

çözülmesinde gerekli her türlü araştırma ve incelemeyi talep olsun olmasın kendiliğinden yapar. Maddi olayın nitelendirilmesi ve uygulanacak hukuk ilkesinin tespiti hakimin yetkisine bırakılmıştır. Tarafların maddi olayın hukuki nitelendirmesine ilişkin iddia, savunma ve mütalaaları hakimi bağlamadığı gibi, hakimin tarafların hiç değinmedikleri unsurları da re'sen araştırması gerekir. / Re'sen araştırma ilkesine göre, davanın açılmasından nihai karar verilmesine kadar, davanın sevk ve idaresi, maddi olayın varlığının araştırılması ve delillerin elde edilmesi, maddi olayın hukuki tavsifi, olaya uygulanacak hukuk kuralının belirlenmesi, iddia ve savunmada ortaya konan maddi bulguların gerçeğe uygun olup olmadığının araştırılması, delillerin takdiri ile tarafların hiç değinmediği olayların tespiti görevi hakime aittir. Hakim uyuşmazlık konusu olayın hukuki nitelendirmesini yapmak, olaya uygulanması gereken hukuk kurallarını belirlemek ve sonuçta hukuki çözüme varmak yönlerinden tam bir yetkiye sahiptir. Gerçeğe ulaşmak için yapılan bu tür araştırma ve incelemelerin sonucuna göre hüküm tesisinin mahkemelerin idarenin yerine geçmesi gibi bir sonuç doğurması da söz konusu değildir." **Danıştay 12. Daire**, E. 2011/2498, K. 2015/6238, T. 26.11.2015, <https://www.lexpera.com.tr>, s.e.t. 04. 06. 2024.

[314] **Ekinci,** Murat (2021) İdari İstikrar İlkesi, 1. Baskı, Ankara, Adalet Yayınevi, s. 254.

[315] **Ekinci**, s. 256.

[316] *"Dava açma sürelerine ilişkin kurallar, mahkemeye erişim hakkını sınırlandıran kurallardır. İtiraz konusu ibareyle getirilen düzenlemenin "mahkemeye erişim hakkı"na ve dolayısıyla da adil yargılanma hakkına yönelik bir müdahale olduğu açıktır. Doktrinde ve yargı kararlarında, idari işlemlerin belirli bir süre sınırlaması olmaksızın, süreklilik arz edecek şekilde veya makul olmayacak ölçüde uzun bir süre dava konusu edilebilme olasılığının bulunmasının, kamu hizmetlerinin işleyişini aksatacağı ve idarede bulunması gereken istikrarı bozacağı ifade edilerek, idari dava açma sürelerinin sınırlanabileceği kabul edilmektedir."* **AYM**, E. 2016/29, K. 2016/134, T. 14.07.2016, p. 20, s.e.t. 22.02.2024; **Ekinci**, s. 259.

20/A gereğince ivedi yargılama usulü için dava açma süresi 30 gündür. Yine İYUK m.20/B gereğince merkezi ortak sınavlara ilişkin iş ve işlemler ve sınav sonuçları hakkında açılacak davalarda dava açma süresi 10 gündür. Görüldüğü üzere farklı nitelikteki idari işlemlere karşı açılabilecek davaların süreleri, idari işlemin niteliği ve gereklerine uygun olarak özel hükümler marifetiyle kanun koyucu tarafından takdir edilmektedir. Bu örnekler tâdâdi olarak zikredilmiş olup sayıları artırılabilecektir[317].

Burada kısaca belirtmek gerekir ki 08.07.2021 tarihli dördüncü yargı paketinde 7331 sayılı Kanun ile yapılan değişiklikle beraber İYUK m. 10, 11 ve 13'te daha önce 60 gün olarak belirlenmiş olan zımni ret süresi 30 güne indirilmiş ve İYUK m. 10'da 6 ay olarak belirlenmiş olan bekleme süresi ise 4 aya indirilmiştir[318]. Görüldüğü üzere önceleri daha uzun takdir edilmiş olan söz konusu süreler kanun koyucu tarafından kısaltılmıştır. Bu durum birtakım maslahatlar çerçevesinde takdir yetkisinin kullanılmasından ibarettir. Kanaatimizce bu değişiklik hak arama hürriyeti açısından olumlu bir gelişme olarak değerlendirilebilir. Zira bu sürelerin azaltılması ilgililerin daha hızlı bir surette yargı mercilerine başvurmasına olanak sağlayacak ve böylece yargılama faaliyetleri hızlandırılmış olacaktır.

B. Anayasa m. 13 Bağlamında İdari Yargıda Dava Açma Sürelerinin Sınırlandırılmasının Şartları

Anayasa'nın 13. maddesinde *"Temel hak ve hürriyetler, özlerine dokunulmaksızın yalnızca Anayasa'nın ilgili maddelerinde belirtilen sebeplere bağlı olarak ve ancak kanunla*

---

[317] *"...2577 sayılı İdari Yargılama Usulü Kanunu'nda öngörülen altmış günlük genel dava açma süresine oranla daha kısa (on beş gün) olarak belirlenmesinin; yabancı konumunda Türkiye'ye giriş yapan ve uluslararası koruma talebinde bulunanların durumlarının bir an önce açıklığa kavuşturulması..."* **AYM**, E. 2016/29, K. 2016/134, T. 14.07.2016, <https://www.lexpera.com.tr>, s.e.t. 22.02.2024.

[318] Madde 1*: "6/1/1982 tarihli ve 2577 sayılı İdari Yargılama Usulü Kanununun 10 uncu maddesinin ikinci fıkrasının birinci ve üçüncü cümlelerinde yer alan "Altmış" ibareleri "Otuz" şeklinde, ikinci cümlesinde yer alan "altmış" ibaresi "otuz" şeklinde, beşinci cümlesinde yer alan "altı" ibaresi "dört" şeklinde ve altıncı cümlesinde yer alan "altmış günlük" ibaresi "otuz günlük" şeklinde değiştirilmiştir."*

Madde 2*: "2577 sayılı Kanunun 11 inci maddesinin ikinci fıkrasında yer alan "Altmış" ibaresi "Otuz" şeklinde değiştirilmiştir."*

Madde 3*: "2577 sayılı Kanunun 13 üncü maddesinin birinci fıkrasında yer alan "altmış" ibaresi "otuz" şeklinde değiştirilmiştir.*", <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2021/07/20210714-8.html>, s.e.t. 08.03.2024.

sınırlanabilir. Bu sınırlamalar, Anayasa'nın sözüne ve ruhuna, demokratik toplum düzeninin ve lâik Cumhuriyetin gereklerine ve ölçülülük ilkesine aykırı olamaz" ifadelerine yer verilmiş ve olağan dönemlerde temel hak ve hürriyetlerin sınırlandırılması söz konusu olduğunda uyulması gereken usûli sınırlar ve şartlar hüküm altına alınmıştır.

Kanaatimizce usul kurallarının, hukukun esasına ilişkin kurallarına nazaran daha önemli olduğunu söylemek doğru olmasa da usul kurallarının daha önce değerlendirilmesi gerektiği malumdur. Zira *usul esasa mukaddemdir* ifadesi kadim bir hukuk kaidesi olarak kabul edilmektedir[319]. Temel hak ve hürriyetlere yönelik sınırlandırmaların anayasalar tarafından belirlenmesi son derece önemlidir. Alman hukukçu Rudolph von Jhering'in ifade ettiği gibi "*şekil keyfiliğin yeminli düşmanı, özgürlüğün ikiz kardeşidir*"[320]. Gerçekten de usul kuralları hukuki istikrarın ve öngörülebilirliğin sağlanmasını temin ettiği gibi öngörülebilir ve güvenilir nitelikteki adil ve şeffaf bir hukuk sisteminin de vücuda gelmesine katkı sağlamaktadır.

Çalışmamızın bu başlığı altında Anayasa'nın 13. maddesinde zikredilen temel hak ve hürriyetlerin hukuka uygun bir şekilde sınırlandırılması için gerekli olan zorunlu usuli şartları başlıklar halinde inceleyip hak arama özgürlüğü bağlamında değerlendireceğiz[321].

1. Sınırlandırma Kanunla Yapılmalıdır

Temel hak ve hürriyetlerin sınırlandırılmasının nasıl olması gerektiği sorusunun cevabı yukarıda da ifade edildiği üzere demokratik hukuk devletleri için son derece açıktır. En azından bu hususta teorik tartışmayı gerektiren bir durum yoktur. Dünya tarihinde yüzyıllar boyunca yaşanan insan hakları ihlallerinin devletlere kattığı acı tecrübelerin net bir sonucu olarak, temel hak ve hürriyetlerin sınırlandırılmasının ancak yasama meclisleri tarafından usulüne uygun olarak çıkarılan *kanunlar* vasıtasıyla yapılabileceği aşikârdır[322].

---

319 **Çıtak,** s. 222.

320 **Doğan**, s. 5.

321 Olağan dönemlerde 13. maddede yer alan sınırlandırma ölçütlerinin hangi sıra ile uygulaması gerektiğine dair ayrıntılı bilgi için bkz. **Gözler,** "Türk Anayasa Hukuku", s. 335-336.

322 **Özbudun**, s. 111. Bu hükmün temeli *1789 İnsan ve Yurttaş hakları Beyannamesinde* kabul görmüş olan önemli bir prensibe dayanmaktadır. Bkz. **Kapani,** s. 230.

Temel hak ve hürriyetleri sınırlama vazifesinin meclise verilmesinin reel bir açıdan bakıldığında iki temel sebebi vardır:

Birincisi kanunların mecliste, kamuoyu bilgisi dâhilinde, önce komisyonlarda sonra da açık oturumda aleni olarak tartışılmasının akabinde Cumhurbaşkanının tensibi ile Resmi Gazete'de yayınlanacak olmasıdır.

İkincisi, içerisinde farklı görüşte ve fikirlerde vekiller bulunan demokratik temelli meşruiyete haiz bir meclis tarafından; genel, soyut, belirli grup ve kişileri doğrudan doğruya hedef almayan ve sınırlayıcı objektif kanunlar çıkarılabilir olmasıdır[323].

İdari yargılama hukukunda dava açma sürelerine yönelik sınırlandırmaların ancak kanunlar marifetiyle yapılacağına dair ifadeyi mefhumu muhalifi ile yorumladığımızda ise meclis tarafından çıkarılan kanunlar dışında hiçbir düzenleyici işlemle idari yargılama hukukunda yer alan dava açma sürelerinin sınırlandırılamayacağı sonucuna ulaşılmaktadır[324]. Dolayısıyla ne olağan dönem CBK'sı ile ne de herhangi bir yönetmelik ile temel hak ve hürriyetlerin sınırlandırılması mümkün değildir. Bu durum aynı zamanda yürütme vazifesini icra eden güçlü iktidarlara karşı temel hak ve hürriyetlerin muhafazası noktasında önemli bir güvencedir[325].

Burada dava açma sürelerinin ancak kanunla sınırlandırılabileceği kuralının Covid-19 salgını[326] döneminde alınan idari tedbirler bağlamında değerlendirilmesi yerinde olacaktır. Malum olduğu üzere dünyanın hemen hemen her yerinde olduğu gibi 2020 yılının mart ayında Türkiye'de de Covid-19 salgınının ilk belirtileri görüldü. Bu süreçte, ciddi sayıda ölümlere sebep olan salgının yayılmasını engellemek maksadıyla, siyasi iktidar tarafından sosyal ve hukuki hayatın birçok alanında düzenleyici işlemler yapıldı ve çeşitli tedbirler alındı. İçerik itibariyle alınan tedbirlerin doğruluğu ya da yanlışlığı esasında tıp

---

323 **Kapani**, s. 231.

324 **Özbudun**, s. 111.

325 **Köküsarı**, s. 172.

326 "Çin'in Wuhan şehrinde ortaya çıkan Covid-19 salgını, 11/03/2020 tarihinde Dünya Sağlık Örgütünce "pandemi" (Bir hastalığın veya enfeksiyon etkeninin ülkelerde, kıtalarda, hatta tüm dünya gibi çok geniş bir alanda yayılım göstermesi) olarak ilan edilmiştir. Ülkemizde Covid-19 vakası ise ilk olarak Mart 2020 tarihinde tespit edilmiş olup, salgınla mücadele kapsamında karantina, sokağa çıkma yasağı gibi birçok tedbir alınmıştır." **Danıştay 5. Daire,** E. 2021/5580, K. 2021/2566, T. 16.09.2021, <https://www.lexpera.com.tr>, s.e.t. 18.05.2024.

bilimiyle alakalı bir mevzudur. Dolayısıyla söz konusu tedbirlerin yerindeliğine ilişkin bir çalışmanın muhatabı hukukçular değil salgın hastalık alanında mütehassıs uzman hekimlerdir. Doktrinde, söz konusu düzenlemelerin hukuka aykırı olduğu, temel hak ve hürriyetlerin de hukuka aykırı olarak kısıtladığına ilişkin bazı eleştiriler yapılmış[327] ise de çalışmamızın konusu münhasıran düzenleyici işlemlerin, hak arama hürriyeti bağlamında, şekil açısından hukukiliğini incelemek ve anayasal ölçütler bağlamında değerlendirmesini yapmaktan ibaret olacaktır.

Salgın döneminde hak arama hürriyetine ilişkin düzenlemelerin hukuki kaynaklarına baktığımızda ilk olarak 25.03.2020 tarihinde çıkarılan 7226 sayılı "*Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun"* göze çarpmaktadır. Bu kanunun 51. maddesine eklenen geçici 1. ve 2. maddeler marifetiyle salgının ülke genelindeki yargılama faaliyetlerini olumsuz etkilememesi ve olası hak kayıplarının azaltılması veya önlenmesi amaçlanarak birtakım düzenlemeler yapılmıştır.

Hak arama hürriyeti bağlamında geçici 1. maddede yapılan düzenlemeler konumuz açısından önemlidir. Zira söz konusu maddenin 1. fıkrasıyla *dava açma, icra takibi başlatma, başvuru, şikâyet, itiraz, ihtar, bildirim, ibraz ve zamanaşımı süreleri, hak düşürücü süreler ve zorunlu idari başvuru süreleri* de dâhil olmak üzere bir hakkın *doğumu, kullanımı veya sona* ermesine ilişkin tüm süreler durdurulmuştur[328]. Söz konusu 1. maddenin

---

[327] **Bkz. Gözler,** Kemal (2020) Korona Virüs Salgınıyla Mücadele İçin Alınan Tedbirler Hukuka Uygun Mu?, <https://www.anayasa.gen.tr>, s.e.t. 30.05.2024, **Kasapoğlu Turhan**, Mine (2020) "Covid-19 Pandemisinde İlan Edilen Sokağa Çıkma Yasaklarının İdare Hukuku Yönüyle Değerlendirilmesi", İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, C: 11 S: 2, s. 553 vd.

[328] "*Geçici Madde 1: Covid-19 salgın hastalığının ülkemizde görülmüş olması sebebiyle yargı alanındaki hak kayıplarının önlenmesi amacıyla;*

a) Dava açma, icra takibi başlatma, başvuru, şikâyet, itiraz, ihtar, bildirim, ibraz ve zamanaşımı süreleri, hak düşürücü süreler ve zorunlu idari başvuru süreleri de dâhil olmak üzere bir hakkın doğumu, kullanımı veya sona ermesine ilişkin tüm süreler; 6/1/1982 tarihli ve 2577 sayılı İdari Yargılama Usulü Kanunu, 4/12/2004 tarihli ve 5271 sayılı Ceza Muhakemesi Kanunu ve 12/1/2011 tarihli ve 6100 sayılı Hukuk Muhakemeleri Kanunu ile usul hükmü içeren diğer kanunlarda taraflar bakımından belirlenen süreler ve bu kapsamda hâkim tarafından tayin edilen süreler ile arabuluculuk ve uzlaştırma kurumlarındaki süreler 13/3/2020 (bu tarih dâhil) tarihinden,

b) 9/6/1932 tarihli ve 2004 sayılı İcra ve İflas Kanunu ile takip hukukuna ilişkin diğer kanunlarda belirlenen süreler ve bu kapsamda hâkim veya icra ve iflas Daireleri tarafından tayin edilen süreler; nafaka alacaklarına ilişkin icra takipleri hariç olmak üzere tüm icra ve iflas takipleri, taraf ve takip işlemleri, yeni icra ve iflas takip taleplerinin alınması, ihtiyati haciz kararlarının icra ve infazına ilişkin işlemler

2. fıkrasında ise durdurulan bu sürelerin kapsamına dâhil edilmeyen istisnai nitelikteki süreler açıkça belirtilmiştir[329].

Hiç şüphesiz burada konumuz açısından en önemli hükümlerden birisi mezkûr maddenin 4. fıkrası ile düzenlenmiştir. Söz konusu fıkrada durma ve erteleme sürelerine ilişkin olarak alınması gereken sair tedbirler ve buna ilişkin usul ve esasların belirlenmesi noktasında kanun koyucu tarafından birtakım idari ve yargısal kuruluşlara yetki verildiği görülmektedir. Bu fıkra ile; *" a) Yargıtay ve Danıştay bakımından ilgili Başkanlar Kurulu , b) İlk derece adli ve idari yargı mercileri ile bölge adliye ve bölge idare mahkemeleri bakımından Hâkimler ve Savcılar Kurulu, c) Adalet hizmetleri bakımından Adalet Bakanlığı"* mercilerine gerekli hallerde karar alma yetkisi verilmiştir.

Nitekim devam eden süreçte Covid-19 salgınına karşı alınan tedbirler kapsamında, bu Kanun'un söz konusu yetkilendirme fıkrasına dayanarak ilgili makamlar tarafından çeşitli kararların alındığı görülmüştür. Bu düzenleyici işlemlere örnek olarak "*Covid-19 Salgın Hastalığı Sebebiyle Yargı Alanında Alınması Gereken Tedbirler ve Bunların Uygulanmasına İlişkin Usul ve Esaslara İlişkin HSK Genel Kurul Kararı"*[330] ve Yargıtay Başkanlar Kurulu'nun *"26/03/2020 tarih ve 3 Sayılı Kararı"*[331] gösterilebilecektir.

Burada öncelikle dava açma süreleri hakkında Anayasa'nın 13. maddesi bağlamında bir değerlendirme yapmamız gerekmektedir. Malum olduğu üzere 13. maddede temel hak ve hürriyetlerin ancak kanunla sınırlandırılabileceği ifade edilmektedir. Yukarıda yer verilen düzenlemeler ise nitelik itibariyle ilgililer için idari yargıdaki dava açma süreleri

---

22/3/2020 (bu tarih dâhil) tarihinden, itibaren 30/4/2020 (bu tarih dâhil) tarihine kadar durur. Bu süreler, durma süresinin sona erdiği günü takip eden günden itibaren işlemeye başlar.", <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2020/03/20200326M1-1.htm,> s.e.t. 08.03.2024.

329 "*a) Suç ve ceza, kabahat ve idari yaptırım ile disiplin hapsi ve tazyik hapsi için kanunlarda düzenlenen zamanaşımı süreleri.*

b) 5271 sayılı Kanunda düzenlenen koruma tedbirlerine ilişkin süreler.

c) 6100 sayılı Kanunda düzenlenen ihtiyati tedbiri tamamlayan işlemlere ilişkin süreler." , <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2020/03/20200326M1-1.htm,>, s.e.t. 08.03.2024.

330 Bkz. <https://basin.adalet.gov.tr/amp/koronavirus-salgin-tehdidi-nedeniyle-durusmalarin-ertelenmesi-ve-yargi-alaninda-alinan-diger-tedbirlere-iliskin-hsk-genel-kurulu-karari>, s.e.t. 26.06.2024.

331 Bkz. <https://d.barobirlik.org.tr/2020/YargitayBaskanlarKurulu.pdf>, s.e.t. 26.06.2024.

bağlamında hak arama özgürlüğünü sınırlandırmamakta bilakis bu hakkın korunmasına yönelik birtakım tedbirler içermektedir. Zira alınan kararlar ekseriyetle mahkemeye başvuru hakkına ilişkin birtakım sürelerin durmasına ve hak kayıplarının önlenmesine yöneliktir. Bu sebepler göz önüne alındığında kanaatimizce söz konusu düzenlemelerin Anayasa'nın 13. maddesini ihlal etmediği sonucuna ulaşılabilecektir.

Burada değerlendirilmesi gereken bir diğer konu ise dava açma sürelerinin durmasına yol açan bu düzenlemelerin idari makamlar tarafından yapılmasının hukuka uygun olup olmadığıdır. Bu sorunun sağlıklı bir şekilde ele alınabilmesi için bazı teorik bilgilerin ifade edilmesi yerinde olacaktır. Malum olduğu üzere idarenin yapmış olduğu düzenleyici işlemlerde var olması gereken iki temel özellik bulunmaktadır. Bunlardan ilki *secundum legem* özelliği iken ikincisi ise *intra legem* özelliğidir[332].

Secundum legem kavramı, asli nitelikteki kanunlardan farklı olarak düzenleyici işlemlerin ikincilliğini ifade etmektedir. Dolayısıyla düzenleyici işlemler mutlaka usulüne uygun olarak çıkarılmış bir kanuna müsteniden çıkartılmalıdır. Aksi takdirde bu düzenleyici işlemlerin hukuka aykırılığı söz konusu olacaktır[333]. *İntra legem* kavramı ise idare tarafından çıkarılacak olan düzenleyici işlemlerin şekil ve içerik itibariyle kanuna aykırı nitelikte olmamasını ifade etmektedir[334].

Burada Covid-19 döneminde çıkarılan ve yukarıda zikrettiğimiz idarenin düzenleyici işlemi niteliğindeki düzenlemelere bakıldığında, bu kararların *7226 sayılı Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun*'a istinaden çıkarıldığı (secundum legem) ve Kanun'un çizdiği çerçevenin dışında farklı düzenlemeler de yapılmadığı (intra legem) görülmektedir. Kanaatimizce yukarıda zikredilen sebeplerden ötürü 7226 sayılı Kanun'a müsteniden çıkarılan söz konusu düzenleyici işlemlerin hukuka uygun olduğu ifade edilebilecektir.

Burada salgın kapsamında yapılan düzenlemelerin ve alınan kararların hak arama özgürlüğü bağlamında başka bir yönü de değerlendirilmelidir. Malum olduğu üzere alınan kararlar ekseriyetle duruşmaların ertelenmesine yöneliktir. Mevcut iş yükünün zaten oldukça

---

[332] **Gözler/ Kaplan**, s. 72-73.

[333] **Özgen,** Sümeyra (2022) "İdarenin Düzenleme Yetkisi Ve Sınırı, Anayasa Mahkemesi Tarafından Belirlenen Ölçütler Ve Cumhurbaşkanlığı Kararnameleri", Danıştay Dergisi, S: 154, s. 200.

[334] **Çelik Ulusoy**, Demet/ **Uzuner** Emine (2021) "Sokağa Çıkma Yasağına İlişkin Emirnameler: KKTC'de Salgın Hastalıkla Mücadelede Olağan Hukuk ile Olağanüstü Tedbirler", İstanbul Hukuk Mecmuası, <https://doi.org>, s.e.t. 24.05.2024, s. 643.

fazla olduğu göz önüne alındığında, daha önce ertelenmiş olan davalar normalleşme sürecindeki yeni davaları da etkileyecektir. Diğer bir ifadeyle bu davalarla beraber yeni davaların da görülecek olması makul sürede yargılanma hakkını zedeleyecek kuvvetle muhtemel bir neticedir[335]. Ancak alınan tedbirlerle salgının büyümesinin engellemesi ve dolayısıyla da can kayıplarının azaltılması amaçlandığı göz önüne alındığında kanaatimizce bu düzenlemelerin kabul edilebilir ve orantılı olduğu söylenebilecektir.

2. Sınırlama Anayasa'nın İlgili Maddelerinde Belirtilen Sebeplere Aykırı Olmamalıdır.

Anayasa'da 2001 yılında yapılan değişiklikle beraber genel sınırlayıcı sebepler bütünüyle Anayasa'dan kaldırılmış ve her bir temel hak ve hürriyetin özel sınırlayıcı sebebi ilgili hakkın madde metninde ayrı ayrı belirtilmiştir. Ancak burada temel hak ve hürriyetler açısından değerlendirilmesi gereken önemli bir nokta madde metninde herhangi bir sınırlama sebebine yer verilmediği takdirde bu hakkın kullanım alanının sınırsız olup olmayacağıdır. Buna bağlı olarak söz konusu hakkın ilgili madde metninde belirtilmeyen diğer sınırlama sebepleri ile de sınırlandırılıp sınırlandırılamayacağı da aynı sorunun diğer bir veçhesidir.

Meseleyi birkaç örnekle açıklayalım. Anayasa'da geçen *angarya yasağı (m.18), dini inanç ve kanaat hürriyeti (m.24/1), düşünce ve kanaat hürriyeti (m.25)* ve çalışma konumuz olan *hak arama hürriyeti (m. 36)* gibi birtakım haklar Anayasa'da herhangi bir özel sınırlama sebebi ile sınırlandırılmamıştır. Konumuz açısından önem arz eden hak arama hürriyeti açısından da Anayasa'nın 36. maddesinde herhangi bir özel sınırlandırma sebebi zikredilmemiş olması ve idare, vergi mahkemelerine veya Danıştay'a yapılacak olan başvuruların dava açma süreleri ile sınırlandırmasının Anayasa'nın 13. maddesine aykırılık teşkil edip etmeyeceği meselesinin değerlendirilmesi gerekmektedir.

Bu noktada yapılacak bir değerlendirme hak arama hürriyeti bağlamında son derece değerlidir. Zira hak arama hürriyeti bütün temel hak ve hürriyetlerin koruyucusu niteliğinde son derece geniş kapsamlı bir haktır. Dolayısıyla herhangi bir OHAL kanununa

[335] **Yıldırımvuran**, Seyyal/ **Milanlıoğlı**, Ulaş Koray/ **Çakan**, Suat (2020) "Covid-19 Pandemi Sürecinin Türk Yargı Sistemine Etkileri"**,** Türk Kamu Yönetimi Dergisi, C: 1, S: 1, s. 50.

dayanmaksızın salgın dönemindeki seyahat hürriyetinin Anayasa'da özel sınırlama sebebi olmamasına rağmen sağlık sebebiyle sınırlandırılması veya Anayasa'nın 46. maddesinde özel sınırlama sebebi olmamasına rağmen mülkiyet hakkına aykırı olarak iş yerleri ve dükkanların kapatılması gibi sınırlandırımaların da Anayasa'ya aykırı olup olmadığının değerlendirilmesi çalşmamız açısından önemlidir.

Gözler bu konuda 13. maddenin tartışmaya yer vermeyecek derecede açık olduğunu ifade etmektedir. Nitekim madde metninde geçen *yalnızca* ifadesi bu sınırlama sebeplerinin *numerus clause* nitelikte olduğunu vurgulamaktadır. Zira inhisarı nitelikteki sınırlama sebepleri genel olarak bütün haklara teşmil edilemeyecek yalnızca ilgili maddede belirtilen hakkı kısıtlayacaktır[336]. Dolayısıyla yukarıda sorulan sorular bağlamında *Gözler* ilgili madde metninde herhangi bir sınırlandırıcı kayıt getirilmeyen temel hak ve hürriyetlerin sınırsız bir surette kullanılmasının Anayasa'nın lafzına aykırı olmayacağını ifade etmektedir. Bu bağlamda değerlendirildiğinde hâlihazırda hak arama hürriyetini sınırlandıran bütün dava açma süreleri de Anayasa'ya aykırılık teşkil edecektir. Yine Covid-19 döneminde herhangi bir kanun marifetiyle seyahat hürriyetinin kısıtlanması da Anayasa'ya aykırılık teşkil edecektir. Zira seyahat hürriyetini düzenleyen Anayasa maddesinde böyle bir sınırlandırıcı sebep zikredilmemiştir[337].

Sınırlandırıcı sebeplerin inhisari nitelikte olduğunu, esasında Anayasa Mahkemesi de reddetmemektedir. Yüksek Mahkeme vermiş olduğu bir kararında Anayasa'nın 23. maddesinde zikredilen yerleşme özgürlüğünü sınırlandıran özel sebeplerin *"suç işlenmesini önlemek, sosyal ve ekonomik gelişmeyi sağlamak, sağlıklı ve düzenli kentleşmeyi gerçekleştirmek ve kamu mallarını korumak*" olmak üzere inhisari bir surette sayıldığını belirtmiştir. Aynı şekilde bu sınırlandırma sebepleri dışında herhangi bir sebebe dayanılarak yerleşme özgürlüğünün sınırlandırılmasının hukuka aykırılık teşkil edeceğini belirtmiştir[338].

---

336 **Gözler,** İnsan Hakları Hukuku, s. 351-352.

337 **Gözler,** İnsan Hakları Hukuku, s. 349-350.

338 "*Yerleşme özgürlüğü sadece Anayasa'nın 23. maddesinde sayılan özel sınırlama nedenlerine bağlı olarak sınırlandırılabilecektir. 23. maddede, herkesin, yerleşme ve seyahat özgürlüğüne sahip olduğu belirtildikten sonra, yerleşme özgürlüğüyle ilgili sınırlama nedenleri suç işlenmesini önlemek, sosyal ve ekonomik gelişmeyi sağlamak, sağlıklı ve düzenli kentleşmeyi gerçekleştirmek ve kamu mallarını korumak olarak gösterilmiştir. Maddede yerleşme özgürlüğüyle ilgili sınırlama sadece yasa koyucuya bırakılmakla kalmamış, nitelikli yasa kaydıyla sınırlama benimsenerek, aynı zamanda sınırlamanın hangi neden, amaç*

Mahkemenin kararı sınırlama sebeplerinin inhisariliğini ifade etmekle beraber bu durum zaten 13. maddenin metninde sarîhan açıktır. Asıl merak konusu olan ise yukarıda söz konusu bu sorunun nasıl çözülmesi gerektiğidir. Doktrinde bu sorunların çözümüne dair *Sağlam* ortaya çıkan belirsizliklere çözüm niteliğinde birtakım yorumlamalar yapmış ve buna bağlı olarak da birtakım öneriler ileri sürmüştür.

Öncelikle *Sağlam* hukuk doktrinin esas işlevinin ortaya çıkan çözümsüzlüklerin tasvir edilmesi değil bilakis çözümün üretilmesine yol göstermek ve bu amaca ulaşılmasını sağlayacak katkılarda bulunmak olduğunu ifade etmiştir. Dolayısıyla Anayasa değişikliği sonucunda 13. maddedeki özel sınırlandırıcı hükümlerden mütevellit olarak ortaya çıkan eksiklikleri teşhir etmek yerine Anayasa'nın genel mantığını ve mantalitesini göz önünde bulundurarak ortaya sistemli bir hüküm çıkarmanın önemini vurgulamıştır[339].

---

ya da koşullarla yapılması gerektiği de tek tek sayılmıştır… Anayasada sınırlama nedenlerinin sayılarak belirlenmiş olması, yasak koyucunun bunlar dışında kalan bir nedenle yerleşme özgürlüğünün sınırlanması sonucunu doğuracak düzenlemeler yapamayacağını göstermektedir. Dava konusu kurallarda belirtilen "millî güvenlik", yerleşme özgürlüğüyle ilgili sınırlama nedenleri arasında sayılmamıştır. Anayasa'nın ilgili maddesinde gösterilen sınırlama nedenlerine dayandırılmayan kuralla, aile veya fertlerin millî güvenlik nedeniyle zorunlu iskâna tabi tutulması, Anayasa'nın 23. maddesinin güvence altına aldığı yerleşme özgürlüğü alanına yapılan açık müdahale niteliğindedir." **AYM,** E. 2006/142, K. 2008/148, T. 24.09.2008, < https://normkararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/>, s.e.t. 12.01.2023.

339 **Sağlam**, Fazıl (2002) '2001 Yılı Anayasa Değişikliğinin Yaratabileceği Bazı Sorunlar Ve Bunların Çözüm Olanakları', <https://www.anayasa.gov.tr>, s.e.t. 12.01.2023; Anayasa Mahkemesi de vermiş olduğu bir kararda konuyu bu şekilde değerlendirmiştir. "*…hakkın mutlak olmadığı kabul edilmiştir. Anayasa Mahkemesinin birçok kararında da belirtildiği gibi temel hak ve hürriyetlerin doğasından kaynaklanan bazı sınırları bulunduğu gibi Anayasa'nın başka maddelerinde yer alan kurallar da temel hak ve hürriyetlerin doğal sınırını oluşturur. Bir başka deyişle, temel hak ve özgürlüklerin kapsamının ve objektif uygulama alanının her bir norm yönünden bağımsız olarak değil Anayasa'nın bütünü içerisindeki anlama göre belirlenmesi gerekir. Dolayısıyla Anayasa'nın diğer hükümlerinin gerektirmesi nedeniyle düzenlendiği maddede hiçbir sınırlama nedenine yer verilmeyen hakların da sınırlanabilmesi veya maddelerinde belirtilen nedenler dışında diğer anayasal nedenlere dayalı olarak sınırlama yapılabilmesi mümkün bulunmaktadır."* **AYM**, E. 2014/176, K. 2015/53, T. 27.05.2015, < https://normkararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/>, s.e.t. 12.01.2023; Anayasa Mahkemesi de vermiş olduğu bir kararda konuyu bu şekilde değerlendirmiştir; "*…hakkın mutlak olmadığı kabul edilmiştir. Anayasa Mahkemesinin birçok kararında da belirtildiği gibi temel hak ve hürriyetlerin doğasından kaynaklanan bazı sınırları bulunduğu gibi Anayasa'nın başka maddelerinde yer alan kurallar da temel hak ve hürriyetlerin doğal sınırını oluşturur. Bir başka deyişle, temel hak ve özgürlüklerin kapsamının ve objektif uygulama alanının her bir norm yönünden bağımsız olarak değil Anayasa'nın bütünü içerisindeki anlama göre belirlenmesi gerekir. Dolayısıyla Anayasa'nın diğer hükümlerinin gerektirmesi nedeniyle düzenlendiği maddede hiçbir sınırlama nedenine yer verilmeyen hakların da sınırlanabilmesi veya maddelerinde belirtilen nedenler dışında diğer anayasal nedenlere dayalı olarak sınırlama yapılabilmesi mümkün bulunmaktadır."* **AYM**, E. 2014/176, K. 2015/53, T. 27.05.2015, < https://normkararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/>, s.e.t. 12.01.2023.

Konunun anlaşılması için yapılması zaruri olan bu genel açıklamalardan sonra hak arama hürriyeti bağlamında Anayasa'nın ilgili maddesinde herhangi bir özel sınırlama sebebi olmamasına rağmen idari yargılama hukukunda var olan dava açma hakkının belirli süreler ile sınırlandırılmasının Anayasa'ya aykırı olup olmayacağı meselesine değinmek gerekmektedir.

Kanaatimizce Sağlam'ın bu konudaki görüşleri idari yargılama sisteminin işlevselliği açısından son derece yerindedir. Nitekim bu konuda Anayasa Mahkemesi de verdiği bir kararda madde metninde yer alan belirsizliği net bir şekilde izah etmekte ve bu konuya açıklık getirmektedir[340]: *"Anayasa'nın 36. maddesinde, hak arama özgürlüğü güvence altına alınmıştır. Maddede, hak arama özgürlüğü için herhangi bir sınırlama nedeni öngörülmemiş olmakla birlikte bunun hiçbir şekilde sınırlandırılması mümkün olmayan mutlak bir hak olduğu söylenemez. Özel sınırlama nedeni öngörülmemiş hakların da hakkın doğasından kaynaklanan bazı sınırları bulunduğu kabul edilmektedir. Ayrıca hakkı düzenleyen maddede herhangi bir sınırlama nedenine yer verilmemiş olsa da Anayasa'nın başka maddelerinde yer alan kurallara dayanılarak bu hakların sınırlandırılması mümkün olabilir. Dava açma hakkının kapsamına ve kullanım koşullarına ilişkin bir kısım düzenlemenin hak arama özgürlüğünün doğasından kaynaklanan sınırları ortaya koyan ve hakkın norm alanını belirleyen kurallar olduğu açıktır. Ancak bu sınırlamalar Anayasa'nın 13. maddesinde yer alan güvencelere aykırı olamaz*".

Yüksek Mahkeme'nin kararında da vurgulandığı üzere özel sınırlama nedeni öngörülmemiş olan hakların da hakkın doğasından kaynaklanan bazı sınırları vardır. İdari yargılama hukukunda yer alan dava açma süreleri de bu kapsamdadır. Gerçekten de söz konusu idari nitelikteki dava açma süreleri, bu hakkın etkin kullanımı açısından belirli sınırlamalara tabi tutulmaktadır. Nitekim bu sınırlamalar, hukuk sisteminin düzenli işlemesi, idari yargılama hukuku kapsamı içerisinde yer alan davaların makul bir süre içerisinde sonuçlandırılması ve bu kapsamda hukuki güvenliğin ve istikrarın sağlanması amacıyla belirlenmiş sınırlamalardır.

[340] **AYM**, **Bireysel Başvuru**, B. 2018/34827, T. 10.02.2022, <https://www.anayasa.gov.tr>, s.e.t. 21.05.2022.

Kanun koyucu tarafından idari yargılama hukukunda var olan dava açma sürelerine ilişkin sınırlandırıcı nitelikte sürelerin konması, ilgili madde metninde hakkı düzenleyen herhangi bir özel sınırlama nedenine yer verilmemiş olsa da, Anayasa'nın 13. maddesine aykırılık teşkil etmemektedir. Zira kanaatimizce ilgili hakkın düzenlendiği 36. maddede kanun koyucu tarafından idari yargıda dava açma hakkına yönelik Anayasal nitelikte bir sınır konulmuştur.

Anayasal sınır kavramı temel hak ve hürriyetlerin kanun veya herhangi bir idari düzenleyici işlem olmaksızın doğrudan doğruya anayasanın kendi koyduğu hüküm ile sınırlandırılmasını konu almaktadır. Diğer bir ifadeyle temel hak ve hürriyetler bu durumda kanunla sınırlandırılmamakta, bizzat anayasanın kendisi tarafından kayıt altına alınmaktadır[341]. Nitekim Anayasa Mahkemesi de verdiği bir kararda *"Sınırlama, belirli bir temel hak ve özgürlüğün Anayasa'da öngörülen ya da belirlenen alanı içinde kişiye sağlanan olanakların yasa koyucu tarafından daraltılmasıdır[342]"* ifadeleriyle bu kavramı tanımlamıştır.

Yukarıda yapılan açıklamalara ek olarak Anayasa'nın bazı maddelerinde yer alan hükümler, idari nitelikteki dava açma sürelerinin sınırlandırılmasının Anayasa'nın 13. Maddesine aykırı olmayacağını destekler niteliktedir. Anayasa'nın 142. maddesinde yar alan yetkilendirme ile idari yargıdaki dava açma sürelerinin miktarını takdir etme yetkisinin kanun koyucuya tevdi edilmesi bu duruma örnek olarak gösterilebilecektir. Gerçekten de hukukun çalışma alanı ve genel çabası kanun metinlerinde ortaya çıkan anayasal eksikliklerin teşhir edilmesi değil, Anayasa'nın genel mantığı ve mantalitesini göz önünde bulundurarak hukuki zeminde tutarlı çözümler üretmektir. Bu bağlamda idari yargılama hukukunda yer alan dava açma sürelerinin kanun koyucu tarafından, Anayasa'nın genel ilkeleri ve doktrinin yol gösterici çözümleriyle dengeli ve sistemli bir şekilde belirlenmesinin Anayasa'nın 13. maddesi bağlamında herhangi bir hukuka aykırılık oluşturmayacağı sonucuna ulaşmak mümkündür[343].

---

341 S**ağlam** Fazıl (1982) "Temel Hakların Sınırlandırılması ve Özü", s. 23.

342 **AYM**, E. 1992/36, K. 1993/4, T. 20.01.1993, < https://www.lexpera.com.tr.>, s.e.t. 27.12.2023.

343 Doktrinde *Gözler* ise hakkın doğasından kaynaklı sınırlamalarının olabileceği görüşünü bir yönüyle eleştirmektedir. Gözler'e göre Anayasa'da veya herhangi bir pozitif hukuk metninde yer almayan, farazi nitelikteki bir sınırlama ölçütü ile bir hakkın bu şekilde kısıtlanması temel hak ve hürriyetlerin korunması

3. Sınırlama Anayasa'nın Sözüne ve Ruhuna Uygun Olmalıdır

Anayasa'nın sözü ifadesi ile genel olarak Anayasa'nın madde metinleri ve bu metinlerin lafzından çıkarılacak olan anlamlar ifade edilmektedir[344]. Ayrıca Anayasa tarafından birtakım hak ve hürriyetler için *ek güvenceler*[345] veya diğer bir deyişle *özgül güvenceler*[346] getirildiği bazı durumlarda Anayasa'nın sözü kavramı ayrı bir önem kazanmakta ve adeta yasa koyucuya geçilmemesi gereken kırmızı bir çizgi çizilmektedir[347]. Örneğin Anayasa'nın *düşünce ve kanaat hürriyeti* başlıklı *25.* maddesinde herkesin, düşünce ve kanaat hürriyetine sahip olduğu, ayrıca hiçbir şekilde ve surette hiç kimsenin düşünce ve kanaatlerini açıklamaya zorlanamayacağı ve kanaatleri yüzünden de kınanamayacağı, suçlanamayacağı açıkça ifade edilmiştir. Yine *basın hürriyeti* başlıklı 28. maddesinde basının hür ve sansür edilemez olduğu ve bunun yanında basımevi kurma işleminin izin alma ve mali teminat yatırma şartına bağlanamayacağı açık bir şekilde belirtilmiştir. Böyle bir durumda kanun koyucu tarafından bazı durum ve şartlar altında kişilerin düşünce ve kanaat hürriyetinin kısıtlanabileceğine veya istisnai bazı hallerde basının sansür edilebileceğine dair yapılan kanuni kısıtlamalar Anayasa'nın sözüne açıkça aykırı olacaktır[348].

Anayasa'nın ruhu ifadesinden ne anlaşılması gerektiğini kat'i bir şekilde ifade etmek ise gerçekten zordur. *Gözler* bu ifadeyi hukuk dışı ve objektiflikten uzak metafizik bir kavram olarak yorumlamakta ve Anayasa'nın bizzat kendisi tarafından tanımlanmadıkça da sağlıklı bir anlamlandırmanın yapılamayacağını ifade etmektedir[349]. Ayrıca yazara göre bu

---

noktasında tedirgin edicidir. Zira temel hak ve özgürlüklerin sınırlandırılmasında, doğrudan kanun koyucu tarafından belirlenmemiş sınırlama sebeplerine dayanarak yürütme organının sınırlandırıcı yorumlar yapması tehlikelidir. Böyle bir durumda yargılamayı yapacak olan hâkimler de her biri hakkın kanunda yazmayan nesnel sınırlarını farklı değerlendirebilecek ve dolayısıyla da istenmeyen hak ihlalleri ortaya çıkabilecektir. Bkz. **Gözler,** İnsan Hakları Hukuku, s. 217-218.

344 **Köküsarı,** s. 175.

345 Ek güvenceler hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. **Sağlam,** Fazıl (1982) "Temel Hakların Sınırlandırılması ve Özü", Ankara Üniversitesi Siyasal Bilimler Fakültesi Yayınları, <https://dspace.ankara.edu.tr>, s.e.t. 08.03.2024, s. 155vd.

346 Kaboğlu *ek güvenceler* yerine *özgül güvenceler* kavramını da kullanmıştır. Bkz. Kaboğlu**, İbrahim Ö,** (1989) "Kollektif Özgürlükler" Dicle Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları, Diyarbakır, s. 267 (Nakleden: **Gözler**, Türk Anayasa Hukuku Dersleri, s. 127).

347 **Gözler**, "Türk Anayasa Hukuku Dersleri", s. 127.

348 **Özbudun**, s. 115

349 **Gözler,** "Türk Anayasa Hukuku Dersleri", s. 128.

sınırlandırma ölçüsünün 13. maddeye girmesinin en temel sebebi de Türk Medeni Kanunun ilk maddesinde yer alan hükümdür. Söz konusu hükümde "*Kanun sözüyle ve özüyle değindiği bütün konularda uygulanır"* denilmiştir[350]. Bu Kanun'un özellikle 1926 yılındaki ilk yürürlüğe girdiği hali göz önünde bulundurulduğunda bu görüşün yerinde olduğu görülecektir[351]. Dolayısıyla TMK'nın 1. maddesinin iyi anlaşılması Anayasa'nın sözü ve ruhu kavramlarının daha iyi anlaşılmasına katkıda bulunacaktır.

Köküsarı ise buradaki *ruh* ifadesinin *can* olarak anlaşılmaması gerektiğini ve, *Özbudun'un*[352] da gayet yerinde ifade ettiği gibi, Anayasa metninin bütününden çıkarılacak olan temel anlamın ve genel sistematiğin anlaşılması gerektiğini ifade etmiştir.[353]

Sabuncu Anayasa'nın ruhu ifadesini Anayasa'nın bütünü olarak anlaşılması gerektiğini ifade etmektedir. Dolayısıyla yapılacak olan sınırlandırmaların da Anayasa'nın ruhuna aykırı olması için Anayasa'nın yekûnuna ve genel mantalitesine aykırı olması gerektiğini belirtmektedir.

Kanaatimizce 1982 Anayasası'nın hak arama özgürlüğünün gerek sözünü gerekse ruhunu sınırlandırmaya uygun, dengeli ölçütlere sahip olduğunu söylemek güçtür. Zira Anayasa'nın ruhu kavramı zayıf bireyler karşısında devletin sınırlandırılmasını özellikle mahkemeye başvuru hakkının korunmasını gerektirirken Anayasa'da dava açma yolunun kapatıldığı hükümlere yer verilmiş olması; Anayasa'nın ruhuna uygun düşmemekte, hak arama hürriyetine ve idari yargılama hukuku özelinde ilgililerin mahkemeye erişimine yönelik bir sınırlandırma olarak yorumlanabilmektedir

Bunun yanı sıra Anayasa'nın 125. maddesinde idarenin her türlü eylem ve işlemlerine karşı yargı yoluna başvurulabileceği ifade edilmektedir. Fakat bu hükme rağmen yine doğrudan doğruya Anayasa tarafından idari nitelikte bazı işlemlere karşı birtakım yasama kısıntıları getirilmiş ve böylece söz konusu konularda idarenin eylem ve işlemlerine

---

[350] **Gözler,** "Türk Anayasa Hukuku", s. 354.

[351] "*Kanun lafz ile veya ruh ile temas ettiği bütün meselelerde mervidir*.", https://.istanbul.edu.tr/ mecelle_kulli.kaideler.pdf, s.e.t. 01.02.2024.

[352] **Özbudun,** 116-117.

[353] **Köküsarı,** s. 176.

karşı yargı yolu kapatılmış olması Anayasa'nın sözüne aykırılık olarak kabul edilebilecektir[354].

Bu başlık altında hak arama hürriyeti bağlamında yaptığınız değerlendirmenin yanında idari yargılama hukukunda yer alan mahkemelere başvuru hakkına ilişkin süre sınırlandırmasına yönelik değerlendirmede yapılmalıdır. Bilindiği üzere Anayasanın 142. maddesinde "*Mahkemelerin kuruluşu, görev ve yetkileri, işleyişi ve yargılıma usulleri kanunu düzenlenir"* denilmiştir. Gerçekten de söz konusu bu hükme uygun olarak başta İYUK olmak üzere çeşitli kanunlarda idari yargıdaki dava açma sürelerine yönelik sınırlandırmalar kanun marifeti ile yapılmaktadır. Bu yönüyle sürelere ilişkin bu sınırlandırmaların Anayasanın sözüne aykırı olmadığı ifade edilebilecektir.

4. Sınırlama Ölçülülük İlkesine Aykırı Olmamalıdır

Anayasa'da 2001 yılında yapılan değişiklikle beraber ölçülülük ilkesi 13. maddenin sınırlama ölçütleri arasına girmiştir. Bu ilke gereğince temel hak ve hürriyetler hakkında yapılacak olan sınırlandırmalar ölçülülük ilkesine aykırılık teşkil etmemelidir. Bu noktada ölçülülük ilkesinin tanımlanması gerekmektedir.

Doktrin ve Anayasa Mahkemesi kararlarına bakıldığında yapılan tanımlamaların çoğunlukla *Sağlam*'a dayandırıldığı görülmektedir. Sağlam Alman Anayasa Mahkemesi kararlarından hareketle temel hak ve hürriyetlerin sınırlandırılmasının ölçülülük ilkesi

---

[354] Gözler yargı yoluna kapalı işlem kavramının oluşmasında, geçmişte polis devletlerinde hâkim olan *"Kral hata yapmaz*" düşüncesinin etkili olduğunu ifade etmektedir. Bkz. Gözler Kemal (2009) İdare Hukuku Cilt 2, 2. Baskı, Bursa, Ekin, s. 1019; ülkemizde 2010 ve 2017 yıllarında yapılan Anayasa değişiklikleriyle yargı yoluna kapatılan işlemlerin çok ciddi bir bölümü Anayasa'dan çıkarılmıştır. Hiç şüphesiz bu değişiklikler hak arama özgürlüğü ve dava açma hakkı bağlamında son derece olumlu değişikliklerdir. Hak arama özgürlüğü lehine meydana gelen bu iyileşmelerden sonra hâlihazırda Anayasa'da yer alan yargı yoluna kapalı işlemler şunlardır[354]:

- "*Yüksek Askeri Şuranın terfi işlemleri ile kadrosuzluk nedeniyle emekliye ayırma işlemleri*" (Anayasa m. 125/3)

- "*Silahlı Kuvvetleri mensuplarına verilen disiplin cezaları"* (Anayasa m. 129/4)[354]

- "*Hakimler ve Savcılar Kurulu kararları*" (Anayasa m. 159/10)[354](meslekten çıkarma cezasına ilişkin işlemler yargı yoluna kapalıdır)

- "*Kamu görevlileri hakem kurulu kararları"* (Anayasa m. 53/4)[354]

- "*Yüksek Hakem Kurulu kararları"* (Anayasa m. 54/4)[354]

- "*Tahkim Kurulu kararları"* (Anayasa m. 59/2)[354]

bağlamında değerlendirilebilmesi için bu kavramı elverişlilik, gereklilik (zarurilik) ve orantılılık olmak üzere üç başlık altında incelemiştir[355]. Anayasa Mahkemesi de vermiş olduğu kararlarında ölçülülük ilkesini bu üç kavram üzerinden değerlendirmektedir[356].

Özbudun ise bu üç kavramı özetle şu şekilde ifade etmiştir: Bir temel hak ve hürriyetin sınırlandırılmasında kullanılan aracın, sınırlama amacını gerçekleştirme açısından *elverişli* olması gerekmektedir. Yine aynı aracın sınırlandırma amacı bakımından *zaruri* olması gerekmekte ve son olarak kullanılan araç ile hedeflenen amaç arasında ölçüsüz bir *oran* bulunmamalıdır**.**

Çalışmamızın bu bölümünde idari yargılama hukukunda mahkemelerde dava açma hakkının birtakım sürelerle sınırlandırılmasını, ölçülülük ilkesini oluşturan elverişlilik, oranlılık ve gereklilik alt başlıkları altında değerlendireceğiz. Bu kapsamda önce temel hak ve hürriyetlerin sınırlandırılmasındaki esas amacı tespit edeceğiz. Ardından bu amaca ulaşmak için kullanılan aracı belirleyecek ve ölçülülük ilkesi kapsamında amaç ve araç arasındaki hukuki ilişkiyi değerlendireceğiz.

İdari yargılama hukukunda mahkemelere başvuru hakkının birtakım sürelerle sınırlandırılmasında hangi amaçların esas alındığını yukarıda ayrıntılı olarak ele almıştık. Söz konusu bu amaçlara ulaşabilmek için kullanılacak araç, ilgililerin mahkemelerde dava açma hakkının başta İYUK olmak üzere çeşitli kanunlarda belirlenmiş olan sürelerle sınırlandırılmasıdır[357].

Dava açma sürelerinin belirlenmesi bağlamında ölçülülük ilkesini incelerken kullanacağımız ilk ölçüt *elverişlilik* ölçütüdür. Burada mahkemeye başvuruda dava açma sürelerinin getirilmesinin yukarıda zikredilen kamusal ve bireysel faydalara ulaşmamıza

---

[355] **Sağlam, Fazıl** (1982) "Temel Hakların Sınırlandırılması ve Özü", s. 141.

[356] "*Ölçülülük ilkesi ise elverişlilik, gereklilik ve orantılılık olmak üzere üç alt ilkeden oluşmaktadır. Elverişlilik öngörülen sınırlamanın ulaşılmak istenen amacı gerçekleştirmeye elverişli olmasını, gereklilik ulaşılmak istenen amaç bakımından sınırlamanın zorunlu olmasını diğer bir ifadeyle aynı amaca daha hafif bir sınırlama ile ulaşılmasının mümkün olmamasını, orantılılık ise hakka getirilen sınırlama ile ulaşılmak istenen amaç arasında makul bir dengenin gözetilmesi gerekliliğini ifade etmektedir."* **AYM,** E. 2018/62, K. 2018/117, T. 27.12.2018, <https://www.lexpera.com.tr>, s.e.t. 05.02.2024.

[357] **Kaplan** (2011), s. 30-43.

katkıda bulunacak etkin ve elverişli yöntem olup olmadığı konusu değerlendirilmesi gerekmektedir.

Kanaatimizce idari yargıda muayyen dava açma sürelerinin belirlenmiş olması, arzu edilen neticelere ulaşılmasına katkıda bulunacaktır. Dolayısıyla dava açma sürelerinin sınırlandırmasının elverişlilik ölçütüne uygun olduğu pekâlâ söylenebilir. Ancak burada dava açma sürelerinin belirlenmesinin mahkemeye başvuru koşullarında eşitliğin sağlanması için elverişli olup olmadığı noktası ayrıca değerlendirilmelidir.

Hatırlanacağı üzere aynı koşullar altında bulunan kişilere aynı hak ve imkânların sağlanması Anayasa'da yer alan eşitlik ilkesinin bir gereğidir. Ancak bu konuda *Kaplan biçimsel eşitlik* ve *olguda eşitlik* kavramlarının her zaman aynı anlamı karşılamayacağını ifade etmektedir[358]. Nitekim Anayasa Mahkemesi'nin kararlarında süreklilik arz ettiği üzere; yasa önünde eşitlik, herkesin her yönden aynı kurallara bağlı olacağı anlamına gelmemektedir. Zira Anayasa'da amaçlanan eşitlik, eylemli değil hukuksal eşitliktir[359]. Kimi yurttaşların haklı bir nedene dayanarak muhtelif kurallara tabi tutulmaları eşitlik ilkesine aykırılık teşkil etmez. Fakat buna karşılık kişisel nitelikleri ve durumları özdeş olan kişiler arasında, yasalara konulan kurallarla değişik uygulamalar yapılması Anayasa'ya aykırılık teşkil edebilecektir. Dolayısıyla dava açma süreleri belirlenirken ancak aynı hukuksal durumlar aynı, ayrı hukuksal durumlar ayrı kurallara tabi olarak kanuni düzenlemeler yapıldığı takdirde Anayasa'nın öngördüğü eşitlik sağlanmış olacaktır[360].

Malum olduğu üzere idari yargılama hukukunda var olan genel dava açma süreleri yalnızca vatandaşları değil, "*herke*si" bağlamaktadır. Dolayısıyla Bu süreler içerisinde

---

358 **Kaplan** (2011), s. 41.

359 "*Anayasa'nın 10. maddesinde yer alan eşitlik ilkesi, herkesin her yönden aynı kurallara bağlı tutulması anlamına gelen mutlak eşitlik değil, yasalar önünde aynı durumda bulunanların aynı kurallara bağlı tutulmasını sağlamaya ve kişilere yasa karşısında ayrım yapılmasını ve ayrıcalık tanınmasını önlemeye yönelik hukuksal eşitliktir. Durum ve konumlarındaki özellikler kimi kişiler ya da topluluklar için değişik kuralları gerekli kılabilir. Özelliklere, ayrılıklara dayandığı için haklı olan nedenler, ayrı düzenlemeyi eşitlik ilkesine aykırı değil uygun kılar.*" **AYM**, E. 1996/63, K. 1997/40, T. 26.03.1997, <https://www.anayasa.gov.tr/tr/kararlar-bilgi-bankasi/>, s.e.t. 17.01.2023; "*Aynı durumda olanlar için farklı düzenleme, eşitliğe aykırılık oluşturur. Anayasa'nın amaçladığı eşitlik mutlak ve eylemli eşitlik değil hukuksal eşitliktir. Aynı hukuksal durumlar aynı, ayrı hukuksal durumlar ayrı kurallara bağlı tutulursa Anayasa'nın öngördüğü eşitlik ilkesi çiğnenmiş olmaz*". **AYM**, E. 2001/216, K. 2004/120, T. 02.12.2004, <https://www.anayasa.gov.tr/tr/kararlar-bilgi-bankasi/>, s.e.t. 17.01.2023.

360 **Kaplan** (2011), s. 41-43.

mahkemeye başvuracak kişinin vatandaş olması ya da olmamasına bakılmaksızın kural olarak bu süre herkes için ayndıdır. Aynı şekilde özel dava açma süreleri de aynı durum ve şartlar altındaki herkes için aynı uzunluktadır. Bu yönüyle bu süreler, hak arama hürriyetine getirilen elverişli sınırlamalar olarak kabul edilebilir. Zira yönüyle tüm bireyler için eşit ve öngörülebilir bir hukuk düzeni tesis edilmiş olurken idari makamlar açısından da yeknesaklık ve istikrar temin edilmiş olacaktır.

İkinci ölçütümüz, dava açma sürelerinin yukarıda zikredilen amaçlara ulaşmak noktasında *zaruri* olup olmadığıdır. Diğer bir ifade ile yukarıda zikredilen neticelere ulaşabilmek için yegâne yol hak düşürücü nitelikte muayyen sürelerin ihdas edilmesi midir? Kanaatimizce yukarıda ifade edilen kamusal ya da bireysel yararların ortaya çıkması için muayyen nitelikteki dava açma sürelerinin yegâne araç olup olmadığının tespiti oldukça zordur. Ancak şurası kesindir ki bu süreler var olmadığı takdirde yukarıda zikredilen maslahat ve faydaların vücuda gelebilme ihtimali oldukça düşüktür.

Bu başlık altında özellikle ifade edilmesi gereken bir nokta da şudur: Mahkemelerin dosya yükünü hafifletmenin ve idari yargı mercilerinin daha iyi çalışabilmesini sağlamanın yegâne aracı hak düşürücü nitelikteki süre sınırlaması değildir ve olmamalıdır[361]. Zira bu sorunun çözümüne katkı sağlayacak başka yöntemler de vardır. Nitekim Adalet Bakanlığı tarafından hâkimlerin sayısının artırılması ve ihtiyaca uygun olarak yeni mahkemelerin açılması gibi alternatifler değerlendirilmelidir. Bunun yanında sulh ve uzlaşma gibi alternatif çözüm yollarının geliştirilmesi de yargı yükünün hafifletilmesi noktasında çok daha elverişli bir yöntem olacaktır.[362]

Üçüncü ve son ölçütümüz edindiğimiz araçla hedeflediğimiz amaç arasında makul bir orantının var olup olmadığıdır. Unutulmamalıdır ki oranlılığın oluşması noktasında terazinin iki tarafında bulunan araç ve amaç arasında makul bir dengenin tesis edilmesi son derece önemlidir. Bu dengenin var olup olmadığı ise her somut olayın kendi şartları içerisinde ayrı ayrı değerlendirilmelidir.

Doktrinde oranlılık ilkesinin oluşmasında Alman Yüksek Mahkemesi'nin vermiş olduğu kararların etkisi büyüktür. Söz konusu kararlarda Yüksek Mahkeme'nin oranlılık

---

[361] **Kaplan** (2011), s. 46-47.

[362] **Gözler** (2011), s. 132.

ilkesini "*katlanılabilirlik"* veya "*taşınabilirlik" kavramlarıyla* beraber izah ettiği görülmektedir[363]. Bununla beraber Anayasa Mahkemesi ise ekseriyetle bu kavramı *"makul bir denge", "amaçla araç arasındaki makul ölçü", "kabul edilebilir bir denge", "hakkaniyetli bir denge", "olağan dışı ve aşırı bir yük altına sokmama", "akla uygun bir denge"* şeklindeki ifadelerle izah etmiştir[364].

Görüldüğü üzere oranlılık ilkesinin dava açma süreleri bağlamında değerlendirilmesi konumuz açısından oldukça önemlidir. Nitekim doktrinde dava açma hakkına getirilecek süre sınırlamasının yanlış olduğunu ifade eden bir görüş yok iken hemen hemen tüm fikirler bu sürenin ölçüsüz ve orantısız bir şekilde belirlenmesinin hak kayıplarına yol açacağı yönündedir.

Bilindiği üzere kişilerin temel hak ve hürriyetler bağlamında yaşadığı birçok sıkıntının temelinde hakkın tanınması değil, sağlanan hakkın siyasi iktidar tarafından ölçüsüzce sınırlandırılması yatmaktadır[365]. Zira hakkaniyetli ve adil uygulamaların vücuda gelmesi ancak makul ölçüde ve oranlı bir sınırlandırma ile mümkün olacaktır. Bu noktada idari yargılama hukukunda yer alan dava açma hakkı ile dava açma süresi arasında iki taraflı hassas bir denge vardır[366]. Söz konusu sürelerin uzaması dava açmak isteyen kişiler lehine etki doğururken idari mercilerin aleyhine bir durum oluşturacaktır.

Bu noktada doktrinde genel dava açma süresinin 60 gün olarak belirlenmesine yönelik eleştiriler de mevcuttur. Örneğin *Yıldırım ve diğerleri*, 60 günlük dava açma süresinin hak arama özgürlüğünü kısıtlayıcı nitelikte olduğunu ve bu kısıtlamanın da mahkemeye erişim hakkını zedelediğini ifade etmektedir. Bu görüşe göre idari işlemlerin mütemadiyen iptal tehdidi altında bulunmasının önlenmesi gerekçesiyle idari yargıda dava açma sürelerinin sınırlandırılması hukuka aykırı bir gerekçedir. Zira dava açılması idari

---

[363] **Metin, Yüksel** (2017) "HAKLARIN SINIRLANDIRILMASI VE ÖLÇÜLÜLÜK: Ölçülülük İlkesi Evrensel Bir Anayasal İlke midir?", Süleyman Demirel Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, C: 7, S: 1, s. 12-13.

[364] **Metin,** s. 13-14*;" Ölçülülük, kamu yararının korunması ile bireyin hak ve özgürlükleri arasında adil bir dengenin sağlanmasını gerektirmektedir. Öngörülen tedbirin, maliki olağandışı ve aşırı bir yük altına sokması durumunda müdahalenin ölçülü olduğundan söz edilemez*." **AYM**, E. 2014/177, K. 2015/49, T. 14.05.2015, <https://www.anayasa.gov.tr/tr/kararlar-bilgi-bankasi/>, s.e.t. 17.01.2024.

[365] **Gözler,** Türk Anayasa Hukuku, s. 329.

[366] **Gözübüyük/ Tan,** s. 801.

işlemlerin icrasını kendiliğinden durdurmamaktadır[367]. *Yıldırım ve diğerlerine* göre dava açma sürelerinin en azından eski düzenlemeye uygun olarak 90 gün[368] şeklinde takdir edilmesi hak arama hürriyeti açısından daha uygun olacaktır ve bu şekilde hak kaybı yaşanmasının önüne geçilmiş olacaktır[369].

Gerçekten de ilgililer için mahkemeye başvuruyu aşırı derecede zorlaştıracak nitelikte sürelerin takdir edilmesi ya da bu hakkın kullanımını imkânsız hâle getiren uygulamaların varlığı, mahkemeye erişim hakkının ihlali niteliğinde olduğu ve oaranlılık ilkesine aykırı olduğu söylenebilecektir. Buna karşın dava açılabilmesi ya da kanun yoluna başvurulabilmesi için öngörülen sürelerin çok uzun tutulması da idari istikrar ilkesine zarar verecek ve hukuki belirlilik ilkesine aykırılık teşkil edecektir[370]. Nitekim Adalet Bakanlığı'nın adli sicil verilerine bakıldığında sadece 2023 yılında idare mahkemelerinde derdest olan dava sayısı 498.627 iken vergi davalarının sayısı 139.329'dur[371]. Bu miktarların her sene arttığı göz önünde bulundurulduğunda genel dava açma süresinin 90 gün olması gerektiği görüşü kanaatimizce idari istikrar ilkesi aleyhine dengelerin bozulmasına yol açabilecektir[372].Bu nedenle kanaatimizce dava açma süreleri için takdir edilecek olan genel ve özel nitelikteki muhtelif sürelerin uzunluğunun kanun koyucu tarafından, davanın konusu ve taraflarına uygun olacak şekilde ayrı ayrı belirlenmesi oranlılık açısından son derece yerinde olacaktır.

---

367 **Yıldırım**, Turan/ **Yasin**, Melikşah/ **Kaman**, Nur/ **Özdemir**, H. Eyüp/ **Üstün**, Gül/ **Tekinsoy**, Özge Okay, İdare Hukuku, 6. Baskı, İstanbul, On İki Levha Yayıncılık, 2016, s. 781

368 3546 sayılı Devlet Şûrası Kanunu m.32: *"İdarî kaza yolu ile Devlet Şûrasına dava açmak müddeti her nevi muamele ve kararların alâkalılara usulü dairesinde tefhim veya tebliğinden yahut idarî vazifelerin ifası vesilesi ile vuku bulan fiiller hakkında icraya ıttıla tarihinden itibaren hususî kanunlarla müddet tayin edilmeyen hallerde 90 gündür."*

369 **Yıldırım ve diğerleri**, s. 781.

370 **Atay,** s. 200.

371 Bkz. < https://adlisicil.adalet.gov.tr/Home/SayfaDetay/adalet-istatistikleri-yayin-arsivi>, s.e.t. 03.06.2024.

372 *"Dava açma süresi, uzun tutulmamalıdır; fakat, aşırı sayılabilecek bir kısalıkta olması da yeğlenmemelidir. Dava açma sürelerinin kısaltılması yolundaki eğilimin, idarenin kusur ve sakatlıklarını koruyarak gürbüzleşmesine yol açmamasına özen gösterilmelidir."* Yahya "İdari Yargıda Dava Açma Süresi", **I. Ulusal İdare Hukuku Kongresi,** Danıştay Matbaası, Ankara, 1991, s. 191.

5. Sınırlamalar Temel Hak ve Hürriyetlerin Özlerine Dokunmamalıdır

Hak ve hürriyetler bazı şartlar altında sınırlandırılabilecektir. Ancak bu sınırlandırmalar *hakkın özü* dediğimiz noktaya asla ulaşmaması gerekmektedir[373]. Pekâlâ, *hakkın özü* ifadesi tam olarak ne anlama gelmektedir[374]? Bu ifade her ne kadar soyut, belirsiz ve yoruma açık bir kavramı ifade etse de temelde bir hakkın künhü, çekirdeği, temeli, esası olan; hakkı hak yapan ve onu ayakta tutan asli unsur olarak tanımlanabilecektir[375].

Gözler temel hak ve hürriyetlerin sınırlandırılmasında kullanılacak olan hakkın özü kıstasının işlevsel bir kavram olmadığını ifade etmektedir. Nitekim kamu güvenliğini gerektiren birtakım durumlarda hâkim kararı ile kişilerin mektupları açılıp okunabilmekte veya telefon konuşmaları dinlenebilmektedir. Fakat bu örneklerde de görüldüğü üzere haberleşme ve özel hayatın gizliliği haklarının özü doğrudan doğruya ihlal edilebilmektedir. Bu tarz hukuki tedbirlerin alınması ise devletler açısından zaruridir ve bu sınırlama yanında birçok çelişkiyi beraberinde getirmektedir[376].

Anayasa Mahkemesi de vermiş olduğu bir kararda bir hakkın özünü sınırlandırmak kavramını, bir hak ve hürriyetin asıl gayesine muvafık bir şekilde kullanılmasını güçleştiren ve hatta onu kullanılmaz bir hale getiren nihai kayıtlar olarak ifade etmiştir[377].

---

[373] Bu sınırlandırma ölçütü 1961 Anayasasına, Alman Anayasasından aktarılmıştır. Bkz. **Özbudun**, s. 117; Alman doktrininde ortaya çıkan hakkın özüne dokuma yasağı hakkında ayrıntılı bilgi ve mukayeseli anlatım için bkz. **Sağlam, Fazıl** (1982) "Temel Hakların Sınırlandırılması ve Özü", s. 141.

[374] 1961 Anayasasını hazırlayan komisyon sözcüsü bu ifadenin her temel hak ve özgürlük için ayrı ayrı ele alınması ve her ülkenin mevcut hukuk anlayışı, zihniyeti çerçevesinde farklı değerlendirilmesi gerektiğini ifade etmiştir. Bkz. Arslan, Zühtü (2002) "Temel Hak ve Özgürlüklerimiz Sınırlanması Anayasanın 13. Maddesi Üzerine Bazı Düşünceler", Anayasa Mahkemesi Yayınları, C: 18, S: 1, s. 144.

[375] **Köküsarı,** s. 173; **Özbudun**, s. 117.

[376] **Gözler,** Türk Anayasa Hukuku Dersleri s. 130-131; Konuyla alakalı ayrıntılı bilgi için bkz. **Gözler,** İnsan Hakları Hukuku, s. 394-399.

[377] "*Dokunulamayacak "öz", her temel hak ve özgürlük açısından farklılık göstermekle birlikte kanunla getirilen sınırlamanın hakkın özüne dokunmadığının kabulü için temel hakların kullanılmasını ciddi surette güçleştirip amacına ulaşmasına engel olmaması ve etkisini ortadan kaldırıcı bir nitelik taşımaması gerekir.*"; **AYM**, E. 2018/62, K. 2018/117, T. 27.12.2018, <https://www.lexpera.com.tr>, s.e.t. 05.02.2024; *"…bir hak ve hürriyetin gayesine uygun şekilde kullanılmasını son derece zorlaştıran veya onu kullanılamaz duruma düşüren kayıtlara tabi tutulması halindedir ki o hak ve hürriyetin özüne dokunulmuş olması söz konusu edilebilir."* **AYM**, E. 1963/ 17, K. 1963/84, T. 08.04.1963, <https://normkararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/>, s.e.t. 29.12.2022.

Kanaatimizce hakkın özü ifadesi kişiye her hak için dokunulmaz asgari mutlak çekirdek alan oluşturan ve bu alanda sınırlama yapmayı yasaklayan bir sınırlama ölçütüdür. Bu çekirdek alana girilmesi halinde hakkın ihlal edilmemesi gereken mahrem alanına girilmiş olunacak ve haktan geriye yalnızca işlevsiz ve teorik bir madde metni kalacaktır.

İdari yargılama hukukunda mahkemeye başvuru hakkının belirli bir süre sınırlandırılmasına rağmen bu hakkın hala kullanılabilir olması, bu hakkın özünün korunmakta olduğunu göstermektedir. Nitekim bireyler kanunlarda yer alan dava açma süresi içerisinde, hak arama hürriyetlerini yargı makamları karşısında kullanma imkanına sahiptirler. Ayrıca mahkemeye erişim hakkı ancak bu sürenin geçmesi halinde sona ermektedir. Ancak bu sınırlandırma hak arama hürriyetinin tamamen ortadan kalktığı anlamına gelmez; yalnızca belirli bir düzen ve zaman çerçevesinde kullanılması gerektiği anlamına gelir. Dolayısıyla bu durum kanun koyucu tarafından dava açma hakkının süreler ile kısıtlanmasının hak arama hürriyetinin özünü ortadan kaldırmadığının bir göstergesidir.

Malum olduğu üzere Anayasa ve kanunlarda belirtilen bazı hallerde idarenin işlemlerine karşı yargı yolun kapalıdır. Bu noktada ülkemizde 2010 ve 2017 yıllarında yapılan Anayasa değişiklikleriyle beraber hak arama özgürlüğü çerçevesinde olumlu gelişmeler yaşanmıştır. Söz gelimi 2010 yılından önce YAŞ ve HSK kararlarına veya memurların uyarma ve kınama işlemlerine karşı yargı yolunun bütünüyle kapalı olması hak arama özgürlüğünün özünün sınırlandırması anlamına gelmekteydi. Gerçekten de bir idari makam tarafından yapılan herhangi bir işleme karşı yargısal başvuru yolunun açık olmaması burada hak arama özgürlüğünü karşılayacak herhangi bir hukuki değerin kalmadığını açıkça göstermektedir. Aynı şekilde 2018 yılına kadar Cumhurbaşkanının tek başına yaptığı işlemlere karşı yargı yolunun kapalı olması da hakkın özünün sınırlandırılmasına verilebilecek bir diğer örnektir.

Kanaatimizce 2010 ve 2017 yıllarında yapılan Anayasa değişiklikleri ile yargı yolu kapalı olan birtakım idari işlemlere karşı hak arama hürriyetini kullanma imkânının getirilmesi ve yasama kısıntısının kaldırılması hakkın özüne dokunmama kıstası açısından son derece olumlu gelişmelerdir[378].

[378] **Köküsarı**, s. 173.

Hak arama özgürlüğüne ilişkin olumlu gelişmelere rağmen hâlihazırda yargı yolunun kapalı olduğu birtakım idari işlemler hâlâ vardır. Söz konusu işlemlere yasama kısıntısı getirilmesinin gerekliliğine ve hedeflenen amaç bakımından işlevselliğine yukarıda ölçülülük ilkesi başlığı altında değinmiş olduğumuz için burada ayrıntılı olarak üzerinde durmayacağız. Fakat kanaatimizce hakkın özüne dokunmama yasağı ile ilgili olarak şu kadar söylenebilir ki yargı yoluna kapalı işlemlerin sayısı ne kadar çok azaltılırsa hak arama özgürlüğü bağlamında arzu edilen ideal noktaya da o kadar çok yakınlaşmış olunacaktır. Zira bu durum hukuk devletinin bir gereğidir[379].

6. Sınırlama Demokratik Toplum Düzeninin Gereklerine Aykırı Olmamalıdır

Demokratik toplum düzeni kavramının neyi ifade ettiği ve demokrasi kelimesini oluşturan alt kavramların neler olduğu hususlarının burada izaha kavuşturulması gerekmektedir. Nitekim düzenlemeyi yapan TBMM'nin, hükümleri uygulayan siyasi iktidarın ve yargısal denetimi yapacak olan Anayasa Mahkemesi'nin demokrasi anlayışı birbirinden farklı olabilecektir[380].

Anayasa Mahkemesi ise birbirine çok yakın tarihlerde vermiş olduğu farklı kararlarında 13. maddede kastedilen demokratik toplum anlayışını farklı şekillerde ifade etmiştir. Eylül 1986 tarihinde vermiş olduğu bir kararda mahkeme demokratik toplumu *"hürriyetçi demokrasi ve bunun icaplarıyla belirlenen hukuk düzeninin gerekleri"* şeklinde tanımlamıştır[381].

---

[379] **Yıldırım/ Çınarlı** s. 34.

[380] **Köküsarı**, s. 176; Danışma Meclisi Anayasa Komisyonu Başkan vekili Feyyaz Gölcüklü *demokrasi* kavramını, Türk ülkesinde, Türkiye Cumhuriyeti Anayasa hükümlerinin tâbi olduğu *hürriyetçi demokrasi ve bunun icapları* olduğunu ifade etmiştir[380]. Ancak *Gölcüklü* başka bir ifadesinde ise demokrasi kavramının batı uygarlığı tarafından benimsenen demokrasi olduğunu ve Türkiye Cumhuriyetinin de bu demokrasi anlayışı içerisinde bulunduğunu ifade ederek iki farklı demokrasi anlayışına işaret etmiştir. Bkz. "*Bizim Batı dünyasından ayrı bir demokratik toplum anlayışımız yoktur, kendimizi o camiada buluyoruz, aynı anlayışa sahip olduğumuz inancındayız.*" Danışma Meclisi Tutanak Dergisi, 124. Birleşim, 10 Ağustos 1982, <https://www5.tbmm.gov.tr/tutanaklar/.pdf >, s.e.t. 08.03.2024, s. 156.

[381] "*Yasa koyucu kimi temel hak ve özgürlükler için gerektiğinde yukarıda sözü edilen sebeplere dayanmak suretiyle demokratik toplum düzeninin gereklerine aykırı düşmeyecek sınırlamalar getirebilecektir. Burada sözü edilen demokratik toplum düzeniyle hiç kuşkusuz Anayasamızda gösterilen hürriyetçi demokrasi ve bunun icaplarıyla belirlenen hukuk düzeninin kastedildiğinde duraksamaya yer yoktur. "***AYM**, E. 1985/21, K. 1986/23, T. 06.10.1986, <https://www.lexpera.com.tr>, s.e.t. 03.03.2024.

Anayasa Mahkemesi bu karardan çok kısa bir süre sonra ise vermiş olduğu başka bir kararda Anayasa'da yer alan demokratik toplum düzeni ölçütü ile kastedilenin *klasik demokrasiler* olduğunu ifade etmiştir. Demokratik toplum düzeninin gereklerine uygun sınırlandırmaların yapılabilmesi için ise ilgili düzenlemelerin Anayasa'nın ikinci maddesinde yer alan cumhuriyetin niteliklerine aykırı olmaması gerektiğini vurgulamıştır.[382].

Gözler ise 1982 Anayasası'nın öngördüğü demokrasi anlayışıyla çağdaş batılı demokrasi anlayışının aynı anlamları ifade ettiğini bunların birbirinden farklı kavramlar olmadığını ve ayrı olduğunun ispat edilmesinin de mümkün olmadığını ifade etmiş ve hangi demokrasi sorusuna "*sadece demokrasi"* cevabını vermiştir[383]. Gözler ampirik demokrasi teorisi gereğince demokratik bir toplumda bulunması gereken asgari altı şartı *Arend Lijphart'*tan alıntılayarak belirtmiştir[384]. Dolayısıyla yapılacak olan sınırlandırmaların söz konusu bu altı şarttan birisine aykırı olması halinde demokratik toplum düzeninin gereklerine aykırı hareket edilmiş olunacaktır. Demokratik toplum düzeninin gerekleri ise şunlardır:

"1. Ülkede etkin siyasal makamlar seçimle iş başına gelmelidir.

2. Seçimler düzenli aralıklarla tekrarlanmalıdır.

3. Seçimlere en az iki parti katılabilmelidir.

4 Seçimlerde genel, eşit, gizli oy ve açık sayım ilkeleri uygulanmalıdır.

5. Muhalefetin iktidar olabilme şansı mevcut olmalıdır.

6.Temel kamu hakları tanınmış ve garanti altına alınmış olmalıdır"[385].

---

[382] *"Özgürlüklerin sınırlandırılmasında uyulması gereken bir başka ilke de sınırlandırmaların demokratik toplum düzeni gereklerine aykırı olamayacağıdır. ... Klasik demokrasiler temel hak ve özgürlüklerin en geniş ölçüde sağlanıp güvence altına alındığı rejimlerdir. ...Özgürlükçü olmak yanında, hukuk devleti olmak ve kişiyi ön planda tutmak da aynı rejimin öğelerindendir. Şu halde getirilen sınırlamaların, Anayasanın 2. maddesinde ifadesini bulan Cumhuriyetin temel niteliklerine de uygun olması gerekir*." **AYM**, E. 1985/21, K. 1986/23, T. 06.10.1986, <https://www.lexpera.com.tr>, s.e.t. 03. 03 2024.

[383] **Gözler**, Türk Anayasa Hukuku Dersleri, s. 129.

[384] Normatif demokrasi ve ampirik demokrasi arasındaki fark hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. **Gözler**, "Türk Anayasa Hukuku", s. 177 vd.

[385] **Gözler**, "İnsan Hakları Hukuku", s. 388-389.

Kanaatimizce demokratik toplum düzenine aykırı olmama ölçütüne dair yapılan bunca tartışmadan sonra hülasa olarak demokrasiyi ifade edecek en sade ve makul ölçütün *özgürlük ve eşitlik* olduğu söylenebilecektir[386]. Dolayısıyla hak arama özgürlüğü bağlamında bu kavramları değerlendirdiğimizde hiç kimsenin kimseye karşı herhangi bir rüçhaniyet ve üstünlüğünün olmaması, ayrıca bu hakkın kullanılmasından ötürü kınanmaması ve özgürce hareket edebilmesi gibi kıstaslar hak arama özgürlüğüne karşı yapılacak olan sınırlandırmaların demokratik toplum düzenine uygun olduğunun esaslı bir göstergesi olacaktır[387].

Demokrasi kavramından sonra değerlendirilmesi gereken diğer kavram ise demokratik toplum düzeni ibaresinin nasıl yorumlanması gerektiğidir. Zira bilindiği üzere hak arama hürriyetinin ve mahkemelere başvuru hakkının sınırlandırması niteliğinde olan idari yargılama hukukunda yer alan dava açma sürelerinin Anayasa'nın 13. maddesinde ifade edilen demokratik toplum düzenine aykırı olmaması gerekmektedir. Burada süre sınırlandırmasının demokratik toplum düzeni açısından değerlendirilmesi gerekmektedir.

Anayasa Mahkemesi vermiş olduğu bir kararda kanun koyucunun idari yargıdaki dava açma sürelerinin takdir edilmesinde demokratik toplum düzenin gereklerine uygun davranılması gerektiğini vurgulamıştır. Yüksek Mahkeme söz konusu kararında "*Belirtilen nitelikleri gereği, Anayasa'nın 13. maddesinde yer alan ve aralarında sıkı bir ilişki bulunan, "temel hak ve hürriyetlerin özü", "demokratik toplum düzeninin gerekleri" ve "ölçülülük ilkesi" kavramları, bir bütünün parçaları olup, demokratik bir hukuk devletinin özgürlükler rejiminde gözetilmesi gereken temel ölçütleri oluşturmaktadır.*" ifadelerine yer vermiş ve demokratik toplum düzeninin gerekleri kavramının yukarıda incelediğimiz temel hak ve hürriyetlerin özü ve ölçülülük ilkesinden bütünüyle farklı bir kavram olarak değerlendirilmemesi gerektiğini belirtmiştir. Kanaatimizce de demokratik toplum düzeni ibaresi oldukça soyut ve geniş kapsamlı bir kavram olmakla beraber söz konusu bu ibareden devlet otoritesine karşı hak arama

[386] **Turhan,** Mehmet (1990) "Anayasamız Ve Demokratik Toplum Düzeninin Gerekleri", https://ayam.anayasa.gov.tr, s. 419.

[387] **Köküsarı**, s. 177.

özgürlüğünün üstün tutulması gerektiği ve hakların sınırlandırmalara nazaran geniş yorumlanması gerektiği çıkarımı yapılabilecektir.

7. Sınırlama Laik Cumhuriyetin Gereklerine Aykırı Olmamalıdır

Laiklik ilkesi son derece geniş kapsamlı bir kavramı ifade etmektedir. En kısa ifade ile laiklik, din ve devlet işlerinin birbirinden ayrı olmasıdır.

Özbudun'a göre bir devletin laik olabilmesi için; resmi bir devlet dininin olmaması, devletin bütün dinlerin mensuplarına karşısı eşit davranması, din kurumları ile devlet kurumlarının birbirinden ayrılmış olması ve son olarak devletin bütün dinler karşısında tarafsız olması gibi temel esasların asgari olarak var olması gerekmektedir[388]. Bu bağlamda temel hak ve hürriyetler hakkında yapılacak herhangi bir sınırlandırmanın yukarıdaki ölçülere aykırı olması halinde, laik Cumhuriyetin gereklerine ve dolayısıyla da temel hak ve hürriyetlerinin sınırlandırılması kuralına aykırı hareket edilmiş olunacaktır.

Gözler laik cumhuriyetin gereklerine aykırılık ölçütünün temel hak ve hürriyetlerin kullanılmasında sağlıklı bir ölçüt olmayacağını belirtmekte ve olsa olsa bu ölçütün hürriyetlerin sınırlandırılmasına karşı bir sınır yani bir *güvence* teşkil edebileceğini ifade etmektedir. Bu noktadan hareketle bu laik cumhuriyet ibaresinin gereksiz olduğunu zaten bu ibare olmasa bile bütün sınırlamaların laikliğe aykırı olmaması gerektiğini dolayısıyla bu kıstasın doğrudan hukuki bir karşılığının olmadığını ifade etmiştir[389].

Kanaatimizce idari yargıda dava açma sürelerinin belirlenmesi, hukukun genel prensipleri çerçevesinde ve eşitlik ilkesine uygun olarak yapılır. Hak arama özgürlüğüne bağlamında şayet kişilere, yetkili idari makamlara başvuruda bulunurken veya mahkemede dava açarken sırf belli bir dini inancın mensubu oldukları gerekçesiyle zorluk çıkarılıyor ya da başka inanca sahip kimselere kolaylık sağlanıyorsa bu durumda laik cumhuriyetin gereklerine aykırı sınırlandırmanın ölçütleri aşılmış olacaktır[390]. Dolayısıyla bu süreler, herhangi bir dini veya mezhepsel farklılık gözetmeksizin herkes için geçerlidir. Dolayısıyla,

---

[388] **Özbudun**, s. 80 vd.

[389] **Gözler**, Türk Anayasa Hukuku Dersleri, s. 131.

[390] **Köküsarı**, s. 177.

bu çerçevede değerlendirildiğinde idari yargıdaki dava açma sürelerinin laik devlet ilkesine aykırı olmadığını söylemek mümkündür.

IV. HAK ARAMA HÜRRİYETİ ÇERÇEVESİNDE İDARİ YARGIDA DAVA AÇMA SÜRELERİNE İLİŞKİN BAZI ÖZEL DURUMLAR

Çalışmamızın bu bölümünde idari yargılama hukukunda dava açma süreleri bağlamında değinilmesi gereken birtakım özel durumları hak arama hürriyeti bağlamında ele alacak ve bu konularda yargı kararları çerçevesinde değerlendirmelerde bulunacağız.

A. Anayasa m. 40 Bağlamında Devletin Bildirim Yükümlülüğü

İdari yargılama hukukunda genel ve özel nitelikte olmak üzere çeşitli dava açma süreleri vardır. Hak düşürücü nitelikte olan bu sürelerin ilgililer tarafından kaçırılması halinde kural olarak dava açma hakkı kaybedilecektir. Ancak hukuk eğitimi almamış herhangi bir kimsenin bu süreleri bilmesi veya birbirinden tefrik edip süreler geçmeden görevli ve yetkili mahkemede dava açabilmesi pratik hayatta bazen mümkün olmayabilmektedir[391]. Bu nedenden ötürü, devletin hak arama özgürlüğünü kullanabilmesi noktasında ilgililere karşı birtakım bilgilendirme yükümlülüklerini yerine getirme zaruriyeti ve ihtiyacı ortaya çıkmaktadır. Ayrıca ilgililerin hak arama hürriyeti bağlamında gerek başvuru yapacakları idari makamı gerekse idari yargı mercilerini bilmeleri sahip oldukları haklara kavuşmaları noktasında son derece önemlidir.

Anayasa tarafından ilgililer lehine söz konusu zorluğu bertaraf edebilmek için *temel hak ve hürriyetlerin korunması* başlıklı m. 40/2 de "*Devlet, işlemlerinde, ilgili kişilerin hangi kanun yolları ve mercilere başvuracağını ve sürelerini belirtmek zorundadır*" ifadesi hüküm altına alınmıştır. Anayasa tarafından yüklenen bu ödev gereğince devletin yeterli hukuk

---

391 "*Temel Hak ve Hürriyetlerin Korunması" başlıklı 40. maddesinde 4709 sayılı Kanun'un 16. Maddesiyle eklenen ikinci fıkrada, Devletin, işlemlerinde, ilgili kişilerin hangi kanun yolları ve mercilere başvuracağını ve sürelerini belirtmek zorunda olduğu hükmü yer almış; bu ek fıkranın gerekçesinde ise, bu fıkra ile bireylerin yargı ya da idarî makamlar önünde sonuna kadar haklarını arayabilmelerine kolaylık ve imkan sağlanmasının amaçlandığı, son derece dağınık mevzuat karşısında kanun yolu, mercii ve sürelerin belirtilmesinin hak arama hürriyetinin korunması açısından zorunluluk haline geldiği ifade edilmiştir."* **Danıştay 13. Daire,** E. 2012/1718, K. 2013/2862, T. 7.11.2013, <https://www.lexpera.com.tr>, s.e.t. 21.02.2024.

bilgisine sahip olup olmamasına bakmaksızın her bireye, hangi itiraz merciine ve/veya mahkemeye ne kadar süre içerisinde başvurması gerektiğini açık ve şüpheye yer kalmayacak bir surette belirtmesi gerekmektedir[392]. Bu yükümlülük hukuk devleti olmanın da en önemli gereklerindendir[393].

Konuyla ilgili olarak Danıştay vermiş olduğu bir kararında "*İdari işlemlere karşı başvuru yollarının son derece ayrıntılı düzenlemelerde yer alması, başvuru süresinin kısa olması veya olağan başvuru yollarına istisna getirilebilmesi ilgili kişiler bakımından sıkıntılar oluşturmakta, işlemlere karşı hangi idari birime, hangi sürede başvurulacağının bilinmemesi birçok kez kişi bakımından mağduriyetlere yol açmaktadır. Bu durumda da kişilerin hak arama özgürlüğünün kısıtlanması, bununla birlikte hukuk devleti olmanın bir gereği olan idarenin denetiminin de engellenmesi sonucu doğmaktadır[394]"* ifadelerine yer vererek konunun önemine vurgu yapmıştır.

Kanaatimizce yazılı bildirim kuralı hak arama özgürlüğü ile idari istikrar ilkesi arasındaki dengenin kurulmasına katkı sağlayan iki taraflı bir güvencedir. Gerçekten de idareye karşı dava açacak olan ilgililer açısından değerlendirildiğinde yazılı bildirimin hak arama hürriyeti açısından bir güvence fonksiyonu vardır. Zira bu şekilde idare tarafından ilgililere açıkça bilgilendirme yapılmadıkça dava açma süreleri başlamayacak ve böylece mahkemeye başvurma hakkının kaybedilmesine yol açabilecek olan belirsizliklerin oluşması

---

[392] **Kaplan** (2023), s. 291; **Bağrıaçık**, s. 88; **Çağlayan,** İdari Yargılama Usûlünde Dâvâ Açma Süresine İlişkin Güncel Kararlar Üzerine Bâzı Mülâhazalar, s. 209.

[393] "*Bu durumda, ihalenin iptalinin bildirimine ilişkin işlemde, Anayasa'nın 40. maddesine aykırı biçimde söz konusu işleme karşı hangi süre içerisinde, hangi mercilere başvurulabileceğinin gösterilmemiş olması, idarenin bu konudaki bilgilendirme yükümlülüğünü yerine getirmemesi ve hukuki güvenlik ilkesinin ihlal edilmiş olması karşısında...."* **Danıştay 13. Daire,** E. 2012/1718, K. 2013/2862, T. 7.11.2013, <https://www.lexpera.com.tr>, s.e.t. 21.02.2023.

[394] **Danıştay 10. Daire,** E. 2006/7298, K. 2008/7138, T. 27.10.2008, <https://www.lexpera.com.tr>, s.e.t. 01.03.2024;"*Devletin, işlemlerinde, bireylerin hangi kanun yolları ve mercilere başvuracağını ve sürelerini belirtmek zorunda olduğunu düzenleyen Anayasa'nın 40. maddesinin ikinci fıkrasının, ayrı bir yasal düzenlemenin varlığını gerektirmeyen, doğrudan uygulanabilir nitelik taşımasından dolayı, yasama, yürütme ve yargı organlarının, idare makamlarının ve diğer kamu kurum ve kuruluşlarının işlemlerinde, bu işlemlere karşı başvurulacak idari mercileri ve kanun yolları ile sürelerini belirtmesi zorunludur."* **Danıştay 13. Daire**, E. 2015/50, K. 2018/357, T. 09.02.2018; **Danıştay 10. Daire,** E. 2006/7298, K. 2008/7138, T. 27.10.2008, <https://www.lexpera.com.tr>, s.e.t. 04.01.2023.

önlenecektir[395]. Danıştay tarafından verilen bir kararda da *"İdari işlem aleyhine açılacak davalarda kanunla belli edilen sürenin işlemeye başlayabilmesi için idari işlemin ilgiliye ilgiliye bildirimi gerekli olup, böyle bir bildirim olmadıkça dava açma süresinin işlemeye başlaması olanaksızdır*" ifadeleri ile bu durum vurgulanmıştır[396].

Bunun yanı sıra ilgililer tarafından idareye karşı açılacak olan pek çok davanın hangi süreler içerisinde açılabileceği netlik kazanmış olacak ve bu şekilde idare açısından hukuki belirlilik temin edilmiş olacaktır. Nitekim Danıştay da vermiş olduğu bir kararda yazılı bildirim usulünün idari istikrar ilkesine sağlamış olduğu faydaları zikrederken idari işlemlerin mütemadiyen dava açılma tehlikesi altında kalmasını önlemek ve kamu hizmetlerinin süratli ve etkili bir şekilde tesisine sağlamak noktasındaki önemini vurgulamıştır[397].

Yazılı bildirim ilkesinin en önemli fonksiyonlarından birisi de idari işlemin maddi varlığının ispatını mümkün kılıyor olmasıdır. Zira bu şekilde uyuşmazlık konusu idari işlemin varlığına dair ilgililerin ispat yükü kalkmış olacak ve yalnızca yazılı bildirim yapıldığının gösterilmesi iddianın doğruluğunu ispat için yeterli olacaktır. Ayrıca dava açma süresinin ne zaman başlayıp ne zaman sona erdiğine ilişkin olarak ortaya çıkacak birçok uyuşmazlığın oluşması da böylece engellenmiş olacaktır[398].

Avrupa Birliği'ne uyum süreci kapsamında Anayasa'ya eklenen bu hüküm, görüldüğü üzere hak arama hürriyetinin tesisi ve uygulamaya aktarılması bağlamında teorik olarak hayati öneme sahiptir. Bunun yanında devletin de bu etkili düzenlemelerin hukuki uygulamaya sağlıklı bir şekilde aktarılması için gerekli gayreti mümkün olduğunca

---

395 **Ayanoğlu,** Taner (2017) Bireysel İdari İşlemlere Karşı Dava Açma Süresinin Başlangıcı, 1. Baskı, İstanbul, Onikilevha, s. 7-8.

396 **Danıştay 12. Daire** E. 1973/2933, K. 1974/165, T. 26.01.1974 Amme İdaresi Dergisi, C:7, S:3, s. 239.

397 *"İdari işlemlerin sürekli bir biçimde dava açılma tehdidi altında kalmasını engellemek, kamu hizmetinin hızlı ve etkin biçimde yürütülmesini sağlamak düşüncesi ile idari davaların açılma süresi Yasayla düzenlenmiş; Anayasanın 125. ve 2577 sayılı İdari Yargılama Usulü Kanununun 7. maddesi uyarınca bu hakkın kullanımının başlangıcı, yazılı bildirime bağlanmıştır*." **Danıştay 10. Daire**, E. 2010/7934, K. 2010/6948, T. 28.9.2010, <https://www.lexpera.com.tr>, s.e.t. 21.02.2023.

398 Yazılı bildirim işleminin ilk defa yer aldığı 1961 Anayasası'nın ilgili maddesinde ifade edildiği üzere *"İdari eylem ve işlemlerden dolayı hak ve menfaatleri muhtel olanların idari yargı mercilerine başvurularında uygulanacak sürelerin başlangıcının tespiti bakımından başlangıcın kesin olarak tayin edilmesi" gerek ilgililer gerekse idare açısından idari işlemin ispatı bakımından oldukça* önemli bir düzenlemedir. Bkz. https://www.tbmm.gov.tr/files/anayasa/docs/1961/1961-ilkhali/1961-ilkhali.pdf., s.e.t. 25.05. 2024.

göstermesi gerekmektedir[399]. Nitekim hak arama hürriyetinin ve mahkemeye erişim hakkının tesisi devletin üzerine düşen bu yükümlülükleri yerine getirmesi ile mümkün olabilecektir. Aksi takdirde bu hak sûri, manasız bir isim ve hükümden ibaret kalacaktır. İdare tarafından ilgililere yapılacak olan yazılı bildirimde aşağıda ifade edilecek olan hususların var olması gerekmektedir.

1. Bildirimin Yetkili Makamlar Tarafından Yapılmış Olması Gerekir

Dava açma süresinin başlayabilmesi için gerekli olan bildirim yükümlülüğü devlete yüklenmiştir. Ancak devlet adına idari işlemleri devlet ya da kamu tüzel kişilikleri icra etmektedir. Bu nedenle ilgililere yapılacak olan bildirimin bizzat idari işlemi icra eden kamu kurumu tarafından yapılması gerekmektedir[400]. Dolayısıyla işlemi yapan idare dışında bir makamın göndereceği herhangi yazılı bildirimin dava açma süresini başlatması söz konusu değildir[401].

2. Bildirimin Tam Açık ve Anlaşılır Bir Şekilde Yapılmış Olması Gerekir

Bilindiği üzere idari yargılama hukukunda genel kural dava açma sürelerinin idarenin yapacağı yazılı bildirimden itibaren başlayacak olmasıdır. Sözlü veya ilan yolu ile bildirim ise istisnai niteliktedir. Dolayısıyla yazılılık dışında bir bildirim kanunda açıkça ve ayrıca belirtilmedikçe dava açma süreleri başlamayacaktır. Nitekim Anayasa Mahkemesi de vermiş olduğu bir kararda başvurucunun sahip olduğu arazinin idare tarafından sit alanı olarak kabul edildiği bilgisinin başvurucuya yazılı olarak bildirilmeyip yalnızca Resmi Gazete'de ilan edilmiş olması sebebiyle dava açma sürelerinin başlamayacağına hükmetmiştir[402].

---

399 **Bölükbaşı,** Mustafa Oğuzhan (2020) "Devlet İşlemlerinde Kanun Yolları, Merciler Ve Başvuru Sürelerini Gösterme Yükümlülüğü (Anayasa'nın 40/2. Maddesi)", Uyuşmazlık Mahkemesi Dergisi, C: 0, S: 15, s. 105.

400 **Çağlayan,** 323-324; **Yıldırım/ Çınarlı,** s. 209; **Ayanoğlu**, s. 14.

401 **Kaplan** (2011), s. 191.

402 "*Mahkemenin taşınmazın sit alanı olarak ilan edildiğine yönelik kararın başvurucuya tebliğ edilmediği nazara alınmadan dava açma süresini tescil işleminin Resmî Gazete'de ilan tarihinden itibaren hesaplanmasına yönelik yorumunun başvurucunun dava açabilmesini önemli ölçüde zorlaştırarak başvurucuya şahsi olarak aşırı bir külfet yüklediği değerlendirilmiştir. Bu çerçevede kendisine tebliğ edilmeyen işlemden başvurucunun somut olayın şartları altında ilanla haberdar olabilmesi oldukça*

Her ne kadar İYUK'ta bildirimin tam olması kuralından bahsedilmese de ilgili idare tarafından yapılacak olan yazılı bildirim kişilerin dava açma hakkını kullanmasına imkân sağlayacak derecede açık ve anlaşılır olması gerekmektedir. Ayrıca idare tarafından alınmış olan kararın yazılı metni ilgililere gönderilmeden salt kararın alındığı bildiriminin yapılması tam ve yeterli bir bildirim sayılmayacaktır[403]. Diğer bir ifade ile bildirim ilgililere, yapılan işlemin hukuka aykırı olup olmadığını değerlendirme imkânı verecek kadar açık, net ve izahlı olarak ifade edilmesi gerekmektedir[404]. Bu sayede idarenin açık ve anlaşılır izahı ve açıklamalarından sonra ilgili kişiler, haklı olmadıklarına kanaat getirirlerse lüzumsuz bir şekilde yargı yoluna başvurmayacaktır. Bu durum hem idari işlemlerin daha seri ilerlemesine katkı sağlayacak hem de yargı makamlarının gereksiz başvurulara maruz kalmasına engel olacaktır. Dolayısıyla iş yükü hafifleyen mahkemelerin, yargılama faaliyetlerini daha makul sürelerde ve seri yürütebilecek olması ilgililerin hak arama hürriyetlerine ulaşmalarına katkı sağlayacaktır[405].

İdare tarafından yapılacak olan bildirimde açık ve anlaşılır bir dil kullanılmasının yanı sıra açıklamaların hukuki gerekçelendirmelerle beraber yapılması da son derece önemlidir. Kanaatimizce hak arama hürriyetinin bir gereği olarak dilekçe hakkına sahip ilgililer, idarenin kendisine gönderdiği yazılı bildirimin hukuki gerekçeden yoksun ve belirsiz olması halinde dava açma süresi içerisinde idareye başvurmalı ve konu ile alakalı daha ayrıntılı bilgi edinmelidir[406]. Zira idare göstereceği gerekçeler marifetiyle tesis ettiği işlemlerin ardındaki belirsizlikleri ortadan kaldırmakta ve makul izahlar sayesinde ilgiliyi

---

güçtür." **AYM, Bireysel Başvuru**, B. 2020/2418, T. 15.11.2023, <https://www.lexpera.com.tr>, s.e.t. 03.03.2024.

403 **Gözübüyük/Tan**, s. 811; **Yıldırım/ Çınarlı,** s. 209.

404 **Sancakdar/ Önüt**, s. 197; **Akyılmaz/ Sezginer/ Kaya,** s. 362; **Çağlayan,** s. 324; **Gözübüyük/Tan**, s. 811.

405 **Çetin,** Onur, s. 86; **Kalabalık**, s. 317.

406 **Gözübüyük/ Tan**, s. 811; *"Dava açma süresinin işlemeye başlaması için, ilgilisine yazılı bildirimin usul kurallarına, Tebligat Kanununa uygun olarak yapılmış olması yetmez; yazılı bildirimde, işlemin "açık" ve "anlaşılır" bir biçimde ifade edilmiş olması; ayrıca, ilgilinin, hakkında tesis edilmiş olan idari işlemin hukuka uygun olup olmadığının irdeleyebilmesi için, işlemin "gerekçesi"nin de belirtilmiş olması gerekir."* **Danıştay 10. Daire,** E. 2010/7934, B. 2010/6948, T. 28.9.2010, <https://www.lexpera.com.tr>, s.e.t. 04.01.2024

ikna etmektedir. Bu sayede yargı yoluna başvurup başvurma noktasında karar vermesi kolaylaşan ilgililerin hukuki güvenliği de sağlanmış olmaktadır[407].

3. Bildirimin Kanıtlanması Gerekir

İYUK m. 3/2-c gereğince idareye karşı açılacak davanın dilekçesinde "*davaya konu olan idari işlemin yazılı bildirim tarihi*"ni bildirme zorunluluğu söz konusudur[408]. Nitekim idari dava açma süresinin ne zaman başladığına dair uyuşmazlıklarda idare, yazılı bildirim ne zaman yapıldığını ispatlamakla mükellef olan taraftır. İdare bu yükümlülüğünü herhangi bir usuli şarta gerek duymaksızın yerine getirebilecek olsa da hâkimi tatmin edecek yeterli ve mûkni delilleri mahkemeye ibraz etmesi gerekmektedir[409]. Aksi takdirde mahkeme davalı idarenin süre aşımına yönelik itirazlarını dikkate almayacak ve dava dilekçesinde yazılı olan tarihi dava açma süresinin başlangıcı kabul edecektir[410].

Şayet idare tarafından yapılan bildirim tarihi tam olarak belirlenemezse, Danıştay idarenin dava açma süresinin dolduğu yönündeki itirazını kabul etmeyecek ve davayı esastan incelemeye başlayacaktır[411].

Davacıya bildirim tarihinin tam olarak belirtilmediği durumlarda idarenin kararına karşı üst idareye ve idarenin kendisine başvuruda bulunmuşsa bu başvuru tarihi davalı idare aksini ispatlamadıkça bildirim tarihi olarak kabul edilecektir[412].

---

[407] **Seçkin,** Sinan/ **Üstün,** Gül (2015) "İdari İşlemlerde Takdir Yetkisi Ve Gerekçe İlkesi", Mehmet Akif Aydın'a Armağan, C: 21, S: 2, s. 526.

[408] **Akyılmaz/ Sezginer/ Kaya,** s. 364.

[409] **Gözübüyük/ Tan,** s. 812-813; **Kaplan** (2023), s. 358; Ayrıntılı bilgi için bkz. **Çağlayan** 325-326.

[410] **Kaplan** (2011), s. 201.

[411] **Gözübüyük/Tan**, s. 813; **Kaplan** (2016), s. 305; **Danıştay İDDGK**, E. 1999/775, K. 1999/1541, T. 03.12.1999, Danıştay Dergisi, S. 103, s. 89 vd.

[412] **Kaplan** (2016), s. 305; **Yıldırım/ Çınarlı,** s. 209; **Danıştay 10 Daire**, E. 971/ 3059, K. 974/922, T. 27.03.1974 Amme İdaresi Dergisi, C:8, sayı:1, s. 222 (Nakleden: **Gözübüyük/Tan**, s. 814).

Şayet dava konusu idari işlem uygulamaya koyulursa mahkeme bildirim tarihinin işlemin uygulamaya koyulduğu tarih olarak belirleyebilecektir[413].

Sonuç olarak çeşitli ihtimallerde de açıkça görüleceği üzere bildirim tarihinin açıkça gösterilmediği durumlardan kaynaklı belirsizlikler mahkemeler tarafından davalı idarenin aleyhinde yorumlanacaklardır[414].

4. Bildirimin Başvuru Mercii ve Sürelerini Göstermesi Gerekir

İdarenin tesis ettiği işlemlerde, ilgili kişilerin hangi kanun yolları ve mercilere hangi süreler içerisinde başvuru yapması gerektiğini süreleriyle beraber belirtmesinin Anayasal bir zorunluluk olduğu yukarıda ifade edildi.

Danıştay da bildirimde başvuru yollarının gösterilmesi konusuna ciddi önem vermektedir[415]. Nitekim Yüksek Mahkeme bir kararında "*idarece tesis edilen işlemlerde kanun yolu, merci ve sürelerin belirtilmesi, hak arama, hak ve hürriyetlerin korunması açısından zorunluluk haline gelmiştir. Bunun bir sonucu olarak, yukarıda anılan Anayasa hükmü ile bireylerin yargı ya da idari makamlar önünde sonuna kadar haklarını arayabilmelerine kolaylık ve imkân sağlanması amaçlanmış, idareye, işlemlerinde, ilgililerin kaç gün içinde hangi mercilere başvurabileceklerini bildirme yükümlülüğü getirilmiştir[416]"* ifadelerine yer vererek meselenin önemini vurgulamıştır.

Şayet idare işlemlerinde ilgili kişilere hangi kanun yoluna veya mercie başvuracağını usulüne uygun olarak belirtmemişse ve buna bağlı olarak ilgili kişilerde süresi içerisinde görevli mahkemede dava açamamışsa bu durumda ne olacaktır?

Danıştay konuyla ilgili vermiş olduğu kararlarda birbirlerinden farklı içtihatlar geliştirmiştir. Bu içtihatları üç farklı başlık altında toplamak mümkündür:

---

413 **Gözübüyük/Tan**, s. 815; **Danıştay 10 Daire,** E. 1999/1800, E. 2000/2079, T. 19.01.2000, Danıştay Dergisi S. 104, s. 950.

414 **Kaplan** (2023), s. 305.

415 **Akyılmaz/ Sezginer/ Kaya,** s. 362; **Çağlayan**, 325; **Gözübüyük/Tan**, s. 812; **Kaplan** (2023), s. 303.

416 **Danıştay 10. Daire**, E. 2006/7298, K. 2008/7138, T. 27.10.2008, <https://www.lexpera.com.tr>, s.e.t. 04.01.2023.

Birinci görüşü ifade eden Danıştay kararında; idare tarafından ilgili kişilere, başvuru yapacağı kanun yollarının ve başvuru süresinin usulüne uygun olarak bildirilmemesi halinde idari dava açma sürelerinin başlamaması gerektiği savunulmaktadır[417]. Zira Anayasa idareye bir sorumluluk yüklemiş fakat idare bu sorumluluğun gereklerini yerine getirmemiştir. Dolayısıyla ortaya çıkacak bu olumsuz neticeye ilgililerin katlanmak zorunda kalması hukuka uygun değildir ve hak arama hürriyetinin Anayasal gereklerine aykırıdır.

İkinci görüşü oluşturan Danıştay kararına göre idarenin söz konusu Anayasal sorumluluğunu yerine getirmemesinin dava açma sürelerinin başlamasına herhangi bir etkisi olmayacaktır. Ayrıca özel ya da genel nitelikteki bu sürelerde de ilgililer lehine herhangi bir değişiklik söz konusu olmayacaktır. Zira her ne kadar Anayasa'nın 40. maddesinde idareye bildirim yükümlülüğü yüklenmiş olsa da 125. maddesinde ise idari işlemlere karşı açılacak davalarda sürenin, yazılı bildirim tarihinden itibaren başlaması gerektiği açıkça ifade edilmektedir. Anayasa maddeleri arasında herhangi bir hiyerarşi ilişkisi olmadığı ve her maddenin birbirinden mücerret ve bağımsız nitelikte olduğu düşünüldüğünde[418] 125. maddede hüküm altına alınan emredici hükmün uygulanması gerektiği açıktır[419].

Üçüncü görüşü oluşturan içtihada göre ise Anayasa'nın 125. maddesi gereğince dava açma sürelerinin yazılı bildirim tarihinden itibaren başlatılması gerekmektedir. Ancak bu

---

417 *"…İdârî makamlarca tesis edilen; hangi kânun yollarına, hangi mercilere başvurulacağı husûsu ve başvuru süreleri belirtilmemiş olan işlemlerde tebliğ ile dâvâ açma süresi başlamayacak olup bu şekilde tesis edilen işlemlere karşı açılacak dâvâlarda dâvânın süresinde açılmadığından söz edilemeyecektir…"* **Danıştay VDDK,** E. 220/11, K. 2021/1, T. 27.01.2021, <https://www.lexpera.com.tr>, s.e.t. 22.02.2024.

418 *"…Anayasanın tüm maddeleri aynı etki ve değerde olup aralarında bir üstünlük sıralaması bulunmadığından uygulamada bunlardan birine öncelik tanımak mümkün değildir. Bu nedenle kimi zaman zorunlu olarak birlikte uygulanan iki Anayasa kuralından biri diğerinin sınırını oluşturabilir*." **AYM**, E. 2017/167, K. 2017/172, T. 13.12.2017, <https://www.lexpera.com.tr>, s.e.t. 22.02.2024.

419 *"…İdarenin Anayasadan kaynaklanan yükümlülüğünü yerine getirmesi esas olmakla birlikte, belirtilen yükümlülüğün yerine getirilmemesi, idari işlemlere karşı açılan davalarda dâvâ açma süresinin işletilmeyip, ihmal edilmesi sonucunu da doğurmamalıdır. Anayasa'nın 125. Maddesinde idâri işlemlere karşı açılacak dâvâlarda sürenin yazılı bildirim tarihinden başlayacağının bildirilmesi karşısında, usûlüne uygun tebliğ olunan veya bütün unsurlarıyla ilgililer tarafından öğrenilen idârî işlemler üzerine, 2577 sayılı İdârî Yargılama Usûlü Kânûnu'nda açıkça belirtilen ve ilgililerce de bilindiğinin kabûlü gereken genel dâvâ açma sürelerinin işletilmesi zorunludur…usûlüne uygun tebliğ olunan idârî işlem üzerine 2577 sayılı Yasa'da açıkça belirtilen ve ilgililerce de bilindiğinin kabulü gereken genel dâvâ açma süresi olan 60 günlük dâvâ açma süresi geçirildikten sonra açılan bu dâvânın süre aşımı nedeniyle esasının incelenme olanağı bulunmamaktadır…"* **Danıştay İDDK**, E. 2017/2905, K. 2019/857, T. 04.03.2019, <https://www.lexpera.com.tr>, s.e.t. 22.02.2024.

sürelerin özel dava açma[420] süresi niteliğinde olması halinde süre hesaplamasının genel dava açma sürelerine uygun olarak yapılması gerekmektedir.

Görüldüğü üzere idarenin bildirim yükümlülüğünü yerine getirmemesi durumunda dava açma sürelerinin işlemeye başlayıp başlamayacağı veya özel nitelikte mi genel nitelikte mi dava açma süresinin söz konusu olacağı Danıştay daireleri arasında farklı içtihatların oluşmasına sebep olmuştur. Bu içtihat farklılıkları üzerine Danıştay İçtihat Birleştirme Kurulu 2022 yılında söz konusu karışıklığı gidermek adına son derece önemli bir karar vermiştir[421]. Söz konusu kararında Danıştay, ilk olarak daireler arasındaki içtihat farklılıklarının uygulamada hukuki belirsizliklere sebebiyet verdiğini ve bu durumun giderilmemesi halinde hukuki güvenlik ve idari istikrar ilkelerinin zedeleneceğini belirtmiştir. İlgili kararında Kurul, özel dava açma süresine tabi durumlarda idare üzerine düşen bildirim yükümlülüğünü yerine getirmemiş ise Anayasa'nın 125. maddesi gereğince dava konusu işlemin tebliğinden itibaren özel değil genel dava açma sürelerinin geçerli olması gerektiğini belirtmiştir. Dolayısıyla 60 günden daha kısa nitelikteki özel dava açma sürelerinin ilgililere bildirilmemesi halinde genel dava açma süresi olan 60 günlük dava açma süresi içinde dava açılabileceğini kabul etmiştir[422].

Kanaatimizce Danıştay'ın bu yaklaşımı hak arama hürriyeti bağlamında son derece yerindedir. Zira bu şekilde idari istikrar ve hukuki güvenlik temin edilmiş olacak aynı zamanda ilgililerin mahkemeye erişim hakları ve hak arama hürriyetleri, makul ölçüde sınırlandırılmak sureti ile temin edilmiş olacaktır. Zira ilgililer kendilerine yapılan eksik bilgilendirme yüzünden temel haklarından bütünüyle mahrum bırakılmamalıdır.

---

[420] *"…Özel yasasında yer alan düzenleme gereği tebliğ târihinden îtibâren 30 gün içinde dâvâ açılması gereken dâvâ konusu işlemlerin içeriğinde, Anayasa'nın 40. maddesinde yer alan düzenlemeye uygun olarak kânun yoluna başvurma süresinin doğru gösterilmemiş ve dâvâcının yanıltılmış olması nedeniyle para cezâsının tebliğ târihinden îtibâren üst yazıda belirtilen genel dâvâ açma süresi olan altmış gün içinde bakılmakta olan dâvânın açıldığı anlaşılmakla, dâvânın süresinde olduğunun kabûlü gerektiği sonucuna varılarak dâvânın süreaşımı nedeniyle reddi yolundaki ısrar karârında hukûka ve usûle uygunluk bulunmamıştır…"* **Danıştay İDDK**, E. 2016/2620, K. 2014/4054, T. 17.11.2014, <https://www.lexpera.com.tr>, s.e.t. 22.02.2024.

[421] **Danıştay İçtihatları Birleştirme Kurulu**, E. 2021/2, K. 2022/1, T. 15.03.2022, 19.06.2022, S: 31871, s.e.t. 25.02.2024.

[422] **Çağlayan,** İdâri Yargılama Usûlünde Dâvâ Açma Süresine İlişkin Güncel Kararlar Üzerine Bâzı Mülâhazalar, s. 241-242.

B. Mücbir Sebep Hallerinin İdari Yargıda Dava Açma Sürelerine Etkisi

Hak arama hürriyeti bağlamında dava açma süreleri değerlendirilirken incelenmesi gereken konulardan birisi de mücbir sebeplerin varlığı halinde, dava açma sürelerinin ilgililerce kaçırılmasının yargılama sürecini nasıl etkileyeceğidir. Nitekim bu durum Anayasa'nın 125. maddesi bağlamında idarenin anayasal sorumluluğu ve hak arama hürriyeti açısından da oldukça önemlidir[423]. Zira deprem, sel, yangın, toprak kayması vb. doğal afetler hayatın olağan akışı içerisinde vukua gelebilen mücbir sebep hallerinden sadece bir kaçıdır. Malum olduğu üzere bu gibi mücbir sebep hallerinde, ilgililerin mahkemelere başvurmaları kimi zaman imkânsızlaşmakta kimi zamansa çok zorlaşmaktadır. Dolayısıyla bu gibi durumlarda, dava açma süresi içerisinde dava açamayan kişiler hak kayıpları yaşamakta ve bu ve bu gibi durumlar zaman zaman büyük mağduriyetlerin ortaya çıkmasına yol açmaktadır[424].

Çalışmamızın bu bölümünde idari yargıdaki dava açma süresinin hukuki niteliğine dair bazı değerlendirmeler yapılacak ardından Danıştay'ın vermiş olduğu birtakım kararlar ışığında mücbir sebeplerin varlığının dava açma sürelerini nasıl etkileyeceği hak arama hürriyeti bağlamında tartışılacaktır. Fakat konunun daha iyi anlaşılması ve derinlemesine tetkik edilebilmesi için öncelikle mücbir sebep kavramının tanımlanması ve açıklanması faydalı olacaktır.

*Onar'*a göre[425] mücbir sebep, "*Yer sarsıntısı, feyzan, ihtilal gibi evvelden takdir ve tahmini kabil olmayan, menşei tabî, içtimai veya hukuki olması itibariyle failin dışında kalan yani hakiki ve hükmü bir şahsın irade ve fiilinin tamamen dışında kalmış olan ve bu şahıs tarafından önlenmesi mümkün bulunmayan hadiselerdir"*.

Danıştay ise vermiş olduğu bir kararda mücbir sebebi "*kökeni, doğal, sosyal ve hukuki olması itibariyle failin dışında kalan, fail tarafından önlenme olanağı bulunmayan,*

---

[423] **Gündüz,** F. Ebru (2019), "Mücbir Sebebin İdari Dava Açma Süresine Etkisi", Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, C:23, Y: 2019, S: 2, s. 257.

[424] "*Depremin ölüm ve yaralanmalara neden olduğu çok sayıda binanın yıkıldığı, kalanının da oturulamaz hale geldiği, halkın uzun süre çadırlarda yaşamak zorunda kaldığı, basında yer alan haberlerden görülmektedir. Depremden sonra yörede yaşayanların tamamına yakınının can derdine düştüğü ve yaşam savaşı verdikleri, kişilerin normal zamanlarda yapabildikleri işlerin hiçbirini yapamayacak bir ortamda bulundukları anlaşılmaktadır.***" Danıştay 4. Daire**, E. 1995/6183, K. 1996/2698, T. 20.06.1996, <https://www.lexpera.com.tr>, s.e.t. 18.05.2024.

[425] **Onar**, s. 1719.

önceden takdir ve tahmin edilemeyen olaylar" olarak tanımlamaktadır[426]. Bu tanımdan anlaşılacağı üzere mücbir sebep halinin oluşabilmesi için birtakım şartların kümülatif olarak bir arada bulunuyor olması gerekmektedir[427].

Burada mücbir sebep halinin oluşması için var olması gereken şartları incelemeden önce konumuz açısından önemli bir noktanın vurgulanması gerekmektedir. Malum olduğu üzere yukarıda tanımını yapmış olduğumuz mücbir sebep kavramı, idarenin sorumluluğunu ortadan kaldıran bir haldir. Ancak esasında çalışmamızın konusu idarenin sorumluluğu değil, mücbir sebeplerin kaçırılan dava açma süresi üzerindeki etkileridir. Dolayısıyla doktrinde *Gündüz'*ün de belirttiği üzere mücbir sebep halinin dava açma süreleri üzerindeki etkisinin tanımlanması ve değerlendirilmesi çalışmamız açısından daha sağlıklı bir bakış açısının oluşmasına yardımcı olacaktır[428].

Dokrinde mücbir sebep hallerinin var olması için gereken şartlar şu şekilde ifade edilmiştir;

1. "Dışsallık, öngörülemezlik ve önlenemezlik şartları kümülatif olarak var olmalıdır[429].

- Dışsallık zararı meydana getiren etkinin, failin fiilinden tamamıyla bağımsız bir şekilde ortaya çıkması halidir. Dışsallığın sebebi deprem, sel, fırtına gibi doğal afet olarak adlandırılan haller olabileceği gibi ihtilal veya savaş gibi beşeri hadiseler de olabilecektir[430].

- Öngörülemezlik, mücbir sebep olarak adlandırılan bir hadisenin ortaya çıkmasından önce hiç kimse tarafından öngörülemeyecek olmasıdır[431]. Dolayısıyla *Gözler/ Kaplan*'ın da ifade ettiği gibi daha önceden vücuda geleceğine dair emareler bulunan deprem sel gibi hadiselerin öngörülemez olduğu iddia edilemeyecektir[432]. Dolayısıyla öngörülebilir nitelikteki bir sel felaketi söz konusu olduğunda mücbir sebep hallerinin dava açma süreleri

---

[426] **Danıştay İDDK**., E. 2008/11, K. 2009/3108, T. 17.12.2009, <https://www.lexpera.com.tr>, s.e.t. 19.05.2024.

[427] **Gözler**, Kemal/ **Kaplan**, Gürsel (2020) İdare Hukuku Dersleri, 22. Baskı, Bursa, Ekin, s. 723.

[428] **Gündüz,** s. 257.

[429] **Danıştay İDDK**., E. 2013/2411, K. 2015/1784, T. 13.5.2015, <https://www.lexpera.com.tr>, s.e.t. 19.05.2024.

[430] **Çağlayan,** Ramazan (2017) İdare Hukuku Dersleri, 5. Baskı, Ankara, Adalet Yayınevi, s. 686.

[431] **Çağlayan,** İdare Hukuku, s. 688.

[432] **Gürsel/ Kaplan**, s. 722.

üzerinde bir etkisi olmayacaktır. *Eren* burada ifade edilen öngörülmezlik kavramından anlaşılması gerekenin, ortaya çıkacak olayın kendisi değil olumsuz neticeleri olduğunu savunmaktadır[433].

- Önlenemezlik ifadesinden maksat her türlü imkân ve teknik araca rağmen ortaya çıkacak olan zararın kimse tarafından bastırılamayacak nitelikte ve büyüklükte olmasıdır[434]. Dava açma sürelerine etkisi açısından değerlendirecek olursak gerekli tedbir ve önlemler alınması halinde ilgililer mahkemeye başvurabilme imkânına sahip olabilecekse bu durumda mücbir sebep hallerinin dava açma süreleri üzerinde herhangi bir etkisi söz konusu olmayacaktır.

2. Mücbir sebep hallerinin oluşabilmesi için gerekli ikinci şart, dava açma süresini kaçıran ilgililerin neticenin ortaya çıkmasında kusurunun olmamasıdır[435]. Hukuki açıdan kusur, kişinin dikkatsiz ve özensiz davranışlarını ifade etmektedir[436]. Dolayısıyla dava açma süresini ihmalkâr davranışları sebebiyle kaçırmış olan ilgililerin, bu hatasından faydalanması mümkün değildir. Örneğin içinde bulunduğu dükkânın taşıyıcı bazı kolonlarını kesen ilgilinin yıkım sonrası ortaya çıkan ağır neticelere istinaden mücbir sebep hükümlerinden yararlanması mümkün olamayacaktır.

3. Ayrıca mücbir sebep hallerinin dava açma süresinin başından itibaren sonuna kadar devam etmesi veya dava açma süresi içerisinde başlayıp sürenin sonuna kadar kesintisiz devam etmesi de gerekmektedir. Söz gelimi mücbir sebebin etkisi ortadan kalkmış olmasına rağmen ilgili kişi mahkemeye başvurmamışsa mücbir sebep halinin varlığı söz konusu olmayacaktır[437].

Özetle dava açma süresine etkisi bağlamında mücbir sebepleri "*bir hakkın kullanılmasını, bir borcun ya da yükümlülüğün yerine getirilmesini engelleyen, önceden öngörülmesi ve önlenmesi imkânsız olan, kişinin kusuru dışında meydana gelmiş olan tüm olaylar*" şeklinde tanımlanması yerinde olacaktır[438].

---

433 **Eren,** Fikret (2020) Borçlar Hukuku Genel Hükümler, 25. Baskı, Ankara, Yetkin, s. 635.

434 **Eren**, s. 636.

435 **Gündüz**, s. 258.

436 Bkz. <https://sozluk.adalet.gov.tr/>, s.e.t. 20.05.2024.

437 **Gündüz**, s. 258

438 **Gündüz**, s. 258.

Kanun koyucu, hukuk ve ceza yargılamalarından farklı olarak idari yargılama hukukunda, dava açma süreleri hakkında mücbir sebep durumu için ayrıyeten bir düzenleme yapmamıştır. Malum olduğu üzere idari yargılama hukukunda eski hale getirme kurumu da düzenlenmemiştir. Ayrıca bu konuda İYUK'un 31. maddesinde HMK'ya atıfta bunulmamıştır[439]. Dolayısıyla mücbir sebep hallerinde, dava açma sürelerinin kaçırılmasının eski hale getirme kurumuna başvurmak suretiyle telafisi de mümkün gözükmemektedir[440]. Bu noktada doktrinde mücbir sebeplerin varlığı halinde dava açma sürelerinin mahkemeye başvuracak kişiler açısından durup durmayacağı konusu tartışmalıdır.

İdari yargıda dava açma süresinin mutlak surette hak düşürücü nitelikte olduğunu ve kanunda açıkça belirtilmedikçe bu sürelerin durmayacağını savunan görüşe göre, mücbir sebebin dava açma süresini durdurması mümkün değildir. Zira bu görüşe göre teorik olarak hak düşürücü sürelerin durması ya da kesilmesi mümkün değildir[441]. Buna karşılık dava açma süresinin kanunda açıkça belirtilmese de bazı istisnai durumlarda durabileceğini kabul eden diğer bir görüşe göre ise mücbir sebeplerin varlığı halinde, dava açma süresinin istisnai olarak durması mümkündür[442].

---

[439] İYUK'un 31. maddesinde atıfta bulunulmayan hallerin kıyas yoluyla uygulanamayacağına ilişkin ayrıntılı bilgi için bkz. **Çapar**, Asuman (2022) "Eski Hale Getirme Kurumunun İdari Yargı Alanında Uygulanabilirliği", Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi, C: 28, S: 1, s. 192.

[440] **Gündüz**, s. 249.

[441] "*Davanın açılması hak düşürücü bir süredir yani yürü uzun zaman mahiyetinde değildir. Ondan daha kuvvetli ve etkili olan hak düşürücü bir süredir. Bunun için kanun tayin ettiği süre zarfında açılmayan dava düşer ve artık bu konu hakkında dava açmak imkanı kalmaz."* **Onar**, s. 1961*; "Dava açma süresi hak düşürücü nitelikte sayıldığından, hastalık tutukluluk doğal afet gibi elde olmayan zorlayıcı nedenlerle kaçırılmış olsa bile kaçırılan süreyi tekrar yakalayabilmek için başvurulabilecek hiçbir çare yoktur***."** **Kaplan** (2023), s. 342; **Akyılmaz/ Sezginer/ Kaya, s**. 418; *"... İdari yargıdaki dava süreleri maddi hukuku değil, usul hukukunu ilgilendiren bir nitelik taşıdığından, dava süresinin geçirilip geçirilmediği hususunun idari yargı yerince re'sen araştırılması gerekmektedir…. Dava açma süresi hak düşürücü bir süre niteliğindedir. Yani süresinde kullanılmayan dava hakkı düşmekte ve yargı yolu kapanmaktadır."* **Danıştay 7. Daire**, E. 1984/1081, K. 1984/1385, T. 09.07.1987 (Nakleden: **Gözübüyük/ Tan**, s. 813).

[442] **Gündüz**, s. 242 vd., **Yıldırım,** Turan s. 401-402; mücbir sebeplerin dava açma süresi üzerindeki etkisinin idari istikrar ilkesi çerçevesinde değerlendirmesi için bkz. **Ekinci**, s. 287; **Kaplan** (2011), s. 148, dikkat edileceği üzere Kaplan *"idari yargıda dava açma süreleri*" adlı kitabında mağduriyetlerin ve hak kayıplarının yaşanmaması için mücbir sebep hallerinde dava açma süresinin durması gerektiğini savunurken "*idari yargılama hukuku*" adlı kitabında dava açma sürelerinin kaçırılmış olması halinde, kaçırılan sürenin tekrar yakalayabilmesi için başvurulabilecek hiçbir çarenin bulunmadığını belirtmektedir. Kanaatimizce bu iki ayrı görüş arasındaki farklılık, olması gereken hukuk ile mevcut hukuk arasındaki tezattan kaynaklanmaktadır.

Bu konuda kapsamlı bir değerlendirilmenin yapılabilmesi için öncelikle dava açma süresinin hukuki niteliğinin tespiti faydalı olacaktır[443]. Ancak çalışmamızın birinci bölümünde ayrı bir başlık altında idari yargılama hukukunda yer alan dava açma sürelerinin hukuki niteliğine ilişkin görüşler ifade edildiği için burada ayrıca ifade etme gereği duymuyoruz. İlgili bölümde de ifade edildiği üzere doktrindeki ağırlıklı görüş, idari yargıdaki dava açma sürelerinin hak düşürücü nitelikte olduğu yönündedir[444].

Kanaatimizce idari yargıda dava açma süreleri nitelik itibariyle hak düşürücü sürelere benzese de ilgili bölümde ayrıntılı olarak ifade edildiği üzere bu süreleri hak düşürücü sürelerden ayıran çeşitli farklılıklar vardır. Dolayısıyla idari yargıdaki dava açma sürelerinin hukuki niteliği, mücbir sebep hallerinin dava açma sürelerinin durmasına engel teşkil etmeyecektir.

Her ne kadar İYUK'ta mücbir sebep hallerinin dava açma sürelerini durduracağına dair açık bir düzenleme bulunmasa da bu durum mücbir sebep hallerinde sürelerin asla durmayacağına ilişkin bir delil olarak anlaşılmamalıdır. Zira kanun koyucu açıkça bu hallerde sürelerin asla durmayacağına dair bir düzenleme yapmamıştır. Nitekim Danıştay da konu ile alakalı olarak verdiği bir kararda, "*kanunlarda belirtilmediği halde, hukuki ve fiili engellerin dava süresini uzatan veya işlemesini durduran sebepler olarak kabul edilmesiyle, "mücbir sebep" lerin dava açma süresinin işlemesini etkileyeceği görüşü kuvvet kazanmaktadır. Özellikle doğal afet gibi, kişilerin iradeleriyle değiştiremeyecekleri veya önleyemeyecekleri durumlarda mücbir sebep halinin nazara alınmayarak dava açma süresinin işlediğini kabul etmenin haklı bir nedeni olamaz*" ifadelerine yer vermiştir[445]. Bu karardan da açıkça anlaşılacağı üzere mücbir sebep halleri gibi zaruret ifade eden hallerde dahi dava açma sürelerinin durmayacağı fikri hakkaniyete uygun olmayan sonuçlara yol

---

[443] Burada ifade etmek gerekir ki çalışmamızın esas konusu dava açma sürelerinin salt hukuki niteliğinin tespiti değildir. Zira hukuki niteliğin tespiti meselesi, doktrinde uzun tartışmalara konu olan ve mutlak çözümü olmayan kronikleşmiş bir sorundur. Nitekim biz bu konudaki farklı teorileri çalışmamızın birinci bölümünde değerlendirmiştik. Dolayısıyla çalışmamızın bu bölümünde asıl maksadımız dava açma sürelerinin niteliğine dair farklı görüşlerin uygulamaya bakan neticelerini değerlendirmek olacaktır. Nitekim *Kaplan* da doktrindeki hukuki niteliğin tespitine ilişkin çoğu tartışmaların, terimlerin farklı isimlendirilmiş olmasından kaynaklandığını belirtmiş ve hatta idari yargıda dava açma sürelerine ilişkin farklı teorilerin esasında aynı hukuki neticeye işaret ettiğini ifade etmiştir . Bkz. **Kaplan** (2011), s. 72.

[444] **Akyılmaz/ Sezginer/ Kaya,** s. 355; **Atay,** s. 199; **Onar**, s. 1961; **Ulusoy,** s. 739; **Çağlayan**, s. 319.

[445] **Danıştay 4. Daire,** E. 1995/6183, K. 1996/2698, T. 20.06.1996, <https://www.lexpera.com.tr>, s.e.t. 18.05.2024.

açabilecektir. Nitekim Mecelle'de ifade edildiği üzere zaruretler memnu nitelikteki şeyler mübah kılabilmektedir[446]. Dolayısıyla mücbir sebep hallerinin varlığı halinde ilgililer için dava açma sürelerinin durması zaruridir. Aksi bir görüş eşyanın doğasına aykırılık teşkil edecek, mağduriyetlere ve hak kayıplarına yol açacaktır.

Buraya kadar ki kısımda mücbir sebep teşkil eden hallerin tanımını ve şartlarını inceledik. Ardından dava açma süresinin hukuki niteliği ve ona bağlı olarak ortaya çıkan sonuçları değerlendirdik. Şimdi ise mücbir sebebin dava açma süresi üzerindeki etkisinin varlığını kabul ve reddeden birtakım kararları çeşitli açılardan değerlendireceğiz.

Danıştay vermiş olduğu eski tarihli bir kararda, ilgilinin dava açma süresinin son gününün 27 Mayıs 1960'a denk gelmesi ve o gün "*Devrim harekatı*"nın yapılması sebebiyle resmi dairelerin kapalı olması ve bu durumda dava açamayan ilgilenin hak arama hürriyeti ve mahkemeye başvuru hakkı zedelenmiş olması sebebiyle davanın ertesi gün açılabileceğine karar vermiştir. Görüldüğü üzere bu kararda Danıştay mücbir sebep hallerinden olan darbenin dava açma süresini durduracağına hükmetmiş ve kanaatimizce bu suretle hak kaybının yaşanmasının önüne geçmiştir[447].

Danıştay vermiş olduğu başka bir kararda ise Afyon'da meydana gelen bir deprem sonucunda, ilgilinin dava açma süresinin sona ermesinden itibaren 7 gün sonra mahkemeye yaptığı başvurunun kabul edilmesi gerektiğine hükmetmiştir[448]. Söz konusu kararında Danıştay "*Davacının ikamet etmekte bulunduğu Afyon'da 01.10.1995 günü saat 17.57'de Richter ölçeğine göre, 5.9 şiddetinde bir deprem olduğu, sarsıntıların bu tarihten 15 gün kadar önce başlayıp depremden sonra da bir süre devam ettiği bilinmektedir. Depremin ölüm ve yaralanmalara neden olduğu çok sayıda binanın yıkıldığı, kalanının da oturulamaz hale geldiği, halkın uzun süre çadırlarda yaşamak zorunda kaldığı, basında yer alan haberlerden görülmektedir. Depremden sonra yörede yaşayanların tamamına yakınının can derdine düştüğü ve yaşam savaşı verdikleri, kişilerin normal zamanlarda yapabildikleri işlerin hiçbirini yapamayacak bir ortamda bulundukları anlaşılmaktadır" ifadeleriyle* deprem sonrası ortaya çıkan düzensizlik ve korku hali içerisinde olağan hayatın keşmekeşe

---

[446] Mecelle, m. 21, <https://islamansiklopedisi.org.tr/zaruret--fikih>, s.e.t. 20. 05. 2024.

[447] **Danıştay. 5. Daire**, E. 1960/947, K. 1961/608, T. 07.03.1961 (Nakleden: **Çırakman** Erol (1976) "İdari Davalarda Süre", İdare Hukuku ve İdari Yargı ile İlgili İncelemeler I, Güneş Matbaası, Ankara, S. 194).

[448] **Danıştay 4. Daire,** E. 1995/6183, K. 1996/2698, T. 20.06.1996 <https://www.lexpera.com.tr>, s.e.t. 18.05.2024.

uğradığını ve ilgililerin normal zamanda yapabilecekleri başvurunun bu ortamda yapmalarının kendilerinden beklenemeyecek derecede zor olduğunu ifade etmiştir.

Yüksek Mahkeme söz konusu kararda, ilgililerin kendi iradeleriyle değiştiremeyecekleri ya da önleyemeyecekleri doğal afetlerin mücbir sebep kapsamında değerlendirilmesi ve mücbir sebebin getirmiş olduğu olumsuz etkilerin ortadan kalktığı andan itibaren ilgililerin makul süre içerisinde yapılan başvurularının kabul edilmesi gerektiğini vurgulamıştır.

Danıştay'ın, mücbir sebeplerin dava açma süresine etki edeceğine dair Covid-19 Pandemisi döneminde vermiş olduğu karar konumuz açısından önemlidir. Söz konusu kararda davacı vekilinin, Covid-19 kapsamında temaslı olduğu ve karantina kapsamında tutulduğu, karantina sürecinde 30 günlük istinaf başvurusunun kaçırıldığı, sonrasında PCR testinin pozitif çıkması üzerine hastanede yattığı mahkeme tarafından tespit edilmiştir. Danıştay söz konusu kararında dava açma süresinin kaçırılması sebebiyle başvuruyu reddeden bölge idare mahkemesinin kararını bozmuştur[449].

Görüldüğü üzere Danıştay mücbir sebep hallerinin dava açma süresine etki edebileceğine dair bazı kararlar vermiştir. Ancak açıkça ifade edilmelidir ki Yüksek Mahkeme'nin bu yönde verdiği kararların sayısı oldukça azdır. Zira Danıştay önüne gelen pek çok uyuşmazlıkta mücbir sebeplerin dava açma süresine etki etmeyeceği yönünde kararlar vermektedir. Söz konusu kararlar incelendiğinde ekseriyetle idari yargıdaki dava açma sürelerinin hak düşürücü nitelikte olması gerekçe gösterilmektedir[450].

Bununla beraber bazı Danıştay kararlarında ise mücbir sebeplerin dava açma sürelerine etki edebileceği kabul edilmekle beraber dava konusu uyuşmazlıkta mücbir sebep

---

[449] *"Dosyanın incelenmesinden, İdare Mahkemesi kararının 21/10/2020 tarihinde davacı vekiline elektronik tebligat yoluyla tebliğ edildiği, istinaf başvuru süresinin son gününün 20/11/2020 tarihi olmasına rağmen bu karara karşı istinaf başvurusunun otuz günlük yasal süre geçirildikten sonra 22/12/2020 tarihli dilekçe ile yapıldığı, davacı vekili tarafından, 20/11/2020 tarihinde Covid-19 kapsamında temaslı durumu nedeniyle karantinada olduğu, daha sonra 24/11/2020 tarihinde yapılan testin pozitif çıkması üzerine hastanede yattığı ve karantina sürecinin devam ettiğinin beyan edildiği ve dilekçesi ekinde 24/11/2020 tarihli PCR testi sonucunun sunulduğu görülmüştür."* **Danıştay 5. Daire,** E. 2021/5580, K. 2021/2566, T. 16.9.2021, <https://www.lexpera.com.tr>, s.e.t. 18.05.2024.

[450] *"İdari yargılamada dava açma ve kanun yollarına başvurma süreleri kendine özgü hak düşürücü süreler olup, kamu düzenini ilgilendirdiğinden taraflarca ileri sürülmese bile davanın her aşamasında ilgili yargı merci tarafından re'sen dikkate alınması gereken bir husus olduğu gibi bu sürelerin durması veya kesilmesini gerektiren durumlar ancak yasal bir düzenlemeyle yapılabilir"* **Danıştay 3. Daire**, E. 2015/111248, K. 2015/8282, T. 18.11.2015, <https://www.lexpera.com.tr>, s.e.t. 18.05.2024.

niteliğinde bir zaruretin bulunmadığından bahisle talep reddedilmektedir. Örneğin Danıştay vermiş olduğu bir kararda, dava açma sürelerini kaçırmış olan ilgilinin hastane tarafından verilen sağlık raporuna dayanarak başvurusunun kabul edilmesine ilişkin talebini reddetmiştir[451].

Yüksek Mahkeme söz konusu kararında "*İdari Yargılama Usulü Kanununun ilgili maddelerinde dava açma ve kanun yoluna başvurma sürelerini durduran sebepler sayılmış ancak, hastalık hali bunlar arasında gösterilmemiştir. Bununla birlikte; söz konusu sürelerin mücbir sebep sayılan durumların varlığı halinde işlememesi de, hak arama özgürlüğünün niteliği ve önemi itibariyle gereklidir. Hak arama özgürlüğünün kullanılması bakımından, kişinin iradesi dışında gelişen afet ve felaketler, savaş hali ve benzeri durumlarla, bu hakkın kullanmasını olanaksız kılan çok ağır hastalık halleri, mücbir sebep sayılabilecek niteliktedir"* ifadelerine yer vererek ancak mücbir sebeplerin meydan geldiği zaruri durumlarda sürelerin kaçırılmasından sonra yapılacak olan başvuruların kabul edilebileceğini vurgulamıştır. Bu karar meselenin sağlıklı değerlendirilmesi açısından oldukça önemlidir Zira Yüksek Mahkeme bu kararında mücbir sebep hallerinin varlığının dava açma süresine etki etmesi açısından önemini kabul etmektedir. Bununla beraber uyuşmazlık konusu olayda mücbir sebep için gerekli olan şartların kümülatif olarak var olmadığını tespit etmekte ve bu sebeple ilgilinin talebini reddetmektedir.

Mücbir sebep hallerinin dava açma sürelerine etkisi değerlendirilirken hak arama özgürlüğü ve idari istikrar ilkesi arasında hassas bir denge kurulmalı ve her durum kendi şartları içerisinde tetkik edilmelidir. Dolayısıyla mahkeme önüne gelen uyuşmazlıkta öncelikle idari istikrar ve hukuki belirlilik ilkelerini göz önüne almalı, ardından mücbir sebepleri oluşturan şartların sıkı ve kümülatif olarak bir araya gelip gelmediğini tetkik etmelidir. Son olarak da hak arama özgürlüğünü ve mahkemeye başvuru hakkını gözeterek bir karara varmalıdır.

Görüldüğü üzere burada iki maslahatın çakışması hali söz konusudur. *Gözler* iki maslahatın birbiriyle çakıştığı ve ikisinden birinin tercih edilmesi gerektiği hallerde her

[451] **Danıştay 7. Daire**, E. 1999/653, K. 1999/1305, T. 24.03.1999, <https://www.lexpera.com.tr>, s.e.t. 18.05.2024.

zaman hürriyetten yana seçim yapılması gerektiğini ifade etmektedir[452]. Zira Mecellede ifade edildiği üzere sıfat-ı ariziyede aslolan ademdir[453]. Diğer bir ifade ile genel kural hakların geniş, istisna ve sınırlamaların ise dar yorumlanmasıdır[454]. Hak arama hürriyeti Anayasa tarafından herkese tanınmış sigorta niteliğindeki koruyucu bir haktır. Dolayısıyla hak arama hürriyeti nitelik itibariyle sıfatı asliyedir. Sıfatı ariziye ise bu hürriyetin sınırlandırılmasıdır. Dolayısıyla sınırlamalar dar yorumlanmalıdır. Neticede belirsizlik hallerinde değerlendirmeler bu kıyas üzerinden yapılmalıdır[455].

Anayasa Mahkemesinin vermiş olduğu bazı kararlarında da mahkemelerde dava açma süresine ilişkin uyuşmazlıklarda, ilgililer lehine genişletici yorum yapıldığı görülmektedir. Örneğin Yüksek Mahkeme AİHM'e atıf yaparak vermiş olduğu bir kararında mahkemelerin usul kurallarını uygularken aşırıcı şekilcilikten ve katı yorumlamalardan kaçınması gerektiği vurgulanmış aksi taktirde bu durumun adil yargılanma hakkını zedeleyeceğini belirtmiştir[456]. Mahkeme söz konusu kararda "*Yapılan düzenlemeler, hukuk güvenliği ilkesi ve adaletin iyi bir şekilde tecelli etmesi amaçlarına hizmet etmediği ve dava açmak isteyen kişinin önünde davasının esasını yetkili ve görevli mahkeme önünde inceletmek bakımından bir engel oluşturduğu durumlarda mahkemeye erişim hakkı ihlâl edilmiş olur*[457]" ifadeleriyle dava açma sürelerine ilişkin usul kurallarının hak arama özgürlüğünü perdelememesi gerektiğini vurgulamıştır.

---

[452] **Gözler**, İnsan Hakları Hukuku, s. 141.

[453] Mecelle m. 8: Sıfat-ı arızada asıl olan âdemdir. Bkz. https://www.mecelle.com/. s.e.t. 20.05. 2024.

[454] **Gözler**, İnsan Hakları Hukuku, s. 148; Zabunoğlu da aynı istikamette şunları söylemektedir: *"Dava açma süresinin saptanmasında, hukuk devleti ve hak arama özgürlüğünün kullanımına, göreceli de olsa bir üstünlük tanınmalıdır. Bu nedenle, dava açma süresi ile ilgili düzenlemelerin, yargısal denetimi kısıtlayıcı, daraltıcı, dolayısıyla hak arama özgürlüğünü sınırlandırıcı olmamasına özen gösterilmelidir… Kısıtlı bir idari yargı, sınırlı bir hak arama özgürlüğü ise, hukuk ve uygarlık alanındaki gelişmelerin aksine bir yol izlemekle eş anlamlıdır."* **Zabunoğlu**, s. 191.

[455] Servet Armağan da eşyada aslolanın ibahe olduğunu, diğer bir değişle hürriyetin asıl hal, istisnai olanın ise sınırlama olduğunu ifade etmiştir. Dolayısıyla hakkında yasaklayıcı bir hüküm bulunmadıkça herhangi bir davranış serbesttir yasak değildir. Ayrıntılı bilgi için bkz. **Armağan**, s. 81.

[456] "*Süre koşulu gibi dava açmaya ilişkin usul koşulları birden fazla yoruma neden olabilecek nitelikte ise mahkemeye erişim hakkı kapsamında o yorumlardan birinin davayı açmak isteyen kişileri engelleyecek şekilde katı bir şekilde kullanılmaması veya söz konusu koşulların katı bir uygulamaya tabi olmaması gerekir*." **AYM, Bireysel Başvuru,** B. 2014/18578, T. 05.07.2017, Anayasa Mahkemesinin bu kararında atıfta bulunduğu AİHM kararı ise bkz: **AİHM,** Beles/Çek Cumhuriyeti, B. 47273/99, T. 12.11.2002, § 51.

[457] Atıfta bulunulan karar için bkz. **AİHM,** *Efstathiou ve diğerleri/Yunanistan*, B. 36998/02, T. 27.7.2006,§ 24.

C. İYUK m. 10 Bağlamında Süre Aşımı Sonrasında İlgililerin İdareye Tekrar Başvurma Hakkı

Çalışmamızın birinci bölümünde dava açma süreleri başlığı altında İYUK'un 10. maddesini ayrıntılı olarak inceledik. Bu başlık altında ise mahkemede dava açma süresini kaçıran veya mahkeme tarafından başvurusu süre aşımı sebebiyle reddedilen ilgilinin uyuşmazlığın sebebini oluşturan aynı konuda tekrar idareye başvuru yapıp yapamayacağı konusunu doktrin ve yargı kararları ışığında, hak arama hürriyeti bağlamında değerlendireceğiz[458].

Malum olduğu üzere idari yargıdaki dava açma süreleri kamu düzenindendir ve hak düşürücü niteliktedir. Dolayısıyla muayyen nitelikteki bu süreler sona erdikten sonra açılacak davalar İYUK m. 15 mucibince usulden reddedilecektir. Neticede genel kural, davanın tarafları, sebebi ve konusu aynı olması halinde kişilerin dava açma hakkının sona ermesidir. Bu genel kural İYUK m. 10'da belirtilen idareye başvurulduktan sonra açılacak olan davalarda sürelerin kaçırılması sebebiyle davanın reddedilmesi halinde de geçerli olacaktır[459]. Nitekim Danıştay da vermiş olduğu bir kararda *"Yasakoyucu, idari işlemlerin sürekli bir biçimde dava açma tehdidi altında kalmasını engelleyebilmek için, idari işlemlerin ilgililerince ve belli sürede dava konusu edilebileceğini öngörerek kamu hizmetinin hızlı ve etkin biçimde yürütülmesini sağlamak istemiştir"* ifadeleriyle İYUK m. 10 bağlamında bu genel kuralın idari istikrar ilkesi bağlamında önemine değinmiştir. Kanaatimizce bu karar oldukça yerindedir. Zira ilgili kişi zaten idareye başvuruda bulunmuş ve idareden istediği cevabı alamayınca da kendisine mahkemeye başvurma hakkı tanınmıştır. Mahkemede dava açma süresini kaçıran kişiye ikinci kez verilecek olan idari makamlara başvuru hakkı ve sonrasında gelecek olan tekrar dava açma hakkı idari istikrar ilkesine aykırılık teşkil edecektir. Neticede idare ve yargı makamları gereksiz meşgul edilmiş olacak dolayısıyla da hem kamu hizmetleri aksayacak hem de mahkemelerin iş yükü

---

[458] Ayrıntılı bilgi için bkz. **Kaya,** (2010), s. 62 vd.

[459] "*genel kural, kişilerin idareye yaptıkları yeni müracaat ile dava açma süresinin yeniden canlanmayacağı yönündedir."* **Danıştay 8. Daire,** E. 2015/14667, K. 2017/1544, T. 13.03.2017**,** <https://www.lexpera.com.tr>, s.e.t. 01.03.2023**.**

katlanarak artmış olacaktır[460]. Ayrıca bu yol kanunu dolanmak suretiyle hakkın kötüye kullanılması olarak da değerlendirilebilecektir[461].

Genel kural bu şekilde olmakla beraber doktrinde bazı yazarlar belli şartlarda bu kurala birtakım istisnalar getirilebileceğini ifade etmekte aksi takdirde katı ve mutlak bir uygulamanın hak arama hürriyetini zedeleyeceğini savunmaktadırlar.

Ulusoy, idareye tekrar başvuru yapma yolunun tek istisnasının Danıştay tarafından benimsenen "*süregelen hak ihlali"* içtihadı olduğunu söylemektedir. Söz konusu bu görüşünde İYUK m. 10 bağlamında idareye tekrar başvuru hakkının doğabilmesini belli şartların oluşmasına bağlamıştır. Bu şartları şu şekilde sıralamak mümkündür:

- Anayasa veya AİHS ile güvence altına alınmış olan bir temel hak ve özgürlüğün olması,

- Somut bir şekilde tezahür eden ihlalin ilgililer açısından ağır ve ciddi sonuçlarının ortaya çıkması,

- İhlalin temel hak ve özgürlükleri süregelen (temadi olarak) biçimde kısıtlıyor olması,

- İlgili idareye tekrar başvuru yapılması ve idarenin olumlu cevap vermemesi şartlarını aramaktadır[462].

Burada unutulmaması gereken nokta şudur ki idarenin olumsuz cevap vermesi üzerine ikinci kez idareye başvuracak olan ilgilinin açacağı davada asıl işlem ile birlikte idareye yapılan başvurunun reddi kararının da dava edilmesi gerekmektedir[463].

Süre gelen hak ihlali içtihadını bir örnek üzerinden açıklayalım. Bir iş yeri açma ruhsatı almak için usulüne uygun bir biçimde idareye başvuran A'nın bu talebi idare

---

460 *"2577 sayılı Yasanın 10.maddesine göre daha önce yaratılmış ve sonuçlandırılmamış bir uyuşmazlık bulunmadığı durumlarda, idareye başvuru üzerine tesis edilecek işleme göre dava açma hakkının doğmasının düşmüş olan dava hakkının ihya etmekle ilgisi bulunmadığı gibi bu tür bir kabulün idari istikrar ilkesini ya da kamu düzenini ihlal edici bir yön taşımadığı da ortadadır."* **Danıştay 12. Daire,** E. 1995/6358, K. 1997/445, T. 26.2.1997, <https://www.lexpera.com.tr>, s.e.t. 06.01.2023.

461 **Akyılmaz/ Sezginer/ Kaya,** s. 390; **Ulusoy,** s. 740.

462 **Ulusoy**, s. 740-741.

463 **Ulusoy,** s. 741.

tarafından olumlu cevaplandırılmaz ve A da süresinde mahkemeye başvuramazsa veya başvurusu dava açma sürenin geçmesi gerekçesiyle ilk incelemede usulden reddedilirse, genel kuralın icrası halinde A'nın işyeri açma ve çalışma hürriyeti idare tarafından mütemadiyen kısıtlanmış olacaktır. Görüldüğü üzere burada Anayasal bir hak söz konusudur. Ayrıca ilgili kişinin bu hakkından bir daha kullanamayacak şekilde mahrum bırakılması kendisi ve bakmakla yükümlü olduğu kişiler açısından çok ağır ve ciddi neticelere yol açacaktır. Dolayısıyla burada süregelen hak ihlali söz konusu olacaktır. Temel hak ve hürriyetlerin sınırsız süreyle kısıtlanması ise Anayasa'nın temel mantığına aykırılık teşkil edecektir[464]. Bu nedenle idareye tekrar başvuruda bulunabilecek ve şayet idare talebini kabul etmezse hak arama özgürlüğü kapsamında yeniden görevli ve yetkili mahkemede dava açabilecektir. Yine Danıştay vermiş olduğu başka bir kararda mülkiyet hakkının süregelen nitelikte bir hak olduğunu *"...Anayasal güvence altındaki temel hak ve özgürlüklerden olan mülkiyet hakkının kullanılabilmesi için, ilgililerin, gerekli işlemin yapılmasını idareden her zaman isteyebilecekleri açıktır. Bu durum mülkiyet hakkının zaman ötesi niteliğinden kaynaklanmaktadır"* [465] ifadeleriyle vurgulamıştır.

Akyılmaz, Sezginer, Kaya da dava açma süresi geçmesine rağmen aynı konuda tekrar idareye yapılacak başvurunun sarihen veya zımnen reddedilmesinin istisnai bazı durumlarda dava açma süresini canlandırabileceğini ifade etmiştir[466].

1. İdare kanunlar tarafından bir işin tesis ve icra edilmesi ile yükümlü kılındığı takdirde idareye tekrar yapılan başvurular dava açma süresini canlandıracaktır[467].

---

[464] *"Daha önce ilgililerin idareye başvuruda bulunmuş veya başvuruda bulunduktan sonra dava açmış olmaları, etkisi devam eden ve her defasında idare tarafından ayrı bir işlem yapılması gereken durumlarda idareye başvuruda bulunup işlem tesis edilmesini isteme ve bunun üzerine dava açma haklarını ortadan kaldırmamaktadır*." Bkz. **Kaya,** Cemil (2010), s. 62.

[465] **Danıştay 14. Daire,** E. 2011/15162, K. 2012/7461, T. 06.11.2012, <https://www.lexpera.com.tr>, s.e.t. 03.03.2024.

[466] **Akyılmaz/ Sezginer/ Kaya,** s. 390.

[467] *"Olayda, davacının, Anayasa Mahkemesi kararının Resmi Gazete'de yayımı sonrasında idareye başvurarak askerlik hizmet süresinin rütbe terfiinde değerlendirilmesini istediği, bu istemine yanıt verilmemesi üzerine, idareyi yanıt vermeye (işlem tesis etmeye) zorlamak için ikinci kez yaptığı başvuru sonrasında kurulan işlemin tebliğinden sonra bakılan davayı açtığı anlaşıldığından, Anayasa'nın 40. ve 74. maddeleri ile idareye verilen yükümlülüğün yerine getirilmemesi halinde ilgililerin idareye yönelik bu yükümlülüğün yerine getirilmesi konusundaki başvurularının ilgililerin aleyhine yorumlanmaması gerekmektedir. "Dolayısıyla davacının ilk başvurusunun sonucunu öğrenmek amacıyla yaptığı ve idareyi işlem tesisine zorlayan ikinci başvurusuna verilen yanıt üzerine açtığı davada 2577 sayılı*

2. Uzun yıllar içerisinde mürur zamanla beraber hukuki ya da maddi bazı şartların değişmesi, idarenin birtakım konularda yeniden bir değerlendirme yapmasını zorunlu kılabilmektedir. Dolayısıyla da bu konularda yapılacak olan mükerrer başvurular dava açma süresini canlandırabilecektir[468].

3. Bir işlemin süregelen olma özelliğinden kaynaklanan sebeplerle başvurucular tarafından idareye yapılan mükerrer başvurular dava açma süresinin canlandıracaktır[469].

4. Anayasada belirtilen temel hak ve hürriyetlerin kullanılması maksadıyla ilgili idarelere yapılacak olan mükerrer başvurular dava açma süresini canlandıracaktır[470]. Örneğin imar planı değişikliği, kıdem tazminatı ödenmesi, haczin kaldırılmasına ilişkin talepler Anayasa'da güvence altına alınan *mülkiyet hakkına* ilişkin başvurular olduğu için mükerreren talep edilebilecektir. Yine diploma, denklik başvurusu *eğitim hakk*ına[471];

Yasa'nın 10. maddesi hükmü karşısında süreaşımı bulunmadığı sonucuna varılmıştır." **Danıştay İDDK,** E. 2008/419, K. 2009/2805, T. 10.12.2009, <https://www.lexpera.com.tr>, s.e.t. 06.01.2024.

468 *"Belli bir göreve veya kadroya atanma gibi zaman içerisinde maddi ve/veya hukuksal konuların değişmesi nedeniyle idarenin yeni bir değerlendirme yapmasını gerektiren konularda, ilgililerin ileriye dönük şekilde hukuki sonuçlarından yararlanmak üzere 2577 sayılı İdari Yargılama Usulü Kanunu'nun 10. maddesi uyarınca haklarında Yasanın öngördüğü işlemin yapılması için her zaman idareye başvurmaları ve isteklerinin reddedilmesi halinde de 10. maddede öngörülen usule uygun olarak idari yargıda dava açmaları mümkün bulunmaktadır*." **Danıştay 2. Daire**, E. 2010/3903, K. 2011/1600, T. 19.4.2011, <https://www.lexpera.com.tr>, s.e.t. 06.01.2024.

469 *"Buna göre davacının, mükellefiyet kaydı devam ettiği sürece her zaman davalı idareye başvurarak İdari Yargılama Usulü Kanunu'nun yukarıda anılan 10'uncu maddesi kapsamında bir işlem tesis edilmesini istemesi, istemin reddi halinde ise 10'uncu maddede öngörülen usule uygun olarak idari yargıda dava açması mümkündür."* **Danıştay 4. Daire**, E. 2014/1303, K. 2014/4385, T. 11.6.2014, <https://www.lexpera.com.tr>, s.e.t. 06.01.2024.

470 "*Anayasal güvence altındaki temel hak ve özgürlüklerden olan mülkiyet hakkının kullanılabilmesi için, ilgililerin, gerekli işlemin yapılmasını idareden her zaman isteyebilecekleri açıktır. Bu durum mülkiyet hakkının zaman ötesi niteliğinden kaynaklanmaktadır. Anayasa Mahkemesi'nin 10.04.2003 günlü, E:2002/112, K:2003/33 sayılı ve 17.03.2011 günlü, E: 2009/58, 2011/52 sayılı kararlarında da bahsedildiği üzere, hukukun genel ilkelerinden birisi de mülkiyet hakkının zaman ötesi niteliği, başka bir anlatımla mülkiyet hakkının zamanaşımına uğramamasıdır. Mülkiyet hakkının bu niteliğinden dolayı, bu hakkı ilgilendiren konularda gerekli işlemin yapılması isteminin idarece reddedilmiş olması halinde, aynı konuda 2577 sayılı Kanun'un 10. maddesi uyarınca idareye tekrar başvurulmasına ve başvurunun reddi halinde ret işlemine karşı dava açılmasına bir engel bulunmamaktadır. Her yeni başvuru üzerine idarece tesis edilecek işlem için 2577 sayılı Yasanın 7. maddesinde öngörülen 60 günlük süre içinde dava açılması mümkündür."* **Danıştay 14. Daire**, E. 2011/15162, K. 2012/7461, T. 06.11.2012, <https://www.lexpera.com.tr>, s.e.t. 06.01.2024.

471 *"Davacının isteminin eğitim-öğretim hakkı ve çalışma hakkına ilişkin olması bu konuda daha sonraki tarihlerde ilgili ile benzer hukuki durumda olanların lehine verilmiş yargı kararları bulunması da göz önüne alınarak her zaman denklik verilmesi için 2577 sayılı Yasanın 10. maddesi kapsamında davalı*

pasaport talebi ise *seyahat hürriyetin*e ilişkin bir talep olması hasebiyle mükerreren yapılabilecek başvurulara örnek olarak zikredilebilecektir[472].

Kanaatimizce yukarıda yapılan açıklamalara ek olarak konunun maddi ve şekli anlamda kesin hüküm kavramları bağlamında da değerlendirilmesi meselenin daha iyi anlaşılması açısından faydalı olacaktır. Malum olduğu üzere hukukta istikrarı ve belirliliği sağlamak maksadına hizmet eden *hüküm* kavramı, *maddi anlamda kesin hüküm* ve *şekli anlamda kesin hüküm* olmak üzere ikiye ayrılmaktadır.

Şekli anlamda kesin hüküm kavramı, ilk derece mahkemesi tarafından verilen kararlar hakkında kanun yolunun öngörülemeyeceği veya öngörülen kanun yollarına ilişkin olarak dava açma sürelerinin başvurucu tarafından kaçırılması veya kanun yolu başvurusunun mahkeme tarafından reddedilmesi üzerine davanın şekil itibariyle sonlanmasını ifade etmektedir.

Buna karşılık daha geniş bir anlamı ifade eden *maddi anlamda kesin hüküm* kavramı ise dava konusu uyuşmazlık hakkında nihai kararı veren mahkeme hükmünün hiç kimse tarafından değiştirilmemesi ve karar sonrasında söz konusu uyuşmazlığın tarafları, konusu, sebebi değişmedikçe tekrar yargı önüne getirilemeyeceğini ifade etmektedir[473].

Danıştay vermiş olduğu bir kararda bu konuyu net bir şekilde izah etmiş ve şüpheye yer kalmayacak şekilde açıklığa kavuşturmuştur:

Uyuşmazlık; tarafları, sebebi ve konusu aynı olan bir dava hakkında önceden verilmiş bulunan süre ret kararı üzerine ilgililerin 2577 Sayılı İdari Yargılama Usulü Kanunu'nun 10. maddesine göre yapacakları yeni bir başvuru ile yeniden dava açma hakkının doğup doğmadığı ve süre yönünden davanın reddine dair kararın daha sonra açılan dava bakımından kesin hüküm teşkil edip etmediği noktasında toplanmaktadır.

---

idareye başvurabileceği açıktır." **Danıştay 8. Daire,** E. 2008/9268, K. 2009/2170, T. 30.3.2009, <https://www.lexpera.com.tr>, s.e.t. 06.01.2023.

[472] "*Özellikle seyahat özgürlüğünün kullanılması, çalışma özgürlüğünün kullanılması, mülkiyet hakkının kullanılması, eğitim hakkının kullanılması ve can ve mal güvenliğinin sağlanması gibi kişilerin temel hak ve özgürlüklerini kullanmaları amacıyla idareye yaptıkları yeni müracaat üzerine dava açma süresinin canlanması hakkın niteliğine uygun düşebilecektir*." **Danıştay 8. Daire,** E. 2015/14667, K. 2017/1544, T. 13.3.2017, <https://www.lexpera.com.tr>, s.e.t. 06.01.2023.

[473] **Danıştay 2. Daire,** E. 2017/239, K. 2021/4996, T. 16.12.2021. <https://kararara ma.danistay.gov.tr/>, s.e.t. 05.01.2023.

…Dava şartı yokluğu (ilk inceleme sorunları) sebebiyle davanın usul yönünden reddine dair kararlara gelince; söz konusu kararlar, uyuşmazlığın esası hakkında inceleme yapılmaksızın verildiğinden, yalnızca şekli anlamda kesin hüküm teşkil etmekte, maddi anlamda kesin hüküm niteliği taşımamaktadır. Dolayısıyla, bu şekilde usul yönünden reddedilen davaların yeniden açılmasına hukuki engel bulunmamaktadır"[474].

Bunu destekler nitelikte Anayasa Mahkemesi de AİHM kararına[475] atıf yaparak vermiş olduğu bir kararda *"Mahkemeye ulaşmayı aşırı derecede zorlaştıran ya da imkânsız hâle getiren uygulamalar, mahkemeye erişim hakkını ihlal edebilir*[476]*"* ifadeleriyle aşırı şekilciliğin ve usul kurallarının esnek değerlendirilmesi gereken noktalarda katı yorumlar getirmenin hak arama hürriyetine zarar vereceği vurgulanmıştır[477].

Son tahlilde doktrin görüşleri ve Danıştay'ın yukarıda zikredilen kararları hak arama hürriyeti kapsamında değerlendirildiğinde konusu, sebebi, tarafları aynı olan bir başvurunun idare tarafından kabul edilmemesi ve sonrasında idari mahkemelerde açılacak olan davanın da esasa girmeksizin usulden reddedilmesi halinde, Anayasa'da zikredilen temel hak ve hürriyetlere müstenit olmak kaydıyla, süregelen hak ihlali gerekçesiyle, aynı taleplerle tekrar idari mercilere başvuruda bulunma imkânının var olduğu söylenebilecektir[478].

---

474 ***Danıştay 15. Daire,*** E. 2016/8400, K. 2017/1357, T. 23.03.2017, < https://www.lexpera.com.tr>, s.e.t. 28.05.2023.

475 **AİHM,** Osu/İtaly, B. 36534/97, T. 11.7.2002, <https://hudoc:echr.coe.int>, s.e.t. 03.03.2024.

476 **AYM, Bireysel Başvuru**, B. 2013/1718, T. 2.10.2013, <https://www.lexpera.com.tr>, s.e.t. 03.03.2023.

477 "*Buna göre, bir kararın maddi anlamda kesin hüküm niteliği taşıması hâlinde; tarafları, sebebi ve konusu aynı olan yeni bir dava açılması hukuken mümkün bulunmamaktadır. Şekli anlamda kesin hüküm niteliği taşımakla beraber, uyuşmazlığı esastan çözmeyen, yani maddi anlamda kesin hüküm niteliği taşımayan hükümlerin ise, tarafları, sebebi ve konusu aynı olan yeni bir dava açılmasına engel oluşturmayacağı ve varılan bu sonucun, hak arama hürriyeti bağlamında adil yargılanma hakkının da bir gereği olduğu açıktır. Dolayısıyla, bu türden uyuşmazlıklarda, idarî yargı yerlerince verilen kararların maddi anlamda kesin hüküm niteliği taşıyıp taşımadığının irdelenmesi gerekmektedir."* **Danıştay İDDK**, E. 2021/2965, K. 2022/18, T. 17.05.2022. <https://kararara ma.danistay.gov.tr/>, s.e.t. 05.01.2023.

478 "*yönetimin belli tur davranma, hukuka uygun davranma ödevi sürdüğü surece, vatandaş, istemde bir yararı kalmamış olmadıkça yönetimden istemde bulunarak yönetimi ödeve zorlayabilir. Bu ödev ve yetki belli bir sure ile sınırlandırılamaz*" Bkz. **Uler,** s. 249.

D. İYUK m. 13 Bağlamında Bir ve Beş Yıllık Sürelerin Tespiti

İYUK m. 13'te ifade edildiği üzere salt idari eylemlerden kaynaklanan zararların ortaya çıkması halinde idari yargıda dava açmadan önce, ilgili idareye karşı ön başvuruda bulunmak yasal bir zorunluluktur. İdareye karşı yapılacak olan söz konusu başvuru için 1 ve 5 yıllık hak düşürücü nitelikteki süreler kabul edilmiştir[479]. Söz konusu bu sürelerin başlangıcının doğru ve yerinde bir şekilde tespit edilmesi hak arama hürriyetinin tesisi bağlamında son derece önemlidir. Zira zarar görenin ilgili idari makama bu süreler içerisinde başvurması durumunda idarenin 30 gün içerisinde açıkça ret cevabı vermesi veya bu süre zarfında cevap vermeyerek başvuruyu zımnen reddetmesi halinde ilgililer için dava açma süresi işlemeye başlayacaktır[480]. İlgili idareye söz konusu başvurunun yapılmaması halinde ise idari merci tecavüzü durumu söz konusu olacaktır. Bu sebeplerden ötürü çalışmamızın bu bölümünde, 1 ve 5 yıllık sürelerin ne zamandan itibaren başlayacağına ilişkin doktrindeki tartışmaları ve yargı kararlarını ayrıntılı olarak incelememiz hak arama hürriyeti bağlamında oldukça önemlidir.

Esasında madde metni oldukça açıktır. Bir yıllık hak düşürücü süre idarinin salt idari eylemi öğrenmesinden itibaren, beş yıllık süre ise herhalde eylemin meydana geldiği tarihten itibaren başlayacaktır. Zaten bu noktada doktrinde bir görüş ayrılığı da yoktur. Ancak her zaman ve her durumda zarar, eylemin gerçekleşmesi anında bütünüyle ortaya çıkmamaktadır. Zira zarar verici nitelikte bir idari eylem vücuda geldiğinde bazen hasar bütünüyle olay anında ortaya çıkarken bazı durumlarda ise olumsuz etkisini bilahare göstermekte ve zarar da tedrici olarak ortaya çıkmaktadır. Yargı kararlarına da yansıyan birçok somut olayda da görüldüğü üzere eylemin meydana gelmesiyle ortaya çıkan zarar nispeten daha az gözükmekte fakat zararın gerçek boyutu yıllar sonra ortaya çıkabilmektedir.

---

[479] *"İYUK m. 13: İdari eylemlerden hakları ihlal edilmiş olanların idari dava açmadan önce, bu eylemleri yazılı bildirim üzerine veya başka suretle öğrendikleri tarihten itibaren bir yıl ve her halde eylem tarihinden itibaren beş yıl içinde ilgili idareye başvurarak haklarının yerine getirilmesini istemeleri gereklidir. Bu isteklerin kısmen veya tamamen reddi halinde, bu konudaki işlemin tebliğini izleyen günden itibaren veya istek hakkında otuz gün içinde cevap verilmediği takdirde bu sürenin bittiği tarihten itibaren, dava süresi içinde dava açılabilir."*

[480] **Gözübüyük/ Tan**, s. 8; **Kalabalık**, s. 323.

Doktrinde birçok yazar tarafından böyle bir durumda 1 ve 5 yıllık hak düşürücü sürenin başlangıç tarihinin, ortaya çıkan zararın nihai olarak öğrenildiği tarih olarak anlaşılması gerektiği açıkça ifade edilmiştir[481].

Nitekim Danıştay da idari eylemin öğrenilmesi tarihinin, zararın tam olarak öğrenildiği tarih olarak anlaşılması ve dolayısıyla da 1 yıllık ve 5 yıllık idareye başvuru süresinin de bu tarihe göre hesaplanması gerektiği yönünde birçok karar vermiştir[482].

Konunun daha iyi anlaşılması için Danıştay'ın vermiş olduğu bir karar üzerinden değerlendirmede bulunmak yerinde olacaktır. Dava konusu olayda, davacının hastanede 20.08.1996 tarihinde sağlık sorununun teşhis ve tedavi edildiği ancak idari eylemden kaynaklı zararın 24.01.2002 tarihinde ortaya çıktığı bir durum söz konusudur. Danıştay söz konusu olayda 5 yıllık idareye başvuru süresinin eylemin gerçekleştiği 20.08.1996 tarihinden itibaren değil, bilahare zararın ortaya çıktığı 24.01.2002 tarihinden itibaren hesaplanması gerektiğine karar vermiştir. Söz konusu davada Danıştay "*Anılan Yasa hükmünde idareye başvuru için öngörülen en geç beş yıllık sürenin, idari eylemin tamamlandığı ve yol açtığı zararın ortaya çıktığı tarihten itibaren hesaplanması gerekir. Esasen idari eylemin tamamlandığı ve zararın ortaya çıktığı tarih dikkate alınmadan beş yıllık sürenin hesaplanması bazı hallerde zarar ortaya çıktığında idareye başvuru süresinin dolayısıyla dava açma süresinin geçmiş olması, dava açma hakkının kullanılmaması sonucunu doğuracaktır"* diyerek aksi yönde bir uygulamanın hakkaniyete aykırılık teşkil edeceğini ve hak arama özgürlüğüne de zarar vereceğini ifade etmiştir[483].

Bir başka kararında Danıştay, cezaevinde çıkan yangın esnasında vücudunda yanıklar meydana gelen infaz koruma memuru hakkında verdiği kararda 1 ve 5 yıllık başvuru sürelerinin ne zaman başlayacağına ilişkin oldukça önemli bir karar vermiştir. Söz konusu kararında Yüksek Mahkeme idareye yapılacak olan ön başvuru süresinin hastane tarafından verilecek olan kesin sağlık raporunun ilgiliye bildirileceği tarihten itibaren başlayacağına

---

[481] **Yıldırım/ Çınarlı,** s. 213; **Atay,** s. 322; *Ulusoy* aksi davalı idare tarafından açık bir şekilde ispat edilmedikçe 1 yıllık süreyi başlatan öğrenme tarihinin davacının öğrendiğini iddia ettiği tarih olacağını ifade etmektedir. Bkz. **Ulusoy,** s. 750.

[482] **Akyılmaz/ Sezginer/ Kaya,** s. 409 vd.; **Ulusoy**, s. 750; **Yazıcı**, s. 35.

[483] **Danıştay 10. Daire,** E. 2004/2931, K. 2006/7287, T. 20.12.2006, <https://www.lexpera.com.tr>, s.e.t. 19.02.2024.

hükmetmiştir. Gerçekten de bu karar hak arama hürriyetinin tesisi açısından oldukça önemlidir. Zira görüleceği üzere Yüksek Mahkeme burada 1 ve 5 yıllık başvuru sürelerinin ilgili açısından idarenin eylemi tesis ettiği tarihinden itibaren başlamaması gerektiğini kabul ettiği gibi sonrasında hastaneden taburcu olma tarihinden itibaren de başlamasının hak arama hürriyeti bağlamında hakkaniyete aykırılık teşkil edeceğine hükmetmiştir[484]

Danıştay verdiği başka bir kararında ise 1 ve 5 yıllık ön başvuru sürelerinin eylemin gerçekleşmesi anından itibaren değil, eylemin idariliğinin daha sonra yapılacak olan ceza yargılaması marifetiyle tespit edilmesi anından itibaren başlayacağına hükmetmiştir[485]. Zira kişiler idari nitelikte olduğunu bilmedikleri eylemler sebebiyle idareye zararın tazmini için başvuramayacak ve dolayısıyla da bu süreleri kaçırabileceklerdir[486]. Kanaatimizce de, kanunda belirtilen sürelerin başlangıç tarihini salt lafzi olarak yorumlamayan Danıştay'ın vermiş olduğu söz konusu kararlar hak arama hürriyeti bakımından oldukça yerindedir.

---

[484] *"Danıştay'ın yerleşik kararlarına göre, idari eylemlerin sebebiyet verdiği bedensel zararlar kesin sağlık raporunun alındığı tarihte öğrenilmiş sayılacaktır. Başka bir anlatımla; yasada öngörülen süre kesin raporun ilgiliye tebliğ edildiği tarihte işlemeye başlayacaktır. ...İdare Mahkemesi, davacının en geç 8.11.1989 gününde idareye başvurarak ön karar alması gerektiğinden bahisle davayı süre aşımı yönünden reddetmiş ise de, 8.11.1989 tarihli raporda davacının şifa bularak taburcu edildiği belirtilmiş, ilgilinin bedensel zararı olan sağ el fonksiyonunun %25 kaybı hususu ise 15.1.1993 günlü raporla saptanmıştır. Bu durumda, 2577 sayılı Yasanın 13.maddesinde öngörülen 1 yıllık süre 15.1.1993 gününden itibaren başlayacağından ve idareye başvuru tarihi itibariyle 5 yıllık sürede dolmadığından yasaya uygun bulunmayan İdare Mahkemesi kararının işin esası hakkında karar verilmek üzere bozulması gerekeceği düşünülmektedir*." **Danıştay 10. Daire**, E. 1994/4465, K. 1994/5622, T. 10.11.1994**,** <https://www.lexpera.com.tr>, s.e.t. 07.01.2023.

[485] "Bu *itibarla, 2577 sayılı Yasa'nın 13. maddesinde öngörülen 1 ve 5 yıllık sürenin, eylemin idariliğinin ortaya çıktığı tarihten itibaren hesaplanması zorunludur. Aksi yorumun, zarara yol açan eylemin idariliğinin ortaya çıkmasıyla kulanılması mümkün olan dava açma hakkını ortadan kaldıracağı, hak arama özgürlüğüyle bağdaşmayacağı açıktır…Olayda, eylemin idariliği kötü muamelede bulunduğu iddia edilen sanık polislerin yargılanması sonucu, ceza mahkemesi kararının sonucunda ortaya çıkmıştır. Dolayısıyla dava süresinin, eylemin idariliğinin ortaya çıktığı tarih olan sanık polislerin yargılandığı ceza mahkemesi kararının sonucunun, davaya müdahil olan davacıya hangi tarihte tebliğ edildiği veya davacı tarafından öğrenildiği tarihten itibaren hesaplanması gerekmekte..."* **Danıştay 10. Daire**, E. 2004/9784, K. 2006/2598, T. 21.4.2006, <https://www.lexpera.com.tr>, s.e.t. 24.02.2024.

[486] **Akyılmaz/ Sezginer/ Kaya,** s. 410; **Kaplan** (2023), s. 364; **Ulusoy**, s. 750; **Yazıcı**, s. 41.

SONUÇ

Anayasa'ya göre her hak sahibi, sahip olduğu haklarını TBMM'ye dilekçe vermek, ilgili idari makamlara başvurmak ya da yargı makamlarına karşı mahkemelerde dava açmak suretiyle kullanabilecektir. Hak arama özgürlüğü Anayasa'nın 36. maddesinde düzenlenmiştir. Söz konusu maddeye göre "*Herkes, meşrû vasıta ve yollardan faydalanmak suretiyle yargı mercileri önünde davacı veya davalı olarak iddia ve savunma ile adil yargılanma hakkına sahiptir*". Bu hüküm gereğince hiçbir mahkeme meşru vasıta ve yollarla kendisine yapılan başvurulara bakmaktan kaçınamayacaktır.

Anayasa ile koruma altına alınan bu hak, Anayasa'da yer alan diğer bütün temel hak ve hürriyetlerin güçlü bir güvencesi ve sigortası niteliğinde son derece önemli bir teminattır. Zira bu hakkın var olmadığı, olsa da etkili bir şekilde uygulanmadığı herhangi bir hukuk sisteminde anayasalar tarafından koruma altına alınan bütün hak ve hürriyetler teorik birer hukuk metninden öteye geçemeyecek ve uygulama açısından herhangi bir etki gösteremeyecektir.

Malum olduğu üzere bütün hakların belirli koşullar altında, kamu düzeni, kamu güvenliği ve başkalarının hak ve özgürlüklerini korumak gibi genel maslahatlara uygun olarak sınırlandırılması gerekmektedir. Zira bir hakkın sınırsız olarak kullanılması başka bir hakkın sınırlandırılmasına yol açacaktır. Hukukun genel doğası gereği dava açma hakkının kullanımının da herhangi bir süre ile sınırlı olmaksızın kullanılabilmesi mümkün değildir. Bu çerçevede idari yargıda idare aleyhine açılacak olan davaların da herhangi bir sınırlandırıcı süreye tabi olmaksızın açılacak olması idarenin işleyişi ve istikrarı açısından ciddi sakıncalar doğurabilecektir.

İdare hukukunda dava açma hakkının makul sürelerle sınırlandırılması gerektiği konusunda doktrin hemfikirdir. Ancak dava açma süreleri ile ilgili uygulamadaki birtakım sorunlar, doktrinde bazı tartışmaların çıkmasına sebebiyet vermiştir. İdari yargıdaki dava açma sürelerinin hukuki niteliğinin tespiti, dava açma sürelerinin başlangıcının net bir şekilde belirlenmesi zarureti, mahkemeye başvuru sürelerinin kaçırılması halinde idareye tekrar başvurma hakkının saklı kaldığı hallerin doğru tespit edilmesi gerekliliği, sürelerin hangi hallerde duracağının ve hangi hallerde işlemeye devam edeceğinin tam olarak belirlenmesi ihtiyacı ve nihayet, mücbir sebep hallerinin dava açma sürelerini durdurup durdurmayacağı gibi durumlar doktrindeki tartışmalı konulara örnek gösterilebilir.

Bu gibi sorunların çözümünde, hak arama hürriyeti ile dava açma süreleri arasındaki hassas dengenin nasıl kurulması gerektiği meselesi son derece önemlidir. Malum olduğu üzere insan hakları hukukunda hak ve hürriyetlerin kural, kısıtlamaların ise istisnai niteliğe sahip olması temel bir kaidedir. Diğer bir deyişle hak ve hürriyetler geniş yorumlanırken kısıtlamalar dar yorumlanmalıdır. Bu temel kaide Mecelle-i Ahkâm-ı Adliyenin 9. maddesinde "*Sıfat-ı arızada aslolan âdemdir*" şeklinde ifade edilmiştir. Yani hürriyetin varlığı asıl iken yokluğu arızidir. Dolayısıyla dava açma hakkı asıl niteliktedir ve geniş yorumlanması gerekir.

Anayasa ve idari yargılama hukukunun temel amacı bireylerin hürriyetlerini kamu gücüne sahip olan idari makamlar karşısında korumak ve muhafaza etmektir. Zira bir tarafta hukukilik karinesine ve kamu gücünü kullanma yetkisine sahip idari makamlar bulunurken diğer tarafta nispeten daha zayıf konumda olan gerçek veya tüzel kişiler vardır. Kanun koyucu, başta İYUK olmak üzere çeşitli kanunlar vasıtasıyla güçlü konumda olan idareyi bireyler karşısında dengelemelidir. Bu dengeleme, zayıf bireylerin temel hak ve hürriyetlerinin çiğnenmemesi için idarenin yetkilerinin sınırlandırılmasını gerektirir. Böylece, idare ile bireyler arasında adil bir fren ve denge mekanizması oluşturularak, hukukun üstünlüğü ve adalet ilkeleri korunmuş olur. Dolayısıyla kanun koyucunun bu süreleri belirlerken dengeyi de bozmamak şartıyla kişiler lehine bir konumda yer alması gerekmektedir.

Dava açma süreleri davacı olacak kişiler ile davalı olan idari makamlar arasında dengeyi kuracak olan hassas bir terazi gibidir. Sürelerin uzaması kişiler lehine, kısalması ise idare lehine etki oluşturacak ve bu dengeyi bozacaktır. Dolayısıyla bu hakkı tahdit edecek nitelikte olan dava açma sürelerinin ancak idarenin istikrarını bozmayacak miktarda uzun tutulması gerekmektedir.

İdari yargıdaki dava açma sürelerinin sınırlandırılması yetkisi Anayasa'nın 142. maddesinde düzenlenen "*Mahkemelerin kuruluşu, görev ve yetkileri, işleyişi ve yargılama usulleri kanunla düzenlenir*" hükmüyle yasama organına verilmiştir. Yukarıda da bahsedildiği üzere yasama organı bu süreleri takdir ederken; mahkemeye erişim hakkı ile hukuki güvenlik ve istikrar ilkeleri arasında makul bir denge kurmalı, yargılamanın mümkün olan süratle sonuçlandırılmasını sağlamalı ve demokratik toplum düzeninin gereklerini gözetecek şekilde takdirde bulunmalıdır. Bunun yanı sıra dava açma sürelerin miktarının tespitinde idari işlemin niteliği de son derece önemlidir. Zira idare tarafından bazı

hizmetlerin sair işlemlere nispetle çok daha hızlı ve etkili bir şekilde yürütülmesi gerekmektedir. Örneğin vergi tahakkuk ve tebliğleri belediyenin yıkım kararları, ÖSYM tarafından yapılan merkezi sınavlar, acele kamulaştırma işlemleri gibi işlemlerin uzun dava açma sürelerine tabi tutulmaları idari istikrarın bozulmasına ve telafisi mümkün olmayan zararların ortaya çıkmasına sebep olabilecektir.

İdareye müstenit düzenleyici işlemlerin Anayasa'da öngörülen sıkı şekil şartlarına uygun olarak çıkartılması hukuki bir zorunluluktur. Zira Anayasa'nın 13. maddesinde temel hak ve hürriyetlerin özlerine dokunulmaksızın yalnızca Anayasa'nın ilgili maddelerinde belirtilen sebeplere bağlı olarak ve ancak kanunla sınırlanabileceği ifade edilmiştir. Dolayısıyla herhangi bir kanuna dayanmayan yönetmelik, genelge, tebliğ veya sirküler gibi düzenleyici işlemler marifetiyle yapılacak olan sınırlandırmalar hukuka aykırı olacaktır.

Anayasa'nın 36. maddesinde hak arama özgürlüğü hakkında özel bir sınırlama sebebi zikredilmemiştir. Bu nedenle doktrinde herhangi bir OHAL kanununa müstenit olmayan idari yargıdaki dava açma sürelerinin hukuka aykırı olabileceği yönünde görüşler vardır. Ancak burada hakkın doğasında var olan objektif kısıtlar sebebiyle bu hakkın sınırlandırılabileceğini söylemek yerinde olacaktır.

Son tahlilde hak arama hürriyetinin Anayasada belirtilen kural ve esaslara uygun olarak kısıtlanması gerekmektedir. Nitekim bu kısıtlamaların ancak kanun marifetiyle ve ölçülülük ilkesine riayet etmek suretiyle yapılması, hakkın özüne zarar vermeksizin gerçekleştirilmesi son derece önemlidir. Ayrıca uygulamada ortaya çıkacak bir uyuşmazlık karşısında genel hukuk kaidelerine riayet etmek şartıyla süre kısıtlamalarına karşı hak arama özgürlüğü lehine yorum yapılması şüphesiz hukuk devleti ve adil yargılama düzeni açısından yerinde olacaktır. Bunu yanı sıra Anayasa Mahkemesi son zamanlarda AİHM'e atıfta bulunarak, dava açma sürelerinin başlaması veya durmasına ilişkin usul kanunlarının mahkemeye erişim hakkını zedeleyecek şekilde katı yorumlanmaması gerektiğine yönelik değerlendirmeler yapmaktadır. Bu değerlendirmeler, adil yargılanma hakkı ve hak arama hürriyetinin korunması bağlamında oldukça önemli olup, bireylerin temel hak ve özgürlüklerine erişimini güvence altına almaktadır.

KAYNAKÇA

Aktaş, Sururi (2020) "Hukuk Devleti İdealine Felsefi Bir Bakış Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi", S: 1, s. 1 – 32.

Akyılmaz, Bahtiyar/ **Sezginer,** Murat/ **Kaya,** Cemil (2023) Türk İdare Hukuku, 6. Baskı, Ankara, Savaş Yayınevi.

Altıparmak, Cüneyd / **Oğurlu,** Yücel (2020) 101 Soruda İdari Yargılama Hukuku El Kitabı, 1. Baskı, Ankara, Seçkin.

Armağan, Servet (1967) "Dilekçe Hakkının Pozitif Gelişimi, <http://nek.istanbul.edu.tr>.

Armağan, Servet (2019) İslam Hukukunda Temel Hak ve Hürriyetler, 9. Baskı, İstanbul, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları.

Arslan, Zühtü (2002) "Temel Hak ve Özgürlüklerimiz Sınırlanması Anayasanın 13. Maddesi Üzerine Bazı Düşünceler", Anayasa Mahkemesi Yayınları, C: 18, S: 1, s. 139 – 154.

Arslan, Zühtü (2022) "Anayasal Bir Güvence Olarak Silahların Eşitliği İlkesi", <https://ayam.anayasa.gov.tr/tr/haberler/faaliyetler/anayasal-bir-guvence-olarak-silahlarin-esitligi-ilkesi-konulu-sempozyum/>.

Atalı, Murat/ **Ermenek,** İbrahim/ **Erdoğan,** Ersin (2021) Medeni Usul Hukuku, 4. Baskı, Ankara, Yetkin.

Atay, Ender Ethem (2022) İdari Yargılama Hukuku, 4 Baskı, Ankara, Seçkin.

Ayanoğlu, Taner (2017) Bireysel İdari İşlemlere Karşı Dava Açma Süresinin Başlangıcı, 1. Baskı, İstanbul, Onikilevha.

Aydın, Mesut (2006) "Anayasa Mahkemesi Kararlarında Hak Arama Özgürlüğü", Ankara Üniversitesi SBF Dergisi, C: 61 S: 3, s. 1 – 37.

Bağrıaçık, Ahmet (2018) "İdari Yargılama Usulü Kanunu'nun 11. Maddesine Göre Yapılan Başvuruya Zımni Retten Sonra Gelen Açık Ret Cevabının Dava Açma Süresine Etkisi", C: 76, S: 3, s. 81 – 102.

Bağrıaçık, Ahmet/ **Tekinsoy**, M. Ayhan (2022) "Tam Yargı Davası Özelinde İdari Yargıda Dava Açma Süresi", Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, C. 26, S. 3, s. 585-618.

Bahadır, Nariye Tuğçe (2021) "Hak Arama Hürriyeti Perspektifinden Arabuluculuk", (Yüksek Lisans Tezi), Çankaya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Bilir, Faruk (2005) **"**Anayasanın 90. Maddesinde Yapılan Değişiklik Çerçevesinde Milletlerarası Andlaşmaların İç Hukuktaki Yeri", SÜHFD, C: 13, S: 1, s. 77 – 107.

Bölükbaşı, Mustafa Oğuzhan (2020) "Devlet İşlemlerinde Kanun Yolları, Merciler Ve Başvuru Sürelerini Gösterme Yükümlülüğü (Anayasa'nın 40/2. Maddesi)", Uyuşmazlık Mahkemesi Dergisi, C: 0, S: 15, s. 97-122.

Cebre, Ayvaz (2011) "Hak Arama Yolları Ve Adil Yargılanma Hakkı", Türkiye Adalet Akademisi Dergisi, C: 1, S: 5, s. 371-396.

Ceylan, Neslihan Aybike (2017) "Kamu Hukuku (Genel Kamu Hukuku) Sosyal Ve Ekonomik Haklar Ve Hakların Bütünlüğü İlkesi", Anasay, S: 2, s. 217-226.

Çağlayan, Ramazan (2005) "İdari Eylemden Doğan Tam Yargı Davalarında Dava Açma Süreleri", AÜEHFD, C*: 9, S: 3-4, s. 17-42.*

Çağlayan, Ramazan (2017) İdare Hukuku Dersleri, 5. Baskı, Ankara, Adalet Yayınevi.

Çağlayan, Ramazan (2019) İdari Yargılama Hukuku, 11. Baskı, Ankara, Seçkin.

Çağlayan, Ramazan (2022) **"**İdâri Yargılama Usûlünde Dâvâ Açma Süresine İlişkin Güncel Kararlar Üzerine Bâzı Mülâhazalar", C: 26, S: 4, s. 207 – 245.

Çapar, Asuman (2022) "Eski Hale Getirme Kurumunun İdari Yargı Alanında Uygulanabilirliği", Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi, C: 28, S: 1, s. 185-204.

Çelik Şeşen, Hülya (2017) "Adil Yargılanma Hakkı Çerçevesinde İdari Yargıda Dava Açma Süresi", Bartın Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi, C: 8, S: 16, s. 1 – 20.

Çelik Ulusoy, Demet/ **Uzuner** Emine (2021) "Sokağa Çıkma Yasağına İlişkin Emirnameler: 'KKTC'de Salgın Hastalıkla Mücadelede Olağan Hukuk ile Olağanüstü Tedbirler", İstanbul Hukuk Mecmuası, <https://doi.org>, s. 637-672.

Çetin, İbrahim (2010) "Yargılamada Etkinlik Arayışları: Medeni Usûl Hukukunda Usûl Ekonomisi", Sayıştay Dergisi, S: 78, s. 81 – 109.

Çetin, Onur (2007) "Hak Arama Hürriyeti (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi)", Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Çırakman, Erol (1976) "İdari Davalarda Süre", İdare Hukuku ve İdari Yargı ile İlgili İncelemeler I, Güneş Matbaası, Ankara, s. 190-216.

Çırakoğlu, Melikşah (2022) "İdare Hukukunda Cumhurbaşkanı Yardımcılığı Modeli Ve Bu Modelin Kökenleri Bağlamında Sadrazamlık Örneği", Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, S: 1, s. 73 – 124.

Çıtak, Halim Alperen (2017) "Güncel Bireysel Başvuru Kararları Ve İdarî Yargıda İptal Davası Açma Süresi", Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, C: 21, S: 2, s. 221-240.

Değirmencioğlu, Burcu (2019) "Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi İçtihatları Işığında Masumiyet Karinesinin Korunması", C: 1, S: 2, s. 307- 356.

Derdiman, R. Cengiz (2015) "Başbakanlık Ve Bakanlık Teşkilatlarında Kanun Hükmünde Kararnamelerle Yapılan Değişiklikler Ve Hukukî Sonuçları", Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, C: 19, S: 4, s. 189 – 226.

Doğan İlyas (2020) Hukuka Giriş, 2. Baskı, Ankara, Astana.

Doğan, İlyas (2015) İnsan Hakları Hukuku, 5. Baskı, Ankara, Astana Yayınları.

Doğan, Murat (2014) "Hak Arama Hürriyeti Ve İdari Yargı Kararlarında Gerekçe", (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Duran, Lütfi (1945) "İdari Kazada Dava Açma Müddeti (İdari Müruru Müddet)", İÜHFM, C:11, S:1-2, s. 238-263.

Ekinci, Murat (2021) İdari İstikrar İlkesi, 1. Baskı, Ankara, Adalet Yayınevi.

Erdinç, Burcu (2021) "İptal Davasında "Menfaat İhlali" Koşulu Ve Menfaat Kavramının Yorumlanması", Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, C: 29, S: 2, s. 1079 – 1125.

Evren, Çınar Can (2010) "İdarenin Sorumluluğunu Etkileyen Neden Olarak Mücbir Sebep", Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, C: 14, S: 1, s. 263-297.

Evren, Teoman (1998) "Hak Arama Özgürlüğü Ve Savunma", TBB Dergisi, <https://tbbdergisi.barobirlik.org.tr>.

Gılberg, Karine (2020) "İdari Yargının Etkinliğinin Artırılması Ve Danıştayın Kurumsal Kapasitesinin Güçlendirilmesi Projesi Fransız İdari Yargı Sisteminde Reformlar Ve Alternatif Uyuşmazlık Çözüm Yöntemleri", https://rayp.adalet.gov.tr/resimler/522/dosya/fransiz-karin-raporu21-04-202120-40.pdf, s. 1-52.

Gönen, Yakup (2016) "Hak Arama Özgürlüğü Bağlamında Tam Yargı Davasındaki Usul Ve Sürelerin Haksız Fiilden Kaynaklanan Tazminat Davası İle Karşılaştırılması", İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, C: 7, S: 1, s. 451 – 478.

Gören, Zafer (2007) "Temel Hakların Sınırlanması- Sınırlamanın Sınırları", İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, *C: 6, S: 12,* s. 39-59.

Gözler Kemal (2009) İdare Hukuku C: 2, 2. Baskı, Bursa, Ekin Basın Yayım Dağıtım.

Gözler, Kemal (2011) Anayasa Hukukunun Genel Teorisi – 1. Cilt, 1. Baskı, Bursa, Ekin Yayınevi

Gözler, Kemal (2012) "Anayasa Hukukunda Yorum Ve Norm Somutlaşması", Kamu Hukukçuları Platformu, <www.https://anayasa.gen.tr >.

Gözler, Kemal (2016) Hukuka Giriş, 13. Baskı, Bursa, Ekin Basın Yayın Dağıtım.

Gözler, Kemal (2017) İnsan Hakları Hukuku, 1. Baskı, Bursa, Ekin Basın Yayım Dağıtım.

Gözler, Kemal (2020) Türk Anayasa Hukuku Dersleri, 25. Baskı, Bursa, Ekin Basın Yayım Dağıtım.

Gözler, Kemal (2021) Türk Anayasa Hukuku, 4. Baskı, Bursa, Ekin Basın Yayım Dağıtım.

Gözler, Kemal/ **Kaplan**, Gürsel (2020) İdare Hukuku Dersleri, 22. Baskı, Bursa, Ekin Yayım Dağıtım.

Gözübüyük, A. Şeref/ **Tan,** Turgut (2014) İdare Hukuku: Genel Esaslar, 2. Cilt, 10.Baskı, Ankara, Turhan Kitabevi.

Gül, Cengiz/ **Birtek,** Fatih (2007) "Hak Arama Özgürlüğü ve Türk Pozitif Hukukunda Yargı Yolu Kapalı İşlemler", *Erciyes ÜHFD,* C: 75, S: 1, s. 85 - 114.

Gümüş, Veysel (2013) "Vergi Yargılama Hukukunda Süre ve Ittıla Faktörü", Ankara Barosu Dergisi, C: 2, S: 4, s. 203-219.

Gündüz, F. Ebru (2019), "Mücbir Sebebin İdari Dava Açma Süresine Etkisi", Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, C:23, S: 2, s. 237-266.

Işıklar, Celal (2018) "Cumhurbaşkanı Hükümet Sistemi Sonrası Yasama Kısıntıları", Hasan Kalyoncu Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, C: 9, S: 17, s. 71-132.

İbni Haldun (2022) Mukaddimeden Seçmeler Devlet, çeviren: Osman Arpaçukuru, 12. Baskı, İstanbul, İlke.

İnceoğlu, Sibel (2002) İnsan Hakları Avrupa Mahkemesi Kararlarında Adil Yargılanma Hakkı, Beta Kitabevi, 1. Baskı, İstanbul.

Kaboğlu, İbrahim Ö. (2013) Özgürlükler Hukuku-1 İnsan Hakları Genel Kuramına Giriş, Yenilenmiş 7. Baskı, Ankara, İmge.

Kaboğlu, İbrahim Ö. (2016) Anayasa Hukuku Dersleri Genel Esaslar, 11. Baskı, İstanbul, Legal.

Kağıtcıoğlu, Mutlu (2017) "İdari İşlem Teorisi Çerçevesinde İdari Merci Tecavüzü Kavramının Değerlendirilmesi", Türkiye Adalet Akademisi Dergisi, S: 30, s. 237 – 272.

Kalabalık, Halil (2017) İnsan Hakları Hukuku, 5. Baskı, Ankara, Seçkin.

Kalabalık, Halil (2024) İdari Yargılama Usulü Hukuku, 17. Baskı, Ankara, Seçkin.

Kapani, Münci (2013) Kamu Hürriyetleri, 7. Baskı, Ankara, Yetkin**.**

Kaplan, Gürsel (1999) "Hukuk Devleti Açısından İdari Yargılamada Hak Arama Özgürlüğü Ve Sınırları", (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Kaplan, Gürsel (2005) "Yeni İl Özel İdaresi Kanununa Göre İl Genel Meclisi ve Encümeni Kararları Üzerinde Vesayet Denetimi", <https://www.www.idare.gen.tr >.

Kaplan, Gürsel (2011) İdare Yargıda dava Açma Süreleri, 3.Baskı, Ankara, Turhan Kitabevi.

Kaplan, Gürsel (2016) İdari Yargılama Hukuku, 1. Baskı, Bursa, Ekin Basın Yayım Dağıtım.

Kaplan, Gürsel (2023) İdari Yargılama Hukuku, 1. Baskı, Bursa, Ekin Basın Yayım Dağıtım.

Kasapoğlu Turhan, Mine (2020) "Covid-19 Pandemisinde İlan Edilen Sokağa Çıkma Yasaklarının İdare Hukuku Yönüyle Değerlendirilmesi", İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, C: 11, S: 2, s. 550 – 566.

Kaya, Ali (1994) "İslam Hukukuna Göre İhkak-ı Hak", Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, C: 6, S: 6, s. 117-132.

Kaya, Cemil (2004) "Türk İdare Hukukunda İcrai Olmayan İdari İşlemler, Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi", C: 9, s. 253-284.

Kaya, Cemil (2010) "İdari Yargılama Usulü Kanunu'nun 10. Maddesi Uyarınca İdareye Yapılan Her Yeni Müracaatın Dava Açma Süresini Canlandırması*",* İÜHFM, C: 18, S: 1-2, s. 61-76.

Kelle, Hüseyin (2020) "İdari İşlem Veya Eylem Yapılması İçin İdari Makamlara Başvuru Ve Sonuçları", (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ufuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Koç, Emin (2019) "Türk Hukuku'nda Devlet İşlemlerine Karşı Başvuru Yollarını Gösterme Yükümlülüğü", TBB Dergisi, S: 145, s. 301-347.

Köküsarı, İsmail (2011) "Hak Arama Özgürlüğü Ve 2010 Anayasa Değişiklikleri", Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, C: 15, S: 1, s. 163 – 208.

Memiş, Emin (2014) "Alman İdari Yargi Hukukunda İptal Ve Ödev Davalarını İrdeleme (Actions For Nullity and Duty in the German Administative Procedural Law)", Prof. Dr. Ali Rıza Okur'a Armağan, C: 20, S: 1, s. 1051 – 1080.

Metin, Yüksel (2017) "HAKLARIN SINIRLANDIRILMASI VE ÖLÇÜLÜLÜK: Ölçülülük İlkesi Evrensel Bir Anayasal İlke midir?", Süleyman Demirel Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, C: 7 S: 1, s. 1 – 74.

Muratoğlu, Tahir (2016) "İdari Yargılama Usulü Kanunu'nun 11. Maddesi Kapsamındaki Başvurularda Başvuru Gününün Dava Açma Süresinin Hesabında Dikkate Alınıp Alınmayacağı Sorunu", Dicle Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, C: 21, S: 34, s. 1-24.

Onar, Sıddık Sami (1966) İdare Hukukunun Umumi Esasları, Cilt 1-2-3, 3. Baskı, İstanbul, İsmail Akgün Matbaası, s. 1960.

Özbudun, Ergun (2016) Türk Anayasa Hukuku, 16. Baskı, Ankara, Yetkin.

Özgen, Sümeyra (2022) "İdarenin Düzenleme Yetkisi Ve Sınırı, Anayasa Mahkemesi Tarafından Belirlenen Ölçütler Ve Cumhurbaşkanlığı Kararnameleri", Danıştay Dergisi, S: 154, s. 197-251.

Öztürk, Bahri (Ed.) (2021) Nazari ve Uygulamalı Ceza Muhakemesi Hukuku, 15. Baskı, Ankara, Seçkin.

Reisoğlu, **Safa** (2001) Uluslararası Boyutlarıyla İnsan Hakları, 1. Baskı, İstanbul, Beta Yayınları.

Sağlam, Fazıl (1982) "Temel Hakların Sınırlandırılması ve Özü", Ankara Üniversitesi Siyasal Bilimler Fakültesi Yayınları, <https://dspace.ankara.edu.tr>.

Sağlam, Fazıl (2002) "2001 Yılı Anayasa Değişikliğinin Yaratabileceği Bazı Sorunlar Ve Bunların Çözüm Olanakları".

Sancakdar, Oğuz/ **Önüt,** Lale Burcu (2023) İdari Yargılama Hukuku, 5. Baskı, Ankara, Seçkin.

Seçkin, Sinan/**Üstün,** Gül (2015) "İdari İşlemlerde Takdir Yetkisi Ve Gerekçe İlkesi", Mehmet Akif Aydın'a Armağan, C: 21, S: 2, s. 509 – 534.

Sirman, Kemal (1941) Devlet Şurası Kanunu Şerh ve İzahları, Ankara, Titaş Basınevi.

Şahin, Cumhur/ **Göktürk,** Neslihan (2021) Ceza Muhakemesi Hukuku-1, 12.Baskı, Ankara, Seçkin.

Şentürk, Ege (2023) "İdari İşlem Teorisi Açısından Verginin Tarhı", Yaşar Hukuk Dergisi, C: 5, S: 2, s. 391 – 470.

Teziç, Erdoğan (2016) Anayasa Hukuku, 20. Baskı, İstanbul, Beta.

Turhan, Mehmet (1990) "Anayasamız Ve Demokratik Toplum Düzeninin Gerekleri", <https://ayam.anayasa.gov.tr>.

Yıldırım, Uler (1990) "Yönetsel Yargıda Dava Süresi", I. Ulusal İdare Hukuku Kongresi, 1. Kitap, Ankara.

Ulukapı, Ömer (1998) "Yargıtay Kararları Işığında Medeni Usul hukukunda Yargılamaya Hakim Olan İlkelerden Taraflarca Hazırlama İlkesi", C: 6, S: 1-2, S: 713-732.

Yazıcı, Duygu (2020) "İdari Yargılama Usulü Kanununun 13. Maddesine Dayalı Olarak Açılan Tam Yargı Davalarında Süre Koşulu" (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Yıldırım, Ramazan/ **Çınarlı,** Serkan (2018) Türk İdari Yargılama Hukuku Dersleri, 1.Baskı, Ankara, Astana.

Yıldırım, Turan (2010) İdari Yargı, 2. Baskı, İstanbul, Beta.

Yıldırım, Turan/ **Yasin**, Melikşah/ **Kaman**, Nur/ **Özdemir**, H. Eyüp/ **Üstün**, Gül/ **Tekinsoy**, Özge **Okay** (2016) İdare Hukuku, 6. Baskı, İstanbul, On İki Levha Yayıncılık.

Yıldırımvuran, Seyyal/ **Milanlıoğlı**, Ulaş Koray/ **Çakan**, Suat (2020) "Covid-19 Pandemi Sürecinin Türk Yargı Sistemine Etkileri", Türk Kamu Yönetimi Dergisi, C: 1, S: 1, s. 50, s. 47-54.

Yıldız, Hayrettin (2018) "İdare Hukukunun Kısa Tarihçesi Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi", C: 22, S: 4, s. 197-223.

Yılmaz, Dilşat (2019) "Usul Ekonomisi İlkesi" Çerçevesinde Türk İdari Yargılama Usulünde Sözlülük İlkesine İlişkin Bazı Değerlendirmeler" Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, C: 23, S: 2, s. 267 – 320.

Yılmaz, Ejder (2014) Hukuk Sözlüğü (Öğrenciler İçin), 5. Baskı, Ankara, Yetkin.

Yılmaz, Harun (2020) "Danıştay Kararları Işığında İdari İstikrar İlkesinin İdari Yargılama Hukukuna Önemli Yansımaları", Uyuşmazlık Mahkemesi Dergisi, S: 17, s. 523 – 546.

Zabunoğlu, H. Gökçe (2016) "Toplum Sözleşmesi Bağlamında John Locke'un Devlet Anlayışı", İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, C: 7, S: 2, s. 431 – 456.

Zabunoğlu, Yahya (1991) "İdari Yargıda Dava Açma Süresi", I. Ulusal İdare Hukuku Kongresi, Ankara, Danıştay Matbaası.

İnternet Kaynakları

<https://www.acarindex.com>
<https://www.anayasa.gov.tr>
<www.https://anayasa.gen.tr >
< https://www.cimer.gov.tr>
<https://www.dergipark.org>
<https://www.echr.coe.int ›
< https://www.hsk. gov.tr>
<https://www.ihd.org.tr>
<https://istanbul.edu.tr>
<https://www.jurix.com.tr/article>.
<https://www.karararama.danistay.gov.tr/>
<https://www.lexpera.com.tr>
<https://www.proquest.com>
<https://www.resmigazete.gov.tr>
<https://www.sozluk.adalet.gov.tr/>
<https://www.tez.yok.gov.tr/ulusal tez merkezi>
<https://www.tdk.gov.tr>
<https://www.hudoc:echr.coe.int>